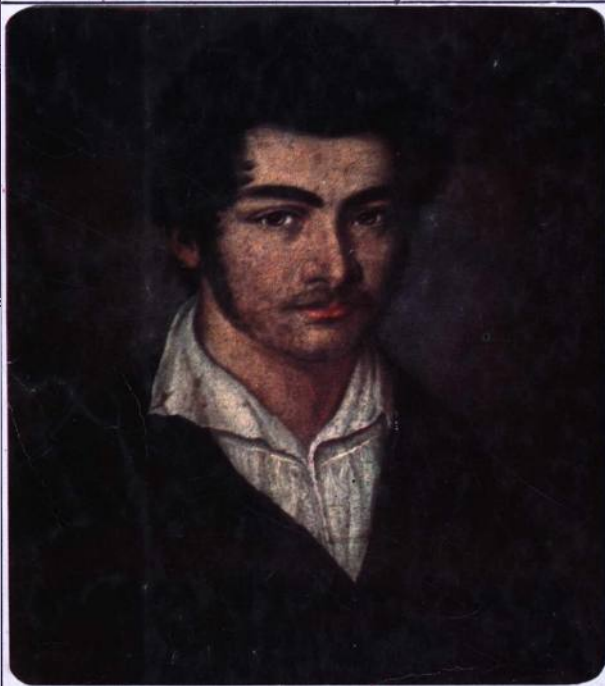

2 1972
(7) ANUL III

HELIADÉ ❧ CAMIL PETRESCU ❧ ISTRATI
BARBU ❧ PÂRVAN ❧ ARGHEZI ❧ HASDEU ❧ VINEA
MACEDONSKI ❧ MAGDA ISANOS ❧ MAIORESCU
G. M. ZAMFIRESCU ❧ DAVILA ❧ A. M. SPERBER
ÉMILE FAGUET ❧ MIRCEA ELIADÉ ❧ THOMAS MANN

SĂRBĂTORIRI

U. N. E. S. C. O.

ION MELIADE RĂDULESCU

**Coperta și prezentarea grafică
VICTOR MAȘEK**

D-sale

Domnului Profesor dr. STOICESCU SERGIU.

TU LENE TORMENTUM INGENIO ADMOVES
PLERUMQUE DURO.
HORAȚIU

Iubite doctore, mă iartă
Dar bind mai mult de-un sfert de litru,
Eri, tocmai la matale-n poartă,
Pierdut-am liberul arbitru.

Când l-am găsit era tirziu
Și iată, pieșa se jucase.
Dar totuși de acela-ți scriu
Aceste rînduri cuvioase.

Ce-i drept, băut-am cu nesațiu.
Și alții au pățit ca mine.
Chiar și confratele Horațiu,
Dar origicum, e de rușine.

De-aceia eu te rog frumos,
Să uiți această zi nefastă
Și fapta unui păcătos
Din cea mai păcătoasă castă.

Sperînd că-l vei ierta pre el
Și comportarea lui barbară,
Eu îți închin un păhărel
Și-această strofă lapidară.

Al duminică
Păstorel

Iartă dar nu uita. Fii aspru, începînd cu tine însuși, ca să
poți fi bun cu ceilalți.

— Dați-mi un punct de sprijin și voi urni Pămîntul, — se
ruga Arhimede, cu pîrghia în mîini. Și nu-l găsea el învîțatul,

859.09
M 30

MANUSCRIPTUM

2/1972 • (7) ANUL III

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

M MUZEUL LITERATURII ROMÂNE M

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA

Biblioteca Municipiului Deva
SALA DE LECTURĂ

REDACȚIA

CONSTANDINA BREZU, DIANA CRISTEV,
CORIN GROSU, NICOLAE FLORESCU,
ROMULUS VULPESCU

SECRETARIAT

COLEA PIROTICI

164996 24

Documentele comunicate, însoțite,
fără excepție,

de original sau de fotocopie, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sector I, București, telefoanele 12.21.95--14.00.87

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

164996

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 DECEMBRIE 1918”
Cliseele zincografice — Combinatul Poligrafic „CASA ȘCÎNTEII”

SUMAR

«Izbînda este a nației»

- Ion HELIADE RĂDULESCU
6 Centenar Heliade (*Serban CIOCULESCU*)
7—8 Către generalul MAGHERU (1848), (adnotare: *Cornelia BODEA*)
10—11 «...pentru cauza Țării» — scrisori de la A. G. Goleacu

Scritorul — conștiința epocii

- George Mihail ZAMFIRESCU
12—17 Poetică și politică (*Al. OPREA*)
14—28 «Suflet românesc unitar...» — conferință (note de *Lidia MUNTEANU*)

Poezie, proză, critică

- Alfred Margul SPERBER
29—30 Sperber — un mare poet (*Al. PHILIPPIDE*)
31 Das Schweigen (Tăcerea) — versuri traduse de *Al. PHILIPPIDE*
Magda ISANOS
32—33 «Un suflet trist și-o fire ne'mpăcată» (*G. G. URSU*)
34—37 Mi-a fost, se vede, scris așa...; Pentru tine; Macabră; Sărută-mă (1933—34)
Panait ISTRATI
38—45 Două suflete — povestire (cu o notă de *Stela SIMION*)
Pompiliu CONSTANTINESCU
46—48 La seminariile „Institutului de literatură” (*Ovidiu PAPADIMA*)
49—63 Critica lui Titu Maiorescu și influența ei în literatura română (1924)

Argheziana

- Tudor ARGHEZI
66 Tablete radiofonice (*Iulius TUNDREA*)
67—70 Mărturii (Revista vorbită; «Natura întreagă concentrează ritmul»; «Îl se cuvin mai multe lui Vissarion...»; Salut limbii române) (1966—67)
Ion VINEA
71—72 În vederea unui portret (1961) — cu o notă de *Constandina BREZU*

Destăinuiri

- Mihai BENIUC
73—78 «Am boala documentelor...» (convorbire consemnată de *N. FLORESCU*)

SUMAR

Dosar academic

Ion Heliade RĂDULESCU

Documentar de Petre POPESCU-GOGAN

79—85

Per aspera...

AI. MACEDONSKI

Două caiete din «laboratorul» volumului *Prima-verba* (M. STRAJE) 86—90
Noaptea; O mică călătorie; Ultimul moment; Cîntec popular; O voce; Tinărul bătrîn (1870—1873) 91—97

...Ad astra

Camil PETRESCU

Capriciile unui conferențiar (evocare de Dan SMĂNTĂNESCU) 98—99
Procesul de creație al operelor proprii (1943) — conferință 100—111

File de album

Tudor ARGHEZI

«Patria literaturii mele...» 112

Maioresciana

Titu MAIORESCU

Un nevinovat amuzament (Ștefan Augustin DOINAȘ) 113
[Versuri] Surorii mele; Îndoială; Lui I. K.; În infirmeria Academiei 114—115
Theresiane din Viena; Clarei și Emiliei; *** (Mi-e străin, oricît ar fi de învățat...); *** (De ce forjezi sufletul tău...) (1856—1871) — traduceri de Ștefan Augustin DOINAȘ
De Crăciun (1882); [E destinul nostru scris pe față...] (1885); [De ce luna e femeie...] (1885) — notă de Al. RONAI 116—118
Un tezaur neexplorat (Geo ȘERBAN) 119—121
Însemnări zilnice (1903) 121—125

Jurnal de scriitor

AI. DAVILA

Jurnal intim (la Pitești) în închisoare (II) — traducere de Dumitru D. PANAITESCU 126—139

Epistolar

Vasile PÂRVAN

Sfaturi către surori (Marin BUCUR) 140—141
Scrisori familiale (I) (1905) 142—151

SUMAR

Scriitori români în arhive străine

- B. P. HASDEU
152—157 Corespondență cu Gustav WENZEL (prezentare de *Lucian BOJA*)

Scriitori străini în arhive românești

- Thomas MANN
158—160 îi scrie lui George OPRESCU (adnotări de *Radu IONESCU*)

«Ai fost cineva-n timpul meu...»

- Cincinat PAVELESCU
161—162 Epistolograf și epigramist (*Romulus VULPESCU*)
162—164 Scrisoare către Corneliu MOLDOVANU (1923)
165—169 Epigrame (pentru Octavian GOGA, CARAGIALE, Al. MACEDONSKI etc) (1916—1920)

Restabiliri

- Ion BARBU
170—173 Un nume devenit pseudonim (*Gerda BARBILIAN*)
171—173 Acte

Cronica edițiilor

- Mircea ZACIU
174—178 O mistificare: ediția Ion Vinea

Curier

Expeditori: scriitorii

- Șerban CIOCULESCU
179 «Îmi scria Mircea ELIADE din Indii...» (1928)
180—182 Liviu REBREANU către Mihail DRAGOMIRESCU

Expeditori: cititorii Ion M. DINU

- 183—184 Un autograf Émile FAGUET

- 185—193 *Fișier bibliografic • Iconografie • Creșterea colecțiilor*
Sumar comentat

- 194—199 engleză, franceză, germană, rusă (*Dragoș VRÂNCEANU*)

«IZBÎNDA ESTE A NAȚIEI»

CENTENAR HELIADE

ION HELIADE RĂDULESCU FACE PARTE din familia rară a inteligențelor și mai ales a voievozilor titanice, răsărite la viață în mijlocul unei societăți tinere, care se dorește luminată și condusă. Abia ieșit din școala lui Gheorghe Lazăr — ce e drept, după ce trecuse prin învățământul grecesc —, tânărul Heliade ia conducerea ei cu fermitate și se impune pe toată viața ca învățătorul națiunii. Avea vocația deschizătorului de drumuri, a începuturilor rodnice. Proiectul său de a pune proaspăta cultură română în curent cu cea europeană a dat naștere impulsului uriaș de traduceri din literatura universală, operă desăvârșită, firește, cu alte metode, în zilele noastre. El însuși rivalizează în toate genurile cu marii înaintași de la Renaștere încoace, prin proiecte grandioase, în care se zbate un geniu tumultuos, străfulgerat de lumină și înconjurat de tenebre. Caracterizarea lui, la modul poetic, din Epigonii, printr-o hiperbolă măreață, rămâne portretul său spiritual cel mai veridic.

Un amestec ciudat de pozitivism și de idealism, de seriozitate și de spirit aventuros, de simț al realității și de fumegos spiritualism surprinde și descumpănește pe cititorul care se aventurează în hățișul operelor lui, mai ales a celor de după 1848. Anul revoluției îl rupe de la munca lui pozitivă de tipograf, editor și ziarist, proiectându-l într-o luptă fără sorți de izbândă, de al cărei eșec s-a temut din primul ceas, încercând să-l imprime o notă progresistă mai temperată. Este cert că a încercat să frizeze mișcarea, fără să-și dea seama că masele populare, o dată dezlănțuite, în mare parte la apelul său, nu vor putea fi oprite din mers și că puterea suzerană, dimpreună cu cea protectoră, vor avea față de revoluție una și aceeași atitudine. Întrebarea ce trebuie să se pună, înainte de a-l judeca și condamna, este următoarea: putea reuși revoluția în țările noastre, fiind eșuate sau avea să eșueze

în toată Europa? De bună seamă că nu. Activitatea rodnică a lui Heliade a fost întreruptă timp de zece ani, printr-un exil în care loștii tovarăși, cu excepția lui N. Bălcescu, și-au irosit cu toții forțele prin regretabile sfîșieri reciproce. Autorul Sburătorului, cea mai frumoasă baladă cultă din literatura noastră, a fost lipsit de stîncă de la Guernesey a lui Victor Hugo, ca să-și amplifice ca acesta, prestigiul, și să se întoarcă în țară triumfător. El își reia în 1859 cu febrilitate activitățile, își reface avutul, mistuit în urma înăbușirii revoluției, ia parte la luptele politice, fără să se mai poată impune pe primul plan, în afară de acela al Societății Academice (viitoarea Academie Română), care-l oferă președenția, în timp ce statul cel nou îl pensionează generos. Heliade n-avea însă nevoie de generozitatea nimănui. El suferea cumplit că glasul său răsuna acum în deșert, confirmînd adagiul după care nimeni nu este profet în țara lui. Teoriile lui social-filozofice, unele dintre cele mai umaniste, inspirate din învățăturile lui Fourier și mai în genere de ale socialismului utopic și alimentate de cel mai cald patriotism, în mesaje la portativul sublimului, nu mai aveau ascultare, așa cum se năruiseră și încercările lui puriste și italianizante, în ale limbii. Ion Heliade Rădulescu cunoscu, după un surghiun soldat negativ, amarăciunile supraviețuitorului care nu-și regăsește climatul de optimism și de creație al tinereții și al maturității. Onorurile nu-i puteau echivala biruințele de altădată. Creatorul era sfîrșit înainte de a-și fi slăit puterile. Ziaa morții, din 27 aprilie 1872, fu și aceea a izbăvirii celui ce se auzea numit «părintele literaturii române». Fie ca acest prim centenar al morții lui, să fie și ceasul împăcării definitive, la lumina înțelegerii inimii lui celei mari, care a bătut pentru luminarea și gloria neamului său!

Șerban CIOCULESCU

I. Elia de

către
generalul Gh. MAGHERU

Iubitul meu Domnu,

Trebuințele și interesele naționale grăbiră lucrurile peste voințele noastre. De nu se începea acum, toată cauza era pierdută. Așa îți vestesc că aseară picai în Islaz și în numele Domnului începem. Tot într-aceia vreme se începe de altă parte la R[imnicu] Vlcei și de alta la Ploiești. În București sunt toate gata. Sunt peste 3.000 cunoscuți ce așteaptă semnalul nostru. Om s-a trimis în Constantinople, altul la Paris și la alte cabinete. Proclamația cunoscută s-a tipărit, pe temele ei se face scularea. Eu de nu m-aș fi tras din București, eram arestat. Prin urmare să nu mă defaimi că m-am grăbit. Izbînda e sigură; în București nu e om, nu e boier să nu primească principele reformei. Insuși turcul comisar, ce este în București, nu le-a aflat nici copilărești, nici păgubitoare Porții. Vodă or primiște, or nu; de va primi[,] cauza e cîștigată, de unde nu, cade, perde domnia, și fericirea românilor nu se poate perde pentru interesele unui om.

Așa, bunul meu amic, după cuvîntul ce mi-ai dat, adună îndată dorobanții și alți armați. Noi pornim d-aci spre Craiova, vino și d-ta a ne înîlni în drum, unde să formăm guvernul provizoriu. De Comitetul din București s-a hotărît ca noi cîte-patru să facem Guvernul și în numele nostru să se dea proclamația, adică M[aiorul] Tel, dumneata și Golescul, ce e tot aci în Islaz, și eu. Să nu mai stai în cumpănă că izbînda este a nației.

A revedere

al domniei tale frate și serv[.]

I. ELIAD

ÎN TRE MEMORIALISTICĂ ȘI DOCUMENT

Pentru cunoașterea faptelor revoluționare de la 1848—1849, sursele documentare sînt numeroase. Pentru perioada post-revoluționară, s-a spus pe drept cuvînt, că problema grea pe care o ridică restabilirea adevăratei istorii a anilor zbuciumați, din țară și din pribegie, este suprapunderea de date și de informații, de toate genurile, de toate proveniențele.

Nu înțelînim, în schimb, nici una din cele două situații pentru perioada premergătoare revoluției. Conspirațivitatea pregătirilor a implicat aici de la sine cît mai puține urme scrise. De altfel, înaintea marilor evenimente nu primează răgazul; numai ieșit din focul luptei și prins în alte acțiuni, omul se simte înclinat spre bilanțuri, evocări sau răfueli. Carența mărturiilor contemporane autentice se împlinește atunci prin amintiri și memorialistică. În majoritatea cazurilor, acestea din urmă sînt colorate cu puternice tente subiective și, ca urmare, desprinderea realității din fabulație se va face destul de anevoios.

Correspondența și memorialistica exilaților de la 1848 sînt și ele încărcate cu pledoarii *pro domo*. Uneori pentru revendicarea meritelor contestate, mai des pentru crearea sau hiperbolizarea lor; și nu rareori pentru puneri la punct, dar nici atunci nu întotdeauna de dragul adevărului.

Curentele și opiniile din sinul emigrației au influențat aprecierile de mai tîrziu făcute asupra evenimentelor și a oamenilor de la '48. Nici pînă astăzi nu se poate spune că împerejurările petrecute cu peste 120 de ani în urmă sînt pe deplin clarificate. Și, între cei care au contribuit la înclîcirea firelor a fost însuși «părintele literaturii române moderne», unul din conducătorii mișcării naționale.

Polemicele lui Heliade Rădulescu, disensiunile provocate de el, sau din pricina lui, au despărțit pe mulți oameni ai revoluției. Pe sine însuși, în ultimă instanță, l-au izolat de toți

scăzîndu-i merite incontestabile, agravîndu-i pînă la limită unele cusururi, evidente și altfel; conturîndu-i în fine alte dimensiuni politice, diminuate față de cele reale.

Memoriile sale despre revoluția de la 1848 și anii care i-au urmat au fost interpretate și de contemporani și de posteritate ca autobiografie ostentativ hiperbolizantă. Argumentele sînt întemeiate pentru multe situații; dar nu pentru toate.

Scrisoarea pe care o reproducem oferă în acest sens o posibilitate de confruntare a documentului autentic contemporan cu izvorul narativ, postum evenimentului. Relatările corespunzătoare din *Mémoire sur l'histoire de la Régénération roumaine ou sur les événements de 1848 accomplis en Valachie*¹, scrise de Heliade la Paris între anii 1850 și 1854; din *Însemnările colonelului revoluționar Nicolae Pleșoianu*, unul dintre principalii organizatori ai adunării populare de la 9 iunie 1848, la Islaz — însemnări datînd tot din anii de exil²; sau așa numitele *Note scrise sub dictarea lui N. Bălcescu... 1852*³ sînt exemple elocvente. Confruntarea lor aduce o seamă de certitudini acolo unde își făcuseră loc pînă acum îndoiala sau ignorarea.

Avem în față o secvență autentică din marea frescă a începuturilor luptei sociale și naționale la 1848, în care rolul lui Heliade nu a fost din cele minore.

Cornelia BODEA

¹ Op. cit., Livre II, *Préparation*, pp. 29—61.

² În curs de apariție, în *Studia et Acta Musei N. Bălcescu*, II, Bălcești pe Topolog, 1970—1971.

³ Publicate de Gh. Georgescu-Buzău, în „*Studii*”, 1956, nr. 1.

<...pentru cauza Țării.>¹

[I]

[F.1 r°]

MLR 16411

[Antet imprimat]:

Paris 3 martie 1849

Dreptate

Frăție

Fraților Eliad și Tell[.]

Astăzi nu vă pot scri mai mult decât aceste puține rânduri[.] mine voi fi mai prolix. Broșurile ce-mi cereți vi le-am trimis astăzi. Credeam să mai primesc astăzi încă o scrisoare de la D[umnea]voastră dar prea mult ne lăsați fără noutăți nu știu de ce. Ghika mi-a scris că Turcia ar fi dat Prusiei al său ultimatum în termenii următori: (ayant référé à l'Angleterre et à la France, la Turquie ne croit devoir prendre aucune nouvelle détermination avant de consulter les cabinets, mais que la condition *sin[e] qua non* de toute négociation était d'évacuer les Principautés.) Aceasta s-ar fi răspuns la noile propuneri ale lui Tittoff carele n-ar fi altele [f.1 v°] [decît] tot cele cunoscute dar modificate ceva sau mai bine întoarse.

Vedeți de ciștițați conștiența lui Mehmet Pașa. Am văzut pe Crezzulescu; încă n-am vorbit îndestul despre Brătianu dar știu că Brătianu s-ar fi retractat. Mine vom vorbi mai mult despre aceasta. Protesturile noastre pentru Francfort, Berlin și Viena stau și acum la noi neavînd bani ca să trimitem pe cineva cu dîsele, de aș avea eu vreo 30# m-aș repezi eu însumi căci doresc mult a ne apropia de teatrul evenimentelor din Ardeal și din Croația. Este de nevoie a <ne> pune bazuri pentru o strîmptă legămînt

¹ Cele două epistole pe care le publicăm aici, adresate din Paris în martie 1849 de către A. G. Goleșcu lui Eliade și Tell — aflați la Londra, completează seria de documente referitoare la activitatea emigrației pașoptiste românești care, în perioada imediat următoare înfrîngerii revoluției, a inițiat o intensă propagandă culturală și politică pentru cunoașterea țării române în Occidentul Europei.

Ele autentifică, totodată, în ciuda unor divergențe de ordin personal ivite pe parcurs între unii dintre conducătorii mișcării, că nici un moment interesul pentru destinele țării nu a fost abandonat.

Există aici o frământare continuă, o zbaterie tragică, în condiții materiale precare, de a găsi calea și cele mai eficiente metode pentru afirmarea celui spirit revoluționar, capabil să transforme o mișcare de emigrație într-o acțiune eficientă, de importanță capitală în istoria României moderne.

Eliade și Tell erau informați aproape zilnic de situația politică din țară și de inițiativele celorlalți membri ai emigrației. E și numele lui Bălcescu într-una din aceste epistole, al celui Bălcescu «supărat de împrejurările politice» dar care nu contenea să lucreze «pentru cauza Țării». Erău, de asemenea, urmărite evenimentele din Ardeal și Croația.

În transcrierea scrisorilor, am adoptat normele ortografice curente, corectînd tacit greșelile de ortografie și unificînd inconsecvențele de forme, precum: *Vienna* — *Viena*, *Frankfort* — *Frankfort*. S-au transcris modern formele de grafie etimologizante, precum: *Țerra*, *facie*, *broșurile*, *siedu* etc., menținîndu-se formele specifice epocii.

cu Croații etc, etc. și mult aș dori să pipăi eu însumi lucrurile și posibilitățile. Am recomandaii [f. 2°] bune pentru toți oamenii[i] însemnați croați și ceci (chcteci) [sic ! corect: *cehi* (*ichèques*)].

Scriți-mi când veniți să știu cum să combinăm o ultimă bună înțelegere pînă a nu ne răspîndi p-aci și p-acolo.

adio Salutare și frăție

A. G. GOLESCU

[II]

MRL 16413

[F.1 ^{ro}]

[Antet imprimat]:

Dreptate

Îndrie

Paris 6 martie 1849

Frăților Tell și Eliad[.]

Ne mai certăram o dată dar astă dată bine. Cearta a fost cu Bălcescu și cu noi toți a proposito de plata chiriei. Comerajurile lui cu stăpîna casei s-au dat pe față; el ne exploata pe noi toți; cînd i[-]am trîntit în față «D[omnu]l[e][.] ești un om necinstit» știu cum mi[-]ja răspuns? Nu cu minia omului indignat nici cu calmul prefăcut al unui stoic ci cu *jena* unui culpabil «știu[.] Golescule[.] că ești ciudat?» Asta a fost tot răspunsul lui. De aș avea timp să pierd în judecări aș trage pe stăpîna casei la judecată și poziția este așa că sau ea <ori> sau el vor ieși de minciună, dar lasă[-]i dracului; bine că ne veni și asta ca să se determine toți a nu mai da bună ziua lui C. Bălcescu. Mi-este milă nu pentru dînsul[.] ci pentru frate[-]său [f. 1 ^{ro}] carele va fi foarte afectat de aceste împrejurări; mi-este foarte greu să cinstesc și să iubesc pe un frate iar pe celălalt să-l urăsc dar ce să fac? Așa vru soarta cu noi și încă o dată eu plîng pe bietul N. Bălcescu, precum va plînge și el pe frate[-]său, cînd va afla despre faptele lui; pînă acum nu i[-]am scris nimic despre asta căci destul este el supărat de împrejurările politice, n-am vrut să-i mai dau și alte cauze de consternare ca să poată deocamdată să lucreze mai liniștit pentru cauza Țării.

Peste o oră ne mutăm de aici și ne risipim prin Paris. Ștefan s-a și mutat de trei zile la *Hôtel National* și eu tot acolo voi merge și acolo să-mi trimiteți de acum înainte scrisorile — ceilalți merg prin alte locuri —. Acum am dat depozite de nevoie. Suntem siliți a ne muta după cearta ce avurăm [f. 2 ^{ro}] aseară și nu mai avem para frîntă nu știu cum să găsim undeva credit pentru o lună; acum își mușcă toți degetile pentru nebunele cheltuieli ce au făcut cu petreceri.

Acum începe drama cu noi, pînă acum confrății noștri nu erau deprinși cu neavere[a]; acum să vedem cum vor purta lovitura soartei?... Pentru mine rămîne să vă rog ca să mai insistați pe lângă Brătianu ca să-mi dea cei 30 # ce-i are depuși la dînsul pentru mine; spuneți[-]i că de azi încolo nu mai am ce să mănînc. Nevoia este mare, să-mi dea banii. Am uitat să vă <scriu> arăt ieri un mijloc de a găsi ceva bani. De ce nu vă rugați de Mehmed Pașa să dea el chezașia lui pentru o sumă mică de 100 sau 200 # ca să-i puteți lua de la vreun bancher de acolo cu dobîndă bună și să vă puteți călători cu vreo doi [f. 2 ^{ro}] alți pînă la Constantinopol?

Cine ști[e] poate că veți izbuti să găsiți cu mijlocul acesta vreo sută de galbeni. Altă resursă eu nu văd[.] aici nimeni nu vrea să dea împrumut nici chiar cu garanția P. Chalimachi la care însă nici am cercat să o mai cerem văzînd că n-ar fi de nici un folos; acolo la Londra poate să meargă lucrurile mai bine, cercați și așa.

N-ați mai isprăvit pe acolo? Și de ce nu ne scriți? Cu Brătianu cum ați sîrșit și nu uitați să-i scoateți banii mei și redingota.

adio Salutare și frăție

A. G. GOLESCU

SCRIITORUL — CONȘTIINȚA EPOCII

George Mihail ZAMFIRESCU

POETICĂ ȘI POLITICĂ

«SUFLETUL UNUI ARTIST
ESTE
UN RECEPTACOL
AL DURERILOR
CELOR
DIN JURUL LUI,
NUMAI
PÎNĂ ÎN MOMENTUL
CÎND
SE SIMTE COVÎRȘIT
EL ÎNSUȘI
DE
O MARE
SUFERINȚĂ»

NE-AM OBIȘNUIT SĂ VEDEM ÎN GEORGE Mihail Zamfirescu pe scriitorul care promovează pitorescul lunii de mahala, cu tot ceea ce presupune caracterizarea: gustul pentru particularism, înfrînarea sentimentală și metaforică (și, desigur, ca un corolar: obsesia, sub raport stilistic, singularizării).

Iată-l însă, în conferința de față, profesînd convingeri estetice nu numai echilibrate și deferente — sîntem departe de actele sale verbale din romane, de un patetism frenetic și gratuit — dar chiar mărturisind apetențe către o poetică a clasicismului. George Mihail Zamfirescu, declarîndu-se adept al specificității naționale în literatură și-n artă, se desprinde de sub vraja particularismului nu doar local ci și regional, pledînd pentru opere care să sintetizeze trăsăturile generale ale românului, indiferent dacă e ardelean, oltean sau moldovean, pe scurt «sufletul românesc integral, sub toate aspectele lui, în spiritualitatea modernă».

Dar să cităm un alt exemplu și mai elocvent; abordînd chestiunea școlilor și a curenților ce se perindă de-a lungul istoriei literaturii, el conchide rezolut: dincolo de diversitatea lor caleidoscopică și adesea antagonică «a rămas și vom rădăsi, tot ce sfărâmă sufletul omenesc și împinge viața mai departe».

Diferența dintre Eschil și dramaturgii contemporani? Una singură. «Eschil a avut calitatea și modestia geniului. Cei de azi au, uneori, mai mult sau mai puțin talent. Fondul, însă, din fericire, ca să ne convingem ce vagă e teoria originalității [sic! n. n.], a rămas același: dragoste și moarte, nefericire și iluzie a fericirii, ridicol și tentații numai de cavalierism, în cazul cel mai onorabil pentru prestigiul moravurilor actuale — muncă și nedreptate, azi ca și acum eteva mii de ani — imperinență, tene și întunecare, azi ca și acum eteva mii de ani...»

Zamfirescu

*Simpatia lui Autor a multor piese
viitoare - în amintirea unei secrete
furtive cu rău înabuzat. D.*

G. M. Zamfirescu — desen de Anestiu.

G. Călinescu nu pleda în fond pentru altceva atunci când combatea «rușinea» scriitorului român «de a fi universal», cerînd literaturii să ne edifice asupra «categoriilor morale ale umanității» (apoteozînd, în felurite acte, «aceiași om etern»).

Cum se explică la George Mihail Zamfirescu astfel de adeviziuni teoretice? Să se afle în legătură cu unele componente ale creației sale, mai puțin discutate? O evoluție în timp a principiilor lui literare? Probabil că o explicație adevărată trebuie să includă ambele supoziții.

E păcat că, plină în prezent, nu au fost cercetate — într-un studiu de ansamblu — programele poetice ale scriitorilor dintre cele două războaie mondiale, acea «critică estetică» a creatorilor, căreia li acorda atîtă importanță un Thibaudet.

S-ar putea observa astfel dacă și în ce măsură, dincolo de dialectica diversității și, firește, a elementelor opozente, există anumite trăsături comune care impunînd un ton fundamental sau o coloratură specifică, marchează totodată și altitudinea conștiinței estetice a literaturii. Trebuie să convenim că marea creație românească dintre cele două războaie nu se constituie pe o bază pur intuitivă, ci sub semnul unor ample clarificări teoretice care au loc în epocă.

Observăm, bunăoară, că unul dintre crezurile pe care le împărtășese, în acei ani, cei mai mulți dintre scriitorii noștri de valoare — cum am putut să ne dăm seama și din confesiunile inedite apărute, plină acum, în „Manuscriptum“, sub semnături ca: Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Panait Istrati, Ionel Teodorescu ș. a. — afirmă, cu aproximațiile de rigoare, răspunderile creatorului în calitate de propovăduitor al adevărului și al frumosului.

George Mihail Zamfirescu își ia ca motto al conferinței versul lui Coșbuc: «suflet din sufletul neamului». Este interesant să reținem distincțiile pe care le face el pe această temă mult dezbătută. Din capul locului, autorul *Domnișoarei Nastasia* se ridică împotriva punerii talentului «în slujba unor calcule politicianiste», fapt care ar duce la «mulțarea inspirației». Firește, combătînd «exclusivismul de partid», George Mihail Zamfirescu are în vedere partidele burgheze care, indiferent de titulatura lor, nu reprezintă «o quințezență [sic!] a sufletului colectiv pe care acum nu-l mai poate înțelege și prin urmare nici servi în adevărul înțeles al cuvîntului». Acest aspect este subliniat cu obstință, citînd exemplul negativ al lui Al. Cazan, «talentat prozator» care — se cunoaște înregimentarea acestuia în rîndul gazetarilor «Viitorului» liberal — a devenit «un simplu funcționar politic». Pentru ca un scriitor să poată servi «în adevărul înțeles al cuvîntului» el trebuie — stipulează George Mihail Zamfirescu — să reprezinte o conștiință liberă, înaltă, «să simtă și să înțeleagă în contemporaneitate, să se identifice cu preocupările și mai ales cu năzuințele colectivelor; să fie potrivit temperamentului și idealului său estetic — o quințezență a vremii lui sau un deschizător de drumuri. Primului i se va spune scriitor realist, celui alături revoluționar și amîndurora le va [sic!] surde riscurile pe care le întîmpină orice faptă de curaj și de demnitate, așadar orice mărturisire a adevărului de dragul adevărului».

Observăm elementul important pe care-l introduce în dezbateri George Mihail Zamfirescu: rolul artistului revoluționar care e «un deschizător de drumuri», identificîndu-se cu «năzuințele colectivelor» — teorie pe care o îmbrățișează nu fără a fi influențat

de ideile «social-democrației» (pe care în mod greșit, conform unor prejudecăți poporanisto-sămănătoriste, consideră că n-ar fi prins la noi).

În sprijinul tezelor sale, conferențiarul nu invocă autorități din rîndul teoreticienilor — față de care manifestă, acum și cu alte prilejuri, o atitudine distant-ironică — ci tot scriitorii, în speță citindu-l amplu pe Octavian Goga, cu o confesiune publicată mai de mult în „Flacăra” din 1914.

Iată citatul luat ca prim punct de reper: «Sufletul unui artist e un receptacol al durerilor celor din jurul lui, numai pînă în momentul cînd se simte confrînt el însuși de-o mare suferință. Din clipa aceasta [...] în opera lui nu se va mai desluși pînă la urmă altora: se ivesc lacrimile lui. Ca un ostaș în avîntul

luptei străpuns de un glonte dușman va rămîne pironit loculul spînzurînd; luați-mi steagul din mîna și-l duceți voi la izbîndă, pe mine lăsați-mă la marginea de șanț, cu visul meu fulgerat și cu ranetele mele...»

Nicăieri n-am întîlnit o formulare mai expresivă a raportului dintre obiectivitatea artistică și personalism. Problema ca atare oferă, desigur, într-un plan teoretic, varii implicații. Nu e vorba de unui artist să i se refuze dreptul de a trăi cu intensitate și sentimente personale, ci ca el să nu rămînă la etapa aceasta, ridicîndu-se la nivelul obiectivării (cînd, cum se exprimă tot G. Călinescu, «poți topi subiectul cu obiectul în conceptul mai larg de umanitate»).

Dealtmîntîri, și Octavian Goga (pe care nu-l interesează dect relația strictă dintre scriitorul-

«SUFLET ROMÂNESC UNITAR, PUTERNIC ȘI CONȘTIENT...»

CONFERINȚĂ *

[1931]¹

G. M. Zamfirescu

[r^o 1] Mărturisind că e «suflet din sufletul neamului lui», poetul George Coșbuc a exprimat un adevăr valabil pentru orice creator de valori morale ori estetice, indiferent de școala literară <din care>² sau grupul social din care face parte acest creator și mai presus de simpatii ori credințe lui politice, admițînd — prin absurd — că un artist prin excelență poate să-și mutileze inspirația și s-o pună în slujba unor calcule politicianiste.

* Manuscrisul se află la B. A. R. S. R. (III ms. 30, — Politică și Artă), fiind alcătuit din 17 file.

Primele 13 (format 15/21 cm.), în numerotarea autorului, sînt scrise cu cerneală albastră, avînd raturări și adăugiri cu aceeași cerneală și cu cerneală neagră. Celelalte 4 file (format 16,5/21 cm.) sînt scrise cu cerneală neagră și numerotate de autor de la 10 la 13, inclusiv. Deși numerotarea filelor nu merge în continuare, ele se pot alătura, după conținutul logic al textului, primelor 13.

Presupunem existența unei versiuni anterioare (cea scrisă cu cerneală neagră și numerotată de la 1 la 13) reluată apoi (cea scrisă cu cerneală albastră), pe care de altfel o consideră definitivă, făcîndu-i chiar un semn ce indică sfîrșitul.

¹ Data conferinței se poate stabili datorită unei aluzii pe care G. M. Zamfirescu o face la Danton de Camil Petrescu «scrisă de acum 6 ani», [...Incepută în 1924 și continuată pînă în toamna lui 1925', după cum declară Camil Petrescu însuși, în *Addenda la Falsul tratat*, tipărit în *Teatru*, III, Fundația Regală pentru literatură și artă, 1947, p. 512] și «apărută în Editura „Vremea” [în 1931]», cit și a unei referiri la drama istorică *Singele lui Danton* (Le Sang de Danton) de Saint-Georges de Bouhélier (1876—1947), reprezentată de curînd la Paris «adică, la 20 mai 1931, la Comedia Franceză».

² Cuvintele sau sintagmele șterse de autor au fost marcate prin <>.

exponent al maselor și scriitorul-victimă a narcisismului) seizează dialectica inmanentă a confesiunii în artă, declarînd, cu aceeași vigoare metaforică: «*Aria e un duhovnic implacabil. Oriell am încerca să-i ascundem realitatea, ea va smulge adevărul întreg. Oriell ne-am da silința, nu izbutim să ducem minciuni în templu. Ele rămîn în poartă și noi trecem pragul cu sufletul dezgolit*».

Pe George Mihail Zamfirescu nu-l atrag astfel de nuanțări de ordin teoretic ori simplu psihologic, prelund formula în generalitatea ei: artistul-receptor al sentimentelor colectivității și a cărei valabilitate câtă a o verifica într-o confruntare cu istoria școlilor și a curentelor care marchează dezvoltarea în timp a literaturii. Fiecare direcție literară își

afășă rațiunea în măsura în care devine un crainic al unei «*noi elape sufletești*» și al noului ideal colectiv al societății. Apropierea de teoria «*selecției*» preconizată de G. Ibrăileanu nu se cere a mai fi dovedită. Conferențiarul o va aplica în chiar cazul «*Vieșii Românești*», care și-a justificat existența atîta timp cît a promovat «*o luptă de afirmare a unui adevăr ascuns de obroc*», dar atunci cînd «*destinul a fost împlinit*» revista — subînțelegînd programul ei estetic-ideologic — a «*murit*».

Teza va fi aplicată cu consecvență pînă la ultimele — și actuale — ei consecințe, postulînd necesitatea conjugării scrierilor contemporani la noul ideal al epocii: «*S-a căutat un nou ideal, al vremii de acum — iar scrierilor în versuri și proză își vor face din nou datoria*».

• Suflet românesc
unitar, puternic
și conștient...»

Ășadar, precizăm de la început că o operă <și în deosebi> socială ori artistică nu poate fi altceva decît <exprimarea> exprimarea sufletului colectiv din care face parte autorul acestei opere, așa cum este, în egală măsură, oglinda <bine> care nu minte a timpului în care a fost gîndită și realizată³.

Mai mult, <nu avem nici un motiv să nu exprimăm întregul adevăr, recunoscînd că> fenomenul acesta de oglindire a sufletului național, în opera de artă se petrece în condițiuni egale, indiferent dacă artistul cîntă virtuțile și eroismul neamului său <sau> <(ori)>⁴ descoperă, cu <mizeria> toată revolta pe care o resimte fatal, mizeria în care se zbat cei mulți și nedreptățile pe care le îndură fără murmur.

Ășadar, nu e vorba de o idee în sine [...] ci de un proces psihologic, cu imperativele lui categorice.

Dar, ca să ne putem apropia adevărul acesta în deplina lui lumină, vom fi nevoiți să facem cîteva diferențieri tot așa de categorice.

Politician <istul> ul de profesiune sau de vocație, cu sau fără program, naționalist ori democrat, liberal ori țărănist, este un exclusivist, prin ideologia și prin disciplina de partid, pe care e obligat s-o respecte.

Toți suntem români și oameni. Pentru un politician însă țara asta mare, frumoasă, și necăjită a fost și va rămîne împărțită în două: în partizani și în inamici ai partidului <așa dar> și cum un partid venit la putere, indiferent de mijloace, crede că se poate întotdeauna identifica cu interesele și aspirațiile neamului, <cetățenii vor fi caracterizați în raport cu listele electorale apărători sau trădători> «*ai noștri*» vor fi caracterizați apărători ai <intereselor vitale ale> națiunii [...] iar ceilalți trădători pur și simplu. <Deco>.

Decorat și adulat cît timp a fost la putere, ca să fie — din clipa cînd trece în opoziție, calomniat și uneori pus la stîlpul infamiei, de presa și de partizanii altui partid <ajuns la putere>, ((chemat să conducă țara)), omul politic și-a format, fatal, o psihologie specială. Vede și înțelege, apreciază și condamnă, simte — numai dintr-un anumit punct de vedere. A început să reprezinte o mentalitate obtuză, deci o racilă a contemporaneității, să fie o expresie justă a unor moravuri politicaniste, nu o quintesență a sufletului colectiv, pe care acum nu-l mai poate înțelege <și prin urmare nici servi în toate>, în multiplele lui ipostaze și <manifestațiuni> ((manifestări)) și prin urmare nici servi în adevăratul înțeles al cuvîntului.

³ În dreptul aliniatului, autorul face ulterior o acoladă și menționează în colțul stîng al paginii: «*G. L. M. [lectio incerta] comentarii*».

⁴ Toate cuvintele din text între (()) sînt reveniri ulterioare ale autorului: unele sînt cu aceeași cernelă cu care este scris textul, iar altele, probabil mai tîrziu, cu cernelă neagră.

A reieșit și din expunerea de până acum că George Mihail Zamfirescu nu se arată preocupat, în conferința de față, de chestiuni stricte de atelier. (Deși ne-ar fi interesat să cunoaștem soluțiile de ordin artistic pe care el le propune în cazul problemelor generale dezbătute. Cum concordă, de pildă, apetențele clasiciste de-acum cu orgoliul divagațiilor metaforice, cu așa numita de George Mihail Zamfirescu metodă a «muzicalizării» ș. a. m. d).

Totuși, mai ales în partea dedicată teatrului — care, observăm ușor, li stă mai mult la suflet — din modul în care conferențiarul manevrează judecățile de valoare întrevădem și opțiunile sale în materie de literatură. Va fi elogiat Lucian Blaga

deoarece, «*în opera lui dramatică clocotește un temperament, se frământă sufletele copleșite de marile lor adevăruri și se ciocnesc caractere pe care le vom întâlni poate numai în teatrul nordicilor*». Danton i se pare că «*reprezintă tot ce a scris Camil Pelrescu mai viguros, mai adevărat, mai unitar*». Așadar, aspirațiile sale merg în direcția unui realism, așa spune, patetic — care oferă spațiu liber desfășurării temperamentului autorilor, antrenând caractere puternice, frământate de mari pasiuni etc. De unde și repudierea altor tipuri de creație, în chip mai mult sau mai puțin justificat.

Tudor Mușatescu — ca dramaturg — primește această caracterizare: «*abil fabricant de glume fără inteligență și de situațiuni caragalești, pe care*

Artistul și îndeosebi scriitorul înregimentat într-un partid politic, oricare ar fi el, nu va scăpa de pericolul acesta al despersonalizării, cu alte cuvinte, a((I)) anulării eforturilor sale de stil și gândire. <Am să vă dau un singur exemplu: prozatorul Alexandru Cazaban. Vedeți, așa dar, că> ((Firește că)) nu-i vorba de un trepăduș oarecare, cu ușurința [r²] scrisului <ci de un talent real.>. ((Ne gândim la talentele reale.))

Liber și prin urmare sărac, la început, cu alte cuvinte înfrățit cu omul care suferă din și capabil de elanuri <,Alexandru Cazaban a scris acel admirabil *Băsat al lui Moș Turcu* și nuvelele din cele câteva volume ce i-au consolidat>, ((scriitorul și-a consolidat)) prestigiul literar. <De aproximativ 20 de ani, cu alte cuvinte> ((D))e cînd nu mai ((e)) sărac dar nici liber, talentatul prozator de odinioară a ajuns un simplu funcționar politic. Scrie pentru partid dar pentru nici un critic, pentru partizani dar pentru nici un <critic> adevărat cetitor de literatură.

Domnul Octavian Goga a publicat < câteva cugetări, în iarna anului 1914, așa dar într-o> în iarna anului 1914, deci într-o vreme cînd era încă sărac dar stăpîn pe gînd și pe sentimente, câteva cugetări. Le găsim în revista „*Flacăra*”⁶ <pe care a editat-o d-[omnul] Constantin Banu, fost și rămas partizan al liberalismului românesc.>

<Ne vom permite să transcriem> ((Am să vă spun)) numai două din frumoasele cugetări ale d-[omnu]lui Octavian Goga.

Prima:

«Sufletul unui artist e un receptacol al durerilor celor din jurul lui, numai pînă în momentul cînd se simte covârșit el însuși de o mare suferință. Din clipa aceasta[,] în opera lui nu se va mai desluși plînsul altora: se ivesc <ale lui>⁶ lacrimile lui. Ca un ostaș în avîntul luptei străpuns de un glonte dușman va rămîne pironit locului spunînd: luați-mi steagul din mînă și-l duceți voi la izbîndă, pe mine lăsați-mă la marginea de șanț, cu visul meu fulgerat și cu ranele mele...».

Secunda cugetare a d-[omnu]lui Octavian Goga[,] publicată în același număr al revistei „*Flacăra*”:

«Arta e un duhovnic implacabil. Oricît am încerca să-i ascundem realitatea, ea ne smulge adevărul întreg. Oricît ne-am da silința, nu <isbutim> izbutim <să> să ducem minciuni în templu. Ele rămîn în poartă și noi trecem pragul cu sufletul dezgolit. De aceea, operele noastre sunt singurele biografii adevărate...».

⁶ „*Flacăra*” (revistă condusă de C. Banu), anul III, nr. 14, 18 ianuarie 1914, p. 113, *Însemnări* de Octavian Goga.

⁶ Ezitarea interpolată aparține lui G. M. Zamfirescu.

Însuși autorul Scrisorii pierdute l-ar disprețui profund». (Dincolo de temeiurile subiective sau obiective ale judecății, vedem aici o continuitate de program poetic. Să ne amintim — «toute proportion gardée» — că și un Camus va scrie referitor la arta lui Giraudoux: «Toată arta domnului Giraudoux constă în a înlocui marile teme ale fatalității prin aerobații ale inteligenței».)

De-a lungul perorațiilor sale, îl vom surprinde pe George Mihail Zamfirescu și în culpa unor citări total neconcludente (un Sandu-Aldea enumerat imediat după M. Sadoveanu, creația unui debutant în teatru: Valeriu Mardare — supraestimată) dar, în articulațiile ei fundamentale, conștientizarea se înfățișează de o justețe în idei remarcabilă,

transformându-se într-o vibrantă pledoarie în favoarea valorilor literare naționale și, mai ales, discutând problematica specificității românești în directă corelație cu exigențele istorice ale epocii. La un moment dat, deplângând lipsa de interes ce se manifestă față de spectacolele menite să ridice valoarea idealică și înalt-pedagogică a teatrului românesc, George Mihail Zamfirescu subliniază, cu un patetism stăpinit, că încurajând astfel de manifestări în artă «nu ne manifestăm numai solitudinea față de un autor care are ceva să ne spună, dar învâdăm să ne regăsim suferințele, să ne identificăm cu toate problemele ce preocupă spiritualitatea contemporană».

AL. OPREA

«Suflet românesc
unitar, puternic
și conștient...»

Fără îndoială că ar fi fost tot așa de ușor să invocăm, în sprijinul <ade> adevărului pe care voim să-l promovăm acum, opiniunile <unui> unuia din cei câțiva teoreticieni cu prestigiu ai procesului de creație artistică.

Am preferat, însă, aceste două cugetări, poate uitate, ale domnului Octavian Goga. Le lipsește <poate> cu siguranță, mirosul de naftalină al formulorilor didactice. <Mai ales pentru noi au în plus> Ele au, mai ales pentru noi, o valoare mult mai importantă: sunt mărturisirile unui creator ce a unit <arta> talentul cu inteligența și spiritul de perspicacitate, sunt adevăruri trăite, smulse din inima unui om care a trecut prin închisoare decât să intre cu minciuna în templul artei.

Domnul Octavian Goga a spus, în esență, următoarele:

Sufletul artistului este un receptacol al durerii celor mulți și în lacrima lui este plinsul <celor mulți> ((tuturor)). Așadar, creatorul este purtătorul de cuvânt al celor mulți, expresia <elanurilor> gândurilor contemporane și a întregului complex <din care a fermecat suf> de elanuri și prăbușiri, de necaz și generozitate, de eroism și lașitate, de revoltă și de renunțare, din care e format sufletul colectiv. Un artist nu poate să mintă, în opera lui, pentru că arta ne smulge, ca să transcriem cuvintele domnului Octavian Goga, adevărul întreg. Nu numai că nu-i admisă, dar nu-i posibilă fraudă. Sentimentul nu poate fi falsificat, așa cum nu pot fi falsificate <adevărurile> în tine, pentru tine, marile adevăruri [r^o3] ale vieții și ale morții.

Sinceritatea absolută fiind una din condițiile vitale ale opere de artă, rezultă în mod firesc că artistul <și mai ales scriitorul> în genere și scriitorul îndoeșbi este obligat să trăiască viața cit mai intens și sub toate aspectele ei, să cunoască omul sub cele mai ascunse cîte ale sufletului, să simtă <în contemporaneitate> și să înțeleagă în contemporaneitate, să se identifice cu preocupările și mai ales cu năzuințele colectivităților; să fie potrivit temperamentului și idealului său <arti> estetic — o quinzeneză a vremii lui sau un deschizător de drumuri. Primului i se va spune scriitor realist, celuilalt revoluționar și amîndorora le va [sic!] suride riscurile pe care le întîmpină orice faptă de curaj și de demnitate, așadar orice mărturisire a adevărului de dragul adevărului.

Avem impresia că ar fi necesară, aci, o paranteză, pentru nedumerirea unui tânăr ascultător, care în logica anilor lui de adolescență, se poate întreba cu drept cuvînt: din moment ce în artă și literatură sunt mai multe curente și <școli care> ((avînd în vedere că)) fiecare creator <[indescifrabil]> e o personalitate bine definită, cum pot, toți scriitorii laolaltă, să se considere, în egală măsură, reprezentanți ai sufletului colectiv <sau să vorbească> sau să ocizieze, cu drepturi tot așa de egale, în numele

sufletului național, care e unic și există mai presus și uneori în ciuda școalelor artistice sau a <năzui> elanurilor sociale?

Mai întâi să elucidăm un adevăr elementar.

Nici una din grupările literare cari au fost sau din cele existente, nu a urmărit falsificarea adevărului. Toate au rămas preocupate numai de forma cea mai <perfectă> subtilă, mai perfectă din punct de vedere estetic, în care poate fi exprimat acest adevăr. Un realist intransigent <va fotografia viața> se va mulțumi, în romanele sale, să fotografieze viața cu fidelitate — un spiritualist nu va șovăi să transfigureze aspectele reale ale existenței. Un simbolist ne va cînta în versuri «che[ie]a de la poarta verde » a speranței[.] iar tradiționaliștii vor privi cu trac, în multicolorul amurgului, strămoșii cu palosele lor grele, pe caii lor sprinteni. Un <dramaturg> pirandellian va <incerca să ne> face risipă de vorbă și de spirit, ca să ne convingă în cele din urmă că viața, în definitiv, poate fi «așa cum ni se pare», iar un modernist <[indexabil]> va împinge gluma așa de departe[.] încît va încerca să onomatopeizeze zgomotul motorului ori clocotul de iad al „Incendiului de la Moreni“. <Dincolo> (Dar dincolo) de aceste forme, mai mult sau mai puțin vremelnice, <însă au rămas> <au> a rămas și vom regăsi oricînd, tot ce sfărâmă sufletul omenesc și <împinge viața mai departe, peste noi: nefericire și iluzie a fericirii; dragoste și moarte, înrîncenare în muncă și în jug> împinge viața mai departe, peste noi — broderia sentimentelor etern omenesci, pe care au țesut-o Aristophan, Sophocles <„Eschyl“> și Euripide, <s-o> ca s-o stropească Shakespeare cu singele <tuturor regilor> vărsat pe treptele tuturor palatelor, s-o facă Corneille și Racine și[.] în umbra lor, neastîm-păratul ucenic Schiller, un standard al credinței, al generozității și al cavalerialismului — s-o fluture Molière pe la nasul tuturor prețioaselor ridicole, al tartuffilor și al bolnavilor închipuiți — s-o aștearnă romanticii în calea lui Victor Hugo, al cărui prim succes teatral a însemnat izbînda certă a școlii romantice — s-o transforme dramaturgii din jurul pateticului 1900 în așternutul de pat, acest unic accesoriu — cum l-a numit Fermin [*sic!* în loc de *Firmin*] Gémier — care a asigurat răsunaătoarele succese ale lui Bataille [r⁴] și ale celui alt rege al banalității, domnul <Henry> Bernstein — și, în sfîrșit, s-o facă Simon Gantillon⁷ fundal pentru decorul în care se petre[ce] drama simbolică și totuși de un crud realism, a <trist fericiti> trist-fericiților roboți de eterne «Maya»...

Să nu ne facem iluzii.

Să fim siguri că între Eschyl și dramaturgii contemporani <nu> e o singură diferență. Eschyl a avut calitatea și modestia geniului. Cei de azi au, uneori, mai mult sau mai puțin talent. Fondul, însă, din fericire, ca să ne convingem ce vagă e teoria originalității, a rămas același: dragoste și moarte, nefericire și iluzie a fericirii, ridicol și tentativă numai de cavalerialism, în cazul cel mai onorabil pentru prestigiul moravurilor actuale — muncă și nedreptate, azi ca și acum cîteva mii de ani — impertinență, lene și îmbuibare, azi ca și acum cîteva mii de ani...

Așadar, prietene adolescent, paiața <ride> plînge tot așa de sinceră și de inconsolabilă și ride tot așa de strîmb. Școlile literare nu au făcut și nu fac altceva decît să-i schimbe, din cînd în cînd, panglicuțele...

Panglicuțe cari, în fond, nu au absolut nici o importanță...

Dar, să revenim la a doua parte a întrebării. Bănuind că sufletul colectiv — precizăm: al unei națiuni, deci național — poate fi închis <într-un> într-o formulă, într-un om sau într-o carte ori în nu știm cîte zeci de cărți, facem greșeala voită a politicianului care se crede sau se denunță fără să se creadă uns cu sfîntul mir al unicității, transformă naționalismul în rozetă și o poartă la butonieră prin toate sălile de întrunire publică.

Adevărul este că sufletul unei națiuni este tot așa de divers și de complex ca și viața, ((că)) se supune acelorași legi de evoluție și <nu> că nu poate fi prins în tipare

⁷ Dramaturg francez (1890—1961).

anume, cum nu putem prinde viața — care e mișcare, continuu efort, drum spre perfecțiune — progres...

Ori[*sic* !], doarmelor și domnilor, sufletul acesta nu poate fi luat în antrepriză, așa cum nu poate fi anchilozat ori ucis. Să ne gândim numai câte furtuni au trecut peste sufletul românesc. Firește că, din punct de vedere istoric, deci al <fen> manifestării ca atare a <colectivității> unei colectivități românești, gândul nu zboară prea departe. Ca structură și dominantă psihică, însă, ne putem căuta mult mai în adânc, în vreme și în preistorie, <dincolo de Pelasgi> poate ((până)) în epoca înfloritoare a Hyperboreenilor din Îmbelșugata insulă Leuce, leagănul luminii și al florilor, al albinelor și al celor nouă altare <ale> ((din)) templul lui Apollo. Năvălirile au mutat așezările omenesci, războaiele au sleit sau au umplut visteriile, au ciopârțit sau au rotunjit hotarele, revoluțiile au schimbat condițiile de muncă și de trai[,] dar în ciuda tuturor acestor <fenomene> vremelnici, sufletul s-a păstrat și și-a <urmat> desăvârșit evoluția, pe axa dominantei lui caracteristice. L-am moștenit și nu-l putem contesta, în felul cum primim și reacționăm în fața <vieții> tuturor manifestărilor de viață. Suntem «suflet din sufletul neamului nostru» prin toți morții pe care-i purtăm în noi — prezenți în fiecare cîntec și în orice lacrimă.

Sufletului acesta — după cum a spus domnul Octavian Goga — arta îi cere tot adevărul. Prin el se diferențiază și se valorifică literatura popoarelor — diferențiere care implică, ((în primul rînd,)) o problemă de sensibilitate și alta <de concepție asupra vieții> de înțelegere și de trăire.

Iată în ce senz [*sic* !] <apar este> ((o)) operă literară sau artistică <e chintezența sufletului> este și trebuie să fie națională.

Nu putem uita, fără îndoială, că sufletul unei națiuni, <expresie a> ((care este)) [r^o5] la rîndul lui, expresia unui destin istoric și a((l)) <unui> unui climat geografic, are — ca orice organism viu — etapele lui de cristalizare și momentele lui fatale de <ambție> efort spre perfecțiune.

Nimeni nu se poate lăuda sau mai poate fi învinuit că a impus, colectivității, o atitudine anume în fața unui fenomen social sau o faptă menită să răstoarne unele așezări consfințite și să modifice condițiile de <muncă și folosire> muncă și de trai ale indivizilor.

<O națiune ce se conduce singură prin instinct>.

După cum un animal își alege, prin instinct, stăpînul și culcușul, hrana și buruiana care-i face bine — popoarele au <intuiția, în momentele hotărîtoare ale> intuiția <oamenilor> momentelor istorice și a valorilor sociale. Își <caută> pregătesc și impun <e> conducătorii, după ce și-au ales, singure, drumul spre o nouă formă de viață.

Marele merit al conducătorilor <spirituali ori> politici ai unei națiuni este acela de a înțelege în timp și de a alege cele mai <fericite condițiuni> sigure condițiuni, menite să faciliteze și să desăvârșescă procesul de transformare — așa cum meritul conducătorilor spirituali, deci al tuturor creatorilor de valori literare sau artistice, culturale sau ideologice, a fost acela de a privi și a înțelege peste timp, de a anticipa viitorul, de a se face <purttătorii> crainicii unui ideal social sau ai unei etape sufletești. Așa nasc <cure> îndeosebi curente în artă și literatură.

Adevărul acesta își găsește confirmarea în istoria oricărui popor (să ne aducem aminte, de pildă, de Jean[-]Jacques Rousseau și de rolul covârșitor al enciclopediștilor francezi) și poate fi <de asemeni>, confirmat, de <etapele> asemeni, chiar de istoria noastră modernă.

Social-democratismul de la noi datorează foarte mult intelectualilor generoși de la „*Contemporanul*”. «Sămănătorismul» literar și mai ales poporanismul grupei de la „*Viața Românească*” au chemat la viață, deci la datorii dar și la drepturi, o nouă clasă socială: țărani. Indiferent dacă <s-au pus> au militat pentru unul din cele două idealuri sociale, scriitorii și intelectualii din cele două curente au exprimat tendința colectivității de a cunoaște ideologia și noul adevăr omenesc <ridica> apărut

la orizont. Social-democrația a rămas în postură dificilă: acțiune redusă, romantism revoluționar, pentru că <nu s-a putut contopi în psihologia poporului românesc.> ideologia și formele sale de viață nu s-au potrivit nici cu psihologia și nici cu condițiile de viață de la noi.

Reacționarismul politicianist <de la noi>, care vedea în marea proprietate, elementul de bază al existenței noastre naționale și politice, a întrebunțat, împotriva celor două curente de stînga, mijloacele egale de intimidare și uneori de oprimare. Și totuși ideea țărănistă a învins, s-a impus, a statornicit al[t]e norme de viață pentru obiditul de la coarnele plugului. Prin această nouă cucerire, existența statului român nu a fost cu nimic periclitată cum bănuiau ciocoi. Dimpotrivă, sufletul românesc a făcut un pas mai departe...

Ni se impune de la sine, acum, o nouă precizare.

Am spus că artistul în genere nu <trebuie> trebuie să se pună în slujba unui partid politic. Dar țărănismul <astăzi, nu-i o realitate> pe care l-a anticipat <grupul> și l-a consolidat grupul de la „*Viața Românească*” nu-i astăzi o realitate politică? Fără îndoială că da și tocmai de aceea a început să fie compromis. Pentru scriitorii de odinioară <promovarea> chemarea țărănimii la viață <era un> și libertate era <un adevăr> o datorie de conștiință, un act de generozitate, o luptă de afirmare a unui adevăr ascuns sub obroc. [r⁶] Din moment ce adevărul acesta a fost cunoscut și impus, grupul de la „*Viața Românească*” a înțeles că destinul a fost împlinit iar revista, după cîțiva ani de agonie, a murit.

Trebuia să moară.

Astăzi se vorbește din nou, de o mare revistă ieșeană⁸. Vor colabora toți cei ce au scris odinioară la „*Viața Românească*”. Totuși, cînd a fost vorba de program, nu s-a mai gîndit nimeni la ideologia poporanistă. S-a căutat un nou ideal, <în care> ale vremii de acum — iar scriitorii în versuri și proză își vor face din nou datoria. Nu vorbim fi de autorii dramatici pentru că teatrul de la noi, pînă acum, foarte rar a putut fi recunoscut teatrul românesc. Mă refer în primul rînd <Fenomenul acesta, destul de caracteristic> la scriitorii de teatru, dar și la actori — voim să spunem, la maniera lor de interpretare.

⁹ <Acum patru sau cinci ani, o mare publicațiune italiană „*Il Giornale di Politica e di Letteratura*”¹⁰ a închinat un număr țării românești. Pentru adunarea și selecționarea studiilor referitoare la spiritualitatea românească — a fost însărcinat un devotat prieten al țării noastre, scriitorul și profesorul universitar Ramiro Ortiz. Era necesar, firește, alături de studiile despre proza și poezia românească, un studiu poate tot așa de cuprinzător despre literatura noastră dramatică. L-am rugat, cînd m-a invitat să scriu acest studiu, să se adreseze criticului Lovinescu, care ne anunțase că lucrează la o istorie a dramaturgiei românești. Nu știu dacă d-[omnu] Lovinescu îl refuzase, dar e fapt cert că din *Istoria Literaturii Contemporane*, pe care a scris-o, nu a fost publicat, nici pînă azi, tocmai volumul despre teatrul românesc. Am primit, fără îndoială, însărcinarea să scriu studiul <despre teatrul românesc> ((cerut de d-[omnu] Ramiro Ortiz)) dar abia după ce am început să mă gîndesc la un plan de elaborare și <la adunare> să adun materialul informativ, am înțeles refuzul d-[omnu]lui E. Lovinescu și întîrzieră apariției volumului său despre literatura dramatică originală. Nu există nici un model, nici un îndreptar — nimeni, pînă atunci, nu scrisese un istoric al teatrului românesc. Mai mult, tot atunci am aflat că foarte mulți profesori străini și oameni de teatru dornici să ne cunoască și poate să încerce un schimb de piese

⁸ Probabil, „*Înmărmări ieșene*”.

⁹ De aici, și pînă la paragraful marcat cu nota 11 — text raturat cu cerneală neagră.

¹⁰ „*Il Giornale di Politica e di Letteratura*”. Decembre 1929, a VIII, anno V, vol. XI, Quaderno 12, Roma; n. red.

O altă ipostază a lui G. M. Zamfirescu în viziunea lui Anestin.

ceruseră Ministerului de Arte un istoric al teatrului românesc iar această distinșă autoritate, cu fonduri de milioane destinate propagandei culturale, în loc să se adreseze unui om <de competență> de competență și să-i ofere un onorariu oarecare pentru un studiu de acest fel — repet, cerut, insistent de foarte mulți intelectuali străini — se mulțumise să pună aceste cereri «la dosar, deoarece o carte de acest fel nu există».

A fost necesară o muncă de câteva luni, ca să putem face acest istoric. Un fapt amuzant. Publicațiunea „*Il Giornale di Politica e di Letteratura*” a tipărit, în câteva sute de exemplare, un extras al celui *Il teatro romeno contemporaneo*[.] pe care-l scrisesem și le-am trimis onoratului Minister al Artelor, ca să poată în sfârșit satisface cererile pe cari le pusese, cu atita dezinvoltură, la dosar...

Am povestit acest amănunt, ca să înțelegem în ce condițiuni, cu totul nefavorabile s-a manifestat scrisul românesc de teatru și de ce lipsă de solicitare se bucură din partea oficialității culturale — deși teatru este cel mai bun și cel mai eficient mijloc de promovare a gândului și a sentimentului românesc.

Teatru, de altfel, a fost de la primele lui începuturi,¹¹ [r^o7] ((Teatru, de altfel, a fost de la primele lui începuturi)), copilul de pripas al culturii noastre, deși a cunoscut cîteva dramaturgi de mare ((talent)) și o întreagă pleiadă de actori și de animatori de prestigiu indubitabil.

Literatura pentru scenă, în orice țară cu o tradiție <artist teatrală,> artistică, a mers mină în mină cu teatru — a cunoscut toate capitolele de evoluție și de afirmare în arta scenică.

De la mistere și pînă azi, teatru francez, de pildă <și-a împletit destinul cu literatura dramatică> a impus scriitorilor de teatru anumite mijloace de impresionare, pe gustul contemporanilor, dar s-a lăsat la rîndu-i influențat de toate inovațiile <care> autorilor respectivi. Ambele destine s-au împletit. Actorii fiind expresia gustului public, deci a mentalității

¹¹ Aci se încheie textul raturat de autor cu cerneală neagră, care începe la paragraful marcat cu nota 9.

contemporane, dramaturgii au scris pentru interpreți, cari erau, ca și ei «sufletul [sic !] din sufletul neamului și al vremii lor» și pentru spectatorii cari găseau, în text și în joc, reacțiunile și elanurile <sincere> sincere ale sufletului colectiv.

Autor, interpret și spectator formau un singur <gust> suflet, animat de sentimente la fel, mărturisind gusturi la fel.

Toată literatura jucată era franceză. Elevii, viitorii actori, învățau să exprime sentimente ca atare, să întrușipeze caractere franceze. Decorul și plastica de scenă în genere realiza o atmosferă <națională> specifică — toate eforturile de interpretare și plasticizare urmăreau să aducă sensibilitatea, moravurile și atmosfera <franceză> <În teatrul francez> caracteristică vieții și peisagiului de pe cele două maluri ale Senei.

În teatrul francez, ca în Scriptură: la început a fost cuvîntul.

La noi s-a început invers: a lipsit de la început, cuvîntul care să exprime sensibilitatea și moravurile românești sau să realizeze atmosfera caracteristică peisagiului autohton — a lipsit, cu alte cuvinte, esențialul. Cunoaștem începuturile teatrului românesc, așa că nu mai scotim necesar să stăruim.

În toamna anului 1927, cînd s-a făcut distribuția piesei mele *Domnișoara Nastasia*, d-[omnu]l V. Maximilian a distribuit o actriță tînră în rolul uneia din mahalagioaice. Viitoarea mea interpretă, să-i spunem d-[omnișoa]ra X, ambiționa să joace în altă piesă, străină, rolul unei contese — de altfel un rol mult mai secundar decît acela ce-i fusese încredințat în *D-[omnișoa]ra Nastasia*.

Revoltată că i se face ((o)) nedreptate ((așa de mare)) d-[omnișoa]ra X a venit la <min[e] autor> d-[omnu]l Maximilian să protesteze.

Dialogul a urmat așa:

— Domnule Maximilian, nu înțeleg de ce mi s-a luat rolul contesei și am fost distribuită în *Nastasia*. Contesa e cineva, îmi oferă ocazia să fac un tip, să am morgă, pe cînd rolul din *Nastasia*... ce pot să fac eu dintr-o mahalagioaică?

— Domnișoară, i-a răspuns d-[omnu]l Maximilian, cred că te înșeli. Te asigur că o să ai un succes frumos în rolul mahalagioaice pentru simplul motiv că personajul pe care urmează să-l interpretezi seamănă — și la vorbă și la port — cu mămicița d-[umi]tale...

Tînră actriță n-a făcut altceva decît să exprime o mentalitate de care a fost mult timp stăpînită lumea teatrală de la noi.

Pînă acum <trei-patru decenii> două decenii, nici un director de teatru nu s-a gîndit, efectiv, la necesitatea unui repertoriu național. Elevii lui Ion Heliade Rădulescu <învățați meseria> au învățat meșteșugul actoricesc <învățînd> ((memorizînd papagalicește)) anumite scene și roluri din marele repertoriu străin. Voim să spunem: au fost obligați, de la început, să trăiască, sentimente ce nu erau ale lor, să se miște într-o atmosferă în care nu trăiseră, să <schimonească> ((schimonosească)) figuri și caractere [r°8] cu care nu aveau absolut nici o înrudire. Fără îndoială <datoria și> talentul unui actor <constă> se rezumă în posibilitățile lui intelectuale de înțelegere și dedublare, în ușurința cu care se transpune în personajii cît mai diverse, din climate și medii cît mai felurite, dar tocmai de aceea actorul are absolută nevo[i]e de o experiență a vieții sau cel puțin de o întuire exactă. Ori [sic !], această întuire nu poate porni decît de la tine, prin tine și în mediul imediat înconjurător <[indeșcifrabil]>. Cunoașterea în sine ne impune un antrenament intelectual și <o> informare, mai ales ((o)) acomodare în atmosfera mediului studiat. Ori [sic !], ni-l putem închipui pe tînărul Ion Tănase, elev al lui Heliade Rădulescu, dezbrăcîndu-și haina lui modestă de surtucar în prima generație citadină și îmbrăcînd straiul cernit al principelui Hamlet? Și totuși oamenii aceștia așa au jucat, așa au ajuns actori mari și în urmă profesori ori directori de scenă — așa, mai ales, au diformat gustul și au falsificat cele mai frumoase sentimente.

Compromisul acesta artistic a dus la o falsă tradiție, mai precis: la perpetuarea unor greșeli cari, la un moment dat, au fost declarate și recunoscute calități de <un>

niște spectatori formați la școala <acelea aceleași aceleași> unei înțelegeri tot așa de false.

După câteva succese răsunătoare, Ion Tănase a început să se creadă născut anume pentru roluri de conți, de prinți, de regi <urlătoare în git> sau în cazul cel mai trist, pentru el, de baroni, iar atunci când a fost distribuit în <acel rol de sem> rolul unui personaj care «seamnă cu tăticu», actorul a strimbat nasul, l-a refuzat ori l-a jucat de mintuală. Acest dispreț, această totală neîncredere în piesa românească a ținut pînă în pragul războiului.

Fără îndoială, au fost, printre actorii de odinioară, cîțiva boieri cari au adus pe scenă o atitudine frumoasă, un gest elegant, o ilustrare perfectă a personajului interpretat, dar au fost prea puțini ca să poată salva ceva. Să nu uităm că, pînă acum cîțiva ani, conservatoarele — aceste academii de artă națională — nu <au fost> ((crau)) obligate <să înscrie în program> să-și formeze programul de studiu în cadrul repertoriului românesc. Nu e mai puțin adevărat că un Vasile Alexandri [sic !], un Hașdeu sau Caragiale, un Delavrancea sau Alexandru Davilla [sic !] au fost jucați pe scenele românești și au avut succes. Dar Caragiale fusese suflur și în urmă director al Teatrului Național, era prin urmare din familie[,] iar ceilalți făceau parte din protipendadă. Reprezentarea operelor lor dramatice nu era condiționată ((numai)) de talent.

<Abia> Mult mai tirziu, Teatrul Național din București <a deschis> l-a jucat pe Haralamb Lecca și Victor Eftimiu, ((pe)) Mihail Sorbul și Caton Theodorian, ((pe)) Octavian Goga și Ronetti-Roman pe Zaharia Bărsan și Ion Minulescu. Dar greutățile pe cari le-au întâmpinat cu trecerea pieselor prin comitete și în urmă cu reprezentarea lor, au fost așa de mari, că mulți dramaturgi, din generația <celor amintite> Eftimiu — Sorbul <au rămas la> și-au redus activitatea la o singură <piesă>. Dar ceilalți mai persistenți, au fost totuși obligați să scrie> piesă — în orice caz la o singură piesă bună.

Alexandru Davilla [sic !], acest mare scriitor de teatru românesc, ca actor și mai ales ca director de trupă particulară, a rămas credincios mentalității din lumea lui actoricească: nici n-a vrut să audă de piesele românești.

Singur profesorul Pompiliu Eliade, dintre foștii directori ai [r^o9] primei noastre scene oficiale, a fost conștient de rolul precumpănitor pe care trebu[i]e să-l joace repertoriul original, în <istoria> evoluția teatrului românesc. De altfel, sub directoratul lui, literatura dramatică originală s-a bucurat, în adevăr, de încurajare. Pompiliu Eliade a întocmit chiar un raport detaliat, înaintat ministrului de resort atunci, prin care preciza care-i adevăratul rost al unui teatru de stat, ce operă <artistică și socială e chemată să> socială și artistică e chemată să realizeze și ce importanță capitală are piesa scriitorului român, <pentru o instituție> în activitatea unei instituții de cultură națională. Clar-văzător, Pompiliu Eliade a luptat și a rășit [sic !] să treacă în lege <a> obligativitatea reprezentării repertoriului original, pe scenele teatrelor subvenționate de stat. Deși legea nu a fost respectată, din acest punct de vedere, de directorii ce i-au urmat, recunoașterea oficială a principiului în sine a constituit, totuși, un <ciștig> prim succes.

¹² <Succesul acesta a fost speculat ((abia)) după război, cînd o campanie îndărătnică de presă <suștinută de Camil Petrescu și Victor Ion Popa> ne-a apropiat în sfîrșit de o izbîndă efectivă. S-a demonstrat că repertoriul românesc, clasic și modern, poate sușține o stagiune <de> de teatru național. Experiența a fost făcută de Liviu Rebreanu și desăvîrșită de Alexandru Mavrodi. Teatrele particulare, de asemenea, ca să joace două piese românești pe an, li s-a acordat o subvenție care varia între 3 și 5 milioane. Calculul a fost simplu și — iertați-ne cuvîntul — pur și simplu abject: minimum un milion și jumătate ca un teatru românesc, condus de actori ((români)) cări au pretenția să li se scrie numele în istoria teatrului românesc, ca să joace o

¹² De aici, și pînă la nota 15, text raturat cu cerneală neagră.

piesă românească. Un teatru unguresc de la Buda-Pesta a cerut mult mai puțin, ca să reprezinte o piesă de Victor Eftimiu...

<Am repetat în fraza penultimă, de patru ori cuvântul românesc>.

Doamnelor și domnilor, am depășit, prin câteva spovedanii, <[*indescifrabil*]> cadrul unei conferințe pe care d[umnea]v[oa]s[tră] o așteptați, poate, mult mai academică. Nu <am să> ((vom)) cere scuze, pentru această înșelare a așteptărilor. Dimpotrivă, vom mărturisi că am făcut dinadins. Intenția omului de teatru și a <scriitorului> autorului dramatic, pe care-o servește acum conferențiarul, a fost, de la început, să se pună în fața unei probleme de conștiință, în <[*indescifrabil*]> calitatea d[umnea]v[oa]s[tră] <de intelectuali> de <români> exponenți ai <marei suflă colective, din care ne-am smuls și în care ne vom întoarce> spiritualității românești contemporane.

Un popas, în drama istorică sau în începuturile dramei sociale românești ar fi fost, firește, plăcută [*sic !*] pentru noi — așa cum ne-ar fi încântat, poate, să transcriem și să cetim versuri din cele câteva fantezii dramatice în versuri, în cari s-a cristallizat perfect sufletul popular.

¹³ <Am tresărit ascultând *Vlaicu Vodă* cu intrarea spătarului Dragomir, am valorificat în *Vlaicu* cu perfectă realizare a voievodului român și am recunoscut în Român Grue prototipul țărânului de totdeauna, credincios, rob, fără cuvânt, murind pentru stăpîn, fără murmur și trecînd în moarte tot așa de mut. Indubitabil, Român Grue este o figură dramatică de calitate shakespeareiană. Eroii din teatrul lui Alexandri [*sic !*] v[ă] sunt tot așa de familiari.>¹⁴

Dramaturgia contemporană a relevat, de asemeni, câteva talente viguroase. Preocupăți de problemele ce frîmîntă societatea actuală și inovatori în arta lor de a transpune viața pe scenă, dramaturgii de azi au găsit, la conducătorii de azi ai scenelor românești, o lipsă totală de înțelegere față de tot ce nu-i dramă istorică, fantezie >¹⁵ [r'10] în versuri ori dramă scrisă după șablon — așadar, pentru tot ce nu-i pasișă după Davila și Caragiale, după Eftimiu și Horia Furtună, după Bataille sau Arnold și Bach. Singurul dramaturg pe care l-au promovat teatrele bucureștene, în ultimul timp, a fost d[omnu]l Tudorică Mușatescu, acest abil fabricant de glume fără inteligență și de situațiuni caragialești, pe care însuși autorul *Scrisorii pierdute* l-ar disprețui profund.

Nimic nu poate fi mai ușor, mai ales pentru un profesionist de talent, decît să scrie o piesă <de succes> pe <actual> placul actualilor directori de teatru, o banalitate cu sfîrșit de culise și scene patetice, repetate de la o lucrare la alta. Acolo unde e absență gîndirea, intervine tirada cu situații, invective și suspine, cu tremolări și lacrimi. Procedeele de impresionare sau hilaritate pot fi repetate, nimeni n-o să te învinuiască. <Scopul> Interesul e să-l faci pe negustor să ridă sau s-o înduioșezi pe conștiința sentimentală și grăsună. Dar, doamnelor și domnilor, această industrializare a literaturii dramatice poate <să te> să-ți aducă un venit destul de frumos dar nu te va consolida, niciodată, în adevărata literatură. În artă interesează numai o personalitate nouă, un gînd nou, un procedeu nou de realizare, o lume și un mediu inedit, tot ce poate să însemne un pas mai departe, tot ce poate să deschidă un orizont nou, în gîndire, în sensibilitate sau în tehnică. Pasișele nu sunt altceva, în orice manifestare artistică, decît pași în loc iar anchilozarea, într-o anumită formulă, înseamnă moartea talentului. Dramaturgii cari vor, în adevăr, în opera lor, să se păstreze pe linia temperamentului și a principiilor lor artistice, sunt sistematic îndepărtați.

Lucian Blaga, chiar atunci cînd a fost jucat pe o scenă oficială și numai subvenționată, a fost considerat un nepoftit, în orice caz un scriitor care nu are nimic comun cu teatrul — deși în opera lui dramatică clocotește un temperament, se <frîmîntă o lume> frîmîntă suflete copleșite de marile lor adevăruri și se ciocnesc caractere

¹³, ¹⁴ Textul cuprins între aceste note a fost raturat de autor în redactarea cu cerneală albastră, anterioară raturării cu cerneală neagră.

¹⁵ De la nota 12 pînă aici, text raturat de autor cu cerneală neagră.

pe cari <nu> le vom înfili <în nici o altă literatură> poate numai în teatrul nordicilor.

După succesul avut cu *Cinula*, dar mai ales cu *Mușcata din fereastră*, piese de atmosferă și de factură sămănătoristă — așadar lucrări cari ne pot oferi cel mult posibilitatea verificării talentului <dramatic> cu care e înzestrat autorul dramatic, Victor Ion Popa a scris o dramă modernă *Moartea, prietena mea*¹⁶ în care originalitatea de gândire, de expresie și de plasticizare e infinit superioară. Victor Ion Popa a scris piesa de acum trei ani și încă n-a reușit să convingă un teatru să i-o reprezinte.

Drama *Maestrul*¹⁷, jucată la Teatrul Popular de odinioară, a evidențiat talentul unui debutant așa de valoros: Mircea Ștefănescu. A doua lui piesă, în care nu era prezent nici arhicunoscutul triumfi: doamna, domnul, amantul — și nici mijloacele de impresionare ale industrișilor teatrali de la noi și de peste graniță, a parvenit — după o mare așteptare și serioase insistențe din partea citorva prieteni din presă să [r^o11] se fixeze premiera, pentru acel admirabil cîntec al tinereții și al dragostei care e *Comedia Zorilor*, într-un matineu <din zi> dintr-o zi de lucru. Teatrul care i-a adus această nemeritată ofensă tinărului dramaturg, era condus de d[omi]nișoara Ventura, care primea atunci 5 milioane subvenție, pentru încurajarea literaturii dramatice originale. O altă piesă de valoare a lui Mircea Ștefănescu, o satiră a moravurilor contemporane transpusă în cadrul unei povestiri fantastice și anume: *Făt-Frumos în genunchi*, a fost <de două> doi ani la rînd anunțată în repertoriul teatrului „Ventura” dar nici pînă azi nu a văzut lumina rampei.

Una din cele mai <bune> puternice drame semnată de Camil Petrescu, *Danton*, scrisă de acum 6 ani și apărută în editura „Vremea”, a fost sistematic îndepărtată din repertoriul primei noastre scene oficiale, deși — la lectură — a fost primit elogios, cu unanimitate de voturi. Mult superioară piesei lui Georg Büchner și incomparabilă față de *Sîngele lui Danton*, reprezentată de curînd la Paris sub semnătura lui Saint-Georges de Bouhellier [sic], <piesa această> drama *Danton* reprezintă <maximum> tot ce a scris Camil Petrescu mai viguros, mai adevărat, mai unitar. Opera, firește, nu s-a jucat și nu se va juca...

Valeriu Mardare este numele unui tînăr dramaturg. Prima lui piesă *Omul fără identitate*¹⁸ a trebuit mai întîi să fie experimentată pe scena unui teatru de cartier, de o companie de teatru popular condusă de subsemnatul și abia în urmă jucată pe scena teatrului „Regina Maria”. După cum vedem, conducătorii de trupe particulare nu <au> sunt numai neîncrezători în producția dramaturgilor români[,] dar nu au nici intuiția talentului, atunci cînd li se oferă un manuscris. <A doua> ((*Netrebnicul*, a doua)) piesă a lui Valeriu Mardare, mult mai interesantă ca factură ((decît opera lui de debut)), împletind o acțiune de un realism <crud> necruțător, într-un cadru observat cu precizie aproape diabolică, nu va fi, cu siguranță, jucată, deși a fost prezintată de acum <trei ani> doi ani tuturor scenelor bucureștene. Probabil că se așteaptă o nouă experiență, <pe scena alt> la un alt teatru de cartier...

Doamnelor & domnilor, <vă pot cita> exemplele sunt mult mai numeroase și tot așa de dureroase. <Nu-i vorba numai>

Să nu credem că numai începătorii au surprize. Dramaturgi de experiență și prestigiu, cari au îmbogățit patrimoniul literaturii originale cu opere de valoare incontestabilă, nu se bucură de un destin mai frumos.

Simpli anonimi, pentru directorii de odinioară ai teatrelor românești, considerați în urmă intruși într-o <preocupare> manifestare artistică și culturală cu care se bănuia că nu au [r^o12] nici o legătură și nu-și pot găsi nici o întrebuintare[,] iar în

¹⁶ Scrisă în 1932; vezi Victor Ion Popa, *Autoportret — Mărturisiri*, „Manuscriptum”, 2 (3) 1971, pp. 167—197.

¹⁷ Reprezentată pentru prima dată la 30 octombrie 1925.

¹⁸ Jucată pe scena Teatrului Național din Iași, în direcția de scenă a lui George Mihail Zamfirescu, la 13 aprilie 1935.

urmă acceptați cu titlu de sacrificiu, de așezăminte de cultură cari erau ale țării lor, înființate și susținute de stat pentru promovarea gândului lor, sentimentului și sensibilității lor românești, dramaturgii de la noi au dus, aproape o sută de ani, de când există teatrul românesc, o luptă inegală dar cu atât mai eroică pentru recunoașterea dreptului lor la manifestare, la viață. Tocmai atunci când erau mai bucușori că au învins, în sfârșit, au fost puși în fața unor piedici mult mai mari: imposibilitatea de a se realiza, de a formula un gând <temerar> sau de a însuși un erou cu o sensibilitate care să treacă dincolo de sfînta și aurita mediocritate. Au înțeles că lupta, pe acest teren, e pierdută de la început. S-a petrecut, atunci, un fenomen încă neînțeles în istoria literară: Mihai Sorbul și Camil Petrescu, Horia Furtună și Ticu Arhip, Lucreția Petrescu și chiar Sandu Teleajen, Anton Holban și Caton Theodorian au căutat o nouă posibilitate de manifestare: romanul. Și odată cu retragerea dramaturgilor din arenă, Ministrul a retras subvenția acordată pînă atunci teatrelor particulare.

Doamnelor și domnilor, avem impresia că în acest moment așa de critic pentru teatrul românesc, ar trebui să aibă și spectatorul român de spus un cuvînt.

Am cunoscut-o, într-un cenaclu literar, acum cîva timp, pe d-^oam^{na} Jindra Huskova-Fleischhansova — Bratislava *Cămila trecea prin urechile acului*¹⁹ disc. Frantisek [sic!] Langer²⁰ — Carl Ceapek [sic!] corect Karel Čapek].

Avem impresia că nouă ne lipsește tocmai această cunoaștere și deci acest entuziasm față de valorile noastre naționale.

Suntem oarecum urmași spectatorilor ce l-au aplaudat, în timpul lui Ion Heliade Rădulescu pe surtucarul Ion Păun²¹, transformat peste noapte în principe nefericit. Poate am rămas și noi la mentalitatea că un teatru românesc poate să existe în adevăr fără să exprime, <tot ce> în primul rînd, tot ce este simțire, peisagiu și gîndire românească. Teatrul este, prin însăși natura și posibilitățile lui de exprimare, o artă populară, sau cum a spus Firmin Gémier, un altar de pe care preotul-actor propovăduiește frumosul și adevărul. Mai ales în acest[e] vremuri de marasm moral, de incertitudine și de răsturnare a valorilor intelectuale și etice, teatrul și îndeosebi un teatru al adevărului cristalizat în <gîndul și în> inspirație cari sunt «suflet din sufletul neamului lor» și nu pot spune altceva decît tot ce simt și înțeleg, tot ce presimț, ar facilita mult procesul <de determinare de clarificare> [r^o13] de sudare a elementelor sufletului românesc, de epurare a moralității și poate de limpezire a apelor tulburi <ce amenință> ce ne amenință. Dar, ca să poată exista și îndeplini menirea lui de școală a frumosului și de monitor al moralității și sensibilității colective, teatrul acesta are nevoie de gestul nostru de înțelegere și încurajare. Încurajînd un spectacol românesc, nu ne manifestăm numai solicitudinea față de un autor care are ceva să ne spună, dar învîțăm să ne regăsim sufletește, să ne identificăm cu toate problemele <de simțire> ce preocupă spiritualitatea contemporană.

Fără să ne grăbim să aplaudăm ori să apărăm <tot ce e românesc, pentru simplul motiv> tentativele de realizare ale scriitorilor de la noi — fatale în orice carieră artistică — ar trebui să avem ceva din mîndria cu care d-^oam^{na} Jindra Huskova vorbea de valorile spirituale ale țării sale, de conștiința cu care se identifica cu toate visurile poezilor și creatorilor ce-i cristalizau sufletul, din îndărătnicia cu care lupta să aperse prestigiul unui dramaturg pe care ea îl bănuia chemat să spună un cuvînt hotărîtor în spiritualitatea contemporană.

¹⁹ Jindra Huskova — Fleischhansova, romanistă slovacă, traducătoare din literatura română.

²⁰ Frantisek Langer (1888—1966), medic, publicist și dramaturg, autor, între altele, al unei comedii *Cămila prin urechile acului* (1923); bun prieten cu frații Čapek, înrîndirea lui G. M. Z. — obscură pentru noi — este, probabil, o aluzie la o discuție între Langer și Čapek; n. red.

²¹ Inadvertență a lui G. M. Z.; în paginile anterioare (22 și 23): Ion Tănase.

Pledoaria profesoarei de la Universitatea din Bratislava era în primul rând, un act de patriotism conștient, constructiv și demn — singurul patriotism pe care-l recunosc și-l doresc tuturor intelectualilor și spectatorilor din țara mea ²².

[r^o10] ²³ Am făcut popasul acesta mai lung în teatru, pentru că — prin el — s-a putut dovedi mai ușor că <fața> sufletul românesc, ca să se poată exprima în artă, întâmpină dificultăți chiar de la specialiști sau de la așezămintele de cultură națională. Vina este numai a mentalității politicianiste, care se interpuce, cu lipsa ei de înțelegere a fenomenului creator, între artist și cei chemați să-l asculte și să-l aprecieze. De altfel, istoria literară sau artistică a unui popor — și a poporului românesc îndeosebi — nu este altceva decât un lung șir de lupte cu <autori> mentalitatea contemporană, cu școlile literare ori artistice potrivnice și uneori chiar cu propria conștiință a creatorului. Dar această luptă, dureroasă, care macină nervii artistului, este absolut necesară. Prin rezistența, pe care o are în luptă, se verifică potența artistică și rezistența pe care o s-o aibă în vreme un curent literar sau artistic.

Este istoria spiritualității românești un șir de lupte, pentru impunerea valorilor creatoare autohtone în fața mulțimii și a cărturarilor de școală veche, conservatori în gusturi și în familie? Răspunsul, la această întrebare, nu poate fi decât afirmativ. Din fericire, aceste lupte au impus opere și autori cu cari sufletul românesc se poate mândri oricând. Dar ni se impune o altă întrebare: s-a realizat sufletul românesc, integral, sub toate aspectele lui, în spiritualitatea modernă? Un răspuns sigur nu poate fi dat cu prea multă ușurință.

Fapt cert este că arta populară îl exprimă, indiferent de provincie și de aspirările pe cari le-a îndurat, în decursul vremii. Țăranul care n-a știut carte, a ținut totuși să-și scrie gândurile și uneori necazurile, preocupările sociale și chiar elementele esențiale ale credinței lui strămoșești, în semne și în desene simbolice.

Cusăturile și încondeierile pe ouăle de Paști, troițele presărate pe tot întinsul pământului românesc, covoarele și îmbrăcămintea, creștăturile în lemn și jocurile, dacă le studiem atent, ne spun adevărata poveste a sufletului românesc din primele începuturi ale manifestării lui. <ca> <Sin> [r^o11] Singura arta populară a păstrat acest suflet și ni-l poate ilustra.

Fără îndoială, cultura modernă nu e mai puțin națională, mai puțin românească — dar în operele marilor noștri scriitori, apele au început să se despartă. Singur Mihai Eminescu a fost, în tot ce a scris, o quintezantă a sensibilității și a elanurilor noastre. Naționalist și revoluționar, trist de toată tristetea pe care a adunat-o sufletul românesc în decursul acelor veacuri de asuprire și de lupte singeroase pentru moșie și credință, Mihai Eminescu a fost, la un moment dat, glasul cel mai ascultat și mai autorizat al idealurilor românești.

Dar el a fost unic.

Celelalte mari figuri ale culturii românești nu au avut respirația marelui Eminescu și nici posibilitățile lui de a cuprinde, sub aripa inspirației, tot <ținutul> sufletul ținuturilor românești. Ion Creangă a fost <un mare> și rămâne un mare povestitor ((moldovean)), Ion L. Caragiale cel mai mare satiric al morăvurilor din viața politică și socială muntenească, iar Liviu Rebreanu, ca să dăm și exemplul unui ((mare)) scriitor contemporan, [r^o12] romancierul viguros al sufletului ardelenesc. Caragiale, cum era și firesc, nu prea e gustat în Moldova și nu-i de loc apreciat în Ardeal sau în

²² Aici se încheie textul scris cu cerneală albastră deschis, pe hîrtie de calitate mai bună, format 15/21 cm. (file rupte dintr-un *bloc notes*), numerotate de la 1 la 13.

²³ Începe textul cu cerneală neagră pe cele 4 file format 16,5/21 cm, hîrtie de calitate inferioară îngălbenită, și numerotate 10 și, respectiv, 11, 12, 13.

Basarabia (ne referim, firește la marele public), iar Creangă, ca să poată fi gustat în toată savoarea lui, va impune lectorului de dincolo de hotarele Moldovei, o cercetare prealabilă a moravurilor și a vocabularului popular moldovenesc. Liviu Rebreanu, în *Ion*, nu a scris romanul țărânului român în genere. Toți am luptat și ne simțim legați de pământ, dar nu orice țăran român trăiește în atmosfera morală și socială a eroului lui Liviu Rebreanu și nu orice țăran reacționează ca Ion. Țăranul și boierul moldovean poate fi găsit numai în operele lui Mihail Sadoveanu <asa cu> ((iar pe cei munteni în operele unor Sandu Aldea, Brătescu-Voinești, Bassarabescu...))

Fără îndoială că această varietate de atmosferă și moravuri, în care s-a dezvoltat sufletul românesc, e o dovadă de vitalitate intensă și evidențiază elasticitatea, bogăția de nuanțe, posibilitățile de <păstrare> rezistență <și de păstrare a elementelor> și de adaptare. Dar nu-i mai puțin adevărat că o floare suavă de Luchian, de pildă, poate fi [r^o13] întâlnită pe orice colțișor de plai românesc și că turmele și păstorii, carele cu boi și drumurile lui Grigorescu au cristalizat tot pitorescul pământului românesc. Revenim la adevărul că numai peisagiul și arta populară au realizat, sub toate aspectele lui, sufletul autohton. Pentru arta și literatura contemporană problema reprezentării acestui suflet românesc nu-i ușoară de loc. Va fi soluționată numai după ce, din punct de vedere social <ă> vom ajunge la o contopire a tuturor elementelor actuale ale sufletului românesc (elemente oltenești și muntenesti, ardelenesti și moldovenesti[...]), într-un suflet românesc unitar, puternic și conștient.

Transcrierea materialului și note
Lidia MUNTEANU

Alfred
Margul
SPERBER

poezie

proză

critică

ÎN ALFRED MARGUL SPERBER SE CUMPĂNEAU ÎN CHIP admirabil două însușiri care nu merg întotdeauna bine împreună: o inteligență aplicată cunoașterii și o sensibilitate poetică profundă. Amindouă aceste însușiri se îmbinau prielnic pentru formarea și dezvoltarea unei personalități de om și de scriitor, de-o rară bogăție și delicateță sufletească.

Lecturi imense și sistematice întreprinse, în literatură, în filosofie, în istorie, cu ochiri curioase și în științele naturii, îi dădeau lui Sperber posibilitatea, nu prea des întâlnită, de-a judeca cultura omenirii în perspectivă istorică (îl îndruma, desigur, la aceasta și o înclinare a firii sale iubitoare de jocul dezinteresat al ideilor). El aplica această perspectivă și la judecarea actualității (lucru iarăși destul de rar), ținând mereu spre descoperirea în prezent a fenomenelor de durată. Iată de ce, desigur, a cultivat el mai puțin poezia și literatura ocazională.

Cunoștea în adâncime mai multe literaturi, începînd cu antichitatea greco-latină, și se plimba prin ele ca la el acasă, comparînd și stabilînd, în treacăt și fără insistențe pedante, apropieri și deosebiri ilustrate cu citate din memoria sa, puțin obișnuită. Ar fi putut să serie studii de literatură comparată extrem de interesante, pline de idei originale. Nu le-a scris, poate dintr-o prea mare rigoare față de el însuși, poate, desigur, și din cauza împrejurărilor care l-au silit să se folosească de faptul că cunoștea la perfecție mai multe limbi numai pentru a face traduceri, de versuri în primul rînd. A tradus în germană din poezia populară românească, interpretînd-o nemai-pomenit de bine, iar din Eminescu a dat o versiune germană a Luceafărului, la înălțimea originalului. În volumul Weltstimmen (Voci din lumea întreagă), apărut în 1968, un an după moartea lui, sînt adunate o parte din traduceri sale din poezia franceză, engleză, rusă, toate cu o mare măldiere de expresie și cu o adaptare excelentă la original. E destul numai să menționez aici strălucita transpunere în germană pe care a făcut-o Sperber poemului celebru al lui Stéphane Mallarmé, După amiaza unui faun.

Tot dintr-o mare rigoare față de el însuși, Sperber n-a publicat prea mult. Doar câteva volume de versuri. Totuși însă o mare condensare lirică le dă o adâncime și o greutate care parecă le înzecoșește. Versurile au totodată o fluență și o armonie care le fac ușor memorizabile. Lucrul cu totul remarcabil este că, în poezia lui Sperber, marea lui cultură literară nu se face simțită, cum se întâmplă de obicei prin reminiscențe literare. Cultura lui se face simțită, ca și la Eminescu, în felul cum raportează el totul, chiar cea mai simplă și mai efemeră temă, la un ideal de durată și de permanență. Sperber este un căutător de absolut poetic. El merge cu predilecție către adâncimi, către esențe. S-ar putea crede că această căutare a absolutului îl împinge pe poet către expresia abstractă. Nimic n-ar fi mai lipsit de adevăr. Gîndirea sa poetică se exprimă întotdeauna într-o formă artistică, de-o mare armonie verbală. Lucrul acesta se observă imediat și atunci cînd poetul citea sau recita poezii de-ale lui și de-ale altora. Cu voce groasă, dulce și mlădioasă, de violoncel, Sperber era un admirabil interpret de poezie, și totodată, cum am mai spus, un comentator original al poeziei din toate timpurile.

Sperber avea, cum puținii au în lumea contemporană, un sentiment adînc al naturii și în deosebi al naturii țării noastre. Nu degeaba titlul primului său volum de versuri, din 1984, este *Geheichnisse der Landschaft* (Parabole ale peisajului). În acest volum poetul cercetează și prinde corelații subtile dintre sufletul omului și lucruri, aici, mai ales, lucrurile din natură.

Poezia lui Sperber este întotdeauna rezultatul unui adînc eveniment sufleteș, rezultatul aceluia fenomen pe care germanii îl numesc *Erlebnis* și care nu se poate exprima în altă limbă decît printr-o parafrază, de exemplu: faptul de-a trăi în chip foarte profund o întâmplare, un sentiment sau un complex de sentimente, accentul în acest fenomen punîndu-se pe acțiunea de-a trăi, de-a participa la ceva cu tot sufletul, nu de-a contempla. Contactul cu peisajul este, deci, la Sperber, ca și contactul cu oamenii, cu viața, un *Erlebnis*, un eveniment sufleteș, întotdeauna susceptibil de-a dovedi o experiență afectivă, ceea ce exclude indiferența și nepăsarea. O rară și minunată identitate între scriitor și om se observă în această privință la poetul nostru. Înselat, ca om, de libertate, de dreptate, dușman al răului sub orice formă, el aspiră către un absolut uman așa cum, ca scriitor, aspiră către absolutul poetic. Urmele, sau mai bine zis, răsfrîngerile acestei aspirații se văd adeseori în poezia lui și formează chiar una din trăsăturile ei cele mai vădite, de un dramatism înălțat în frumusețe poetică de marele său talent.

În încheierea acestor considerații prea scurte despre un mare poet german, care, născut și trăit pe pămîntul țării noastre este totodată un poet de mare valoare al literaturii române, voi cita o poezie înedită de Sperber pe care, ca și multe altele ale lui, mi-a plăcut să o transcriu în versuri românești:

Al. Philippide

DAS SCHWEIGEN

*In meines Wesens Tiefe ruht
— Dort, wo das Wort den Wahn nicht stillt —
Wie eine alte Brunnenflut
Ein Schweigen, das aus Dunklem quillt.*

*Es ist in mir so streng und schwer,
Ein fremdes Blut, ein kühler Bann,
Ein Rest von jener Stille her,
Die war, bevor die Zeit begann.*

*Und alles, was einst schöner war
Hat noch in seiner Tiefe Raum
Es ist wie Wasser keusch und klar
Und in ihm spiegelt sich mein Traum.*

*Nachts, wenn des Lebens Unrast schweigt,
Und bang das Herz dem Dunkel lauscht
Hör'ich es, wie es langsam steigt
Und wie die Flut verworren rauscht.*

*Und manchmal sinkt es bis zum Grund
Wenn ich im Taumel und im Tanz
Hintreibe mit der Zeit, im Rund
Der Welt — doch nie versiegt es ganz.*

*Wie rauscht es tönend meinem Ohr,
Wenn seine Flut verborgen schvillt!
Und einmal steigt es hoch empor
In mir, bis es mich ganz erfüllt.*

TĂCEREA

În adîncimea mea — acolo unde,
Firave, n-au cuvintele putere —
Ca un străvechi izvor cu mute unde
Mustește-n întuneric o tăcere.

E-n mine aspră, limpede și grea,
Sînge străin, menire-n veci adîncă,
Ceva rămas din pacea ce domnea
Atunci cînd Timpul nu-ncepuse încă.

Și tot ce-a fost frumos cîndva încape
Și-acum în hăul ei, viind mereu;
E-asemeni unei clare, caste ape,
Și-n ea se oglindește visul meu.

Cînd, noaptea, larma vieții încetează
Și inima de veghe-n beznă bate,
Aud cum urcă-ncet tăcerea trează,
Și șoapta ei prin mine lung străbate.

Iar cînd mă prinde-adeșea ca o nadă
În joc și-n zbucium lumea încordată,
Ajunge unda pînă-n fund să scadă,
Și totuși ea nu seacă niciodată.

O, cum îmi sună în urechi mocnit
Învolburîndu-se din adîncime!
Și-odată-n mine va spori cumplit
Și mă va copleși în întregime.

poezie

proză

critică

Magda ISANOS

«un suflet

trist

și-o fire

ne'mpăcată»

INTRO NOTĂ LA EDIȚIA DE VERSURI ALE MAGDEI Isanos, apărută în 1964, Marin Bucur, arătând că volumul respectiv înglobează aproape toată opera lirică a poetei, intuiția de asemenea posibilitatea de a exista «unele omisiuni inerente, precum și unele lucrări manuscrise, pe care nu am avut posibilitatea să le consultăm».

Poeziile, publicate acum, completând șirul ineditelor comunicate de Marin Bucur în ediția sa — pînă astăzi cea mai completă — sînt o dovadă, credem elocventă, a faptului că munca de depistare a poemelor Magdei Isanos, provenind din diverse etape de creație, nu a fost definitiv încheiată.

Aparținind anilor 1933 și 1934, adică primei perioade a unei cariere poetice extrem de scurte, dar de maximă intensitate, cele patru poezii reproduse mai jos, Mi-a fost, se vede, scris așa... (septembrie 1933), Macabră (1934), Sărută-mă... (aprilie 1934), Pentru tine (noiembrie 1934), conțin în germene cîteva din temele lirice fundamentale dezvoltate mai tîrziu în Cartea munților și în Tîra luminii.

Magda Isanos a avut încă din adolescență conștiința creației, a misiunii ei de poetă, purtînd un mesaj profund umanist și social. «Cînd m-am născut întocmai ca-n poveste, / O ursitoare știrbă de la ospăț uitată / Un car de rime mi le-a dat drept zestre, / Un suflet trist și-o fire ne'mpăcată» — se autodefiniea tînăra poetă în acest catren (rămas în manuscris) din 1931.

Scrînd versuri de la vîrsta de 15 ani, Magda Isanos a debutat la revista „Licurici” (an I, nr. 2, 28 mai 1932), cu poeziile Aș vrea un basm... și Primăvara. Tot aici, publică la 1 aprilie 1933 poezia Gelozie. În revistele „Crai Nou” (31 martie 1934) și „Ghiocel” (nr. 3, 1934) îi apar poeme de factură bucolică. Ele se remarcă prin siguranța prozodiei clasice, iar ca atitudine lirică, exprimă regretul de a se rupe de «copilăria cîmpenească», așa cum o va numi ea însăși, copilărie solară, trăită în peisaj curat de natură, ocrotită de bunicul ei, cu maci aprinși și cu toporași albaștri, pe care nu i-a rupt pentru a-i așeza «în sicriul unui pahar», preferînd să-i poarte în suflet.

În toamna anului 1934, Magda Isanos devine studentă a Universității din Iași, la Facultatea de drept. Începe etapa ieșeană a afirmării ei, cînd colaborează la revista „Însemnări ieșene”, apreciată fiind de marii scriitori din cercul „Vieții românești”, în frunte cu Mihail

Sadoveanu. Publicînd apoi la „Jurnalul literar“, s-a bucurat de girul lui G. Călinescu.

Poezia Mi-a fost, se vede, scris așa... este semnificativă prin viziunea ei tragică, prin incapacitatea poetei de a-și depăși condiția.

Credința că moștenește un suflet pătimăș de la strămoși — pierduți în străvechea Heladă, care i-au transmis peste veacuri chinul artistic și pasiunea dragostei — animă poemele Străbunii și Sapho (ediția Bucur, pp. 368 și 377).

Evocarea Heladei, «minunata caldă țară» («Grecia arsă de soare» din poezia Străbunii), este prezentă și-n poezia inedită Pentru tine.

O altă poezie, Macabră, e interesantă mai ales pentru evoluția lecturilor poetei, atunci elevă în cursul superior al liceului, și pentru modul cum prelucurează un motiv esențial al lui Baudelaire. Sînt numai trei strofe în această poezie de început a Magdei Isanos, care concentrează, mîinînd, imaginea baudelairiană din Une charogne, sentimentul dragostei umbrît de presentimentul morții văzute ca o descompunere a materiei.

La Magda Isanos, ceea ce e propriu, este cadrul unui cimitir floral, plin de soare, așa cum l-a văzut totdeauna în versurile ei, cîmîturîl luminos în care e mormîntul bunicului, olățuri de care se visează și ea, printre trandafiri.

De altfel, poezia Magdei Isanos, a cărei sensibilitate vibrează pe strunele vieții și ale unui presentiment acut al sfîrșitului timpuriu, nu are nimic macabru în substanța ei. Pînă și poezia de spital e surizătoare: febra e un dans strălucitor, iar moartea o «țară a luminii», în care ființele intră într-un proces de reintegrare în elementele naturii eterne ca-n balada, de un tragic senin, a Mioriței.

Poezia Sărută-mă... a fost scrisă în luna aprilie 1934. Zece ani mai tîrziu, în toamna ploioasă a anului 1944, anul prematurului sfîrșit al poetei, în fotoliul de lîngă fereastra unde aștepta la amiază ieșirea copiilor de la școala primară, Magda Isanos a înscris într-un caiet cîteva rînduri, un gînd, un sprijin...

«Glasuri de copii, ajutați-mă! Amintiți-mi în fiecare zi că lumea nu se sfîrșește cu mine! Voi așteptați din minile noastre o lume mai bună. Nu putem zăbovi. Ceasurile trec. Să lucrăm pentru copii. Fiecare să s-aplece și să-și ridice unelte, sapa, ciocanul, condeiul, armele pentru prăbușirea celui din urmă zid de întunec și ură ridicat de cei ce urăsc viitorul și viața».

G. G. URSU

Magda Isanos

Tara Luminii

Poezii

Scrisă în 1943-1944.

MI-A FOST, SE VEDE, SCRIS AȘA...

Mi-a fost, se vede, scris așa,
De la-nceputul lumii chiar
Să fie plînsul partea mea
În lungul zilelor calvar.

Mi-a fost, se vede, scris să plîng
Și pentru cel ce nu știu plînsul,
Doar spini în viața mea să strîng
Nu bucurii ce-aduc surîsul.

Mi-a fost, se vede, scris din veac
În dragoste să n-am noroc,
La nimeni răul să nu-l fac
Și nicăierea să n-am loc.

Să n-am prieteni, nici odihnă,
Cu chinul vieții ce-o trăiesc,
Strămoșilor ce dorm în tihnă
Păcate să le ispășesc.

Lumina asta

Lumina asta vine din pământ,
Nu se sperie, nu se scutură 'n vînt
O vedea plantele sălăle de vară,
Toate ființele gata să moară
Spatulului o vedea fiecare
Om înguratic ori floare; ~~parcă aștepta~~
C'um gîta melancolic, cîndat. —
L'-o pasăre par că-l aștepta
Așa îi se pare mereu pe-aci cor,
C'ă-l tucut un inger, un mare mister.
Gura pe pământ a'necut
Descom-punerea lentă.
Poame tîrziu cu carnea transparentă
S'au dospit n'au cîput
Oh, totul se petrece 'n tăcere!
"Să reluăm gîzava putere"
"Pe care am împrumutat-o ființelor, Treacătoare"
"Așa spun zeii din pământ, din soare,

Tara Lumii.

Ne' achemam pămîntului-Dumnezeu
Care ne Trimitea puterea n'asemenea
Spuneam florilor: Bine-ati venit;
Florile băteau tîtă 'un'gid-acut
Scoteau mărșetele fulgere,
Animale cu coarne n'ugere
Îngenuneau să le mulțumim.
Cîmpurile se plecau la poame s'ajungă
L' decătorii vîntul trecea
Un cântec de cristale luate prinea
Cîte-o insală desprinsă de contineu
Pleca în largul ocean transparent
Vedeau grădinile ei suprapuse
Pătărilor n'abie o umbră supusă

PENTRU TINE

În neamul meu femeile-s ciudate
Cu părul brun de tot și fața pală
Le place mult iubirea, însă toate
Își uită jurămintele și-nșeală.

De-aceea nu-ntreba cît poate ține
Iubirea noastră — nimenea nu știe,
Iubește-mă și nu-ntreba; că-n mine
E inima străbunilor mai vie

Și mine poate totul să dispară
Să-mi pari urît și prost și să te las,
Căci vin din minunata caldă țară
Și sufletul flerbinte mi-a rămas,

Dar schimbător ca vîntul și ca marea,
Să nu te-ncrezi în mare, nici în vînt,
Că-n mine port paragini și uitarea
Să-nțelenească-al inimii pămînt,

MACABRĂ

SĂRUTĂ-MĂ...

Azi, un gropar a dezgropat
Un craniu ce rînjea la soare,
Macabru, trist și deplasat
În țintirimul numai floare.

Cu maxilare descărnate,
Cu ochii goi de orice gînd,
Părea că-și bate joc de toate
Seninul cerului sfidînd.

Și m-am gîndit, atunci, iubite,
Că gura cu-ochii tăi ce rîd,
Vor fi de-asemeni oseminte,
Un craniu descărnat și hîd.

Sărută-mi ochii grei de-atîta plîns,
Doar sărutarea ta ar fi în stare
Să stingă focul rău ce i-a cuprins,
Să-l umple de iubire și de soare.

Sărută-mi gura, buzele-nclăștate
Ce vorba și surîsul și-au pierdut,
Îți vor zîmbi din nou înseminate
Și-ndrăgostite ca și la-nceput.

Sărută-mi fruntea, gîndurile rele
Și toate îndoielile-or să moară,
În loc vor naște visurile mele
De viață nouă și de primăvară.

proză

Panait ISTRATI

Două suflete

[povestire]

[F. 1]

I

Radu se retrăsese în odăița lui și de un ceas și mai bine citea într-o carte. O astfel de odăiță avusese și acasă și nu se putea lipsi de ea nici acum când era însurat de o jumătate de an. Asta îi era viața de când s-a pomenit în lume și numai moartea l-ar fi putut despărți de ea. <Cam >

Camera era micuță, strimă de nu încăpea[u] patru oameni într-însa; dar, privind înăuntru, uitîndu-te cu luare aminte la cele trei teancuri de cărți de pe masă, la hărțile de pe pereți și la ilustratele ce împodobeau peretele din fața mesei și cari cuprindeau[u] pe cei mai mari învățați din lume, fotografiile celor mai de seamă scriitori, cu drept cuvînt îți ziceai: « *aci locu[re]ște un om* ».

Și, într-adevăr, Radu era *un om*, un om ce se ridicase, singur, prin voința lăuntrică ce-l împingea neconținut — la gradul de cultură în care se găsea. Era un copil de oameni nevoiași. Tatăl său murise de timpuriu, atît de timpuriu că el nu-avusese nici fericirea de a-l cunoaște. Mama sa își îndreptă toată dragostea de care era stăpînită asupra singurului copil ce-l avea, « *sprijinul bătrînețelor* » ei și, din cele ce scotea spălînd rufe străine, îl crescuse[,] și la etatea de 7 ani, îl dădu la școală.

[F. 2] După patru ani de muncă sîrguitoare, Radu termină școala. Fusesse băiat silitor și-i plăcuse cartea. Devenise însă de o seriozitate neobișnuită bă[i]eților de seama lui. O seriozitate ce se oglindea foarte ciudat pe fața lui de copil. Vorbea rar, cu mare cumpătare și în mișcările lui nu se vedea acea sburdălnicie copilărească; nu se juca niciodată cu bă[i]eții. Nu era însă posac, din contra, dacă știai ce să vorbești cu el, îl căpătai de « *prien-ten* » și nu te părăsea decît atunci cînd începeai să spui « *fleacuri* ». Era milos și de o blîndețe nemărginită. Îi plăcea să stea singur ceasuri întregi în grădinița din fundul curții unde ședeau, urmărind cu atenție mișcarea vreunui furnicar, a unei păsărele de pe pom sau a vreunui gîndac. Seara, cînd cerul era înstelat, nu se putea sătura privin-du-l. Era o fire studiosă și cercetătoare.

critică

poezie

Doamna Lucretia

I

Radu se retrăsese în odănta
lui se de un ceas și mai bine ai-
lea într-o noapte. O ast-fel de odă-
ntă aprinsă și caldă și nu se
putea difer de ca rău. Acum
când era înmărmărit de o jumătate
de an. Seta în era marea de cămă-
și a pomenit în luna și noma-
măntă. Dar f. puțină ocupă-
te. de ca. Doamna

Carmora era micuța, stăpîntă.
de na înșira pater roman în-
tr-o rîcșă; dar, privind înăuntru,
câtăva te cu care aminte de ce
le hai. Tăcerea de cînt. de pe
mama, la hîntă de pe pater și
la înșirăbilită de îngustăcări
jintile din pater roman și ca-
reșăcări pe înșirăcări. în-
rătat, din luncă, făturașăcări
deor mai de romană vîntăcări, în
deștăcări în. făturașăcări, în
cîntăcări. Doamna Lucretia

Într-o noapte, Radu era în
un, un cu se se rădăcări, singur,
pater vîntăcări în. făturașăcări, în
gea înșirăcări, — la pater de
cîntăcări în care se pater. Era
un copil de romană, romană.
Făturașăcări marea de înșirăcări,
atât de timpuriu să se înșirăcări.
ese mic, făturașăcări de, a. f. cîntăcări.
Mama se, în înșirăcări făturașăcări
dragăcări de care era înșirăcări-
măcări așăcări înșirăcări copil
și f. așăcări, „înșirăcări înșirăcări”
și f. așăcări, din care se cîntăcări
înșirăcări cîntăcări, în. cîntăcări. în. la
cîntăcări de 7 ani, în. cîntăcări de
cîntăcări.

Învăță tapițeria, [i]eșind bunșor meșteșugar și, din
puținul ce cîștiga la început, mai dădea și acasă ușurînd
întrucîtva <munca> sarcina mamei sale care păsea
spre bătrînețe și mai orea și pentru dînsul cumpărîndu-și
un jurnal, o revistă și, din cînd în cînd, cite o carte, pe
care o citea și o păstra cu îngrijire. Pentru cărți păstra el
în fiecare săptămînă cîțiva gologani, rupea de la gură și
punea la o parte, iar duminică își cumpăra o cărtică
nouă, pe care o cîntărea mult pînă să dea banii. [F. 3] În
cursul săptămînii o citea, și <așa> astfel, încetul cu
încetul, își transformase iatacul lui, unde și dormea, într-o
cameră de lectură. În cîțiva ani își agonisise o mică biblio-
tecă pe care o iubea atît de mult, încît nu s-ar fi despărțit
de ea pentru nimic de pe pămînt.

Mama lui îl certa cîteodată că de ce dă bani pe cărți,
că acum a isprăvit școala și la ce mai sunt bune cărțile;
dar el o ruga așa de frumos încît ea, nemaivînd alt copil
se înduioșă și îl lăsa în „voia lui”.

Într-o duminică după prînz, Radu veni acasă întovărașit
de alți trei tineri de seama lui, afară de unul care era,
după înfățișare, cu vreo 4—5 ani mai mare ca el; toți
îmbrăcați simpli, dar curați și aveau niște fețe inteligente
și binevoitoare. Radu îi duse în iatacu [1] lui și acolo în-
cepură să vorbească.

Mama lui se miră grozav cînd văzu pe fiul său venind
cu acești tineri, cu acești «prieteni» după cum îi spusese
el. Și era lucru de mirare: pentru înflia oară Radu fu
văzut întovărașit de cineva. Cînd a mai făcut el asta?
Ce să fie asta? «Mătușa Maria» se întreba mereu și nu
putea să găsească un răspuns. Dar cu încetul se liniști
zicîndu-și: «nu, Răducu n-are nici un dar rău și bălăjeții
cu cari a venit pare să fie oameni de treabă».

De aici încolo, Radu era nelipsit de acești «prieteni»
și de alții pe cari îi aducea în fiecare duminică după
prînz, [F. 4] și cu care sta de vorbă un ceas sau două de
regulă.

Timp de un an de zile «mătuşa Maria» se obișnuia așa de tare cu ei încît, într-o duminică, văzîndu-l că vine singur se mira tot așa de mult ca și atunci cînd îl văzuse înfiia oară însoțit.

Din această zi încetară de a mai veni «prieteni», afară de cazuri rare cînd mai vedeai pe cîte unul. În schimb, Radu, întîrzia o dată pe săptămînă, venind seara tîrziu de tot, la 12 ori la 1 din noapte tot așa de regulat. «Mătușii Mariei» nu-i plăcu noua purtare a fiului ei căci lumea îl știa de un «flăcău tare cuminte» și ce-ar fi zis vecinii de l-ar fi văzut că vine așa de tîrziu? Unde umblă el? Dar omul se obișnuiește cu toate și «mătuşa Maria» se obișnuiește și cu noua regulă căci, ce să facă, avea «numai unul» și ținea la el «ca la ochii din cap». Dînsa îl întreba de multe ori de rostul acestor întîrzieri și el îi explica ceasuri întregi; dar «mătuşa Maria» nu le pricepea pe toate, doar atît știa și ea că băiatul ei se adună cu alții la un loc unde vorbesc de «nevoile lor».

— «Da!» ce nevoi aveți voi, mamă, că sunteți băieți tineri, nu oameni cu o casă de copii?»

El nu răspundea, o mîngîia pe obraz și zîmbea cu bunătațe.

Dar vezi că omul multe are de văzut în viața lui și «mătuşa Maria» nu le văzuse pe toate.

Într-o dimineață, dimineața ce urma serii în care fiul său întîrzia — intră ca de obicei în iatac să vadă ce face «Răducu». [F. 5] Cari nu-i fură însă țipetele cînd văzu patul gol. Alergă prin curte plîngînd și întrebînd pe toți vecinii cari se adunase că ce să se fi făcut «Răducu», ce să fi pătît?

Pe la nouă ceasuri intră în curte un om cu o mutră posomorită și întrebă restit, cine este mama lui Radu Ene? [I]Eșind înaintea lui «mătuşa Maria» cu ochii plini de lacrimi, acesta îi zise cu o voce plină de cruzime: — «Tu ești mama lui? Să știi că ficioru-tu e arestat și o să fie băgat în pușcărie».

După aceste vorbe întoarse spatele și plecă.

Bătrîna căzu ca trîsnită la pămînt; toată ziua și noaptea următoare aiură și spre ziuă își dăte sfîrșitul.

Pe la prînz veni Radu. Nu știa nimic, era puțin palid și nu înțelegea de ce e atîta lume strînsă în curte; ferestrele de la căsuța lor erau deschise și un miros de tîmii[i]e îl isbi în față. Simți că-i trece un fior prin spate. El trecu serios printre femeile cari se boceau și intră grăbit în casă. În prag se opri și rămase încremenit neștiind dacă e treaz sau visează. Pe masa întinsă și între lumînări, dormea somnul de veci iubita lui mamă, singura ființă în lume cari îl iubise cum nu se poate iubi mai mult. La colțul buzei din stînga [i]eșise puțin sînge subțire străveziu. Fața îi era frumoasă, o frumusețe bătrînească ce-ți insufla respect.

[F. 6] Dintr-o privire înțelegse totul și îndepărtă cu blîndețe pe femeile ce se înghesuiau să-i povestească întîmplarea. Se apropie cu pași tărăgănați și[,] aplecîndu-se, sărută amîndoi obraji și minile împreunate ale aceleia ce plecase de pe lume, lovită de moarte de cuvintele unui tiran, fără a-și putea vedea și zice adio aceluia pentru care a trăit și pe cari îl iubise fără seamă.

[I]Eși în curte. Fața îi era uscată și palidă ca de mort. Sîngele îi clocotea în vine urcîndu-se în valuri la cap. Ochii i se sgîșeră, sticloși și plini de un dor de răzbunare; figura întreagă i se schimonosise așa de tare încît, însăși mama lui de ar fi înviat, nu l-ar mai fi cunoscut. Se duse în fundul grădinei, lipi un moment fruntea de un copac, apoi, ca ars de o săgeată, ridică în sus privirea și pumnii strînși și mugî printre dinți: — «omoritorilor, vă va veni și vouă ceasul!».....*

După ce regulă tot, așa cum trebuia, Radu mai stete cîteva zile de-și căută hîrtiile, actul de scutire al serviciului militar și celelalte, strînge cărțile și ce-i mai trebuia din casă, le puse pe toate într-un cufăr și acum era gata de plecare. Lăsă în voia soartei tot ce mai rămăsese; lui nu-i mai trebuia nimic.

* Liniile punctate aparțin autorului; (n. red.).

Ființa pe care o iubise și de care se simțea legat, nu mai viețuia. *Iar singurul lucru ce mai iubea și de cari era stăpînit, îl găsea pretutindeni.*

II

[F. 7] Acum îl vedem pe Radu, om în toată firea și înșurat. Umblase mult în acest timp, văzuse multe și învățase și mai multe. Citise nemăsurat de mult și vedea lumea <și societatea> sub adevărata ei față.

Stătuse mult la cumpănă înainte de a se hotărî să se însoare. Nu atât din cauza greutăților de familie, cît din cauză că nu putuse găsi o feme[ie] care să se potrivească caracterului și felului lui de viață. Dorea femeia cari să-l înțeleagă, să priceapă cele ce îi va spune el și cu timpul să facă dintr-însa o tovarășă de viață, dar de viața ce o înțelegea el; și acea feme[ie] nu i se arătase încă, femeia serioasă și aplecată către învățătură.

« Într-o lume putredă și plină de <prejudecii> prejudecăți, imi voi putea găsi eu pe aceea ce o doresc? » Aceasta era întrebarea ce și-o punea totdeauna.

Dar în cele din urmă, împins de nevoia ce avea de a fi îngrijit, de [a] avea o ființă mai apropiată cu care să înceapă o <f> viață nouă de familie așa cum dorea, îl făcu să aleagă pe aceea cari azi îi era soție.

Avea numai mamă și dînsa[,] după cum avusese și el[,] și duceau o viață chinuită, neavînd alt ajutor decît brațele mamei care lucra într-o fabrică de tricotaje. Mai [F. 8] scotea și dînsa cîte ceva cîșind albituri.

Cu mijlocul acesta a cunoscut-o Radu; și pătruns de suferința ce se vedea întipărită pe <frun> figurile celor două femei, se hotărî să observe mai de aproape și în cele din urmă să devie sprijinul acestei familii în mizerie, ceea ce s-a și întîmplat.

Două lucruri l-a[u] atras pe Radu. Tîncuța era serioasă și nemăsurat de simțitoare; atât de simțitoare încît, la cea mai neînsemnată observație a mîi-șei și cînd se întîmpla să fie Radu de față, se făcea roșie de rușine și nu mai ridica capul din pămînt. Și Radu nu mai era acum musafir; el venea des de tot și le dădea tot sprijinul ca să nu sufere. Vedea bine că nu rămăsese indiferent fetei dar, Tîncuța prin purtarea ei ținea prea la distanță pe acela care era ca și bărbatul ei. Acest fapt Radu îl atribuia sfîiciunii cari, zicea el, va dispărea. Nu putuse niciodată să o prindă într-o convorbire mai lungă să vadă cam ce o ta[ie] capul. El vorbea și-i spunea multe lucruri frumoase, dar ea răspundea rar de tot ținînd capul aplescat deasupra lucrului. De multe ori însă rămînea cu ochii țîntă la el neînțelegînd ce fel de om e așa că nu vorbește niciodată de lucruri <de> [F. 9] de cari auzise ea că vorbesc tinerii, fetelor. Era un om ciudat pe cari ia [sic !] nu și-l putea explica.

De multe ori, Radu lăsa în apropierea ei cîte un jurnal, o revistă ușoară sau vreo broșură mică, să vadă[,] pune dînsa mîna pe ele, îi place să citească? Îi plăceau revistele literare ușoare pe cari însă, le citea foarte greu.

« Nu-i nimic, își zicea el, se va deprinde cu încetul. »

Acum trăia de șase [sic !] luni cu dînsa, în cari timp nu o putuse cînti cu o iotă din ceea ce era cînd a cunoscut-o. Încercase el în acest timp în toate felurile să o facă [să] înțeleagă despre ce-i vorbește, să o facă curioasă, să vadă la ia [sic !] întrebări sau cea dorință de a afla ce gînduri, ce idei preocupă pe bărbatul său. Dar nu-i era cu puțință. Dacă îi dădea vreo cărticică din acele cari voia el să citească, rămînea deschisă, la prima sau a doua filă, săptămîni întregi. Și nu era nepăsătoare; vedea bine că se muncește cu mîntea, se strădu[i]ește a ghici ce fel de fire e dînsul și rămînea cu fața înspăimîntată, <și> tremurînd de multe ori cînd îl vedea că se întristează din cauză că nu-l pricepe și nu-i răspunde. Vedea spaima întipărită pe fața ei, se uita fix la dînsul, cu privirea întrebătoare și dacă-l vedea că [F. 10] s-a supărat și nu mai vorbește, îl ruga să o [i]erte. Lucrul asta îl făcea totdeauna cînd vedea că el cade pe gînduri.

Nimic nu-l supăra pe Radu mai mult decât atunci când ea îl ruga s-o [i]jerte.

— «Dar n-am ce să-ți [i]jert, copilă ce ești, îi spunea el înclădat. Eu nu-ți cer decât lucruri cari îți vor fi de folos și cari ne vor face pe amândoi fericiți. Luminează-te că ai cu ce. <uite încordată>. Încordează-ți atenția când îți vorbeșc, întreabă-mă la cele ce nu înțelegi și deschide ochii să vezi adevărata față a lumii în care trăiești. Tu nu știi pe ce lume trăiești și nici pentru ce trăiești. Ești o moartă între vii cum sunt mulți ca tine și pentru care lucru, zac în suferință nepăsători. Când vei înțelege <despre> toate aceste lucruri ce ți le spun neconținut, când îți vei da seama de ce e în jurul tău, vei fi o altă ființă, și se vor deschide alte orizonturi de viață, noi, necunoscute încă și cari te vor împinge către o lume de care nici nu visezi: o lume dreaptă și plină de înalte simțiri.

Ținea în tot timpul privirea ațintită în jos și când el termina, îi răspunde[a] pe un ton plângător, aproape scîncind: — «Dar, dragă, nu înțeleg ce vreți. Ce vreți să fac eu?»

[F. 11] Astă-seară Radu era mai trist ca totdeauna. Venind de la lucru o găsisse plîngînd cu capul în pernă. Vedea bine că plîngea de mult căci fața și ochii îi erau roșii și perna udă de lacrimi. Îl cuprinsese o milă nespus de mare, o milă amestecată cu amarăciune. A mîngîiat-o, a sărutat-o pe obraz și a rugat-o să nu mai plîngă căci altfel se va simți nespus de nenorocit.

El știa de ce a plîns. Se simțea nenorocită, ea, care trebuia să fie cea mai fericită femeie.

Se pusese la masă dar dînsa nu luă nici o îmbucătură; rămăsese cu ochii pironiți la el, frămîntîndu-se să înțeleagă ce este cu omul ăsta? I se păruse om bun, și bun era Radu. Dar de ce tot îi spunea niște lucruri cari nu aveau nici un farmec, cari nu se potriveau cu viața a doi oameni tineri luați de curînd. Ea nu vedea la Radu firea sburdalnică și copilăroasă ce o vedea la bărbății prietenelor ei măritate de curînd. Nu vedea glumele, mîngîierile neîncetate, sărutările și cuvintele dulci de dragoste, ca într-alte căsnicii — proaspete. <Ea nu era>

Ea nu era o fire svăpăiată și nici Radu nu era un om rece. Dar, se deosebea mult viața lor de oameni tineri, de-a altor noi căsătorii. Ea nu vedea pe Radu jucîndu-se și sbenguindu-se cu dînsa, nu-l vedea s-o ție ceasuri întregi pe brațe și să-i spu[ie] cuvinte dulci de dragoste, cum făcea[u] soții <p> amicelor ei.

[F. 12] O mîngîia și <Radu> pe ea Radu, îi spunea și el cite o glumă; dar acestea erau rare și de scurtă durată și tocmai aci vedea ea cite e de nefericită.

— «Doamne, își zicea ea de multe ori, așa o să rămî[ie] Radu totdeauna?»

Se sculară de la masă și Radu, după cum făcea de obicei, se retrase în odăia lui de citit, unde rămînea două sau trei ceasuri regulat; apoi se ducea de se culca.

Citea într-o carte, după cum am spus, vreun ceas și ceva dar, vîzînd că îl năvălesc fel de fel de gînduri, închise cartea și se rezemă de speteaza scaunului, <privin> pironind ochii în tavan.

Nu era el omul care să se descurajeze cu una[-]leu două. Întîmpinase multe în viața lui, era un om încercat și lupta ce o ducea spre a-și forma o tovarășă model, era un zero pe lingă lupta în care se aruncase din fragetă [sic !] copilărie și din care cauză avusese multe de îndurat. Dar tot ce îndura el de pe urma acestei lupte, toate <suferin> loviturile ce le primea — erau nimic față de suferința lumii întregi și îi era chiar rușine să se gîndească la ele. Nu, el era un om oțelită și, în fața celei mai îndrăznețe lovituri, nu se da niciodată îndărăt. «Prietenii» îl știau de cel mai energic om și puneau multă nădejde într-insul.

[F. 13] Dar, vezi, oricît ai fi de tare, sunt lucruri cari de multe ori te pun pe gînduri și te fac să te îngrozești; și Radu se îngrozea la gîndul că nevasta lui va rămînea totdeauna așa cum era azi.

— «Cum, așa să trăieșc eu toată viața? Suflet deosebit de sufletul ei? Să nu mă mai înțeleagă niciodată și să n-aibă cine-mi spune un cuvînt de îmbărbătare la timp de trebuință? Dar acesta a fost scopul meu? Și, o astfel de viață, n-ar fi atunci un curat iad?»

Simțea că începe să-l doară capul și stingînd lampa se duse să se culce.....

III

Se scurseră astfel vreo trei ani de zile. Trei ani, lungi cît trei veacuri pentru bietul Radu.

Tincuța rămăsese aceeași. Ba ceva mai mult, în timpul din urmă se îndobitocise așa de tare, încît începuse să nu mai priceapă nici lucruri neînsemnate de natură casnică ce o întreba Radu cîteodată. Rămînea cu privirea fixă la dînsul și nu răspundea nimic.

În acest timp Radu nu-i spusese o vorbă rea, nu o jignise cu un cuvînt aspru. Se temea să nu se întîmple ceea ce s-a întîmplat fără ca el să fie brutal.

Din această cauză se produse o schimbare în firea lui Radu. [F. 14] În casă era același, dar în afară nu mai rămăsese nimic din trecut. Din cmul liniștit și calm, deveni un nervos ambițios; din pașnic și de ordine cum era odată — un năbădăios, un răzbunător. Devenise crud, ura pe omul prost și, din nimic, era gata de ceartă; el care nu se certase cu nimeni în viață.

Cu toate astea «prieteni» îl respectau ca și mai înainte. Avea largi cunoștințe și ajutase «conducerea» cu un tact admirabil. Îi știau toți supărarea, îi cunoșteau durerea și îl compătimeau.

— «Prieteni, zicea el uneori, am făcut pe mulți oameni; pe nevastă-mea n-am putut s-o fac feme[i]e!»

În acel moment, fața i se umplea de durere și ochii <i se > îi sticleau ca la un lup. Apoi, reculegîndu-se:

— «Ferice de voi acei cari ați putut să faceți *dintr-un pămînt, o ființă vie!*»

Se declară greva tapițerilor.

Radu luă o sută de fr[anci] din cei cinci sute ce-i avea strînși acasă și timp de o săptămînă nevastă-sa nu l-a mai văzut. Ea scrisese acasă la mă[-]sa, care, de la mărițișul ei, se retrăsese la un frate ce stătea ceva mai bine și făcea ce putea pe acolo, numai «să nu supere pe Răducu»; îi scrisese să vie la dînsa că e singură, «e trei zile de cînd n-am văzut [F. 15] pe Radu» îi spunea ea mă[-]si.

A doua zi, mă[-]sa veni căci, ședea într-un orășel departe numai de trei ceasuri cu trenul de Tincuța.

Cum intră pe ușă, i se aruncă în brațe și plînsese, plînsese cu hohot de rămasese bătrîna încremenită — neștiind ce să creadă.

— «Da['] bine, maică, ce ai, ce s-a întîmplat? A murit Răducu?»

După ce se mai liniști, Tincuța povesti mă[-]si toată viața ei cu Radu.

— «Mamă, dragă mamă, tare sunt nefericită. Răducu nu-i om rău, da['] nu știu ce gînduri poartă. El nu este un om ca toți oamenii și eu nu-l înțeleg cum este».

După opt zile de lipsă, Radu veni acasă pe la 12 din noapte. Era schimbat și la față și la vorbă și cînd bătu la ușă <cerînd> cerînd să deschidă, Tincuța cu greu îl recunoscu.

Închise iarăși ușa și fără să spu[i]e un cuvînt intră drept în odăița lui și rămase acolo.

Cu o zi înainte îl căutase poliția și nu-l găsisese.

Trecuse ca vreun ceas de cînd intrase Radu și deodată se auziră niște bătăi rezezi în ușă.

Radu [i]eși iute afară în sală și trase zăvorul de la ușă. Era cu părul vilvoi [F. 16] și ochii injectați.

Știa cine vine.

Era parchetul[.] Procurorul sta în fruntea tuturor.

— «D[umnea]ta ești Radu Ene?» întrebă procurorul.

(XVI)

«...oțărî înșelătoare,
ținea cine vine.
Era parafetul Procurorului
ta în fruntea tuturor.

— « Să te aște. Radu Ene ? »
tuba procurorul.

— « Ba, eu... »
— « În numele apei, te înști-
mă să ne urmăm »

Radu își ceru voce să-și
a părăsire. Intră în casă
unde găzdui o donă mi-
nute. Când era ținea era sub
mănușă și nu se putea obacore
înținerie.

La prag se opri drept în fața
procurorului și cu o voce tână-
ră și zice :

— « Na, tirane, ține a-
astă-mică răpădășă pe-
te înșelătoare »

Îi înșelă în ligot
când în plasele, un entit
mare de bucatărie.

Apoi, când cu amândouă
mănușele un bănușit la es-
tă, dispăru în negura nopții.
De atunci nimeni nu l'a
mai văzut.

P. Istr.

— « Da, eu ».

— « În numele legii, te invităm să ne urmăm ».

Radu își ceru vo[ile] să-și ea [sic !] părăsire. Intră în casă
unde găzdui vreo două minute. Când [i]eși ținea ceva sub
mănușă și nu se putea observa pe întunec.

În prag se opri drept în fața procurorului și cu o voce
tunătoare îi zise :

— « Na, tirane, ține această mică răspădășă pentru
nelegiuirile voastre ».

Îi împunse cuțitul în piept pînă în plasele, un cuțit mare
de bucatărie.

Apoi, dînd cu amîndouă mîinile un brînci la ceilalți,
dispăru în negura nopții.

De atunci nimeni nu l-a mai văzut.

P.[ANAIT] ISTR.[ATI]

Două suflete este o lucrare de început a lui Panait Istrati. Atît con-
ținutul, cit și rezolvarea artistică amintesc preocupările de tinerețe ale
scriitorului.

Dacă avem în vedere faptul că tentativele literaro-gazetărești ale
autorului ei s-au dezvoltat sub directă influență a mișcării mun-
citorești, în cadrul căreia a desfășurat în primii ani ai aceluia secol
o intensă activitate alături de Ștefan Gheorghiu, găsim, în parte, expli-
cația alegerii subiectului și a personajelor.

Evocînd o grevă a tapiterilor, povestirea se apropie de tonalitatea
auto-biografică existentă, de altfel, și în alte schițe și povestiri din
această perioadă, precum : *1 Mai*, *Calul lui Bălan*, *Mîntuitorul* (*Amintire
de la un Crăciun*), *Nostra familie* (*Dintr-o scrisoare veche*).

Spontaneitatea exprimării, împovărată de stîngăcii retorice, nu
anunță povestitorul de mai tirziu. Efortul artistic se vedește însă, în
intenția de a da o dimensiune în plus personajului, împlinind con-
flictul dramatic din viața lui familială cu rezolvările anarhice la care
îl conduce o conștiință revoluționară neformată.

Manuscrisul povestirii se păstrează în fondurile „Muzeului de
istorie a partidului, a mișcării revoluționare și democratice din România”
și face parte din donația scriitorului Ion Pas, care, după propria rela-
tare, a primit acest material fie de la familia militanului I. C. Frimu,
cu care a avut vechi legături, fie de la N. Deleanu.

Stela SIMION

critică

POMPILIU CONSTANTINESCU

poezie

proză

PRINTR-UNUL DINTRE GESTURILE GENEROASE — DIN ultimii ani ai vieții lui atât de pasional dedicată literaturii — Mihail Dragomirescu mi-a încredințat un teanc de lucrări mai vechi, de licență și mai cu seamă de seminar, ale foștilor săi studenți, în momentul când înăperea Seminarului de literatură română urma să fie amenajată pentru altă destinație, prin ieșirea la pensie a profesorului. Am selectat dintre extrem de multe calele, care urmau să fie supuse distrugerii, pe acelea ce purtau semnături care consideram că vor interesa în viitor istoria culturii și a literaturii noastre. Țin să precizez totuși că înăperea mai mică, a cancelariei, i-a fost rezervată, și după ieșirea la pensie, profesorului M. Dragomirescu de către D. Caracostea, titularul catedrei de Istoria literaturii române și folclor. Mihail Dragomirescu a continuat să vină în această cancelarie ca de obicei, seara, citind și scriind acolo până târziu. N-a lipsit nici în ajunul morții lui, lăsând întrerupută, pe biroul cancelariei, pagina la care scria.

Îmi fac o plăcută datorie încredințând acum tiparului unele dintre aceste lucrări. Pentru început, am ales teza de licență a lui Pompiliu Constantinescu, datată Mai 1924, deoarece subiectul, Critica lui Titu Maiorescu și influența ei în literatura română, e încă de mare actualitate. Mai păstrez de la Pompiliu Constantinescu și două dintre lucrările lui de seminar, din anul I (1921) și din anul IV (1923), cu următoarele titluri: Analiza poeziei EPIGONII de M. Eminescu și Alexandrina Scurtu: SONETE. Vor vedea ulterior lumina tiparului.

Lucrarea de licență — prezentată domnului profesor de literatură română, Mihail Dragomirescu, așa cum sună însemnarea de pe coperta inferioară — se cuprinde într-un caiet școlar, desfășurându-se pe 43 de pagini, scrise foarte îngrijit, fără corecturi, cu un duet caligrafic care nu s-a schimbat prea mult în anii maturității lui Pompiliu Constantinescu. De altfel, nici stilul și nici concepțiile de bază ale criticii sale de mai târziu nu diferă mult de atitudinea manifestată aici de încă foarte tânărul candidat la licență. Bine înțeles, tonul prea categoric al unor afirmații — precum cele referitoare la evoluția și la starea culturii și a literaturii române până la intrarea lui Titu Maiorescu în arenă, excesiv de aspre uneori — aparține unei tipice și aproape generale, înoldeana, febre a tinereții, acelei sete de absolut și de adevăruri indubitabile, a adolescenței și a primelor ei afirmări în public. Astfel cred că e semni-

LA SEMINARIILE

„INSTITUTULUI DE LITERATURĂ“

ficativ faptul că — în teza sa de licență — Pompiliu Constantinescu străduie îndee să asupra funcțiunii adevărului în teoria și critica lui Titu Maiorescu: «Spiritul „direcției nouă” e spiritul adevărului cultural cu caracter de universalitate» (p. 4*), precizând însă că «prin acest criteriu al adevărului absolut, Maiorescu nu comite o eroare de simț istoric...» (p. 10). Această afirmație este întemeiată de Pompiliu Constantinescu pe analiza a ceea ce el numea atunci «critica generală» a lui Titu Maiorescu corespunzând fazei dinții a operei lui, de judecată severă a vechii direcții în cultura și în literatura română — spre deosebire de faza a doua, în care Pompiliu Constantinescu consideră că «Maiorescu a făcut și critică literară propriu zisă: critică estetică» (p. 30), observând că — și în activitatea anterioară a promotorului direcției noi — «de fapt și lupta de principii generale, în literatură fusese condusă tot de criterii estetice» (p. 30). Titu Maiorescu «luptând pentru adevăr literar, luptase pentru frumos!» (p. 31). Elogiind «simțul istoric» al lui Titu Maiorescu, Pompiliu Constantinescu se înscrie — cu o îndrăzneală pe care imensa bunăvoință a profesorului Mihail Dragomirescu a îngăduit-o înoldeauna studenților săi talentați — împotriva concepțiilor estetice și critice ale profesorului însuși. Astfel, Pompiliu Constantinescu nu ezită să afirme: «Importanța sociologică a criticii maioreșcane e precumpănitoare» (p. 3). Țin să precizez că sublinierea îi aparține lui Pompiliu Constantinescu, de altfel ea și toate celelalte sublinieri din citatele pe care le-am extras aici din teza sa.

În schimb, nu tot atât de independent se dovedește Pompiliu Constantinescu în extinsa analiză pe care

o întreprinde pentru demonstrarea afirmației sale de mai sus. Când întrebuișez termenul de extins, mă refer la raportul dintre spațiul acestei analize și arhitectura întregii lucrări. Obșnuit, tezele de licență la Facultatea de filozofie și litere din perioada interbelică erau mult mai ample, ajungând uneori pînă la ordinul a sute de pagini. Pompiliu Constantinescu — făcînd excepție, de altfel nu unică — nu se dezmințe. N-a fost, temperamental, un scriitor de largă respirație și de durată în efort, care să-i permită realizarea unor cercetări de amploare, a unor vaste sinleze. Pînă la sfîrșitul activității sale, Pompiliu Constantinescu și-a transformat această limitată lungime de undă a structurilor lui intelectuale într-o calitate apreciabilă, realizînd un tip aproape ideal al foiletonistului în critica literară. Chiar volumul său despre poezia lui Tudor Arghezi este supus aceleiași legi a structurilor lui interioare.

Dar să revin la subiect. Ne suprinde aici nu numai acceptarea integrală a polemicii duse de Titu Maiorescu împotriva scriitorilor pașoptiști, dar și supralicilarea acesteia pînă la acte de injustiție nemeritată față de M. Kogălniceanu și de Alecu Russo, pe care îi acuză că s-ar fi «mărginit la un poporanism romantic încolor» (p. 4), rîmîntînd «abia niște diletanți» (p. 5). Și mai mult: pînă la afirmația al cărei ton categoric nu-l putem atribui decît febrei juvenile de care vorbeam: «Cultura română era, înainte de 1867, în generalitatea ei, o „formă fără fond”, un spirit mort într-o aparență înșelătoare» (p. 5).

Polemizînd în acest context cu afirmațiile lui G. Ibrăileanu din *Spiritul critic* în cultura românească, tînrul Pompiliu Constantinescu — împins probabil și de focul polemicii însăși — greșește evident, cu toate că pleca de la o intenție onorabilă: aceea de

* A caietului original; n. red.

a demonstra că Titu Maiorescu avea dreptate când lua atitudine fermă, critică și polemică, față de ceea ce Pompiliu Constantinescu numește «tendenționismul naționalist al vechii direcții» (p. 16). Oricum însă, a afirma că Titu Maiorescu și-ar fi «călat pește conștiința lui critică» (p. 28) menajându-l pe Alexandru — pe care înădrul Pompiliu Constantinescu îl considera atunci un «superficial scriitor» (p. 28) — e un exces pe care numai ceea ce a scris mai târziu, în acest subiect, maturul Pompiliu Constantinescu l-ar putea compensa.

Și mai suprinzătoare ne apare polemica cu E. Lovinescu în această teză de licență din 1924, stîlind că — nu mult după aceea — Pompiliu Constantinescu a fost unul dintre stîlpii criticii în cenaclul «Sburătorului» și a fost proclamat de mentorul acestuia drept cel mai fidel urmaș al său în critica literară. Pompiliu Constantinescu îl judecă pe E. Lovinescu cu o categorică severitate: «Vădit, d. Lovinescu se contrazice pe aceeași pagină, de la un rînd la altul!» (p. 34). Evident, stîntem țarăși pe terenul exploziv al temerităților juvenile, în ceea ce privește tonul. Dar în ceea ce privește obiectul polemicii, Pompiliu Constantinescu nu era departe de adevăr. Astfel, îl nemulțumește afirmația lui Lovinescu din Critice (IV, 1920), care definea «activitatea» lui Maiorescu drept «o critică culturală, ce se oprește la pragul criticii literare, fără a-l fi pășit decât rar și întâmplător» (p. 34). Pe temeiul acestei, Lovinescu — după părerea lui Pompiliu Constantinescu de atunci — «în baza unei concepții „științifice” îi contestă [lui Maiorescu] meritul de a fi întemeietorul criticii noastre literare, atribuindu-l lui Gherea» (p. 32). Explicarea acestei atitudini a lui Lovinescu este considerată de Pompiliu Constantinescu, în teza sa de licență, a fi fost o «confuzie între critica explicativă estetică — a opreii în sine — și critica explicativă științifică, a corelației operei cu factorii sociologici» (p. 34). Pentru Pompiliu Constantinescu, Maiorescu a fost întemeietorul criticii literare române pentru

că, în ultimele sale lucrări de atitudine, a făcut tranziția de la «critica estetică[...] îndrumătoare, adică culturală» la critica estetică «valorificatoare a operelor» (p. 35). În fond, cu toată impetuoșitatea juvenilă a tonului polemic, pozițiile pe care slăneau și el și Lovinescu nu erau altă de depărtate una de alta. Ar fi interesant de urmărit cum au evoluat cei doi — criticul de la «Sburătorul» și toluși uenicul său de mai târziu — în atitudinea lor față de junimism și față de Titu Maiorescu însuși. Poate că îl va tenta pe cineva mai târziu și, cred, cu oarecare folos pentru lămurirea unor aspecte ale tumultuoaselor decenii interbelice la noi.

Deocamdată, în teza sa de licență — fără a-și permite accente de adulație față de profesorul său de atunci — Pompiliu Constantinescu optează entuziast pentru Teoria poeziei semnata de Mihail Dragomirescu: «Deși mărginită voluntar la proporții didactice [...] e fundamentul criticii noastre estetice» (p. 36). E drept, Pompiliu Constantinescu nu uitase să afirme, în aceeași pagină, că «Maiorescu ne-a dat și cel dintîi tratat de estetică literară», subliniind însă, ceva mai departe, că «ideile cuprinse în el se pot urmări textual în estetica schopenhaueriană», împrumutînd de la filozoful german «suportul metafizic al esteticii sale» (p. 39). Nu a uitat însă nici să adauge că «originalitatea criticului român constă în puterea cu care a asimilat aceste idei, pe care apoi treclundu-le prin prisma inteligenței sale, le-a dat forma personală a talentului lui» (p. 39).

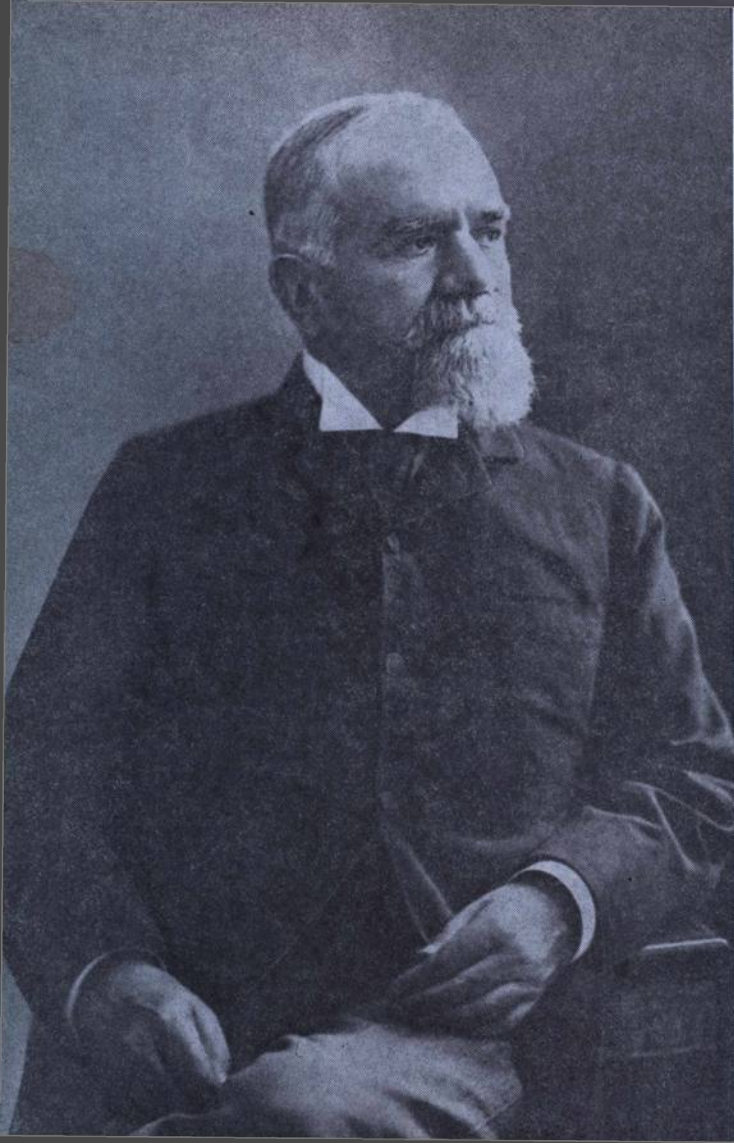
Așa cum este, credem că teza de licență a lui Pompiliu Constantinescu nu ar interesa numai biografia lui spirituală. Cu toate atributele unei personalități încă neconsolidate, acest document al tinereții criticii literare a lui Pompiliu Constantinescu cred că ar putea interesa și pe cei atenți la disputele literare ale epocii, în jurul lui Titu Maiorescu, și chiar pe interpreții lui de astăzi.

Ovidiu PAPADIMA

Titu Maiorescu

. de

Tompila Constantinescu

CRITICA
LUI
TITU MAIORESCU
ȘI
INFLUENȚA EI
ÎN
LITERATURA ROMÂNĂ.

Lucrare de licență

de

POMPILIU CONSTANTINESCU,

prezentată

d[omnu]lui profesor de Literatură română,

MIHAIL DRAGOMIRESCU

Mai, 1924,

TITU MAIORESCU

ACTIVITATEA SA CRITICĂ

[p. 1] **INTR-O CULTURĂ TINĂRĂ, STABILIREA principilor directoare e de o importanță vitală.**

De punctul inițial al unei direcții culturale atrăgă întreaga dezvoltare intelectuală a unui popor, directivă din care va decurge și valoarea specifică a contribuției neastuia în concertul culturii universale. Calitățile native de energie creatoare ale unei națiuni nu-și pot găsi expresiunea adevărată decât pe baza unor principii adevărate.

Sub presiunea culturii apusene — în special a celei franceze — cultura română, rămasă în urmă evitea veacuri, din cauza unui vitreg determinism istoric, în plină jumătate a veacului al XIX-lea, se străduia să-și caute făgașul de dezvoltare.

Mirajul strălucitorului literaturii europene era un izvor de imitație și un imbold de înaintare. Surprinsă de progresul organic al literaturilor streine, într-un timp în care nu-și clarificase încă noțiunile elementare de directivă, cultura română a [p. 2] voit să facă un salt istoric peste un întreg abis de ignoranță și primitivitate.

Aici spus că situația inferioară a culturii române se explică istoricește; începutul ei adevărat nu putea fi justificat decât pe propriile noastre forțe, așa cum și cite se găseau atunci.

Precum mintea fragedă a copilului e izbită de forma atrăgătoare a unui lucru — nebuluind lunga evoluție organică pe care acesta a străbătut-o până a primit aspectul definitiv — tot așa spiritul puțin frământat de intelectualitate al cărturarilor noștri, de la începutul veacului trecut, a fost fascinat de formele culturii apusene; și, de unde până atunci fusese străină de marile manifestări ale inteligenței creatoare, deodată, generația premergătoare migrației literare ce s-a numit «juninism» — s-a trezit cu o întreagă producție culturală «originală», cu pretenții de egală valoare cu modelele imitate sau contrafăcute. Astfel s-a stabilit o direcție fal-

să-n fundamentul și expresiunea ei. Spiritul acesta amenința să devie o primejdie gravă pentru viitorul culturii noastre. În politică, în literatură, în chestiunile științifice și de lingvistică, neadevrul era simulacru adevărului, forma imitată era înlocuitorul fondului original și puternic. Se simțea nevoia de o revizuire critică a ceea ce formă ghredea conștiința a [p. 3] culturii românești, la începutul ei.

Miscarea izvorită din atitudinea „Convorbirilor literare“ a fost decisivă pentru constituirea direcției sănătoase și adevărate pe care să se dezvolte spiritul românesc.

Reprezentantul teoretic al «direcției nouă», Titu Maiorescu, este fecarul în jurul căruia converg toate celelalte personalități ale renașterii noastre culturale. În Criticile lui găsim condamnarea drastică a vechii direcții și totodată un sistem complet pentru orientarea «direcției nouă».

Momentul e deci hotărâtor pentru cultura română, iar valoarea criticii e nemărginită față de tot ceea ce s-a produs anterior lui pe acest tărâm. Importanța sociologică a criticii maioreseiene a preocupătoare. Ne vom opri mai ales asupra acestui aspect al activității lui Maiorescu, îi vom schița liniile fundamentale și-i vom arăta roadele.

Înainte însă de a expune vederile sale proprii ținem a face o lămurire necesară, tocmai în privința valorii sociologice a criticii ce ne preocupă în aceste pagini.

D[omnu]l Ibrăileanu¹ a căutat a statornicii ideea că Maiorescu nu e decât un simplu continuator al

¹ *Spiritu critic în cultura românească*, 1909, [N. a.]. Toate notele de subșol numerotate cu cifre arabe aparțin autorului. Semnalăm că, în caiet, P. C. își reține de la 1 la 1 numerotarea notelor în fiecare pagină. Pentru a evita confuziile, în transcrierea noastră, numerotarea este neîntreruptă până la sfârșitul lucrării; (n. red.).

șeolei critice din Moldova, [p. 4] reprezentată prin Kogălniceanu și Alecu Russo, la care se alătură și Alecsandri și C. Negruzzi, uniți prin lupta comună în contra « pedantismului » filologiei al șeolei ardeleni.

În volumul amintit, [domnia]-sa spune: « Așadar d[omn]ul Maiorescu cel de până la 1881 (data când încetează critica sa culturală) » a avut marele rol de a fi unul și ultimul — dintre aceia care au prezidat la formarea culturii românești »².

Însuși Maiorescu a recunoscut că a găsit câteva elemente de sprijin în lupta sa critică și că « direcția nouă » a primit tot ce corespundea spiritului ei de la înaintașii vechii direcții; dar ceea ce face marea deosebire dintre Kogălniceanu și Russo pe de o parte și Maiorescu pe de alta — e că acesta a avut o concepție culturală unitară și integrată, pe principii filosofice, de la înălțimea cărora a judecat cu siguranță maestrul o întreagă cultură: Spiritul « direcției nouă » e spiritul adevărului cultural cu caracter de universalitate.

Kogălniceanu și Russo mai mult instinctiv au dus lupta în contra « stricătorilor de limbă », iar din punct de vedere al aprecierii estetice a literaturii, deși au simțit marea valoare a producției populare, totuși, în direcția critică, s-au mărginit la un poporanism romantic incolor, accentuând mai ales latura naționalistă a inspirației, nu latura adevărului estetic [p. 5].

Maiorescu e cel dintâi critic al nostru care introduce-n literatură noțiunea valorii estetice, ca suprem criteriu de judecată. Pe lângă el, Kogălniceanu și Russo rămân abia niște diletanți și niște capete în care spiritul politic militant nu se diferențiasse încă de spiritul contemplativ al artei. Deosebirea hotărâtoare între politica și literatură, Maiorescu o face pentru prima oară.

(Că, mai ales în privința luptei contra filologilor ardeleni, el a avut și « prințul altora » drept; concepția culturală, pe baza de adevăr, îi aparține însă pe de-a-niregul.

Cultura română era, înainte de 1867, în generalitatea ei, o « formă fără fond », un spirit mort într-o « aparență înșelătoare ». Simulaorul adevărului trece drept adevăr, aberațiile lingviștilor ardeleni drept teorii științifice, nesfârșitul număr de versificatori de felul lui: Pelimon, Slon, Arieșcu, Prolea și alții — drept poeți, iar bietul Văcărescu considerat de unii ca emul al lui Goethe!

Contra acestui spirit fals se îndreaptă atacurile lui Maiorescu, cu o vigoare neobișnuită. Articolul lui: În contra direcției de astăzi în cultura română,

publicat întâi în „Convorbirile literare“ din 1868, sintetizează punctele cardinale ale eugerării în baza cărora condamnă așa zisa cultură modernă a noastră: « Vișul radical [...] » în toată di-[p. 16]-recția de astăzi a culturii noastre, este neadevărul, pentru a nu înțelegi un cuvânt mai colorat, neadevăr în aspirări, neadevăr în politică, neadevăr în poezie, neadevăr până în gramatică, neadevăr în toate formele de manifestare a spiritului public »³.

Și mai departe explică acest fenomen cultural prin adaptarea mimetică la noi a formelor strălucitoare ale culturii împrumutate din Apus:

« Cufundată până la începutul secolului XIX în barbaria orientală, societatea română pe la 1820 începu a se trezi din letargia ei, apucată poate de-abia atunci de nușcarea contagioasă, prin care ideile revoluțiunii franceze au străbătut până în extremitățile geografice ale Europei. Atrasă de lumină, junimea noastră întreprinse acea emigrare extraordinară spre fîntinele științei din Franța și Germania, care până astăzi a mers tot crescînd și cure a dat mai ales României libere o parte din lustrul societăților străine. Din nenorocire numai lustrul din afară! Căci nepregătiți, precum erau și sunt tinerii noștri, umiiți de fenomenele mărețe ale culturii moderne, ei⁴ se pătrunsură numai de efecte, dar nu pătrunsură pînă la cauze, văzură numai formele de deasupra ale civilizațiunii, dar nu întrevăzură fundamentele istorice mai adînci, care au produs cu necesitate acele forme și fără a căror preexistență ele nici nu ar fi putut exista »⁵.

Fajă de această direcție falsă, care-și găsește, în cele din urmă [p. 7] explicarea istorică, trebuie să luăm însă o atitudine de strict criticism, căci: « ceea ce surprinde și întristează în aceste produse, nu este eroarea lor în sine, căci aceasta se explică și uneori se justifică prin împrejurările timpului, dar este eroarea judecății noastre de astăzi asupra lor, este lauda și suficiența, cu care se privește de inteligențele române ca adevărate fapte de știință valabilă, este orbirea de a nu vedea că zidirea naționalității române nu se poate așeza pe un fundament, în mijlocul căruiu zuce neadevărul »⁶.

Astfel, după ce Maiorescu arată eroarea pe care încearcă a se funda cultura română, după ce explică istoricește germenii acestor erori, stabilește că viclean producătorii intelectuale ale unei națiuni

² P. C. nu mai marchează în citatul său trunchierea; (n. red.).

³ Critice, I, p. 155, ediția „Minevra“, 1915.

⁴ Sublinierea aparține lui P. C.; iar citatul începe în p. 155 și sfîrșește în p. 156; (n. red.).

⁵ Idem, p. 156.

⁶ Idem, p. 159.

² Paranteza e a noastră.

³ Op. citat, p. 63.

se judecă nu numai după adevărul ce ele cuprind, ci și după universalitatea lor: «Ceea ce are valoare, se arată la prima sa înfățișare în meritul său și nu are trebuință de indulgență, căci nu este bun numai pentru noi și deocamdată, ci pentru toți și pentru totdeauna»⁷.

Așadar cei doi poli ai concepției culturale a lui Maiorescu sunt: adevărul ca fundament al culturii naționale și universalitatea în expresiunea acestui fond adevărat, aici, continuă el: «fără cultură poate încă trăi un popor cu nădejdea că la momentul firesc al [p. 8] dezvoltării sale se va ivi și această formă binefăcătoare a vieții omenești; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, și dacă stăruiește în ea, atunci dă un exemplu mai mult pentru vechea lege a istoriei: că în lupta între civilizările adevărate și între o națiune rezistentă, se nimicește națiunea, dar niciodată adevărul»⁸.

Lupta e deci deschisă de acum; pe baza acestor principii de adevăr și universalitate va judeca toate formele de manifestare spirituală pînă în zilele sale; va lăsa în bloc o întreagă direcție culturală, în numele acestor două mari principii.

Cum am văzut, la apariția lui Maiorescu în publicistică, literatura română se afla într-o desăvîrșită dezorientare principală; era deci nevoită de o critică generală. În cadrul acestei concepțiuni se dezvoltă și cea mai mare parte din activitatea sa. Mai întâi era necesară o critică negativă care să purifice atmosfera viciată de neadevăr și să reducă la neant mediocritatea prezumțioasă. Legitimătatea criticii e deci indiscutabilă, numai adevărul să fie scos la iveală din toate manifestările intelectuale. De aceea Maiorescu se vede obligat a explica pozițiunea și utilitatea criticii în mijlocul unei culturi⁹, mai ales al unei culturi care luncă pe panta neadevărului. Față de indulgența greșită a celor ce sub vâul «epocii [p. 9] de tranziție», prin care trecea literatura română la mijlocul vechiului trecut, învoacă eroarea producțiilor slabe, Maiorescu face următoarea întemeiată întărire: «Să admitem că este așa». Ce dovedește aceasta în contra criticii? Oare din starea imperfectă a unei epoci, poporul s-a ridicat lăudându-și imperfecțiunea, sau s-a ridicat criticînd răul pentru a prepara binele? Din momentul în care se recunoaște că suntem în tranzițiune, din acel moment se recunoaște legitimătatea criticii și se osîndește lenevirea, care așteaptă binele în viitor fără nici o luptă și care, văzînd

răul, îl măgulește cu speranța că se va îndrepta de la sine»¹⁰.

Între utilitatea temporară — oricît de mare ar fi ea sub raportul tendințelor practice — și universalitatea unei culturi, Maiorescu se oprește la cea din urmă, ca singurul element etern al culturii naționale ce vrea să fie integrată-n cultura umană: «a înțelege necesitatea unui lucru, nu va să zică <numai a provoca o judecată mai blîndă pentru persoanele> a-l primi fără împotrivire, ci ar putea să zică numai a provoca o judecată mai blîndă pentru persoanele care au marcat viața publică a poporului»¹¹.

Peste cauzele contingente, ce explică inferioritatea culturii române, Maiorescu înalță principiul adevărului absolut, singurul criteriu [p. 10] deplin de a judeca valoarea unei culturi: «dacă istoria scrisă admite explicări, adevărul de realizat nu admite tranzațiuni. El neagă eroarea absolut, oricare ar fi fost motivele ei, precum se neagă în dezvoltarea omenirii orice popor, care nu a știut să-și însușească elementele de cultură în timpul prinișilor»¹².

Dar să se observe că prin acest criteriu al adevărului absolut, Maiorescu nu comite o eroare de simț istoric; el vrea numai să sădesească germenul organic al adevărului în brazda oricărei culturi cu pretenție de viabilitate: «Un început de cultură, în orice ram al ei s-ar întîmpla, trebuie să cuprindă întîi ceva ce nu a fost pînă atunci în viața publică a aceluia popor, dar al doilea <totdeauna> ceva ce poate servi de fundament pentru o clădire și urmare mai departe. Numai ce aceste două elemente este un început. Din cel dintîi se vede, pentru ce la prima sa ivire este mic, adică mic extensiv»¹³.

Din această observare decurge o altă, asupra fundamentului psihologic și social al adevărului. «Progresul adevărului» — întrebînd un termen al autorului, se face prin stîrșirea eroică a unei minorități. Un element nou de înaintare în domeniul ideal al adevărului e totodată și o reacțiune puternică față de mentalitatea obștească [p. 11] ea. El se impune prin tăria organicității lui interioare, în ciuda tuturor opozițiilor masei. Ca un izvor proaspăt ce-și sapă cu îndărătnicie abia, din fundul întunecor al munților spre lumina șesului nemărginit, tot așa și unde adevărul se întinde cuprînzînd, înecînd cu înecul, și nu fără opunere, majoritatea capetelor contemporane. Nu eunose, în seri-

⁷ *Idem*, p. 162. [Sublinierea lui P. C.; n. red.]

⁸ *Idem*, p. 164.

⁹ *Observări polemice*, 1869, *Critice*, I.

¹⁰ Citatul lui P. C. este greșit: «Să admitem că așa este...»; (n. red.)

¹¹ *Idem*, p. 146.

¹² *Idem*, p. 146.

¹³ *Idem*, p. 147.

¹⁴ *Idem*, pp. 147—148.

erile noastre de caracter filosofic, o pagină mai caldă, și mai plină de senin optimism decât aceasta, în care autorul își exprimă încrederea bărbătească în eucerirea straturilor prin care adevărul se infiltrează, devenind o realitate psihologică-socială: «Este o adevărată mișcare de a se pătrunde de acest fapt al progresului culturii, mișcare trebuincioasă în contra prea multor sarcini ale situației impuse. Căci nu fără lupte grele poți rupe roadele din pomul cunoștinței, și îndărătul fiecărui adevăr, la care ai ajuns, lași o iluzie pierdută. Cu simțăminte de recunoștință și cu inima plină de speranță ai intrat în templul tututor, și în loc de statu[ile] ai găsit idoluri, și în locul templului visat te-ai deșteptat într-un haos de ruine, fericit dacă afli în mijlocul lor o inteligență amică, care să simtă cu tine dezolarea generală. În asemenea momente este bine să nu cauți înapoi nici împrer, ei, pășind înainte să-ți păstrezi încrederea că progresul adevărului [p. 12] trebu[ie] să se facă și că formula lui este aceasta: Mulți din cei ce astăzi sunt în rătăcire, vor veni mine pe calea adevărului, dar nici unul din cei ce au înțeles odăta adevărul, nu se va mai întoarce la vechile erori»¹⁴.

Adevărul absolut, etern și universal — acesta este criteriul de judecată la care Maiorescu supune cultura română în pragul veacului al XIX-lea. De la această înaltă concepție nimeni pînă la el n-a mai privit literatura la noi; afirmația d[omnu]-lui Ibrăileanu, care face din Maiorescu un continuator egal aproape cu Kogălniceanu și Russo, rămîne un neadevăr insinuant — dar — o, neerzătoare ironie! — tot d[omni]a! — sa furat de entuziasm... politic își dă pe față adevărata simpatie pentru școala critică moldovenească: «vechea școală este poporanistă și istorică, pentru că criticii vechi au fost romantici, democrați și apărători ai originalității limbii și spiritului românesc» (sublinierile sunt ale autorului)¹⁵.

Parcă Maiorescu ar fi fost dușman «al originalității și spiritului românesc»! — Parcă nu el ne-o spune altă de lămurit că: «Noua direcție, în deosebire de cea veche și căzută, se caracterizează prin simplită natural, prin adevăr, prin [p. 12] înțelegerea ideilor ce omeneira întreagă le datorește civilizației apusene, și totodată prin păstrarea și chiar accentuarea elementului național»¹⁶.

Deci că d[omnu]-l Ibrăileanu pune mai presus de adevăr poporanismul istoric, democrație și... politic!

Eminescu a găsit o caracterizare fericită și lapidară a concepției maioresciene: «naționalism în marginile adevărului». În literatura, Maiorescu n-a prețuit naționalitatea, exprimată-n formă poetică decât în măsura în care simțămîntul întrupat, izvorind de la un anume poet, al unei anume națiuni, se ridică la universalitate.

Forma cea mai obișnuită pe care neadevărul — «viciul fundamental al culturii române» — o îmbrăca <indeobște> era aceea a patriotismului bolnăvicios. Tot era bun, cu condiția să aibă o intenție patriotică, sau, mai just, trecea drept bun orice produs literar, politic, sau științific toamă fiindcă avea la bază o tendință nelămurită de premărire a «Românismului».

În contra acestui tendenționism falsificator al adevărului s-a ridicat cu energie Maiorescu; «I-l ataceam nu pentru că era naționalism, ci, fiindcă sub aparențele lui înșelătoare erau învăluite cele mai grosolane erori: «Pentru noi (cei de la „Convorbiri literare”)» [p. 14] patriotismul nu putea fi identic cu imperfecțiunea, și o lucrare slabă nu merita laudă prin aceea că era românească»¹⁷.

Cultura română nu putea să-și pu[ie] un fundament temeinic crezându-și dreptul pe Dreptul public al lui Barnuțiu, o disciplină filologică științifică pe teoriile lui Cipariu, sau o literatură serioasă pe producțiile unui Prulea, Tichindeal, Tăutu și alții de aceiași fel.

Adevărul e universal; ceea ce pentru popoarele culte ale Apusului este eroare, pentru noi nu poate fi adevăr, numai fiindcă e un produs național: «Ce este rău pentru alte popoare, este rău și pentru noi, și frumoase și adevărate nu pot să fie decât acele scrieri române, care ar fi frumoase și adevărate pentru orîile popor cult»¹⁸.

Lupta vehementă a lui Maiorescu în contra «Românismului» eroditor al tuturor mediocrităților culturale <române> înțește a separa sfera politică de sfera științifică și literară. Adevărul nu se poate dezvolta decât de sine stătător; orice tendință îl deformează obiectivitatea și-i nimicește deci caracterul de universalitate ce-l impune cu egală putere atît națiunii din sinul căreia izvorăște cît și celorlalte popoare. Maiorescu se strădu[ie] însă dă ne ridica cultura la nivelul înalt al veacului al XIX-lea, [p. 15] atrăgînd atenția numai

*Paranteza explicativă din citat aparține lui P. C.; de asemeni, el citează eronat: «perfecțiunea» în loc de «imperfecțiunea» și «pentru» în loc de «prin»; (n. red.).

¹⁷ Idem, p. 137.

¹⁸ Idem, p. 138.

¹⁴ Idem pp. 149-150.

¹⁵ Op. citat, p. 91.

* Sublinierea lui P. C.; (n. red.).

¹⁶ Direcția nouă, p. 168, Critice, I.

asupra realelor calități creatoare ale spiritului național; acum el pune marea problemă a mistunii creatoare a poporului român. Față de rătăcirile semnalate și combătute și pe poteca cărora se abătuse cultura română înainte de 1867, Maiorescu se întrebă un drept cuvânt: «Sunt întrebări, care în starea normală a unei societăți nu există, dar care, odată născute, se impun atenției tuturor și cer neapărat un răspuns de la cei ce se gîndesc la interesele publice.

Va avea România un viitor? Se mai află în popor el destulă putere primitivă pentru a ridica și a purta sarcina culturii? Căci cultura e o sarcină, care cere și consumă neîntrerupt puteri vitale * unei națiuni. Va putea să pășească în lucrarea pașnică pe aceeași cale, pe care civilizația apuseană a adus atita bine omenirii?»¹⁹

Răspunsul la această întrebare îl dă tot el în felul următor: «O parte a răspunsului atîrnă de la direcția spiritelor** din societatea de astăzi, direcție, a cărei manifestare este literatura în înțelesul cel mai larg al cuvîntului»²⁰.

Direcția spiritelor presupune respectul adevărului — iată fundamental pe care se va clădi edificiul culturii românești!

«Direcția nouă» își pornește curentul întemeiat pe acest spirit. Remur-[p. 16]cînd pe Alecsandri și pe Eminescu, pe Bodărescu și pe Matilda Cugler, pe Șerbănescu și Petrinio în poezie, pe Odobescu, I. Negruzzi, Gane și Vărgolici în proza estetică, iar în proza științifică pe același Odobescu cu ale sale, «studii arheologice», apoi pe Strat, Slavici, Buriță, Xenopol, Lambrior, Panu, P. P. Carp și pe Th. Rosetti — Maiorescu stabilește granițele dintre vechea și noua direcție și recunoaște implicit posibilitatea spiritului românesc de a se manifesta puternic și original, într-o formă ce poate atinge universalitatea.

Așadar fond original și puternic, turnat într-o formă aleasă care să-i asigure dăinuirea — sunt condițiile adevăratei literaturi: «Cea mai scumpă îngrijire pentru curățenia formei este atunci *** o datorie a poetului, ca astfel concepția lui să rămînă o moștenire neatinată a generațiilor viitoare»²¹.

Și sub acest aspect, cultura română era, la 1867, altă de înapoiată!

Polemicele timpului, inspirate de rea[-]jeredință, au acuzat pe Maiorescu de cosmopolitism, fiindcă

lovise atît de aspru «forma fără fond» și tendenționismul naționalist al vechii direcții.

De fapt, el întemeiază «direcția nouă» tocmai pe un element substrat etnic, însă în limitele adevărului universal. Concluzia cercetării asupra literaturii înglobate-n spiritul «direcției nouă» sub-[p. 17]liniază acest principiu: «Îndată ce în apropierea unui popor se află o cultură mai înaltă, înrîrește eu necesitate asupra lui. Căci unul din semnele înălțimei culturii este tocmai de a părăsi cercul mărginit al intereselor mai individuale și, fără a pierde elementul național*, de a descoperi totuși și de a formula idei pentru omenirea întreagă»²².

Același principiu, al naționalității astfel înțelese, îl accentuase Maiorescu și eu ocazia studiului De spre scrierea limbii române: «Secolul XIX se va numi în Istorie cu drept cuvînt secolul naționalităților. În el s-a lămurit și se realizează ideea că popoarele sunt chemate a se întîrî** în cercuri etnografice, deosebindu-și*** fiecare misiunea istorică după propria sa natură. [...]»

Noi suntem ***** viță latină — iacă punctul de plecare al civilizației ***** noastre, iacă adevărul ce este menit să devie ***** cel mai important în ziua, în care pe toate sferile dezvoltării noastre vom ști să-l tragem urmările ***** practice»²³.

Tot așa cu prilejul criticii limbii jurnalelor române din Austria. Se poate o mai categorică și tăgășă afirmare a naționalității noastre culturale decît în rîndurile citate? Se mai poate îndoi cineva de neadevrul de a-l considera pe Maiorescu un inecol și utopie cosmopo-[p. 18]lit?

Filoul concepției: «naționalism în marginile adevărului» — poate fi urmărit mai departe.

Semnăind cu entuziasm colecția de Poesii populare strine de <de> Vasile Alecsandri, Maiorescu le laudă pentru originalitatea firescă a inspirației, pornită din adîncul sincer al caracterului nostru etnic, și pentru liubă de o mare bogăție poetică.

La exemplele de adevărată artă, citate în «direcția nouă», el slăturește și neprețuită comoră a producției noastre populare.

* Sublinierea lui P. C.; (n. red.).

¹⁹ *Direcția nouă*, p. 229.

** În P.C.: «consolida»; (n. red.).

*** În P. C.: «specializîndu-și»; (n. red.).

**** P. C. nu marchează trunchierea; (n. red.).

***** În P. C.: «de viță...»; de asemenea, sublinierile li aparțin; (n. red.).

***** În P. C.: «civilizațiunii»; (n. red.).

***** În P. C.: «a deveni»; (n. red.).

***** În P. C.: «a-l trage consecințele»; (n. red.).

²³ *Critice*, II, pp. 13 și 14.

* Omisiunea lui P. C.; (n. red.).

¹⁹ *Idem*, p. 167.

** Sublinierea lui P. C.; (n. red.).

²⁰ *Idem*, p. 167.

*** Omisiunea lui P. C.; (n. red.).

²¹ *Direcția nouă*, p. 174, *Critice*, I.

Prin aceste două contribuții poporului român — la începutul culturii sale — a făcut deci dovada hotărâtoare de viabile și mari calități artistice. Dreptul de a ființa, ca o națiune civilizată, înseamnă a i se infiripa eu destulă țarie.

În exprimarea sinceră a sentimentelor din poezia populară, Maiorescu găsește îndeplinirea celei mai înalte cerințe a artei: spontaneitatea inspirației și generalitatea umană a conținutului emoțional: «Ceea ce abundanța tristeții sau bucuriei (adică spontaneitatea* fondului) i-a scos din adîncul inimii sale (al poetului popular) nu este niciodată al lui, în toate imnurile își află un răsunet și la toate le devine o proprietate: fapta lui devine fapta lor, [p. 19] el însuși[i] piere necunoscut. Cea mai adîncă simțire numai îl silește astfel a se arunca afară din sine, și de aceea din poezia lui (a poetului popular) își** vorbește însăși[i] durerea și însăși bucuria, dar nu un individ care suferă, un individ care se bucură»²⁴.

Iar atunci, fiind cîmora poeziei populare a fost tratată cu atîta asprime nemerită de Diliu Zamfirescu²⁵, în discursul său de recepție la Academie, Maiorescu, către apusul vieții și al activității sale, a apărut-o cu toată căldura ce i-o da convingerea lui întemeiată.

Acum, odată stabilit adevărul că poporul român are un fond original de simțire pe care-l exprimă în forma nepieritoare a artei universale, el devine cel mai sincer susținător al acestei originalități.

Și așa, fiind peste 15 ani²⁶ de la publicarea articolului *Asupra poeziei populare* va arăta cu satisfacție ecoul favorabil pe care literatura română l-a produs în străinătate, prin traduceri în limba germană făcute de Carmen Sylva și Mite Kremnitz, Maiorescu strălucind deosebi asupra originalității specifice națiunile a acestor producții care au izbit străinătatea: «Ceea ce a trebuit să placă străinilor în poeziile lui Alexandru, Bolintineanu, Eminescu și Șerbănescu și poveștile lui Slavici, Negruzzi și Gane [p. 20] este, pe lângă măsura*** lor estetică, originalitatea lor națională. Toți autorii aceștia, părăsind oarbă imitare a concepțiilor**** străine, s-au inspirat de viața proprie a poporului lor și ne-au înfățișat ceea ce este, ceea ce gîndește și ceea ce simte Românul

în partea cea mai aleasă a firii lui etnice. Acest element original al materiei, îmbrăcat în forma estetică a artei universale, păstrînd și în această formă ea o rămășiță din pămîntul său primitiv, a trebuit să facină pe tot omul luminat și să atragă simpatia lui luare aminte asupra poporului nostru. Căci orice individualitate de popor își are valoarea ei absolută, și îndată ce este exprimată în puternica formă a frumosului, împlinind un răsunet de iubire în restul omenirii ca o parte integrantă a ei»²⁷.

Triumful spiritului românesc creator a devenit o realitate netăgăduită; cu vremea — e numai o chestie de evoluție la mijloc — prin operele nouă ce se vor adăuga, e asigurată contribuția noastră națională în panteonul culturii și literaturii universale; suntem o notă specifică în cromatica sufletesească a popoarelor ce se străduiesc să înalțe edificiul civilizației spirituale, prin colaborarea energiei lor creatoare. Din constatarea biruinței culturale adevărate a națiunii române, Maiorescu a formulat și o așa zisă «teorie a romanului po-[p. 21]poran», pe care noi o credem însă exagerată în limitarea materiei de inspirație a poetului epice: «subiectul propriu al romanului este viața specific națională și persoanele principale trebuie să fie tipurile unor clase întregi, mai ales a țărănului și a claselor de jos»²⁸.

Desigur că această formulare — pe care dealtminteri însuși[i] autorul n-o crede absolută — poate fi ușor contrazisă de opere de o incontestabilă valoare, care n-au ca subiect, adică ca material de inspirație, nici viața specific națională și nici persoanele principale tipuri mai ales a țărănului și a claselor de jos. Astfel sunt *La chartreuse de Parme* al lui Stendhal, inspirat din societatea italianescă, sau — cu tot marele defect de compoziție — *Ana Karenina* lui Tolstoi, ale cărei personaje principale nu sînt din clasele de jos.

Romancierul, novelistul — cu și în genere poetul — își poartă lua materialul din orice strat social, eu singura condiție de a ne du creații poetice obiective.

Îngrădirea inspirației poetice — fie și sub forma constatării — e nefolositoare și poate deveni chiar primejdioasă, deschizînd ușor poartă tendențiozității sectar!

[p. 22] În aceeași[i] ordine de idei — a caracterului etnic al literaturii noastre — Maiorescu s-a oprit eu o deosebită atenție asupra neologismelor.

Încă de cînd s-a ocupat eu «direcția nouă», printre alte semne ce o desebeu de direcția

* Toate parantezele explicative din acest citat aparțin lui P. C.; (n. red.).

** Sublinierea aparține lui P. C.; (n. red.).

²⁴ *Poezii populare române*, p. 75, *Critice*, I.

²⁵ Cf. în *chestia poeziei populare*, *Critice*, III.

²⁶ Ia 1882.

²⁷ Sublinierile întregului citat aparțin lui P. C.; (n. red.).

²⁸ În P. C. «concepțiilor»; (n. red.).

²⁷ *Critice*, III, p. 18.

²⁸ p. 20. *Critice*, III.

veche era și acela al purității limbii pe care criticul îl remarcase la scriitorii grupați în jurul ideilor sale, și pe care-l dădea ca model de fond și formă.

Mai târziu, peste 14 ani²⁹, Maiorescu consacră un întreg studiu neologismelor. El pleacă de la ideea, dovedită științific, de filologii străini, ca Diez și ceilalți, că substratul limbii române e romanic cu toate elementele nenaționale ca origină, infiltrate și absorbite în organismul ei. De aceea, fiind e vorba de împrumutarea neologismelor, susține că cele mai firești cu structura limbii noastre sunt cele de origină latină și franceză.

Acesta e un punct de vedere indecizibil primit, ca fiind conform spiritului limbii românești. Însă Maiorescu e atît în contra neologismelor pentru care avem un cuvînt autohton, cît și pentru neîntrebuițarea unor slavonisme, care, deși au intrat în conștiința lingvistică comună, totuși [] trebuiesc în- [p. 23] locuite cu vorbe de origină latină.

Iată propriile sale cuvinte: «Pentru ce să zicem [d]e [e]xemplu: este suficient, cuvînt pe care nu-l înțelege nici un țaran român, și să nu zicem „aște deslunsă“, cuvînt de origine asemenea latină, însă înțeles de toată lumea? Tot așa va trebui să zicem „a ajunge la ceva“ în loc de a parveni, sau cum serie [d]omnul I. Popescu³⁰ din Sibiu, a parveni la ceva; „agerime“ în loc de sagacitate; „adincit“ în loc de aprofundat; „dinadins“ în loc de cu intențiune; „deșterțaciune“ în loc de vanitate; „a aiuri“ în loc de a delira, a divaga; a „înapoia“ în loc de a restitui; „aprig“ în loc de a avid și impetuos; „aspru“ în loc de sever; „a încredința“ în loc de a confia; „a lua asupra-și“ în loc de a asuma; „îmbunătățire“ în loc de ameliorare și sute de alte exemple»³¹.

Din cele 13 cuvinte citate de Maiorescu, 12 au rămas ca neologisme împămîntenite în limbă, întrebuițindu-se cu aceeași [] frecvență ca și noțiunile lor corespunzătoare mai vechi, și numai unul singur, a confia, a fost izgonit, ca un franțuzism prea vădit!

Aiei, cerința criticului a fost respinsă de însuși [] procesul [p. 24] organic de asimilare a neologismelor în structura limbii române. Astăzi întrebuițăm tot atît de bine și des aspru și sever, a înapola și a restitui, adîncit și aprofundat, este suficient și este de ajuns, ca și numărate alte cuvinte.

Limba română a dat dovadă de o mare capacitate de absorbție și transformare, prin împămîntenire, a altor elemente străine, fără ca prin aceasta

să-și piardă caracterul general de romanitate și nici aspectul specific de limbă neo-latină. Din contra, prin acest proces, s-a îmbogățit cu o mulțime de nuanțe și de sensuri nouă.

Era firese ca direcția «junimistă», care lovise cu atîta vehemență în mediocritățile vremii, să-și găsească dușmani înversunați. «Contra-[]tateurile au curs de pretutindeni. Dintre polemicele îndreptate în contra „Convorbirilor literare“, aceea cu „Revista Contemporană“ din București a oprit mai ales atenția și incisivitatea lui Maiorescu.

Convins de principiul că o polemică nu-și are folosul dect atunci cînd prezintă un interes general, cînd deci e prilejul pentru stabilirea sau apărarea unui adevăr, Maiorescu se ocupă de literatura revistei amintite spre a evidenția un fenomen literar patologic: [p. 25] «beția de cuvinte». Termenul a rămas clasă în critică, designînd precumpănirea formei asupra fondului.

Cele două articole, scrise «în contra „Revistei Contemporane“»³², sunt modele de polemică viguroasă, de o coepioare incisivitate și o perfectă înlănțuire logică.

Cu acestea, lupta culturală a criticii lui Maiorescu a încetat, prin «triumful adevărului», reprezentat de noua direcțiune în literatură.

Valoarea sociologică a criticii lui, pînă la 1881, e imensă. A încerca să stărim o concepție falsă, adine înțipă în conștiința culturală a vremii, e o îndrăzneală pe care numai o mare personalitate și-o poate îngădui; și atunci, eurașul trebu[]e să izvorască dintr-o convingere neștrămutată și o minte puternic înzestrată. Maiorescu a fost un talent și o inteligență disciplinate de o senină credință filosofică: triumful adevărului. Spiritul său, arhi-tectonic organizat, n-a șovăit o clipă în fața misiunii culturale a cărei sarcină grea și nobilă și-o luase. Și a biruit!

Din acest punct de vedere, Maiorescu e deosebit de mare; mai mare poate dect așa cum ne apare azi, din opera lui puțin [p. 25] voluminoasă, dar de o notădăruită valoare internă, de o limpezime și o conciziune clasică și de-o perfectă unitate de vederi.

Judecând istoricește, personalitatea lui răsare cu același [] luminesc prestigiul ca și principiile sale adevărate ce servesc și astăzi de bază criticii noastre literare.

În articolul Poeți și critici³³ Maiorescu constată cu satisfacție triumful «direcției nouă» și totodată,

²⁹ la 1881.

³⁰ Autorul unui manual de *Psychologie*.

³¹ *Neologismele*, pp. 167-68, *Critice*, II.

³² *Critice*, I, 1873.

³³ *Critice*, III, 1886.

arătînd sporirea lui cu personalităţi ca: Duiliu Zamfirescu, Caragiale, Delavrancea şi ceilalţi — mărturisesc că misiunea criticii culturale, sau — cum zice el însuşi[] — a criticii generale s-a sfîrşit: «În proporţia creşterii acestei mişcări (a direcţiei nouă)*, scade trebuinţa unei critici generale. Din momentul în care se face mai bine, acest fapt însuşi[] este sprijinul cel mai puternic al direcţiei adevărate»³⁴.

Şi mai departe: «Sinteza generală în atac, izbirea unui întreg curent periculos o credem acum ştersă de la ordinea zilei pentru părţile esenţiale în literatura proprie şi în ştiinţa teoretică»³⁵. Adăugînd apoi îndată: «Nu e vorba, apreţierile critice izolate nu vor lipsi şi nu vor trebui să lipsească niciodată dintr-o mişcare intelectuală...»³⁶. [p. 27] Căci — continuă el: «Misiunea criticii — misiune de altminteri totdeauna modestă, dar nu fără importanţă în modestia ei — ne pare a fi în momentul de faţă mai mult de a lărgi cercul activităţilor individuale, de a destopea tinerimea încă prea amorţită de piela trecutului şi de a îmbărbăta spiritele spre lucrarea roditoare»³⁷. În sfîrşit, printr-o abilităţ tactică, conchide: «Fără îndoială rectificările, mai ales în materie de ştiinţă **, nu vor putea *** lipsi uneori din a aştepta a operelor celor mai bune».

Însă: «de aci nu rezultă că ar fi bine să se piardă acum *** timpul cu o tendinţă critică în contra acelor care nu merită de a reprezenta astăzi însuşi[] mişcarea cea bună în o parte esenţială a ei»³⁸.

În toată această argumentare e mai mult un simţ de oportunitate şi o elegantă tactică, în judecata istorică — nu estetică! — pe care Maiorescu o dă asupra bogatei şi variate activităţi literare a lui Alecsandri, a cărui activitate o de o covîrşitoare valoare culturală, dar mult măşorată în cea estetică!

Combătînd părerile lui Delavrancea şi Vlahuţă, care căutasă să arate superioritatea artistică a lui Eminescu faţă de Alecsandri — astăzi un adevăr incontestabil — Maiorescu, învîluind în [p. 28] armonia unui perioadă judecată asupra totalităţii manifestărilor literare ale poetului Rodică, îl erua de un adevăr vădit. Atît de mare a fost prestigiul acestui superficial scriitor, «veşnic tînăr şi ferice»,

încît însuşi[] Maiorescu care spusese, cu o rară vehemenţă, adevăruri crude altora, şi-a edificat pe conştiinţa critică numai să nu umbrească crepusculul senin al «bardului de la Mireşti»!

Sunt personalităţi care ne dezarmază, fascinaîndu-ne prin partea lor omenească într-atît înelt dintr-o eleganţă de neînvins ne ferim a-i arunca mişuirea-n suflet, chiar dacă ne-am lăbăşii o parte din propriile convingeri!

Dar Maiorescu, care era un spirit de idei generale, a găsit prilejul şi în acest incident literar, de a se anima de o problemă foarte interesantă: a căutat a stabili incompatibilitatea absolută a artistului de a fi critic la rîndul său, adică de a judeca cu obiectivitate operele altor scriitori ce ies din felul înţelegerii lui subiective: «Criticul este din fire transparent; artistul este din fire refractar. Eşenţa criticii este de a fi flexibil la impresiile poezilor; eşenţa poetului este de a fi inflexibil în propria sa impresie»³⁹. [p. 29] Asupra caracterizării — de o splendidă lapidaritate — n-avem nimic de zis; se poate însă întîmpina în contra formulării ei absolute; căci, dacă în majoritatea cazurilor, artiştii sunt atît de puţin judecători competenţi ai operelor altora, excepţiile nu pot fi înlăturate. Criticul ideal e acela care, en egală obiectivitate, gustă frumosul întrupat de temperamentele artistice cele mai variate şi contradictorii, avînd o sferă critică lary comprehensivă.

Nici creşterilor nu le putem însă nega total spiritul critic; e drept că sfera lor de înţelegere e mai îngustă, că sunt judecători pricepuşi numai al [sic!, în loc de a] unor manifestări mai aproue de temperamental lor. Creatori mari, care să fi dat dovadă de simţ critic, se găseie în istoria literaturilor; amintim numai pe Goethe, a cărui înţelegere pentru Molière sau Shakespeare e de o justie şi înălţime surprinzătoare faţă de rătăcirile multor critici lat-adevăr refractari!

Socotim deci exagerată formularea absolută a antagonismului între poezi şi critici.

• • •

[p. 30] Odată încheiată faza criticii generale, Maiorescu a făcut şi critica literară propriu zisă: critică estetică.

Nefînd în seamă corolaţiunile secundare ale operi de artă cu factorii ambianţi — ea societatea etc. etc. — Maiorescu s-a oprit numai în aspectul ei estetic.

* Paranteza explicativă aparţine P. C.; (n. red.).

³⁴ *Poezi şi critici*, p. 62.

³⁵ *Idem*, p. 63.

³⁶ *Idem*, pp. 62—63.

³⁷ *Idem*, p. 63.

* Sublinierea aparţine lui P. C.; (n. red.).

*** Omisiunea lui P. C.; (n. red.).

**** Sublinierea aparţine lui P. C.; (n. red.).

³⁸ *Idem*, p. 63.

Astfel a relevat marea originalitate a poeziilor lui Eminescu, și a comediei lui Caragiale, a semnalat primele încercări promițătoare ale lui Popovici-Bănăneanu, a atras atenția asupra postului dialectal V. Vlad (Delamarina), iar într-o serie de «rapoarte academice» a încurajat cu bucurie tinerele talente originale: pe O. Goga, pe Sadoveanu și pe Brătescu-Voinești.

Siguranța și finețea gustului estetic cît și forma de o frumusețe și concizie clasice fac din aceste articole modele de critică. E drept că aceasta e partea cea mai puțin numeroasă din activitatea lui Maiorescu.

Marele lui rol se mistuie în lupta eroică pentru îndrumarea literaturii noastre: directorul cultural precumpănește în cantitate pe judecătorul critic.

Aceasta în aparență mai mult, căci de fapt și lupta de principii generale, în literatură fusese condusă tot de criteriul estetice. [p. 31] Luptind pentru adevăr, luptase pentru frumos!

Pe același temelii se ocupă apoi și de valoarea literară a oratorilor noștri.

Pornind de la definiția clasică: Vir bonus, dicendi peritus⁴⁰, urmărind fazele de evoluție ale oratoriei noastre parlamentare, arată cum concomitent lipsește de realism politic de după 1848, elocința română e adecvată atât mentalității frazeologice a conducătorilor, cît și unui public mînjuit cu o asemenea viață politică.

Pe măsură însă că și viața publică a luat un caracter mai realist și exigențele publicului cult au devenit mai mari, iar oratoria a suferit o evoluție simțitoare, în sensul îmbunătățirii.

Deși nu găsim o prea adîncită analiză literară asupra oratorilor noștri, menționați în studii coiserați genului oratoric⁴¹, totuși, după lămurirea mai mult a unei evoluții sociologice — raportul dintre public și orator și dintre acesta și viața politică — ni se precizează noțiunile în baza cărora trebuiesc judecate manifestările acestora: după seriozitatea și scopul politic precum și după frumusețea formei: «Atît oratorul, cît și retorul și limbutul au darul vorbirii: dar oratorul vorbește pentru a spune ceva, retorul pentru a se auzi vorbind, limbutul pentru a vorbi. Motivul oratoric [p. 32] rului este precizarea unei situații publice, alțmarea sau combaterea unei idei, convingerea unui auditor. [...]»⁴²

Pe orator îl stăpînește scopul, pe retor desertațiunea, pe gurliv mincărirea de limbă. De aceea oratorul poate avea o valoare permanentă, retorul numai a trecătoare, limbutul nici una»⁴³.

După această scurtă privire asupra activității de critică literară a lui Maiorescu, ne oprim la o obiecțiune pe care unii critici posteriori au adus-o acestuia.

Noi eram obișnuiți a-l considera pe Maiorescu — și pe drept cuvînt — ca părintele criticii literare române.

Plecînd de la afirmația lui că: «aprecierile critice izolate nu vor lipsi și nu vor trebui să lipsească niciodată dintr-o mișcare intelectuală [...] Dar aceasta sunt lucrări de amănunte...»⁴⁴ — d[omnul] Lovinescu, în baza unei concepții «științifice» îi contestă meritul <lui Maiorescu> de a fi întemeietorul criticii noastre literare, atribuindu-l lui Ghera.

Să cităm propriile sale cuvinte: «Mărginindu-se la formele abstracte ale eugetării logice și la cadrele culturii generale, Maiorescu nu s-a scoborit la critica literară (?). * E o sarcină pe [p. 33] care n-a voit s-o primească (?). Pregătit sufletește, prin simț artistic și cultură universală, Maiorescu și-a socotit menirea încheiată, de îndată ce am început să avem o bună literatură, presupunînd că încheie în sine și critica literaturii reale. Nu și-a închipuit însă că operele de valoare au mai ales nevoie]] de critică. Critica explică. Neerezind în critice explicative, a lăsat altuia (adică lui Ghera) marea cinste de a întemeia adevărata critică română»⁴⁵.

Prin «critică explicativă», d[omnul] Lovinescu înțelege «critică științifică», nu critică explicativă estetică.

Obiecțiunea făcută lui Maiorescu are deci alături; acesta n-a eruzat în critica explicativă științifică, de aceea n-a practicat-o; a făcut însă critică explicativă estetică (Eminescu, Caragiale); e drept că puțină, dar a făcut.

Nu i se poate dar nega meritul de întemeietor al criticii literare române, reducîndu-l, cum face d[omnul] Lovinescu, printr-o confuzie de termeni, numai la rolul cultural, care de altminteri e imens — și-o recunoaște și d[omni]a — și manifestat în literatură tot pe principii estetice.

Însă tot d[omnul] Lovinescu adaugă cîteva rînduri mai jos «Aceasta [p. 34] e activitatea lui Maiorescu, și aceste sunt marginile în care se îngrădește: o critică

⁴¹ *Oratori, retori și limbuiți*, pp. 203—204.

⁴² *Poezi și critici*, [vezi mai sus, n. 36, p. 59; n. red.].

⁴³ Parantezele de comentariu și cele explicative din citat aparțin lui P. C.; (n. red.).

⁴⁴ *Critice*, IV, 1920, pp. 112—113.

* *Un om de bine, preceptul să vorbească* — definiția a autorului, propusă de către Cato cel Bătrîn fiului său; (n. red.).

⁴⁰ *Oratori, retori și limbuiți*, *Critice*, III.

⁴¹ P. C. nu menționează trunchierea; (n. red.).

culturală ce se oprește la pragul criticii literare, fără a-l fi pășit* decît rar și întimplător»⁴⁴.

Adică l-a depășit! — Ce are a face dacă rar sau des?

Mai categoric continuă d[omnul] Lovinescu peste alte cîteva rînduri: «În întreaga activitate a lui Maiorescu vom găsi primul» esteticiei. Critica lui culturală fusese în funcțiune de literatură și de frumos în genere»⁴⁵.

Vădit, d[omnul] Lovinescu se contrazice pe aceeași[i] pagină, de la un rînd la altul!

Căci: ori Maiorescu n-a făcut critică literară și atunci «primatul esteticiei» n-are nici un rost, ori a făcut și atunci prima afirmație a criticii lui cade, ca o contradicție elementară și izbitoare!

Înăd o dată: d[omnul] Lovinescu face confuzie între critica explicativă estetică — a operei în sine — și critica explicativă științifică, a corelației operei cu factorii sociologici.

În însuși[i] cadrul criticii estetice i se poate totuși[i] aduce lui Maiorescu o obiecțiune, privitor la rolul secundar pe care îl dă criticii estetice, după cea culturală, de apreciație izolată și de [p. 35] amănunte.

Dacă astăzi principiile generale pentru care el a luptat s-au împlinit adine în conștiința noastră literară, în baza lor rămîne de făcut o judecată estetică pentru fiecare operă în parte; pe măsură ce cantitatea acestora crește, crește și nevoia unei critici estetice individuale.

Misiunea estetică a criticii sporește în raport direct cu mulțimea operelor ce apar, căci critica estetică — ne mai fiind îndrumătoare — adică culturală, devine valorificatoare a operelor.

Singura obiecțiune ce se poate face lui Maiorescu este deci limitarea rolului criticii estetice, lucru pe care — pînă la un punct — îl considerăm ca pe o curioasă abdicare.

Înăd n-i contesta meritul de întemeietor al criticii literare ni se pare cu totul greșit, cu atît mai mult, cu cît împlinirea d[omnu]-lui Lovinescu pornește dintr-o confuzie ce-l pune-n contradicție cu d[omniua]-sa însuși[i], așa cum re[i]iese din citatele reproduse din studiul său asupra lui Maiorescu.

Așadar, la meritul criticii culturale — a cărei importanță sociologică am accentuat-o — adăugăm și pe acela de întemeietor al criticii literare române.

⁴⁴ Op. citat., p. 113.

⁴⁵ În P. C. «depășit»; de asemeni, sublinierea îi aparține; (n. red.).

⁴⁶ Ibidem, p. 113.

⁴⁷ Sublinierea aparține lui P. C.; (n. red.).

Ne mai rămîne a ne ocupa de teoriile estetice ale lui Maiorescu.

De fapt sunt ale lui numai prin forma personală pe care le-a dat-o, căci un sistem estetic original n-a avut. Toate ideile sale sunt împrumutate din Vischer și mai ales din Schopenhauer.

Supunînd pentru prima oară, în mod sistematic, poezia română la lumina analizei critice, Maiorescu ne-a dat și cel dintîi tratat de estetică literară.

Deși mărginită voluntar la proporții didactice, «teoria poeziei» e fundamentul criticii noastre estetice.

Expunerea principiilor elementare de artă și aplicarea lor la judecata poeziei române, pînă la 1867, poartă pecetea minții clare, organizate și a gustului său rafinat și sigur.

În cele mai multe privințe, acest tratat este și astăzi un îndreptar temeinic pentru studiul poeziei.

Dat fiind confuzia ce domnea între cele mai felurite domenii de activitate intelectuală, importanța acestui opuscul e de a fi determinat [p. 37] în mod precis, în cultura noastră fragedă, domeniul propriu al poeziei, deosebit de domeniul științei și al politicii. Căci cea mai primejdioasă confuzie este aceea ce rezultă din amestecul felurilor țărîmuri de manifestare a energiei < intelectuale > omenești.

Astfel, Maiorescu accentuează că fondul poeziei sunt simțimintele și pasiunile, intrupate în imagini sensibile, avînd ea unice scop încetarea estetică. Finalitatea artei e în ea însăși[i], sau cu alte cuvinte, în plăcerea estetică ce ne-o procură.

Spre deosebire de reflecția științifică sau de activitatea practică, caracteristica artei e contemplația senină.

Prin estetică, Maiorescu înțelege o disciplină formală, normativă de a judeca producțiile artistice, precum e logica pentru garantarea adevărului științific; ea nu este o știință, ei o disciplină constituită din cîteva reguli indeobște primite de speculațiile gînditorilor în acest domeniu: «Scopul lor (al regulilor estetice)* nu este și nu poate fi de a produce poezii; niciodată estetica nu a creat frumosul, precum niciodată logica nu a creat adevărul. Dar scopul lor este de a ne feri de mediocritățile, care fără nici o chemare interioară pretind a fi poezii, și acest scop îl poate atinge estetica. Căci asemenea discipline [p. 38] au două mari foloase:

* Paranteza explicativă aparține lui P. C. Studiul lui Maiorescu, *Poezia română*, este în *Critice*, I, (n. red.).

Ele îndeamnă întâi pe acela, care are talentul în[ă]scut, să se perfecționeze în arta sa, deșteptându-i atenția asupra multor particularități importante pe care le-ar fi trecut cu vederea;

Ele contribu[ie] al doilea să dea publicului o măsură mai sigură pentru a deosebi adevărul de eroare și frumosul de urit⁴⁶.

Nu vom analiza cu de[la]mănăntul toate principiile cuprinse în teoria poeziei; ar fi și nefolositor și în afară de scopul general al lucrării noastre.

Vom face totuși o singură observație: Maioreseu a luat din estetica lui Schopenhauer chiar unele puncte contestabile, așa de pildă teoria sugestivității.

Schopenhauer scrisese: «Opera de artă nu trebuie să încredințeze totul direct percepției sensibile; ea nu trebuie să dea decât e nevoie spre a conduce imaginația pe calea cea bună, trebuie să-i rămii[ie] încă și acesteia ceva de spus, și ei trebu[ie] să-i aparție ultimul cuvânt⁴⁷».

De fapt, sugestivitatea e o formă incompletă a creației, deci mai mult un defect decât o calitate pozitivă.

Maioreseu, adaptând aceeași idee, zice: «Dar simțământul, [p. 39] pentru care eu n-am aflat expresie în cuvinte, reproduc-ți-l tu prin propria simțire, și eu imaginațiunea înviată prin pufinele mele indicări, scoate la lumina conștiinței tale ceea ce este ascuns în cugetul meu⁴⁸».

Cu alte cuvinte, cititorul să adauge ceea ce creatorul n-a desăvârșit!

Cu această rectificare, micul tratat teoretic al lui Maioreseu asupra poeziei rămâne întreg în ființă, deși, cum am spus, ideile cuprinse-n el se pot urmări textual în estetica schopenhaueriană.

Originalitatea criticului român constă în puterea cu care a asimilat aceste idei, pe care apoi trecându-le prin prisma inteligenței sale le-a dat forma personală a talentului lui.

Mai mult chiar, el împrumută de la filosoful german și suportul metafizic al esteticii sale pe care-l desfășoară în diferite prilejuri, cu o completare a unui sistem întreg de estetică.

Astfel, Maioreseu adoptă teoria contemplației extatice, a negației egoismului prin contemplație — de unde și moralitatea superioară a artei iz-

vorită din această «înălțare impersonală» — cit și Ideea Platonică în varianta interpretării schopenhaueriane.

[p. 40]

* * *

Marele merit al Criticelor lui Maioreseu e de a fi lăptos o cultură eronată la matca adevărului.

Pentru aceasta n'avea să-și însușească cea mai mare parte din activitate negației; cănsă pe negația necesară — criticistă dar nu anarhică — a pus temelia trainică a literaturii estetice. Superba lui îndrăzneală intelectuală de a fi curățat terenul de hăruia falsificării e un act deosebit de important Pentru cultura noastră; opera lui, izvorită într-un moment decisiv al acesteia, prezintă un mare interes sociologic: fără ea nu putem înțelege transformarea spiritului românesc, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea.

Judecând cultura română de la înălțimea civilizației europene, bazate pe adevăr și universalitate, relevând posibilitățile de creator original ale poporului nostru — în marginile evoluției sale istorice reale — Maioreseu a stăvilit-o prin digul puteriei al criticismului de a lunea pe elina primejdioasă a neade-[p. 41]vrului.

Recunoștința noastră, a urmașilor, care am cules roadele nenumerate ale activității sale, e mai mare decât a contemporanilor pe care nu i-a eruat.

Dar vehemența lui se explică și a fost binefăcătoare, căci în luptele noastre literare dacă Maioreseu a avut vreo pasiune neînfrînă și consecventă, apoi aceea a fost numai pasiunea adevărului.

* * *

Încă din timpul vieții sale, alții s-au străduit să-i înlăture directiva culturală.

E cunoscută lupta lui Gherea în contra «jurnalismului». Polemicile dintre cei doi critici sunt însă o mărturie mai mult de triumful școlii maioreseane.

Spiritul «direcției nouă» fecundase mintea altor generații; conducătorul ei își asigurase nu numai victorii teoretice a unui [sic!] doctrine, ci asistase și culesese ronele ei reale, intrupate-n operele lui Creangă, Eminescu, Alecsandri, Caragiale, Odobescu și alții alții...

De-aci și relativa indiferență a lui Maioreseu față de ata-[p. 42]curile lui Gherea; văzind rezultatul pozitiv al ideilor sale era ea și nefolositor să le mai apere.

⁴⁶ *Poezia română*, p. 69.

⁴⁷ *Le monde comme volenté et représentation*, trad.[uction] fr-[ançais] par Cantacuzène, p. 614, vol. II.

⁴⁸ *Teoria poeziei*, p. 48. În realitate, este vorba de același studiu maioresean *Poezia română*; (n. red.),

Interesul polemicii e deci un simplu incident cultural, căci « directia nouă » a continuat a dăinui <ce> neclintită ca un bloc de marmură.

* * *

Punctul de plecare și posibilitatea de dezvoltare a criticii noastre stă în opera lui Maiorescu.

Cu toate atacurile, unele mai vehemente și cu mai multă aparență de adevăr, altele mai meschine și condamnate astfel prin însuși gestul din care au pornit, critica maioresciană și-a găsit totuși continuatori principali credincioși.

Într-o vreme, fiind discipoli infideli gândirii adevărate a maestrului îndreptau — sau numai încereau să abată literatura pe poteca primejdioasă și străină a politici, frângând deci linia de conduită a unei jumătăți de veac de activitate obiectivă — s-a ridicat din rindul aceluiași discipoli unul care a avut tăria de eșet să mărturisească că această atitudine e abdicarea de la principiile călăuzitoare ale « jurnismului ».

Acela e domnul Mihail Dragomirescu care prin mișcarea de la „Con-[p. 43] vorbirile critice“ a dat o nouă vigoare formulei criticii maioresciene atinsă de o slăbiciune trecătoare.

* * *

Și cu aceste considerații încheiem acest studiu general în care ne-am străduit a prinde schema gândirii maestrului criticii românești, arătându-i marea importanță asupra mersului literaturii noastre în jumătatea ultimă a veacului al XIX-lea.

Totodată am rămas cu părerea de rău de a nu fi dat dezvoltarea cuvenită unui studiu limitat la o necesitate mai mult didactică, elt și cu melancolia convingere că ael ce încearcă a scrie despre Maiorescu, prin chiar faptul acesta, e osândit a fi atit de departe de <valoarea> acest <ui> neintreent maestru al scrisului românesc!

ȘTÎRȘIT

Pompiliu CONSTANTINESCU

AR GHE ZI ANA

«Toți vorbim și scrim
românește, dar cu aceeași
ușurință uităm ce s-a scris
cu mult înaintea noastră.
Au fost pe vremuri mai
mulți scriitori de bună
limbă românească fără
titluri, ieșiți din popor, dar
cu o vădită vocație pentru
literatură. Îngălbenind sub
lampă sau la opaiț, ei au
dat limbii românești
frumuseți neîntrecute».

TABLETE RADIOFONICE TUDOR ARGHEZI

SCRIITORII ȘI RADIO-UL. IATĂ UN
pasionant capitol de istorie a culturii românești
din acest secol, care-și așteaptă încă cercetătorii.

Este un fapt în afara oricărei îndoieli, că de
aproape cinci decenii, de când în spațiul carpa-
to-dunărean a început difuzarea — mai întâi cu
caracter experimental, apoi, de la 1 noiembrie
1928, fără încetare — a emisiunilor radiofonice,
cei mai de seamă scriitori au îmbrățișat cu căldură
această invenție a științei și a tehnicii, văzând
în ea, în spiritul tradițiilor publicisticii române-
nești, un mijloc de luminare a celor mulți, de
înnobilare spirituală a acestora.

Printre cei mai înfocați susținători ai radio-
foniei din țara noastră, a fost și Tudor Arghezi.
În reviste culturale și în cele de popularizare a
radiofoniei, din deceniul al III-lea, autorul
Cuvintelor potrivite era adeseori prezent cu
articole care-l arată drept cel mai preocupat dintre
scriitorii vremii, de rosturile și de specificul
acestui mijloc de informație și de educație. Multe
dintre considerațiile sale de atunci își păstrează,
de altfel, și astăzi actualitatea.

După ce la 2 decembrie 1928 se citeau la postul
național de radio nou înființat, poemele Duho-
nicească și Litanie, la 17 ale aceluiași luni, T.
Arghezi făcea prima sa conferință radiofonică:
Meșteșugul literaturii. Cîteva zile mai târziu,
„Biletele de papagal” consemnau într-o tabletă
momentul debutului la microfon al marelui poet.
Era — după Horia Furtună și I. Al. Brătescu-
Voinești — cel de-al treilea scriitor din țara
noastră prezent într-o emisiune radiofonică¹.

T. Arghezi devine, în scurt timp, autorul unor
rubrici prețioase de ascultători: «Am colaborat
cu Radioul încă din primele momente ale
înființării lui, făcând parte activă din redacția
lui de literatură, artă și cultură. M-aș numi
poate că și mai mult decât un colaborator, de
vreme ce am făcut parte din prima echipă de

gazetari mai mult auziți decât văzuți de public
— mărturisirea poetul. Ne pusesem în gînd să
facem, și am făcut, o serie de emisiuni pentru
ascultătorul de toate categoriile căruia cuvîntul
cu tilc și ideea clară știam că nu-i displac. În
ce mă privește, am ales, dintre genurile pe care
se cam băteau confrății poeți și esteți, *Cronica...*
Cronicle-Radio s-ar putea alătura, pînă la un
punct, *Tabletelor* sau *Biletelor de papagal*, alții
prin substanță, cît și prin expresia dată de
condei... Consider momentul Radio încă o uce-
nicie a condeiului de gazetari, pe care aș reco-
mănda-o fiecărui tînar scriitor, cu condiția să
încearcă, fără teamă, stilul concis și exprimarea
simplă, care-i o condiție a Radio-ului».²

Trecută mai întotdeauna cu vederea în lucrările,
ori cît de întinse, ce i s-au consacrat, T. Arghezi
socotea activitatea sa radiofonică vrednică de a fi va-
lorificată, de vreme ce în aprilie 1966, mărturisea
în ediția inaugurală a „Revistei literare”:
«Angajat în ispravă, am ținut și eu, destulă
vreme, cite una sau două conferințe săptămî-
nale cu toate subiectele închipuite. Probabil
că mi-au mai rămas din ele cîteva oseminte,
pe care m-aș gîndi poate să le prezint cîndva
în vitrinele librăriei». Nu ne îndoiim, că autorii
ediției de Scrieri vor fiine seama de această mărturie
a poetului.

Din îndelungata colaborare a lui T. Arghezi
la Radio, au rămas nu numai zeci și zeci de con-
ferințe și tablete — care ar merita și o cercetare
de sine stătătoare — ci și numeroase înregistrări
cu glasul său. După înregistrările sadoveniense,
cele cu glasul lui Arghezi reprezintă cel mai vast
și mai valoros fond, aparținînd unui scriitor,
din arhiva sonoră a Radiodifuziunii. Este un
titlu de mîndrie pentru această instituție, că
între 1956—1967 Arghezi a fost prezent, în
permanență, prin viu grai, în emisiuni, cu lec-
turi din volumele sale, cu tablete, cu mărturii
și cu evocări literare. Nu o dată, poetul a citit mai
întîi la Radio poeme și tablete pe care avea să le
tipărească ulterior în paginile revistelor. Evo-
carea lui Eminescu — poate ar fi mai potrivită
să se spună poemul despre Eminescu — memo-
rabilul cuvînt rostit la Ateneul Român, cu prilejul
sărbătoririi ce i s-a făcut, în 1960, la împlinirea
a 80 de ani, cuotrîntărele pînute la trei recitaturi
de poezie organizate de Radiodifuziune — două
dintre acestea fiind recitaturi din opera sa — mă-
rturiile despre felul în care a scris pamphletul anti-
fascist Baroane, prefețele unor emisiuni literare,
iată cîteva dintre cele mai prețioase documente
sonore din foteoteca Radiodifuziunii, rămase
de la Arghezi.

Iulius TUNDREA

¹ Potrivit unei cronologii întocmite de Victor
Crăciun.

² Barbu T. Arghezi: *Dincolo de microfon* — în
„Studiul de poezie al Radiodifuziunii”, 25 Mai
1970.

TUDOR ARGHEZI: MĂRTURII

REVISTA VORBITĂ¹

Acum vreo patruzeci de ani — zic vreo patruzeci pentru că nu mai știu ciți sînt — postul de radio din București, prevăzut cu o singură lampă de transmisiune, a constituit o gravă problemă, neștiindu-se ce-i un post de emisiune, confundat cu tot ce vrei. Dificultățile de a intra în concertul emisiunilor europene erau infinite. Se mai credea că un asemenea post era cînd în pălărie, cînd în încălțăminte, cînd în virful bastonului de plimbare.

Am făcut parte din grupul puțin luat în serios de ingineri-electricieni, hotărîți să înființeze o stație cu orice preț.

Dar trebuiau colaboratori. Angajat în ispravă, am ținut și eu, destulă vreme, cîte una sau două conferințe săptămînale cu toate subiectele închipuite. Probabil că mi-au mai rămas cîteva oseminte, pe care m-aș gîndi poate să le prezint cîndva în vitrinele librăriei. Acolo, la Radio, am făcut cunoștință de aproape cu Paul Zarifopol, care venea să mă asculte. Fusese colaboratorul meu din Sinaia, la revista mea „Cronica”, după o activitate foarte remarcată în Germania la revistele literare berlineze.

Paralel cu aceste conferințe vorbea la microfon, dar strălucit, Nicolae Iorga. A rămas din toată activitatea lui literară² un volum de mari frumuseți, *Sfaturi pe întuneric*³, care exprimă toată poezia unei inimi contrariate și în veșnică dispută cu sine însăși. Căutați această frumoasă carte și dacă n-o mai găsiți, cereți editurilor să o publice din nou.

Astăzi, milioane de ascultători urmăresc emisiunile de radio. În fiecare casă, în orașe și la țară, se află cite o cutie de cîntece și graiuri și nimeni nu se mai înfricoșează de talazul undelor sonore de pe glob.

Iubiți ascultători, îmi face plăcere să vă încunoștințez că odată cu introducerea de față se inaugurează pentru auzul dumneavoastră o rubrică nouă literară, „Revista Radio” care pe vremuri apărea tipărită săptămînal.

La bună vedere și bună ascultare, scumpii noștri auditori!

¹ La 9 aprilie 1966, se inaugura „Revista literară Radio”. Prefața acestei emisiuni o semna cu o generoasă înțelegere a evenimentului, T. Arghezi. Era încă un prilej de a evoca momente din colaborarea sa cu Radio-ul. [Notele explicative aparțin editorului].

² De la *Radio*

³ Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, București, 1940, 2 volume.

«NATURA ÎNTREAGĂ CONCENTREAZĂ—RITMUL»⁴

DE CE PRIMUL MEU VOLUM DE VERSURI POARTĂ TITLUL DE *CUVINTE POTRIVITE* ?

În expresia «cuvinte potrivite» a vrut să încapă definiția versului. Cuvîntul *vers* nu e românesc. E împrumutat. E o potriveală a rimei. Eu n-am conceput vers fără rimă. Cu toate că Verlaine vorbind de rimă a spus: «*ce bijou qui ne vaut pas un sou*». Această bijuterie care nu face două parale. Asta n-a împiedicat pe Paul Verlaine să practice versul cu finalitatea în asemenea bijuterie. Nu știu versul alb, e o proză în-cîlcită de obicei, evident că a scri fără ritm și fără rimă e să faci o proză oarecare. E mai ușor, desigur, să scrii fără potriveală decît cu potriveală. Scapi de-o greutate și bați cîmpii poeziei așa cum îți place fără nici o regulă și fără ceea ce natura întreagă concentrează — ritmul. E un ritm — secolul, un ritm — anul, un ritm — ziua, un ritm — noaptea și ziua. Totul este ritmat ca o necesitate a naturii. Primăvara intră în ritm, iarna în ritm și toată literatura în versuri e un ritm pe care-l cere, am impresia, însăși literatura.

A apărut la vîrsta de 47 de ani. Pînă atunci am avut o sîială care nu m-a părăsit cu toate astea nici pînă astăzi de a publica, de a da pe față ceea ce lucram în tăcere și-n întuneric.

Socotind că e o vîrstă destul de evoluată pentru a îndrăzni să te înfățișezi cu o carte, s-au ținut cîțiva prieteni ai literaturii mele încă inexistente, să public un volum și l-am publicat și mi-am luat, cum se zice, drumul.

De ce a fost o carte de versuri și nu de proză?

M-a interesat totdeauna versul mai mult decît proza. Cu toate că și proza are ritmul ei și proza poate să conție tot atîta poezie cită și versul; după cum nici versul n-are totdeauna poezie; este o formă de care te achiți în adolescență. Versul e concentrat, versul nu dă loc la bălăceala povestirii de cele mai multe ori fără sens, sau cu un sens știut numai de autor.

La un an după *Cuvintele potrivite*, am scos „*Biletele de papagal*“. Primul meu volum a fost o carte de versuri și a ieșit din tipar la vîrsta de 47 de ani.

⁴ Cuvînt pentru patru decenii de la apariția *Cuvintelor potrivite*, rostit la microfon la 5 februarie 1967.

«I SE CUVIN MAI MULTE LUI VISSARION...»^{*}

Vissarion l...

M-am pomenit cu el odată în Mărțișor unde locuiam cu familia mea — și care Mărțișor era creația noastră, cu gindul, cu brațele, cu sapa, cu grebla — așa că se intercalase Vissarion în familia mea sufltească.

Nu venea niciodată în București fără să mă viziteze. Totdeauna avea să-mi povestească un vis al lui, controversat și totdeauna explicat în termeni astrologici ca și cum venea totul dintr-altă lume.

Mi s-a povestit că în domiciliul lui rural s-au găsit la moartea lui sau chiar în timpul vieții lui, o sumedenie de caiete pline de penița lui, care n-au apărut nicăierea și care nu știu ce-au devenit. Că el îmi spunea cînd îl întrebam: «unde ți-e biblioteca, biroul de lucru?» — «Manuscrisele mele, spunea el, sunt băgate unele peste altele într-un colț al grajdului». Aceste caiete nu trebuiesc pierdute. Trebuiesc publicate unul după altul.

A avut o serie de invenții care răsturnau în bună parte teoriile de fizică de atunci. Cunoștea fizica pe degete, la perfecție. Cunoștea chimia și mecanica, de care se ocupa paralel cu literatura lui.

Era prieten frățesc cu Galaction. El putea la orice oră din zi și din noapte să-l viziteze pe Galaction, care-i cerea, îi spunea: «Măi Ioane, cînd vrei, cînd îți aduci aminte de mine și faci un drum pînă la București, nu mă uita!»

Și nu l-a uitat niciodată.

În ce privește atitudinea lui politică, sau mai bine zis, social-politică, el a fost unul din obscurii făuritori ai răscoalei din 1907. Știu că [mai tirziu] venea la mine, în Mărțișor și se plîngea cu lacrimi reale de persecuțiile pe care le îndura țărănimia. Era revoluționar înainte de 1907, înainte de a se rosti revoluția răscoalelor.

La Costești-Vale era patria de familie a lui Vissarion. Nimenea n-a auzit de lucrul ăsta, sau dacă a auzit a trecut peste el, că acolo a locuit un om care gîndește. Ar trebui casa lui pusă în toată evidența⁶. I se cuvine lui Vissarion cel puțin o tablă comemorativă pe căsuța în care a trăit el. Nu zic mai mult. I se cuvine mai mult lui Vissarion!

Cultura românească poate să fie — și literatura în special — mîndră că din întinericul satelor, întinericul vieții, au ieșit oameni de calitate lui Vissarion, care n-aveau nici școală înaltă, nici familie bogată, nici trecere politică! Nimic! Și cu toate astea, *ăștia* și Vissarion, a u subliniat geniul poporului românesc.

⁶ În emisiunea „Prietenii mei scriitori“, din 16 februarie 1967.

^{*} Astăzi, casă memorială.

SALUT LIMBII ROMÂNE¹

Mi se comunică pe șoptite, că postul de Radio și-a pus de gând să înceapă o nouă emisiune de limbă românească. Ideea o găsesc, deși tardivă, bine venită.

Toți vorbim și scriim românește, dar cu aceeași ușurință uităm ce s-a scris cu mult înaintea noastră. Au fost pe vremuri mai mulți scriitori de bună limbă românească fără titluri, ieșiți din popor, dar cu o vădită vocație pentru literatură. Îngălbenind sub lampă sau la opaiț, ei au dat limbii românești frumuseți neîntrecute.

Fericitul gând trebuie salutat, aș zice, cu entuziasm. Vechii noștri scriitori ne-au lăsat o limbă moștenire pe care nu știu dacă o merităm cu toții. E de dorit ca noua emisiune să pună în valoare autentică toate frumusețile celor care s-au străduit să le găsească.

În marii noștri vechi cărturari se găsesc surse de inspirație care întrec vîrtos și definitiv micile surse pe care le întrebuițăm noi astăzi.

Avem astăzi toate mijloacele, și materiale și intelectuale, pentru a stiliza definitiv, pentru monumentalitatea limbii noastre, vechile izvoare. Evident, la vechile izvoare se adaugă izvoarele mai proaspete și mai noi. Noua emisiune de la care așteptăm lucruri încă nebănuite, începe chiar în programul de astăzi.

¹ La 13 iunie 1967, se transmitea la Radio salutul lui Argezi, la inițierea emisiunii „*Odă limbii române*”. Prețuirea pentru făurarii de slovă care « au dat limbii românești frumuseți neîntrecute », îndemnul său ca Radio-ul să pună în valoare aceste frumuseți, iată mesajul patriotic al acestei ultime înregistrări cu glasul scriitorului. La 14 iulie 1967, T. Argezi se stingea din viață.

În vederea unui portret* (1961)

Ion VINEA

*A sunat telefonul. O dată, de două, de trei... Cine-o fi?
Scribul ridică receptorul.*

*Glasul amical și limpede al „Secretariatului de Redacție”
i se pare deodată de o implacabilă asprime, în clipa în care
il aude îmbinându-i acest subiect: un portret al lui Tudor
Arghezi, cu prilejul împlinirii a optzeci de ani.*

Un port al lui Tudor Arghezi!

La capătul de aici al firului, colaboratorul tresare.

Prins între panică și ispită, încearcă să se sustragă.

*E chiar pe punctul să invoace, femeiește, o cumplită
migrenă.*

*În 1961, când Tudor Arghezi împlinea 80 de ani, Ion Vinea era solicitat de redacția unei reviste literare bucureștene, să scrie — ceea ce se cheamă în termeni gazetărești un «portret». Prezența lui Vinea printre cei onorați să omagieze personalitatea sărbătoritului de atunci, ne apare azi în tot firescul ei (chiar dacă articolul n-a apărut în publicația respectivă, ci — fragmentar — cu o lună mai târziu, după aniversare, în revista „Steaua”).

Din perspectiva anilor din urmă, portretistul scruta acel trecut îndepărtat, pe când nutrea o tipică admirație de licean, pentru poetul *Litaniiilor*, fericit atât de șansa de a-l fi văzut în fața unui stand de cărți la Librăria „Socec”, cât și mai fericit apoi de a fi putut lucra în preajma sa la „Cronica”. El surprinde succesivele imagini ale înfățișării poetului, așa cum s-au succedat în timp, împărțășind opiniile sale atât asupra ziaristului cât și asupra artistului desăvârșit.

A rămas din ceea ce Vinea a așternut pe hîrtie despre *Arghezi la 80 de ani*, o pagină inedită, pagina de început. Dar tocmai aceste rînduri exprimă poate tracul, poate îndoiala — sentimentul sfîșlii de a scrie despre Arghezi. Fiindcă nu e vorba de a disimula neputința în spatele unei precauții. Se ivise clipa în care Vinea a fost obligat să reflecteze sincer la hotarul dintre ucenicie și confraternitate.

Constanțina BREZU

Îi vin pe buze cuvintele supremului martiraj: — Oh, faceți să treacă de la mine acest pahar ! Dar nu le rostește. Ar fi exagerat și ridicul.

Caută apoi să se explice. Susține că i-ar fi cu neputință să scrie fie și un singur rând, fără să-l simtă pe Tudor Arghezi lângă el, în picioare, celindu-l peste umăr și râzînd cu argheziana lui poftă de ris la fiece început și sfîrșit de frază... Oridecîte ori îl va fi surprins în flagrant delict de admirație și sentimentalism. Numai cel ce n-a auzit niciodată acest ris sănătos și molipsitor, acel hohot robust care în plină veselie te confruntă cu tine însuși, riset cu tîlc și care parcă te dă de gol — n-are să-i dea dreptate.

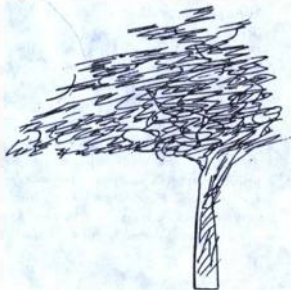
Așa dar, întreabă el: cum să recuze un atare martor, cu desăvîrșire irecuzabil ? Și mai întreabă apoi: crede cineva că e posibil a lucra în asemenea condiții ? Cu cît se gîndește mai mult, cu atît mai disproporțională îi apare misiunea cu care a fost onorat.

Și tot reflectînd cu receptorul în mînă, iată că piedici noi se ivesc: desigur, îl cunoaște destul de bine pe Arghezi (cel puțin așa își închipuie) — dar nu pe unul singur ci pe mai mulți. Ce e de făcut ? Silît să sintetizeze și să se rezume, i-ar putea reduce — dar cu mare caznă — la un număr de trei. Ca într-un triptic bizantin, iată-i: un Arghezi în primăvara vieții, un altul în floarea ei, și în sfîrșit[,] un Arghezi pe culmea anilor și a gloriei. Pe care oare să și-l aleagă de model, fără a-i trăda pe ceilalți ?

Un sfat, ar implora un simplu sfat, dar nu înărăznește.

Un „Secretariat de Redacție“ e înșelător și grăbit totdeauna. Cunoaște și iartă toate deșertăciunile și toanele, sfielile și țișnele, complexul de inferioritate și orgoliul insuportabil al colaboratorilor pe care îi minuieste delicat și expeditiv. Ce-ar putea însă el oferi în această împrejurare decît un mănunchi de fraze uzuale, cuprinzînd un elogiu dozat și prudent cu referire la priceperea profesională a colaboratorului, ca să încheie la urmă cu un scurt: descurcă-te ![...]**

** În continuare, textul evocării A nu da cărți cu împrumut, apărut în „Steaua“, anul XII, nr. 6, 1961.

Destăinuiri: Mihai BENIUC

«am boala documentelor...»

1. De unde veniți, Mihai Beniuc?

R. Din munții Apuseni, de pe Crișul Alb. Satul meu natal este Sebișul, astăzi un adevărat orașel cu viață activă, fierbinte. N-aș mai putea scrie acum «în-torcere», căci satul meu nu mai este cel care a fost pe vremuri. Socialismul a determinat și aici, ca pretutindeni, schimbări fundamentale.

1. Dacă bine îmi aduc aminte, mărturișii undeva, în Cîntecele de pierzanie: «Sint copilul unui neam sărac / Bieți români ce scormonesc pămîntul / Vor să-și facă mai comod mormîntul...»

R. Părinții mei erau țărani săraci. Tatăl meu, Atanasie, a emigrat la început de veac în America, să poată trimite de acolo bani la bancă, să plătească datoriile, cred. A rămas acasă mama, Veselina (este femininul de la Vasile — Basilina), cu trei copii. Opt ani a stat tata în America. Izbucnise între timp războiul prim mondial. S-a întors în perioada cînd și acolo începuseră greutățile economice; deci, practic vorbind, tot sărac s-a întors. Atunci a luat hotărîrea să mă trimită la învățătură. Eram copilul cel mare, dar și cel mai slab, mai necăjit dintre toți. Nu eram apt pentru muncile agricole și apoi prin plecarea mea se ușura situația celorlalți. Trei inși la trei hectare de pămînt se socotea că-i prea mult. Celor doi le revenea în parte, cite un hectar și jumătate, iar prin căsătorie își îngheba fiecare o gospodărie de trei hectare, ca și părinții noștri. Și Ștefan și

Sidonia au rămas în sat. Pe Sidonia ai văzut-o trecînd pe aici. E în vizită la noi.

1. Cînd ați plecat din sat?

R. Prin 1921. M-au dus la Arad, la liceu. Au contribuit la această ispravă și preotul și învățătorul satului, ce-au stăruit foarte mult pe lângă tata, socotînd că am o deosebită capacitate pentru învățătură. Dintre colegii mei de atunci îmi amintesc de Petre Pascu, coleg de clasă. Tot la Arad am făcut liceul în perioada respectivă Miron Constantinescu, Tiberiu Popovici, astăzi un cunoscut matematician, Valer Novac, fizicianul și alții.

1. Imediat după primul război mondial au funcționat ca profesori la liceul „Moise Nicoară” din Arad, Perpersicius și Al. T. Stamatiad.

R. Perpersicius a stat puțin și a plecat curînd. Pe Al. T. Stamatiad, în schimb, l-am avut profesor de limba română, din prima pînă în ultima clasă de liceu. Îi păstrează cele mai bune amintiri. Avea curiozitățile lui. Nu-i prea plăcea să se țină de programa analitică. Prefera să analizeze amănunțit cite o carte. Așa, țin minte, în clasa a V-a de liceu, noi n-am făcut după manual, (a spus să-l citim singuri dacă vrem), dar am analizat de la un capăt la altul *Iliada*, timp de un an de zile.

1. De cînd datează primele dumneavoastră încercări literare?

R. Chiar din prima clasă de liceu. Mîzgăleam în fiecare zi citeva pagini

SOCIETATEA
SCRITORILOR
ROMÂNII

24 Aprilie 1946

Iubite Beniu,

Colegii tăi din Comitet, reușită înaintea
Adunării generale, ca să aleagă "pe victorii membri",
îți trimit "înbrați" în fruntea, precum și afectează
"măști" fărâncăi Doamne.

Victor Papilian
Gala Plăcitur
Serban Gheorghe
Le Crum
Zaharia Stănescu
G.T. Niculescu-Văratec
Gheorghe Theodor
N.D. Cocea

cu versuri, părintu-mi-se asta o ocupație plăcută. Adunam astfel an de an o cantitate serioasă de caiete, cu diverse poezii, pe care, mai târziu, eu însumi le-am distrus, găsindu-le echivalente unor simple exerciții. Or fi fost între ele și unele versuri pe care le-aș fi putut reține. Poate! Un coleg de-al meu, de clasă, Ion Cădăriu, a făcut odată un fel de selecție din unele din aceste caiete. Multă vreme am păstrat paginile cu versurile pe care el le considerase cele mai reușite, dar pînă la urmă le-am pierdut sau distrus și pe acelea.

Î. Ați debutat în „Biletele de papagal” ale lui Tudor Argehi.

R. De obicei, acolo îmi fixeze debutul, și în alte împrejurări așa am declarat. Nu numai din dorința de a arăta că am debutat la Argehi, ci și pentru că am primit atunci și prima lecție de poezie, în sensul că din versurile pe care le-am trimis, el a ales numai acele strofe care puteau trezi un interes artistic oarecare. Publicasem însă înainte, o traducere dintr-un poet englez, într-o revistă a elevilor. O reprodușese și Stamatiaid în revista lui „Salonul literar”, însoțind-o de un scurt calificativ: «versuri semnate M. Beniuc, care denotă un frumos talent», ceea ce a constituit pentru mine un adevărat certificat, încurajându-mă să stăruie pe acest drum. De altfel, Stamatiaid cunoștea încercările mele poetice deoarece era președintele

cercului literar al liceului. Mai mult decât atât, mă criticase destul de aspru de cîteva ori, cînd i se păruse că versurile mele nu corespund. Nu era de loc milos din acest punct de vedere.

Î. Ce puteți să-mi spuneți despre „cenaclul” lui Victor Papilian, pe care știu că l-ați frecventat o vreme?

R. Venisem la Cluj, la Universitate, în 1928, dar pe Victor Papilian l-am cunoscut personal prin 1931. Auzisem de el încă elev de liceu fiind. Îl citeam

de cărți grăbindu-se către *Muzeul limbii române*. Izolarea lui era determinată de boală. Avea cumplite dureri de cap și ades, cînd îl vizitam, ne primea cu prosopul în jurul frunții. Mă atrăgea spre el originea neaoș țărănească, asemănătoare aproape cu a mea. Venea din frământata Cîmpie a Transilvaniei, acel podiș ciudat, cu coline și văi care taie și deschid ritmic orizontul. Dirzenia acelei omenesc ce clocotea acolo, mă atrăgea. Nu mai știu cum se numea spitalul din Cluj, unde l-am văzut ultima oară.

Îl vizitam cu bunul și inteligentul meu prieten, Ion Chinezu. Pavel Dan ne vorbea de planurile lui de viitor. Aflase că exista în Italia un leac și pentru boala lui fără leac: un cancer ce se generaliza. Ce puteam să-i spunem? Că ne vom zbate să plece. Era cu o zi sau două înainte de moartea sa. Mi-a cerut să-i recit ceva. I-am rostit o poezie din Esenin. De cite ori îmi vin în minte versurile acelea, îmi apare chipul lui Pavel Dan, îndepărtat ca troica lui Esenin în stepă...

Î. La ce publicații transilvănene ați colaborat mai statornic în acea perioadă?

R. Atunci Teodor Mureșan scosese, la Turda, revista „*Pagini literare*”. La Cluj, Emil Giurgiuca edita publicația „*Abece-dar*”, iar profesorul Ion Chinezu făcuse să apară în condiții deosebite tipografice „*Gînd românesc*”. Erau apoi o serie de reviste și de gazete mai mărunte. După cum vedeți, o viață literară susținută în care un rol principal a jucat Ion Chinezu, un om de o mare agerime mintală și de foarte mult gust literar. Scria o excelentă românească. Te cucerea prin claritatea cu care știa să-și expună ideile. Nu s-a pretat niciodată la vreun joc care să-i scadă din autoritatea și intransigența morală sub care ni s-a înfățișat. Datorită lui, ospitalității lui proverbiale, deși „*Gînd românesc*” nu a avut un ceneclu, un cerc determinat de colaboratori, viața literară a Clujului a cunoscut un suflu nou.

Tot atunci venise la Cluj Lucian Blaga și în casă la Chinezu l-am întâlnit.

În „*Universul literar*”, unde publica din cînd în cînd sub pseudonimul *Sylvius Rolando*, numele a doi anatomici celebri. Știam că este profesor de anatomie al Universității din Cluj. Prin 1931, cred, a înființat o societate literară, „cenaclul” de care vorbeai, cu sediul la el acasă. Ne întâlneam săptămînal, seara. Își trata participanții cu înghețată. Era un om ponderat, cald sufletește, fără nici un fel de intenție de a se erija în „șef” de școală. În casa lui i-am cunoscut pe: Ion Vlasiu, sculptorul și scriitorul, pe poeții Ion Th. Ilea, Grigore Popa, Olga Caba, pe psihiatrul de mai tîrziu Eduard Pamfil, pe biologul Victor Preda, pe Eduard Menzinescu... Aveam 24 de ani neîmpliniți. Prima oară m-am manifestat acolo nu ca poet sau prozator, ci în ipostază de critic literar, ținînd o expunere despre poezia lui Ion Barbu. Apăruse de curînd *Joc secund*.

Am frecventat „cenaclul” destul de puțin timp, pentru că în 1932 plecam în Germania, la studii. Preocupările științifice mă hotărîseră să mă las de literatură. N-am reușit însă niciodată s-o fac.

Î. Nu plecați din Cluj, Mihai Beniuc, înainte de a aprinde cîteva cuvinte în amintirea lui Pavel Dan!

R. Eram vecini de cameră în «Căminul Avram Iancu»... Îmi vine greu să vorbesc despre el, acum, cînd între noi s-au adunat patru decenii. Trăia izolat. Îl întâlneam, cu servieta doldora

Iubite Tovarige Beșne,

Cu tot eufletul meu inflexionat sunt în mijlocul
Conferinței naționale a tinerilor mei de construcție
culturală scriitori, artiști și tineri, și aștept
o îndreptare a simțului meu spre - la parte
cu mai multă înțelegere cu voi toți, ca un
simplu muncitor devotat și disciplinat, sub flammele
larg desfigurante ale Partidului Muncitoresc Român
și al patriei noastre, la ridicarea înălțării turn
al comunismului socialist român

Cu o caldă și tineră și stăruie
de mână

G. Călinescu

22. I 1962

I. Care au fost, de fapt, relațiile dumneavoastră
reale cu Blaga?

R. Destul de bune. Mai bune chiar
decît și-ai putea închipui. S-au afirmat
atîtea încît doar documentele singure ar
fi în stare să facă lumină acum, asupra
acestui capitol. Firește divergențe nă-
scute într-un anumit moment au fost
amplificate de răuvoitori. Cînd l-am
cunoscut, Blaga mi-a apărut ca un om
de o rară corectitudine și eleganță. În-
dată ce s-a stabilit la Cluj a căutat să
aibă relații cu mai toți cei care scriau.
Asupra tinerilor scriitori a exercitat de
altfel o influență rapidă, covârșitoare.
A fost un generos. Țin minte că înainte
de ultimul război, cînd au fost în Cluj
căderi masive în rîndurile Uniunii patrio-
tilor, Blaga a intervenit la autoritățile
locale pentru cei ce fuseseră arestați.

Între noi a fost cîndva un mic incident,
dar nici nu a fost un incident propriu-
zis, mai curînd o mică neînțelegere,
determinată de sentimente deosebite, de
concepții artistice diferite.

Prin 1948, după întoarcerea mea din
Uniunea Sovietică, ne-am revăzut la
Cluj. Cîteodată îl căutam eu, altelei eram
căutat de el. Păstrez din perioada aceea,
o strînsă corespondență. Ți-am arătat
cîteva scrisori.

I. Să reproducem una dintre ele:

« Scumpe Beniuc,

am primit suma de la „Fondul literar”
pe luna Iulie 1951. Îți trimit alăturat
continuarea traducerii din Faust, cu rugă-
mintea s-o adaugi la dosarul chestiunii.
Totul merge potrivit programului.

Cu toată prietenia și dragostea

Lucian BLAGA

Cluj 19 Iulie 1951.

R. Supărarea cea mare a ieșit dintr-o
neînțelegere, a lui firește, considerînd că
în romanul meu *Pe multe de cușit* el
trebuie să se iee, drept pe sine, unul din
eroii negativi de acolo. Acum, adevărul
este că orice scriitor cînd scrie proză își
adună materialul din toate direcțiile
și-l sintetizează cum crede el. Asta îl
privește personal.

I. Deci, *Pe multe de cușit* nu e un roman
autobiografic?

R. Este un roman.

I. În Antologia poezilor tineri ardeleni, Emil
Giurgiuca, acordîndu-vă cel mai important capitol,
stăruie asupra ecoului pe care l-a avut în epoca
aparitiei ei, poezia Cîntecelor de pierzanie.

R. Trebuie să-ți spun că volumul meu
Cîntece de pierzanie, predat în 1937,

Milano, ian. 1964

Gratie dragii draguri che
ricambio cordialmente

S. Strehle

apărut în 1938, il datorez lui Cocea. Giurgiuca improvizase, împreună cu librarul Miron Neagu, un om de suflet, sprijiniți moralicește de sfatul lui Cocea, o editură modestă, la Sighișoara. Odată ajuns manuscrisul meu la Cocea, el a considerat că necondiționat trebuie să apară această carte și a stăruit ca volumul să apară în forma lui inițială, cu lucruri care nu prea puteau să circule atunci. Cocea a intervenit pe lângă cenzura locală și ofițerul care se ocupa de această treabă i-a dat în cele din urmă drumul, știind că în cel mai rău caz avea să fie mutat în altă parte. Titlul cărții mi l-a dat Giurgiuca, ținând seama de ideile mele de stînga. A fost un titlu inspirat, care a prins. Apoi numeroasele titluri de cărți care au urmat, am căutat pe cât posibil, eu să mi le aleg. Asta cu atât mai mult cu cât alte două sau trei titluri sugerate de alți prieteni n-au mai mers.

Dar revenind la epoca *Cîntecelor de pierzanie* îmi amintesc că la Sighișoara, la Miron Neagu, l-am cunoscut pe Octav Șuluțiu, criticul de la „Familia”. Am păstrat cele mai cordiale relații pînă prin 1949, cînd într-o zi de iarnă am aflat, surprins, de la soția lui, că a murit. Ea venise să-mi comunice imediat, ca să facem ce se mai putea face pentru ea. Între timp însă i-am pierdut urma.

Î. Ce a fost Asociația scriitorilor ardeleni?

R. Nu cred că-ți pot da multe indicii, deși am figurat acolo. Mi se pare că o înființaseră Victor Papilian și Al. Dima. În ce scop? Există și o asociație a scriitorilor bănățeni. De ce să nu fi existat

și una a scriitorilor ardeleni? Ea a dat satisfacție aceluia care erau nemulțumiți de *Societatea Scriitorilor Români*, mai severă în selecționarea membrilor ei, ceea ce, bine înțeles, nu constituia un element criticabil, dar oricum discordant.

Î. Cum se explică prezența dumneavoastră în grupul revistei „Meșterul Manole”?

R. Nu prea mult am colaborat, dar am fost prezent și în paginile acelei reviste care apărea la București. Era scoasă de un medic pe care eu îl întâlnisem ca militar numai. Am colaborat la fel, la „Cadran”, la „Viața românească”, la „Vremea”, la „Revista Fundațiilor”, la „Însemnări ieșene”, cam pe unde mi se cerea ceva. N-am avut un loc fix unde să colaborez în permanență. Singur nu trimiteam nimica. Nu riscam așa ceva. Preferam să mi se ceară.

Î. Vorbiți-mi despre Cocea, Mihai Beniuc! I-am întâlnit numele alături de al dumneavoastră într-o listă a comitetului de conducere al S. S. R-ului, datînd din aprilie 1946.

R. Cînd am preluat *Societatea scriitorilor*, ce trebuia pusă pe baze noi, el a jucat un rol important. Se iviseră dezbateri destul de furtunoase în jurul modului cum aveau să fie reprimiti o serie întreagă de scriitori pe care vechea *societate*, din motive rasiste, îi eliminase, în timpul războiului. Cocea a știut printr-o cuvîntare patetică — era un foarte bun vorbitor — să arate că nici nu se poate pune măcar problema realegerilor, ci intrarea tuturor care au fost, fără discuție. El a continuat să acționeze în conducerea *Societății Scriitorilor* pînă la moarte. Ne-au legat însă lucruri mai profunde în epoca aceasta. Activam amîndoi în aceeași organizație, la *Uniunea patrioților*, în sectorul publicisticii și al propagandei. De multe ori plecam împreună, în țară, oriunde se cerea.

Î. Aveți o întinsă activitate literară. Ați semnat numeroase cărți de poezie. Ce este poezia pentru dumneavoastră?

R. Cel mai bun mijloc de a-mi echilibra viața. M-am deprins de prin 1933 să scriu în fiecare zi. Versurile au fost totdeauna pentru mine, o delectare. Marea satisfacție consider că eu o am, prin

scris. Afară de lucrurile care mi s-au comandat cite o dată. Scriu mult. De aici fluctuațiile ce caracterizează scrisul meu. Sînt cazuri cînd scriu un poem într-o primă formă și ea este cea definitivă. Alteori însă se poate întîmpla ca o temă să mă urmărească ani și ani de zile. Așa a existat un proces intern îndelungat, ce nu s-a ridicat întotdeauna la nivelul elaborărilor, în ceea ce privește *Mărul de lîngă drum*. Opt ani de zile am purtat cu mine ideea, fără a găsi metafora adecvată. Am în orice moment o cantitate destul de mare de versuri. Înainte, cînd adunam în volum, procedam conform unei tehnici arhitectonice. Căutam să dispun poeziile în așa fel încît să constituie un întreg și din punct de vedere al organizării lor în carte. Am procedat astfel în cazul *Cîntecelor de pierzanie* și al *Cîntecelor noi*. La fel, cînd mi-a apărut la „Fundafii”, volumul de *Poezii*. Acum nu mai țin așa de mult la acest lucru. La urma urmei, bucățile care rămîn în picioare, rămîn individual. Ceea ce-i de bună calitate rezistă timpului indiferent că alături se găsesc și poezii mai puțin izbutite. Nu trebuie trasă de aici concluzia că eu aș căuta să public dintr-un bun început și versuri slabe. Le adun pe acelea care reprezintă ceva pentru mine în perioada respectivă, care mă reflectă mai fidel într-un anumit moment. Nu mă interesează ce are să se întîmple ulterior cu o carte, ci *marea satisfacție* a lucrului izbutit, în sensul finalizării. Poezia este o surpriză mereu relevabilă. Cred că dacă un poet ar ști dinainte poeziile pe care le scrie, nu le-ar mai scrie. E ca și cum ți-ar înflori în fața ochilor ceva, dintr-o dată.

Î. Păstrați documente literare Mihai Beniuc?

R. Mai mult decît atît. Am boala documentelor. Sînt un colecționar de manuscrise, corespondență, cărți rare, opere de artă. Am multe scrisori Eminescu, Macedonski, Caragiale, Goga. Portrete și fotografii unicate s-au adăugat, prin ani, colecției mele. Mă bucur cîteodată să regăsesc prin mape rînduri de Argezi sau Quasimodo, Camil Petrescu

sau Călinescu. Am răsoit împreună numai o parte din vasta corespondență personală, încă neselectată și clasată de soția mea. Multe altele le-am pierdut la Cluj, părăsind Clujul așa cum l-am părăsit, adică în calitate de soldat. N-am putut să iau atunci nimic cu mine.

Rețin acum dintr-un întreg stoc de corespondență argezeană, provenind din ultimile decenii, o scurtă epistolă:

«Iubite Domnule Beniuc,

Am încercat să bat manuscrisul la mașină... Merge prea greu cu un singur deget, și durează prea mult.

Însă foile alăturate sînt prea murdare și încărcate, ca să fie lizibile convenabil. Pentru cazurile de ezitare pune te rog să fii chemat la telefon de către dactilograf, sau lăsîndu-se locul în alb să împlinesc intervalele eu, cînd mi se va trimite copia dactilografiată, evident miine.

Fii bun și nu uita că-mi trebuie 2 copii, una de reschituit corectată și alta ca să-mi rămîie mie, după care să citesc *Simbătă*, nu știu încă la ce oră.

Cu dragoste
T. ARGHEZI

3 Dec. 1952.

Documentele sînt firimiturile, rămășițele materiale, palpabile, ale unei existențe. Mie îmi spun totul nu numai despre alții, dar în primul rînd despre mine.

Î. Ați privit vreodată înapoi, peste umărul anilor?

R. Oamenii se deosebesc cel mai mult între ei cînd sînt tineri. Viața îi aduce de la un numitor comun. Unii au o tinerețe zbuciumată. Alții mai puțin zbuciumată. A mea a fost în orice caz dintre cele mai zbuciumate, mai cu seamă că a fost dirijată în permanență și de idei politice. Acum aș putea spune că suportul meu în viață e o platformă de amintiri, de amintiri din acei ani care nu erau tocmai ușori pentru noi, cei ce eram legați de mișcarea revoluționară.

(Convorbire consemnată de
Nicolae FLORESCU)

DOSAR ACADEMIC

Heliade RĂDULESCU

Filele scoase acum la lumină constituie încă o mărturie asupra ultimilor ani de viață ai lui Eliade Rădulescu. Ele aduc o serie de precizări și detalii în legătură cu activitatea academică a poetului care își leagă astfel numele și de instituirea celui mai înalt for de cultură al țării.

Ales președinte al noii Societăți academice în 1867, Eliade avea să expună într-o scurtă cuvântare rostită la 27 septembrie în acel an, cu ocazia închiderii primei sesiuni de lucru, câteva din dezideratele și scopurile primordiale pe care trebuia să le înscrie în statutele ei Academia română pentru a rămâne definitiv marcată în destinele culturii noastre sau — cum spunea însuși vorbitorul — în « Analele literaturii naționale ».

Poetul avea vocația începutului, firească, de altfel, pentru toți pașoptiștii. Se considera un ziditor, un stilp fundamental la consolidarea României moderne, un ciitor și un părinte îndrumător față de mai tinerii săi discipoli. Febrilitatea gazetarului, patetismul romanticului, profilul de medalie al tribunardului, pe care și-l dăltuise cu atâta grijă încă din anii de avânt revoluționar ce au culminat cu revoluția din 1848, erau susținute de un spirit enciclopedist — e adevărat, dezordonat, superficial adesea, utopic și ridicol uneori, dar corespunzător în polivalența manifestărilor sale — ceea ce-l determina pe Călinescu să-l considere punctea de legătură între sensul statuar al unui

Dimitrie Cantemir și viziunea integralistă a unui Hasdeu sau Iorga.

Mindru de a fi fost chemat « spre a lua parte la acest început de o Academie română », Eliade ținea să amintească în acel moment festiv, cu deosebită satisfacție « că ceea ce din copilăria noastră cu toții am dorit fără a spera să-i vedem realizarea, trăim să-i vedem și sancționarea ». Să nu uităm că aproape cu mai mult de patru decenii înaintea evenimentului pe care-l consemnăm prin aceste pagini inedite păstrate în arhiva Academiei, Eliade « se încurcă » să elaboreze statutele Societății filarmonice, urmărind promovarea teatrului național și deschizând la 20 ianuarie 1834 o școală de « muzică vocală, de declamație și literatură » dar în același timp desfășurând și o intensă activitate politică militanțistă, luptând pentru egalitate, vot universal, emancipare ».

Alocuțiunea academică la care ne referim, afirmă răspicat o idee esențială, comună tuturor oamenilor noștri de cultură, de la marii cronicari până la marii clasici, ce au contribuit la formarea limbii române literare, așa cum o cunoaștem astăzi, anume că limba este un factor indispensabil în consolidarea unității naționale. Iată textul cuvântării lui Eliade, din care am eliminat doar formule și fraze protocolare, obligatorii în epocă :

[...] venind din toate părțile de pe unde se aude și se înțelege vocea României, ne-am întrunit spre a stabili și armoniza, ca să zic așa, rodul cel sacru al unității naționale care este limba; și după ce cu toții ne-am pus toate puterile și elaborând ca să fim demni de înalta chemare, acum, consolată de conștiința împlinirii

¹ Apud G. Călinescu, *I. Eliade Rădulescu și școala ei*. text stabilit și adnotat de

Al. Piru, București, Editura tineretului, 1966.

Onorabili Delegatibus,
a Societate Academica

Dum quate in statuta si calari alle Statu-
tutor si regulamentarii agerenti facientibus si in
necompensata sui exegimta expresse de apothecis
que a provocat protestat tacit al Reinaltali de
si al Dominici dist Ministeria de culte que s' au-
exerat dateri for emusi de a nu issita la ignora-
ta apothecis anemiale urmanu a mea dirigione
in alliga scintu a ussini emulati corrent si
iatene a a retragge pnia la retravarea Mar-
balle Re Inallatubas si protosculu noster Cam-
cu scap de a prevede mei en urma cum s' ar-
puit repara necessitatu;

Supravenit acum in urma Dum cum
de viti corringe. In proceste verbali saci de
batarile aduarii generali a deputatilor altuau
incurabil al Dominici M. Cogalnicu al ales in
contra statutor membru al Societate Academica
que de dirigitor este pcedat de cultu necesu
al togaphobis in al barbari ex pre quate
candide si nemaculate;

hina novista, onorabili mei collegi, si mei
victor, pntem que agueasta factura a mea si
a Dominici dista este pcedata, a mea si
mea diffinitiva a quatu rorpe se statuta ag-

datorilor noastre, după învoirea ce am avut cu toții, vă anunț că aceasta este ultima ședință a sesiunii anului 1867. Și fac urări ca la a doua noastră întrunire a anului viitor să aflăm patria ferice după dorințele tuturor și prin elaborările noastre de peste an să putem corespunde la așteptările[...] națiunii întregi.

Crezind că ar fi în datele academice spre a se prezenta cite un operat de artă, cutez înaintea unei ședințe publice a citi un cînt din poema *Fingal* a lui Ossian.

Românii ce sunt de față vor judeca etatea sau gradul pină la care ajunse limba noastră prin această scriere².

Această concepție o va exprima și mai explicit Eliade în lucrarea sa Echilibrul între antithesi, pe care autorul o definitiva chiar în perioada respectivă: «Limba singură unește, întărește și define națiunea, ocupați-vă de dînsa mai-nainte de toate și nu veți face prin aceasta decît cea mai fundamentală politică, veți pune fundamentele naționalității».

Activitatea academică a lui Eliade Rădulescu nu a fost însă de lungă durată. Doi ani mai tîrziu, poetul va părăsi incinta Academiei, demisionînd. Vina o poartă, desigur, Eliade și documentele pe care le publicăm acum aduc elemente prețioase în lămurirea acestui aspect, determinat — ca și alte acte politice și culturale din vremea senectuții scriitorului — de atitudini contradictorii, gratuit opoziționiste. În noiembrie 1869 demisionează din Comitetul teatrelor, acuzînd un articol din „Trompeta Carpaților“, în care se reluu «intrigile deplorabile de pe la 1832», după spusa poetului³. O lună mai tîrziu, el părăsește Academia invocînd un articol injurios la adresa opere sale, apărut în „Ghimpele“.

Se considera un nedreptățit, o victimă a epocii, deși realitatea a fost cu totul alta. Suspiciunea lui ia forme caragialești pe alocuri. Ar fi dorit să joace un rol capital în istoria culturală politică a țării. Vremurile îl depășiseră însă. Nu le mai

înțelegea mersul. Nimeni nu uitase poziția eliadistă postpașoptistă (deși în martie 1866 poetul primise din partea statului o recompensă națională și apoi o pensie).

Netrăjelegerile sale cu Academia, pe care toți monografiștii lui le-au pus pe seama divergențelor de ordin lingvistic, au, după cum putem constata acum, un substrat mult mai personal: alegerea lui M. Kogălniceanu ca membru al Societății Academice.

Print-o scrisoare din 14 decembrie 1869, Eliade înaintează demisia sa «Onorabili Delegațiuni a Societății Academice». Poetul considera că au avut loc «citeva abateri și călcări ale Statutelor și Regulamentului acestei Societăți». El face aluzie de fapt la primirea în stnul Academiei, în august — septembrie 1868, a lui G. Sion, Al. Papiu-Iliarian și M. Kogălniceanu. Ripostînd vehement, dar și fără argumente, împotriva alegerii acestora, Eliade provoacă conflictul cu Kogălniceanu, de altfel mai vechi de cît îl indică această epistolă, conflict ivit din însăși atitudinea șovăielnică, antiunionistă a autorului Echilibrului între antithesi. (Într-un prim discurs parlamentar, de după sesiunea din 1868 a Academiei, Kogălniceanu va ironiza celebra manta eliadescă.) Eliade își justifică demisia cu frazeologia specifică:

Onorabili Delegațiuni, a Societății Academice⁴,

După citeva abateri și călcări ale Statutelor și Regulamentului acestei Societăți, și după necumpănita sau exagerata expresiune de *apoteoze* ce a provocat protestul tacit al Preînaltului cler și al Domnului fost Ministru de culte ce s-au crezut datori lor însuși de a nu asista la această apoteoză anormală, urmînd a mea demisiune în ultima ședință a sesiunii anului curent și cătînd a o retrace pină la returnarea Măriei sale Preînaltătatului și grațiosului nostru Domn cu scop de a prevedea mai în urmă cum s-ar putea repara necuviințele.

Supravenind acum în urmă, după cum vă veți convinge din procesele verbale [sic!] sau dezbatările adunării generali a deputaților[,] atacul incurabil al Domnului M. Kogălniceanu[,] ales în contra statutelor membru al Societății Academice[,] ce

² Originalul în Arhiva Academiei Române, dosar A-3-1867.

³ Apud G. Călinescu, op. cit.

⁴ Originalul în Arhiva Academiei Române, mapa A-7-1869. [Număr de înregistrare]: «48. Primit 21 decembrie/69».

Domanda Ministe

Ca' President al Societatis Academicæ
pauca motiva forte gravi, anse de
l'omna beata, salute. la nunciata aco
la tres membri, prin quare s'au exist
statutele, un aratit Domnului fost
ministru qui sunt decisi a insi da domo
stinau de servira de membru, si de
president al acestor Societati. Si de
nisiunea siha de ja facuta, ami si an
darele se schimba in ultima sedinta qui
s'au putet aplicea, unu repurat de
siha am, la quare s'au putet asista
membri nostri etor si insusi Domnului
ministru al cultor quora, invitati.
Dopo placibile unu althi
M. Legationari, pe quare si considerat
in barba serios, fare a l'propone de
complicata la qual scandal, in am in
duplat a remani unu in aqua si l'hu
pino la matreanu Maria Salla Pri
in Medica nostra Comu, facu de me
dica representant, insinuat, althi
Domnului legationari acoabitat in
Collegi, si discipul catu a chor.

Domnului Mariahu Secretar de Stat. la Depart
tament Cultor si Instruccioni publica.

pro. si in pectus. comitatus
pro. cordis in macti

in filio
in macti
in macti

din disgrație este posedat de duhul necurat al togo-fobiei sau al turbării despre cele candid și nemaculate;

Fui nevoit, onorabili mei colegi, și mai virtos pentru că această funcțiune a mea și a Domniei Voastre este pe viață, a-mi da demisiunea definitivă, a cărei copie se alătură aci spre a se depune la dosar; și vă rog a face cunoscut tuturor onorabililor membrii[*sic*] ai Societății Academice despre această impregiurare, comunicându-le simțimentele [*sic*] mele de afecțiune și de grațitudine, și marile și legitimele speranțe ce am în Dumnezeu și națiune[.] că peste curînd iarăși ne vom întruni înaintea atriului unei adevărate Academie Române.

Cînd un edificiu amenință ruină din viciurile construcțiunii lui, nu se află, onorabili mei colegi, nici un înțelept care să nu se retragă îndată spre a prevedea despre reedificarea și consolidarea lui.

Această instituțiune[.] concepută mai dinainte în sinuri călduroase și adevărat române și prin minți organizatoare, avu disgrația de a intra pe mîini nelcercate și de a se executa prin direcția unor capete slabe în niște zile fatali de agitațiune.

Sper în Dumnezeu că bărbății, în mintea cărora s-a conceput această înaltă, salutarie și naționale idee, vor fi chemați a pune fundamentele adevăratei Academii pe pămîntul sacru al României[...].»

Totodată, la 18 decembrie 1869, Eliade adresează o scrisoare de demisie, asemănătoare, Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice. Se simțea dator să aducă o motivare mai detaliată a hotărîrii sale. Adaugă astfel un nou argument, articolul din „Ghimpele“, care i-ar „viola“, spune el, „proprietatea literară și a o batjocori.“ Se pare

că este vorba de pamfletul Colacii pentru sufletul răposatului teatru și politică, unde erau reactualizate aceleași întîmplări de prin 1832, ironizate și de „Trompeta Carpaților“.

Referitor la togă, explicația lui Eliade nu diferă cu nimic față de cea lansată de poet încă în toată evenimentelor din 1848.

Domnule Ministre⁵,

Ca President al Societății Academice[.] pentru motive foarte grave, încă din toamna trecută, relative la numirea noilor trei membri, prin care s-au călcat statutele, am arătat Domnului fost ministru că sunt decis a-mi da demisiunea din sarcina de membru și de president al acestei Societăți. Și demisiunea fiind deja făcută, a-mi [*sic*] și anunțat-o colegilor în ultima ședință <cînd s-a făcut> ((a sesiunii trecute[.] cînd s-a celebrat)) apotheosea unui răposat de ritul unit, la cari n-au putut asista înaltul nostru cler și însuși Domnul ministru al cultelor ce erau invitați[.] ((și din care cred, după probele înveredate ce am, că s-a și agravat nelnvoirea ce exista între miniștri)).

După străuînțele însă ale d[omnu]lui M. Kogălniceanu, pe care îl consideram ca bărbat serios, fără a-l propune de complicat la acel scandal, m-am înduplecat a rămîne încă în <acel post> ((această funcțiune))[...]; tac[.] de modestie[.] expresiunile <însimănătoare ale> ((mulțumitoare pentru mine și fulgerante în contra altora)) ale Domnului Kogălniceanu[.] onorabilul meu coleg și discipol[.] cutez a zice.[...]

Atunci, Domnule ministre[.] pe cînd îmi înecam depresiunea impresiunii naturale ce <mi s-a făcut> ((am încercat)) și pentru decor nu voiam a răspunde că în secolul nouăsprezece chimera nu mai este o putere decît numai pentru cei smintiți, și că pe Domnia sa îl știam cu totul în starea normală, care nu-mi fu mirarea cînd <îl auzii aducîndu-mi> ((printr-o [indescifrabil] îmi aduse)) aminte de o manta albă, un ceva uitat de douăzeci și doi de ani!

Istoria acestei mantale este narată de toți cronicarii noștri, a fost mantao[a] unui ofițer de cavalerie [*sic*], ce mi-a pus-o pe spate după niște sudori ((tropicale)) <obositoare> în răceala dimineții.

⁵ Originalul în Arhiva Academiei Române, mapa A-7-1869.

De-ar fi fost a mea, aş fi crezut-o ca o togă romană într-o epocă de regenerare a cărei albeaţă sau candoare reprezintă starea [*indescifrabil*] prin care fiecare este dator a debuta în viaţa socială. <Şi> Nu ştiu cum să calific impuţinarea minţii acestui vir sau bărbat, numit M. Kogălniceanul, ce se sperie atât de candoarea togii virile? Nu ştiu dacă îi lipseşte din togă, sau că îi lipseşte toga întreagă? N-am cunoscut până acum răul (departe de ăst loc) ce s-ar putea zice togo-phobie[,] sau albo-phobie[,] sau candoare phobie.

Pe lângă acestea[,] fiindcă am auzit din disgrăţie că din d[omnii] miniştri ar fi zis că *Cintarea cîntărilor* este o pamfletă, şi fiindcă această calomnie întinzindu-se a dat [*indescifrabil*] inamicilor guvernului şi apoi curajiu şi redactorului „*Chimpelui*” spre a-mi viola proprietatea literară şi a o batjocori, puind-o într-un jurnal pamfletar de caricature, şi fiindcă în tot zgomotul acesta scandalos numai o scrisoare anonimă din partea unei dame <mi se ramîn> ((imi mai amin))tă despre manta albă <şi de> ((ca şi)) d[omnului] Kogălniceanul, îmi dă dreptul a crede că acea <damă> ((scrisoare)) nu poate fi decît din partea vreuneia din demnele amice ale acest[ui] vir togo-phob, care turbează înaintea a tot ce este nemaculat.

<Te rog> ((Implor)), domnule Ministru, ajutorul D[omniei] tale, a veni în ajutorul meu, întîi a primi a mea demisiune de membru şi de prezident al unei <instituţiuni> ((Societăţi)) unde pot lua loc nişte individe togo-phobe, şi cari[,] ca oameni de litere <care [*indescifrabil*] sau taxează> ((taxează)) sfînta scriptură între pamflete. <[*indescifrabil*]> [...]

Rugindu-te a da publicităţii această a mea demisiune <motivată>[,] te rog asemenea, Domnule Ministre şi preadistinsul meu domn, a agrea încredinţarea despre înalta mea consideraţiune şi stimă.

(SS) I. HELIADE R.ĂDULESCU

Bucureşti, 1869, decembrie 18

Tonul violent al epistolei, trădează veleităţile pamfletarului, ale polemistului virtuos, dar nu odată nedrept.

Societatea Academică ia în discuţie cererea lui de demisie la 3 septembrie 1870 şi hotărăşte «a se adopta demisiunea... fără discuţiune»⁶. G. Sion cerea potrivit statutelor să fie discutată cererea de demisie, deoarece «membrii actuali... sunt pre viaţă şi nu pot fi excluşi decît în cazuri grave şi după deciziunea motivată a două treimi din

membri». Propunerea nu găseşte însă adepţi, V. A. Urechia socotind că «aşa zisa demisiune a d[omnului] I. Heliade-Rădulescu», fiind mai jos decît să merite onorurile discuţiunii». În locul lui Eliade, preşedinte al Academiei este ales August Treboniu Laurian. Peste doi ani, la 27 aprilie 1872, Eliade-Rădulescu se stîngea din viaţă.

Petre POPESCU-GOGAN

⁶ Vezi „*Analele Societăţii Academice Române*”, Seria I, Tomul al-III-lea, 1870, p. 47.

⁷ Semnătura Heliade aparţine ultimilor ani de viaţă ai poetului, cînd excesul etimologist

era împins la extrem. Am adoptat în tot cursul articolului semnătura obişnuită, cunoscută iniţial.

PER ASPERA...

AI. MACEDONSKI

CU O SUTĂ DE ANI ÎN URMĂ — 1872 — a ieșit din „Typographia E. Petrescu-Conduratu, București, str. Colței-Bătăie 42“, o cărțică: Prima Verba, enumerând 4 + 68 pagini (primele nenumerotate), înțila culegere de versuri pe care Alexandru Macedonski «student în litere», o oferea literaturii române și care va reprezenta mai târziu un punct de plecare în analiza operei sale poetice. Grupajul celor 32 de bucăți cit cuprindea volumașul, reprezintă doar o selecție — după cum vom vedea — din nolanul unor ample preocupări lirice cultivate stăruitor încă din copilărie.

Ambiția de a se afirma public ca poet (tinărul împlinise 18 ani) a grăbit însă «culegerea de încercări din care nu putem reține nimic și care nu aminteste în nici un fel de poetul de mai târziu». (Vezi Tudor Vianu, Introducere la Al. Macedonski, Opere, vol. I, București, Editura Fundațiilor Regale, 1939, p. 33).

S-ar părea că Macedonski nu și-a repudiat totuși mai târziu aceste pretimpurii veletăști, cum vor face alții în atări împrejurări, el le-a privit cu o anume melancolie, considerându-le «bagațul său de drum».

Editând, în 1939, cunoscutele patru volume ce stringeau laolaltă o bună parte a operei macedonskiene, Tudor Vianu s-a ferit a încorpora în ele ceva din Prima Verba. Criticul socotea — în prefața amintită — ca prematură publicarea integrală a producției poetice a lui Macedonski, înegală în ansamblul ei, aplicând un principiu selectiv.

Munca de «instaurare» integrală a creației macedonskiene în «conștiința obștească» a fost

începută în 1966, de Adrian Marino, care a dat până în prezent 5 volume din opera acestui scriitor, nedreptăți în multe privințe de istoria noastră literară.

Împlinirea unui veac de la apariția numelui Macedonski pe o carte, ne îndeamnă a crede că, asemeni trudei până la jertfa de sine a lui Perpessicius, cu neegalatele sale emnesciene, se va bătători în continuare drumul deschis, dându-se luminii, pe măsură ce se va afla, și «ultimul rînd» al poetului nopților.

★

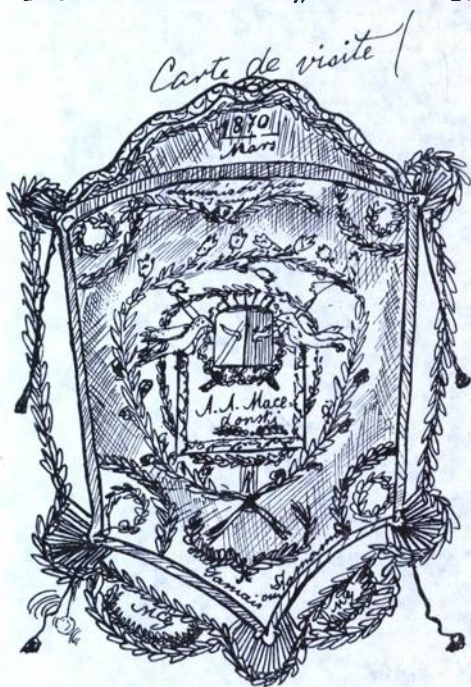
Nu ne puteam închipui atunci — cu cîteva decenii în urmă — că darul unui prieten, dar căruia nu-i acordasem decît o atenție sentimentală, va afla, redescoperindu-l acum, un sens major. Am găsit, astfel, printre hirtile și diverse acte, două subțirele caiete cu versificări incipiente ale adolescentului Macedonski, versificări anterioare apariției volumului Prima Verba.

Pasiunea de colecționar pentru file manuscrise, autografe, scrisori etc., ne-o știa scriitorul George Dorul Dumitrescu care ne-a oferit aceste caiete Macedonski. La rîndul său, el deținea manuscrisele de la Nikita Macedonski, pe vremea cînd fiul poetului conducea „Universul literar“. George Dorul Dumitrescu își semna pe atunci proza: George Dumitrescu-Urzieeni și avea acces în redacția revistei, introdus de George Mihail Zamfirescu.

Cătețele pe care le prezentăm acum sînt confecționate prin îndoirea unor coale de hirtie groasă, de culoare crem, cusute pe la mijloc cu ață albă, primul, și cu ață neagră, celălat.

Două caiete din „laboratorul” volumului PRIMA VERBA

Carte de vizite

Primul caiet are formatul $19\frac{1}{2} \times 24\frac{1}{2}$. Este numerotat de autor pe ambele fețe ale fiecărei file, de la 5—52, lipsind primele două file, adică paginile 1—4.

Hîrtia ușor îngălbenită, cerneala neagră arată ochiului o calligrafie cursivă, atentă oarecum, cu peniță subțire. Doar pagina 43 și ultima prevestesc grafia viitoare, caracteristică lui Macedonski. Versurile provin din perioada 1869—1870.

Caietul cuprinde 31 de titluri. Le indicăm aici, menționînd pagina fiecărei poezii în parte: Dedicatie — Ora morții [datată: 1870 noiembrie, București. Peste «București» e scris cu o peniță groasă: Pometești], pp. 5—6; Dedicatie — La umbra defunctului meu părinte. Pe patul morții [nedată], p. 7; Tempesta [Craiova, 1870], pp. 8—9; La culoarea roșie [nedată], p. 10; Presimțire [Craiova, 1869], p. 11; La moartea *** [1869, octombrie 20, București], p. 12; În revărsat de zori [Slatina, noiembrie 1869. Mențiune: «Inspirația o am din Craiova»], pp. 13—14; Suvenire [nedată], p. 15; Tinguire [idem], p. 16; Trec zile senine. Dedicatie [idem], p. 17; Nataliei [idem], p. 18; Judecata din urmă [Craiova, 1870], pp. 19—20; Confidență. Epistolă [idem], pp. 21—22; Odă, D-nei C.P. [Craiova 1869, noiembrie 10], p. 23; Odă la D-na C.P. [Craiova, 1869 noiembrie], p. 24; La o pădure [1870, Craiova, ianuarie. Mențiune: «pădurea Teucii-Furceni»], p. 25; Providența, poemă [Martie 1870, Craiova], pp. 26—28; La... G [1870 ianuarie, Craiova], p. 29; Pe lac [1870, Craiova, Martie 17, miercuri seara, ora 8 $\frac{1}{2}$], p. 30; Nefericirea [Craiova, 1870, Martie 13, vineri la 6 ore seara], pp 31—32; O întâlnire [1870

Martie 15, Craiova. Mențiunea: « în odaia verde », p. 33; Noaptea [Craiova, 1870, martie 16] pp. 34—35; O mică călătorie [Craiova, 1870 Martie 17, miercuri], p. 36; La douleul [Craiova, 1870 martie 21.—Subsemnează: A. A. de Macedonski de Geniadetzki], p. 37; O suvenir [1870 Craiova, martie în 29, ora 6 seara, luni.—Subsemnează: A. Macedonski de Geniadetzki], p. 38; Departul [Martie 1870. Filiaș. Mențiunea: « În han de la Filiaș, 6 ore seara », p. 39; Sosirea [Viena, 1870 martie], p. 40; Convoiere între roz și crin [Viena, 1870 martie], p. 41; Elegie. La o jună ființă [1870, April 10, Viena (sic)], Landstrasse et Hauptstrasse nr. 72. Urmează un rind anulat cu peniță subțire, dar bine descifrabil: « În pensionat (sic!) du professeur (sic!) Vlissier », pp. 42—43; Plîngi și suspină (Elegie) unui june decedat, pe albumul logodnicei sale [Viena, 1870 aprilie 10], pp. 44—45; Ruinele Memphis, poemă fantastică [Viena, 1870 aprilie], pp. 46—51.

Caieul lasă să se vadă ștersăturile, corecturi, adăugiri sau notări la paginile 10, 12, 14, 16, 22, 29, 30, 33, 35, 37, 39, 41—44, 48—49. Interesante desenele ce ilustrează unele poezii, în deosebi cele de la pp. 6, 14, 22, 24, 25, 28 și 36.

Ultima pagină (62) constituie sumarul. Sint înregistrate însă numai 19 titluri din cele menționate, într-o ordine inversă, de la sfârșitul spre începutul caieului. Printre titlurile înscrise aici găsim indicat și pe acel al poemel: Jidovul rătăcitor, lipsă în caie, înfruntându-ne convingerea că paginile pierdute (1—4) cuprindeau versurile astfel intitulat.

Pe ultima pagină se află de asemenea, în mijlocul ei — despărțind lista de titluri în două — tre desene dintre care unul reprezintă schița unui blazon ($5\frac{1}{2} \times 8\frac{1}{2}$) alcătuit dintr-un seut, cu un altul în interior mai mic, sprijinit de coroană deasupra a două spade încrucișate, strălucită de doi porumbel. Pe armorie, în partea superioară, e înscris: « 1870 Mars ». Nu lipsește, evident, nici deviza, dar în alegerea ei poetul îmbătat de aburi nobilari, rămâne nehotărât. Găsim vreo trei inscripții, atât în interiorul armoriei cât și în afara ei: Jamais ou jamais — Jamais ou pour jamais — Qui veut, peut.

Semnătura « A. A. de Macedonski de Geniadetzki », înfrântă în câteva locuri avea nevoie de un blazon corespunzător. Mania unui Matelu Caragiale nu distonează în acest context.

Caieul II (formatul 17×21) e scris pe aceeași hirtie și cu aceeași cerneală ca și primul. E numerotat și el pe ambele fețe ale filei, cu o eroare

însă: pagina 52 este sărită. Numerotarea greșită continuă pînă la pagina 72 (în realitate, 71). Urmează 11 pagini numerotate¹.

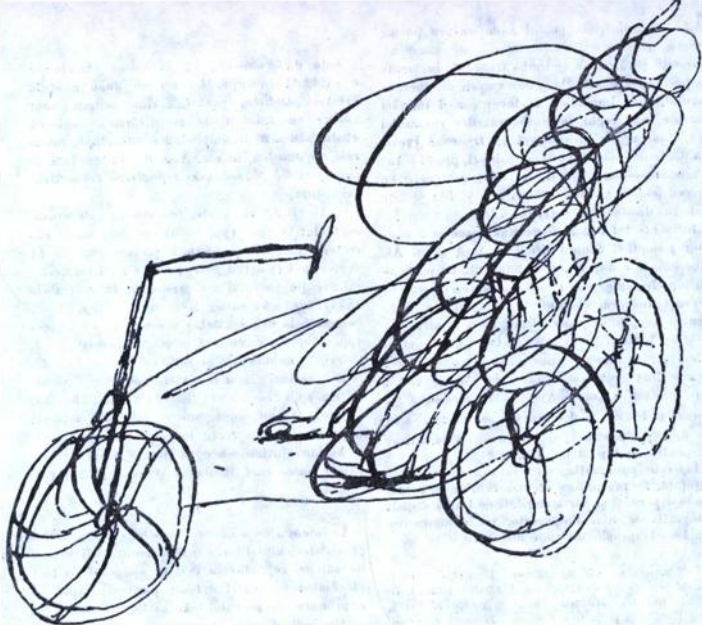
Caieul înscrie ca atare 83 pagini. Nu mai este împinzit de desene ca primul, el de semnele unor ștersături, notări, corecturi ori adausuri făcute cu creion și cerneală.

Sint însumate aici 23 de poeme:

Introducere [1870, Viena], p. 1; Dedicatie [Viena, 1870], pp. 2—3; Pusnicul (Ermitul) — poemă — partea II, cap. 2 [Viena, 1870], pp. 4—32; Cugetare [Viena, 1870 (...)] mai], pp. 33—34; Lăsați țară în urma-mi [Viena, 1870 mai], p. 35; Repaus e în juru-mi [1870, Viena (sic!) mai], pp. 36—38; La lyra mea [Vien (?), 1870, 9 mai], pp. 39—40; Invocație [Viena, 1870 mai, duminică], pp. 41—43; La douleul [Craiova, 1870 martie 21], pp. 44—45 (aceeași de la p. 37 din primul caie, cu unele corecturi de ortografie. Persistă aici numai apelativul Eléne, care în caieul I coexistă în două forme ortografice: Eléne și Hélène); Plîngi și suspină [Viena, 1870 aprilie 10], pp. 46—47; Ruinele de Mephis (poemă fantastică, aflată și în caieul I la pp. 45—51) [Viena, 1870], pp. 48—56; Dedicatie [Viena, 1870 mai], p. 57; Adio la Mari [Viena, 1870 mai], p. 58; Tirziu [Viena, 1870 mai], pp. 59—60; Cîntul păstorului [idem], pp. 61—62; Adio [Viena, 1870 mai], p. 63; Pe un album M... [idem], p. 64; Ermitul (Pusnicul) — poemă, cap. I, partea I [nedatăată], pp. 65—71; Sur l'album de Jeannette [Viena, 1870 mois de juin 7], pp. 72—74; Ultimul moment — poemă [Viena, 1870 iunie 10], pp. 75—77; Înconjurarea Vienei — Ioan Sobietzki [idem], pp. 78—79; Chanson [sic] polonaise [idem], pp. 80—81; Cîntec popular, marș [nedatăat], pp. 82—83.

Datele ca și notele de la unele versuri ale ambelor caiete, pot ajuta într-un fel la stabilirea unei cît mai veridice cronologii a vieții și a operei poetului, deși, pe undeva, stîrnesc nedumeriri. Astfel, știm că Macedonski obține prin prefectura județului Dolj, la 30 martie 1870 (avea 16 ani) pașaport pentru o călătorie peste graniță în vederea continuării studiilor. Cum să înțelegem însă că tot din martie 1870 sint datele de la Viena, fără specificarea zilei, două din

¹ Am reluat numerotarea de la pagina sărită înscrind alături ușor cu creionul negru, între paranteze, cifra corectă. Cele 11 pagini neindicate le-am notat cu ambele numere: primul e cel eronat, cum ar fi fost el continuat de autor, iar al doilea, în paranteză, este cel real.

versificările sale: Sosirea... (De scumpa mea patrie eu sînt departe...) (Căteul I, p. 40) și Convorbire între roză și crin (p. 41)? E greu de crezut că în ziua cînd și-a ridicat pașaportul poetul a și pornit la drum, pus pe lungă călătorie, în așa fel încît ajuns — să zicem — a doua zi la Viena a avut răgazul să aștearnă pe hîrtie cele două poezii.

În ceea ce privește perioada școlarizării lui Macedonski, Tudor Vianu ne informează² că tinărul poet și-a început studiile către sfîrșitul anului 1870 « într-una din școlile renumite ale orașului » (Viena), după ce a petrecut o vreme îngrijindu-și sănătatea subredă în munții Stiriei (la Gleichenberg). Nota anulată ușor cu peniță lubjire de la finele elegiei: La o jună ființă (Căteul I, pp. 42—43) indică însă că Macedonski se afla încă de la 10 aprilie 1870 la Viena, în pensionatul profesorului Vlissser (Landsstrasse

et Hauptstrasse, nr. 72). Și tot la Viena îl găsim în luna mai și o parte din luna iunie 1870, dacă atribuim datelor, înscrise sub diverse poezii din aceste căte, valoare de document cert.

Plecarea la Gleichenberg s-a petrecut, probabil, într-una din lunile verii, în vremea vacanței.

Cătele pe care le înfățișăm acum, deschid privirii cercetătorului perspectiva asupra unui spirit fantast, exaltat, romantic. Poetul suspină, se tingule, și se destăinuie unui amie, desigur închipuit; invocă lira să-l sune întristată regretul după junețen ce o « lăsa în depărtare »; închină ode unor doamne; e elegiac, chinuit de « juna fecioară ce și-a pierdut iubitul »; declamă grandilocvent, patetic. Moartea tatălui său, survenită se crede, din cauze nefirești, îl impresionează pînă la delir, calificînd pe cei ce i-ar fi priclăuit-o de « mirșavi », clamînd: răzbuflare. Ecourile poeziei romantice se recunosc din plin

² Op. cit., vol. I, p. XXXI.

aici. Lamartiniștii, poetul ambiționează poeme ample, precum: Ruinele Memphis, Puscicul. Exerciții govârlnice de limbă franceză, încercate de păcatele gramaticale și de expresie ale începătorului, nu-l împiedică să încerce a-și tălmăci poeziile mai vechi în limba marilor romantici sau chiar a versifica direct în franceză [vezi: La douleur (Calet I, p. 37 și calet II, pp. 44—45; Chanson polonaise (II, p. 80); cântecurile ce preced poeziile: Adieu la Mari (II, p. 58) și Sur l'album de Jeannette (II, p. 72)].

Influența lui Ion Heliade Rădulescu și a poezilor pașoptiști asupra liricii în fașă a lui Al. Macedonski o dovedește și abundența de particularități lexicale ale epocii, ortografia urmînd aceeași măsură. Notăm la întîmplare: Assa pentru așa; fință pentru ființă; pre pentru pe; si = și; insse = însă; lassu = las; marssavi = mîrșăvii; colôrea = culoarea; rossie = roșie; den = din; gundire = gîndire; vână = vană; acia = aceea ș.a.m.d. Apoi: a în loc de ă și, uneori, în loc de â; ħ = uneori pentru z; é = în loc de ea; i pentru î; ó pentru oa; s pentru ș; uă pentru o; t pentru ț etc.

Lipsește punctuația, iar cratima nu e întrebunțată. Pe măsură ce vremea rămîne în urmă, unele asperități și particularități de limbă dispar, ortografia se mai limpezește, iar compunerile timide își apropie un spor de expresie².

² Menționăm că am adoptat metoda unei transcrieri « fotografice » a textului numai în cazul poeziei *Noptea* (pentru exemplificare), cit și în cazul poeziilor *Uă voce*, respectiv, *Tenerele-batrenu* (din grupajul *Corrigenda*). În cazul celorlalte poezii din grupajul *Addenda*, am păstrat numai particularitățile de limbă ale autorului, renunțînd la « módele » și la « curiozitățile » ortografice ale epocii; (n. red.).

Fașă de « calete », Prima verba marchează o evidentă evoluție. La un an după apariția acestei plăchete, poetul revine asupra unor poeme cu substanțiale rectificări, dovadă că gustul său artistic, implicînd o altă etapă, nu se mai recunoștea în ele. Asta n-a împus însă în concepția lui Macedonski repudierea respectivului volum.

Au fost, în parte, modificate structural poemele: O voce (pp. 1—3) cu cinci strofe corectate, iar ultima anulată și înlocuită de 14 versuri noi (potrivit notei pe care o găsim acolo, intervenția poetului s-a produs la 13 noiembrie 1873); de asemenea: Românească (pp. 4—5, corectată la aceeași dată) precum și: O durere (pp. 16—17), unde sînt înlocuite versurile 3—4, suferînd modificări și ultimele două strofe. Alte corecturi găsim în textele poeziilor Tinărul-bătrîn (pp. 21—24, și Ultimul cînt (pp. 34—36).

Tudor Vianu, după cum se știe, n-a selectat nimic din Prima verba în ediția sa.

Adrian Marino s-a oprit numai asupra a opt titluri, între care figurează și poema: Tinărul-bătrîn.

În intenția de a aduce sub ochii cercetătorului și ai istoricului literar aceste contribuții macedonskiene, reproducem textele așa cum au fost ele elaborate, păstrînd toate particularitățile de exprimare ale poetului, atunci foarte tînăr.

Am indicat, între paranteze unghiuare <> cuvintele șterse de autor, iar între duble paranteze (()), pe acelea adăugate cu cerneală sau cu creion negru.

Mihail STRAJE

I

Nóptea

*In seara adâncă, ușor în tăcere
Zefirii ce suflă, misterioase tonuri
Pe malul unei ape, eu sunt în veghere
Și vântu-mi aduce, cerestele sonuri.*

*Aci lungă mine, de lună streluce
Apa cea limpede, de vânturi miscată
Den malul opusă, zefiri-mi aduce
Odorea de flori, de vânt scuturată.*

*Și în sussă mai departe, o casă albindă
În negura nopței, îndoioasă lumină
Atunci filomela, nota murindă
Firește în aer, caci doru-si alină.*

*Ființele toate, în grea adormire
Și passeri și oameni, se odihnesc
Luna descinde, cu strălucire
Stelele toate, încetă pălesc.*

*Și o recoreală, pe frunze resfiră
Și resăritul, s'au luminat
Passerile toate, vocea-le inspiră
A cânta viitorul, trecutu-i uitat.*

*Umbrele nopței, încetă dispare
Gonite de zioă, nu pot să lupta
Caci raze de soare, pe dealuri apare
Atunci noptea fuge, de soare a scăpa.*

*Passerile toate, cu o armonie divină
Facă se resune câmpii înflorite
Dulcele voci s'ardică se'nchină
La zei, căci de rele, n'au fost mahnite.*

Crăiova

1870

Martie 16, în oada verde

O mică călătorie

Ultimul moment

Șoseaua se[-]nto[a]rce, în jur șerpui[-]ește[,]
 Se suie[,] descinde, pre muchia[-]unui
 deal[;]

Flori felurite, pre ripă crește
 În care se scurge, [sic!] un rîu de cristal.

Arbori de o parte, mare pădure
 Unde și so[a]rele, [sic!] n-au mai pătruns;
 Ici[,] mai la vale, prin arături[,]
 La glas de turme, echo[-]au respuns.

Un podișor colea se întinde
 Și o căsuță se au zărit[;]
 Căii de postă schintei aprinde[,]
 Lovind în p[i]etre, noi am sosit.

Craiova[,]
 1970[,] martie 17[,]
 M[î]nereu[!]

Poemă

Eram pre piața mare, poporul s-adunase
 Și armata conține, [sic!] ăst flux ce nainta[.]
 Poporul sta[-]n tăcere, ș-un june naintase
 Care naintea morței, tare mai cuvînta[.]
 Era-n flo[a]rea etății, și părul seu ce cade
 Pre umerii sei tineri, ușor [t]i ascundea[,]
 Iar pre[-]a sa dulce față, o flamă pare [sic!] arde
 Și chiar și lîngă mo[a]rte, el tot se veselea[.]
 Dar fața sa se schimbă, ș-un nuor [sic!] def[-]ntristare
 Copere[-]a sa mîndrie, ce nu s-au sfărâmat[;]
 Cuvîntă cu încetul[;] — „Ah[,] rude-n depărtare[.]
 Departe def-a] mea mămă, eu mor, vai[,] întristat[,]
 Și n-am aici pre nimeni amici mă delăsără[,]
 Sunt singur lîngă mo[a]rte, tristarea m-au coprins[;]
 Den lupta[-]jaceea cruntă, ei cu toți[i] scăpară
 Și[,] vai[,] eu numai[,] singur, atunceam am fost prins[“].
 Coprins de întristare, naint [sic!] spre acel june
 Și cu dulce cuvinte, vo[i]am a îndulcește [sic!] Momente ce mai are, dar tristește resune
 De clopote s-aude, ca ce[a]ra[-]ngălbenește[;]
 „Ah[,] viața este scurtă[,] nu te-ntrista[,] amice[,]
 Căci deși eu acuma, acum te-am cunoscut[,]
 Dar sunt amic cu tine, căci ești în neferice[,]

Și vei peri ca flo[a]rea, deși abia născut[!]
 Viața este nimica, ci numai întristare
 Gustă pre[-]această lume sermanul muritor[;]
 Ea rămîne în urmă, ca visu-n depărtare[;]
 Că visul cel teribil, ca visu-ntristător[...“.]
 Iar junele m-ascultă, fața lui se-nseamnă
 Și[,] stringînd a mea mînă, pre mine mă ruga
 Să scap eu a lui țară, care cu greu suspină
 Subt sclavie ce[-]o apasă, subt care[-]ngenunchia[;]
 — [„] Luptai pentru[-]ja mea țară, însă[,] luptă deșartă[...]
 Mai sunt do[u]ă secunde, ș-acuma voi peri[;]
 Și armia-mi ce fuge[,] respîndită și spartă[,]
 Nefericea pre dînsa, amar o respîndi[!]
 — [„]Ce vorbești[,] june[,] o[a]re a ta țară pre[a] dulce?
 Este ș-a mea[,] copile, pentru dînsa[-]am luptat[!]
 Acuma[,] pentru mine, simt fericirea că luce
 Căci află c-a mea țară eu nu o am uitat[!]
 Dar clopotul resună, cuvîntarea-mi oprește[;]
 [— „]Adio[,] dar[,] amice, poți să te-ncrezi în mine[;]
 Să[-]mi spui către[-]ja ta mîmă, o vorbă veselește
 Pre[-]jacele ce se cufundă, amar[,] vai[,] în suspine[...“.]
 Atuncea[,] el [i]mi spune, să spui că el den lume
 Ple[a]că cu întristare, de pînîși depărtat[;]
 Să spui că l-al seu fine, gîndit-au l-al lor nume
 Și chiar la a sa țeară, ce nu o au uitat[.]
 Și clopotul resună[,] iată soldații vine[;]
 Răpește pre amicu-mi la eșafod condus[;]
 Se sufi[e] el acolo, fără lacrimi, suspine[;]
 Aple[a]că a sa frunte, ah[,] viața-i s-au dus.

.....

*

Trecu de[-]atunci și anii, și țara-mi în tristare[,]
 Remase în sclavie, în van mă am luptat[!]
 Căutai mo[a]rtea[-]n lupte, dar[,] vai[,] o[,] disperare[,]
 Cu mo[a]rtea celui june, țara[-]mi s-au mormîntat[!]

Viena[,] 1870[,] lunie 10[,]

* Cele patru rînduri de puncte aparțin autorului; (n. red.)

Cîntec popular

Marș

Să luptăm cu vitejie[,]
Țara no[a]stră să scăpăm[,]
Căci < sermana > iubită Românie
Ne ordonă, [sic!] să luptăm[.]

Mergeți dară înaintea
Cei ce crede[-]n D[umne]zeu[!]
Toți să ne rugăm f[i]erbinte[,]
Toți pentru căminul seu[!]

Merge-n luptă[-]a no[a]stră[-]oștire
Și soldatu-i fericit
Căci el caută nemurire
În lupta cea de-ngrozit[.]

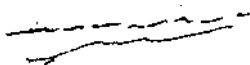
N-are te[a]mă vinătorul
Cînd[,] cu calul, își ia zborul[!]
N-are te[a]mă Roșiorul<l>
Căci o fată-i duce doru<l>[.]

N-ar[e] te[a]mă vinătorul
Și pre nemici au zdrobit[!]
N-are te[a]mă Roșiorul[,]
El se luptă, că-i iubit[.]

Să luptăm[,] dar[,] vitejește[,]
Țara< , și toți ne > fii[i] își iubește
< Căci > Și vei scăpa[,] Românie[,]
Prin a no[a]stră, [sic!] vitejie.

Finele ca[i]jetului
de 10 co[a]le.

1870

CORRIGENDA

Ua voce

Popole Române < hai > scôl și te ridică
Ânima domnăscă-ți-este inemică !
Popole Române tu ești lănțuit,
Drepturile-ți toate, vai ! ți s'a răpit !
Nimeni nu cutădiă nici se-ți mai vorbescă,
Tremură<m> de frică<n> țera Romănescă !

Bucurescii<u> nostr((i))<u>, vechia capitală
< Vai se stăpănesce c'o forță brutală,>
((Și-A uitatū marirea și străvechia fală))
< Căci Românul nostru este obosit>
((Vai Românul nostru < trist și> pare obosit
Și în lanțuri grele șede lănțuit !
O Române unde'i vitejia ta,
Când Românul singur, dece < învingea ! > sfărâma !

Popole Române, nu cum-va vei plânge?
((Plansu)) Asta mai lipsește, < cînd lanțu ne strînge >
((lanțu cînd se strînge))
Să vedem Românul plîngend ca femeii
< În loc c'a lui spadă se scôtă scînteii,>
((În locu, ca să scôtă spada lui schintei)).
Să înote'n sânge < omorînd pe hoți> ((negru de despoți))
< Să gonimū din țără pe tiranii toți !>
((Asvirlînd în Iaduri pe tiranii toți !))

Omul ce cuteșă ca se ve vorbescă
E ănimă verde căci e Romănescă !
Este un braț forte căci e Romănesc,
Și Romănul are sânge vitelesc !
El nu dă preț vieții, căci este Român
< Și nu recunosc p'un infam stăpân ! >
((Și nu se închină, l'ast-fel de stăpân)).

< Oh ! ne jefuірă și ne prăpădiră, >
< Și rebdară toți, nimeni nu săriră >
< Pân' la tyranie ce se'și facă loc >
< Când ne-a luat cenușia si de lengă foc ! >
< Ensă-acuma timpul ătă c'a sosit ! >
< V'a răbdat Romănul der vi s'a'mplinіt ! >

1866, Ianuarіu.

((Popole Romăne, sai de te'narmēja !..))
((Tara ta din lanțuri scōl de liberēja !))
(Piară toți tirani spulbere-se'n vіnt)
((Piară precum piere apa în pamînt !))
((O ! Romăni, la arme ! timpul a sosit...))
((În destul <despotul> Tyranul a banchetuit !))

((Mortea pentru țară é o mōrte dulce. —))
((Dumneșeu din ceruri p'asupriți conduce))
((Dumneșeu din ceruri nu ne va lăsa))
(Pe oprimatele el va spulbera !)
(Înșă decă dînsul alt-fel va voii.)
((De va lăsa țerra prad'-astor stafii.))
((Mōră atunci țera dēr cu ea și noi))
((Se pierem cum piere popoliі d'eroi !))

((A. A. MACEDONSKI))
((corectată)) 1878 Buc. Nov. Іn 18[-]

Tenerul batrenu

- v. 2 *Cînd luna luminosă începe-a
se păli, |*
v. 7 *Ce mii de dulce șópte...|*
v. 8 *Ce mii de dulci figure...|*
v. 14 *Cînd cu Isabela...|*
v. 18 *Într-o ușioară barcă noi
unde tăiam|*
v. 20 *Ce-n timpurile acelea
din inimă-mi iubeam|*
v. 23 *Trecute și acelea cînd cu
Elisabeta*
v. 28 *De ce asia de tener eu
se-mbătrînesc?*
v. 34 *... suvenir|*
v. 35 *Verginele în juru-mi și
tandre și gracióse|*
v. 46 *Dêr veđi decă la viciuri
tu nu ai pus un frîn|*
v. 51 *Dêr dioa să apropie...|*
v. 53 *Visiunea și ea începe...|*
v. 58 *Idem v. 46*

- Cînd luna luminosă începe-a
păli,|*
Ce mii de voci iubite...|
Și cîte dulci figure...|
Cînd cu Isabela-mi...|
*Într-o ușioară barcă pe
mare lunecam|*
*Ce-n vremile acelea din
suftlet adoram|*
*Trecute și acelea cînd eu cu
Elisabeta |*
*De ce asia de tener acum
se-mbătrînesc|*
... suvenir|.
*Verginele în juru-mi și tandre
gracióse.*
*Dêr veđi decă la viciuri n-ai
vrût a pune frîn|*
Dêr dioa e apropie...|
Visiunea începe...

...AD ASTRA

Camil PETRESCU

EVOC CU ADÎNCĂ EMOTIE FIGURA LUI Camil Petrescu, aplecată la masa lui de lucru, deasupra unui vraf de manuscrise și de cărți. Părea un adolescent însetat de erudiție.

Meticulos și exigent cu sine, analiza fiecare cuvînt al interlocutorului și-l stredelea cu ochii săi, cînd ironiei, cînd de o franchețe blajină, euceritoare. Mîinile sale fine împlineau mici vultute pînă la gîndurile prin gesturi seurt, febrile, dar elocvente. Își chinuia ideea spre a o făuri exterior perfect accesibilă, într-o formulare lapidară, fără înfloriri. Îi plăcea simplitatea în expresie. În micul său cabinet de lucru, copleșit de cărți și de periodice, Camil Petrescu arăta ca un alchimist medieval care combină în nenumărate retorte substanțe chimice ciudate în căutarea pietrei filozofale. Cu un naiv orgoliu a deschis un dulap spre a-mi arăta ticsseala citorva mii de fișe, note, decupări, extrase, constituind un amalgam de informații în care zelul său spiritual evada în scopul de a crea vasta lume abstractă a procesului său de creație.

Toemai pentru a-și dezvălui acest proces, venisem. Urma ca la 15 mai 1943 să vorbească publicului în sala Ateneului Român.

Primele cuvinte ce le-am schimbat, în acest sens, cu Camil Petrescu, l-au speriat. În afară de totula sa aversiune pentru postura de conferențiar, îl tulbura faptul de a vorbi sub amețitoarea cupolă a sălii Ateneului Român. Spunea că roșul pompeian alternaînd cu aurul dragonilor îi dă o stare de extaz, de hipnoză care-l neutralizează.

După multe discuțiuni, l-am convins să accepte o confesiune literară și nu o expunere teoretică, o conferință.

Capriciile unui conferențiar

Am început, deci, o convorbire pe care am convenit împreună să o considerăm ca un preambul și să constituie un articol pentru o revistă cu titlul în ce cred eu.

A doua zi, m-am prezentat din nou la Camil Petrescu. Primea prieteneste și-i plăcea să sincopeze uluitoarea sa muneă prin cîte o diversune, în care elasticitatea sa spirituală contura cele mai surprinzătoare interpretări. I-am reamintit despre conferință. L-am descoperit mai puțin negativist. Îmi spuse că ar prefera ca înainte de a apărea în fața publicului, să aibă eu mine un dialog — gen peripatetic — iar acest schimb de opinii să fie stenografiat, ca pe baza stenogramei să-și formuleze conferința. Altfel îi este imposibil să se conferențieze. Deși mi s-a părut ciudată această singulară procedură, știindu-l cît este de dificil, am acceptat.

După cîteva zile urma să se țină conferința. Publicul avizat aștepta cu nerăbdare confesiunile celui ce scrisese Ultima noapte de dragoste, prima noapte de război. Mai ales publicul feminin și tineretul avea să se înghesuie spre a-l asculta. L-am vizitat din nou pe Camil Petrescu. Era agitat. Trăja febra emoționabililor.

Mi-a destălnuit că în afara lăbriei conferințelor, mai are și complexul unui neîndeminatec vorbitor. L-am rugat să facă abstracție de cadrul în care, în acea clipă, se afla — simplitatea camerei sale de lucru — și să lucreze a schița spontan conferința pe care — de fapt — o pregătise într-o lungă și frământată convorbire anterioară avută cu mine.

La început timid, Camil Petrescu aluneca elegant și însuflețit în conținutul subiectului. Făcea digresiuni, desigur interesante, dar ele elucidau distilarea ideilor, rod al unui lung proces de meditație.

În sfîrșit, în ziua sorocită (sîmbătă, 15 mai 1943, orele 16,30), sub fascinantă cupolă a sălii Ateneului Român, cu somptuosul ei decorațiune ornamentală și cromatică atît de tulburător pentru Camil Petrescu, s-a ținut conferința în fața unui public rafinat, venit în număr surprinzător de mare ca să audieze pe acest mizantrop vorbitor. Apariția sa a fost timidă, și deși citită, conferința a stîrnit entuziasm.

Reproducem întocmai conferința, al cărei text inedit ne-a rămas integral în păstrare.

Dan SMĂNTĂNESCU

procesul de creație al operelor propriei*

Mărturisesc că obiectul sau subiectul conferinței noastre de astăzi, ca să încep cu o controversă comică, m-a cam speriat. Este vorba de procesul de creație în operele proprii.

Mărturisesc că nu înțeleg prea bine, nici ce este proces și nici ce este creație; și asta nu de acum, ci de multă vreme. De lungă vreme îmi bat capul ca să știu ce poate fi acest proces, ce poate fi această creație, pentru ca apoi să pot, în cunoștință de cauză, să lămuresc pentru alții ceea ce în fond nu sunt lămurit pentru mine însumi.

După cîte știu, toate încercările de a da un conținut termenului «creație» au eșuat în estetica modernă. Răspunsurile artiștilor, cînd s-a procedat la o anchetă, au fost așa de variate și atît de lipsite de orice semnificație, încît pînă la urmă s-a renunțat aproape la el.

Despre termenul «proces», bineînțeles, iar nu se poate spune nimic. De altminteri în ordinea psihologică nu există absolut nici un termen, nici un termen cu conținut.

Nu numai ideea de «proces», ideea de «creație» nu stau în picioare, dar nu stă în picioare nici măcar ideea generală de «atenție».

La un congres de psihologie în anul 1920, s-a propus scoaterea capitolului despre «atenție» din tratatele de psihologie, sub motivul binecuvîntat, că nu

există nici o entitate psihologică care să corespundă acestui concept de atenție. Vă închipuiți bucuria elevilor care au rămas corigenți la psihologie, din cauză că n-au știut ce este atenția. În altă parte vedem că Bergson spune că dacă am cerceta mai cu atenție, am vedea că în fond termenului de gîndire nu-i corespunde nimic.

Domnilor, nu vă cer să luăm lucrurile acestea așa cum sunt spuse, dar se cere să rămîneți la marile nedumeriri care sunt prezente în știință astăzi, atunci cînd este vorba despre orice referințe psihologice.

M-am gîndit foarte serios cam ce aș putea să spun, într-o sală de conferințe ca aceasta, în legătură cu procesul de creație.

Întîi și întîi acest proces de creație vizează probabil, foarte vag, condițiunile în care se produce o operă de artă; dar opera de artă nu este ea însăși un organism independent care să aibă un început și un sfîrșit, o creștere, o culminanță și apoi un sfîrșit? Opera de artă este numai punctul terminus, numai valoarea externă a unei deveniri concrete așa de complexe și cu implicații în totalitatea concretă nu numai a individului, dar a societății, a existenței, a cosmosului însuși.

Și atunci unde să te oprești? S-au încercat, cum vă spuneam, fel de fel de apropieri, de ocolire a problemei, soluțiuni care măcar să dea direcțiuni generale de gîndire. S-a ajuns la rezul-

* Conferință ținută la Ateneul român, 15 mai 1943, orele 16,30; stenografiată de Ioan Boia.

tate contradictorii, în asemenea condiții după ce se renunță la miezul însuși al chestiunii și se rămâne în circumstanțele exterioare ale problemei. S-ar părea că este o glumă acest proces de creație, de vreme ce conferințe s-au ținut destule până acum, despre artă. În realitate, dificultatea începe din clipa cînd vrei să faci lucrarea, v-ai spus sincer, oarecum în serios, pentru că în clipa aceea vezi că nu rămîne absolut nimic. De altminteri trecînd peste această mare dificultate, iscată nu numai de procesul de creație al operelor, v-aș întreba ce reprezintă și la ce corespunde conceptul de scriitor?

Domnilor, controverse sunt și aci atît de extraordinare și despre același obiect vederile sunt atît de diametral opuse, încît cred că este foarte comod să enunț procesul de creație al operelor proprii ale unui scriitor, fără a ști că în realitate dificultățile sunt neînăuțite. Totdeauna soluțiunea în asemenea împrejurări este o soluțiune de bun simț, adică este soluția aceea care trece peste prăpastie, fără să se uite în dreapta și în stînga și fără să se intereseze peste ce trece această punte de scînduri, foarte subredă, de la un mal la altul. Pentru că dacă are curajul cineva să privească în acest incomensurabil al oricărei date științifice, atunci ajunge în adîncimi atît de amețitoare, încît nu găsește niciodată nici o urmă de răspuns. Toată știința modernă este într-o fază de incertitudine, care merge de la relația de incertitudine pînă la incertitudinea de ordin absolut, în sensul unei vederi, măcar conceptuale despre lume. Totul este pus în discuție.

Prin urmare, să ne înțelegem, nu voi explica astăzi, în nici un mod, procesul de creație al operelor mele. Nici eu nu-l cunosc și mi s-ar părea curios să lămuresc pe alții despre lucruri care pentru mine însumi sunt un mister.

De altminteri, trecînd mai departe la o intrare în amănunt, ar fi să mă întreb în definitiv dacă procesul de creație este o abstracție și măcar să vedem dacă există o realitate care să ne dea mai multă lumină. Dacă ne mărginim să considerăm scriitorii așa cum sunt și mergem la ei

— nu la adevăratul scriitor, pentru că nimeni nu știe ce este un adevărat scriitor — mergem la cei ce numește bunul simț scriitor, adică la acei cari în mod curent se numesc scriitorii, trebu[ie] să observăm că nici vorbă nu poate fi de procese de creație identice. La fel, la același scriitor nu poate fi vorba. Eu mă întreb la mine însumi. Opera mea este de o diversitate voită, dar așa de mare că nici un moment nu-mi îngădui să știu care este <motivul> momentul la care m-aș putea referi, ca la un moment de centralizare organică. Care este procesul de creație care corespunde în opera dramatică, poezie, roman, eseu, în toate celelalte preocupări? Ce să lămuresc aci? Să lămuresc cum se scrie o poezie? Mi se pare o glumă. Cum se scrie un roman de soi, de autenticitate reală? E cu neputință. De altminteri cred că este o neputință lucrul acesta într-o conferință în fața unei asistențe.

Domnilor, mai curînd ar fi realizabil acest lucru, dacă un scriitor ar fi închis undeva într-o cușcă de sticlă, scriînd romanele acolo și lunea ar plăti o taxă oarecare ca să defileze în dreptul cuștii, pentru a vedea cum scrie și care este procesul de creație al scriitorului. Cert este că rămîne un domeniu de intimitate absolută. De altminteri în această dificultate de a găsi un moment mai semnificativ al carierei mele, mă găsesc mai ales atunci cînd caut să dau o realizare concretă acestei explicații.

Domnilor, cred că ar fi mai simplu decît să ocim atît, dacă este vorba de procesul de creație al operelor proprii, să vedem care este procesul de creație al unei conferințe.

Ce probleme concrete pune o conferință? Și pentru că nu este vorba de o discuție abstractă, să ne mărginim la conferința de astăzi. Să vedem mai de aproape cum se realizează o conferință și să vă mărturisesc sincer, că bucuros aș fi să împărtășii și d[umnea]v[oa]s[tr]ă puțin necazurile unei conferințe. Oricine spune că este mult mai plăcut parcă, să stai în bancă și să aștepti să explice altul care este procesul de creație, decît să stai aici și să explici pentru alții care este acest proces de creație.

Deci, domnilor, într-o bună zi organizatorul acestor conferințe, care este dealtminteri și un publicist remarcabil, mi-a propus să vorbesc despre procesul de creație al operelor proprii, la Ateneu. În primul moment ideea m-a înspăimîntat. I-am spus că eu nu țin conferințe, că nu văd cum un proces de creație s-ar putea dezvălui în fața unei lumi pe care nu o cunoști. I-am spus că dificultățile sunt atât de mari, încît nu pot accepta această conferință. Dar dînsul a insistat atît de mult, încît, așa cum se întîmplă întotdeauna, a trebuit să accept. L-am făcut atent însă că în primul rînd la o conferință îmi repugnă ceea ce constituie abstractul ei, adică ideea de a fi prezent la o oră fixată cîndva, undeva, într-o clipă în care nici nu poți să știi cum vei fi, într-un moment în care nu poți să știi dacă va ploua, dacă ai chef să vorbești sau nu. Mă gîndesc că dacă vrei te duci într-o vizită la un prieten, că-ți face plăcere, sau de nu, ai libertatea de a amîna vizita; dar să fixezi un asemenea *rendez-vous* de la care nu te poți sustrage, este un lucru care constituie o presiune permanentă asupra ta. Tot timpul de la acceptare pînă la execuție, constituie o orientare a tuturor preocupărilor în sensul acestei conferințe. Prin urmare, iată un motiv de iritare în procesul de creație al unei conferințe. Acceptată situația, se pune întrebarea, cum realizezi o conferință? Aci sunt noi dificultăți. Nimic nu este mai abstract decît o conferință. Iată de ce. O convorbire se adresează unei lumi pe care o cunoști, unui cerc în care sunt doi parteneri, în care sensul merge de la unul pînă la celălalt ca o suveică într-o urzitoare. Dar unde este al doilea partener cînd vorbești într-o sală de conferințe? E foarte ușoară o convorbire cînd sunt două, trei persoane, dar de îndată ce intervine un număr mai mare de ascultători, dintr-odată nu mai este posibil stabilirea unei legături concrete, neștiind pentru cine vorbești, cum trebu[î]e să vorbești.

Domnilor, privesc această sală acum. E pentru mine o nedumerire completă. Este formată într-un mod așa de variat, încît sunt într-o mare încurcătură, deoarece nu știu pentru cine să vorbesc.

Sunt figuri mai prietenoase care te urmăresc mai de aproape, altele mai puțin prietenoase, care probabil că se așteptau la altceva. Iată dificultatea ce se ivește, gluma este puțin elegantă, dar nu poți să prinzi o sală de iepuri dintr-odată, trebu[î]e să te mărginești a discuta de la om la om, de la inteligență la inteligență, fiindcă așa poți ajunge la stabilirea unui fir concret. O conferință este o absurditate, fiindcă este debarasată de toate elementele ei concrete și redusă deci la o abstracție. Oroarea aceasta față de conferință am explicat-o domnului organizator, arătîndu-i cît de furios am fost într-o anumită împrejurare cînd am fost silit să rostesc o conferință. Am început prin a spune că este un adevăr că am un soi de oroare și de conferință, și de conferențiar și de cei care ascultă conferința și iată de ce. Conferința în sine am arătat că este o abstracție. Sunt lucruri infinite mai interesante scrise pe îndelete și chiar infinite mai interesante decît cele mai strălucite conferințe. Este prin structura ei și prin *tempo* [-ul] care se imprimă o banalitate redusă la convențional. Gîndiți-vă că sunt pagini care se scriu în decurs de săptămîni, de luni, de ani de zile, gîndiți-vă la 10 ani, și totuși trebuie să se creeze un număr de pagini care merg deșirîndu-se ca de pe un mosor, în decurs de o oră. Prin urmare, este condamnată la o superficialitate.

În ce privește conferențiarul, nu văd ce sens are să caute o expresie atît de nepotrivită, o expresie redusă la o cheie « passe-partout » care să se potrivească la toate ușile pe care le înțînește, cînd ar putea să scrie foarte bine o lucrare pe îndelete, temeinic, la ora de cea mai bună dispoziție a lui, în momentele de grație ca să spun așa, și nu cînd este condamnat să țină conferința cu orice preț. În asemenea condițiuni, o conferință se reduce la un cuplet, adică domnul conferențiar știe de obicei ce are să spună, fiindcă a mai spus de nenumărate ori, fiindcă nu se mai pune chestiunea gîndirii concrete, a unui proces de creație, ci a unei virtuozități de execuție, de realizare. Dar aci apare, în sfîrșit, cu totul opus însușirilor de creator, pentru că

poate să fie un foarte bun executor absent, fără participare la creațiune și dovedind ușurință, dexteritate, fantezie superficială, adică seducție. Pe urmă o conferință este plăcută; ori [*sic*/] nici o operă adevărată nu poate fi plăcută. Toate operele adevărate conțin în ele ceva care cutremură.

Prin urmare, o conferință se va reduce în cele mai multe cazuri la acest cuplet. Astfel sunt actori care în toată cariera lor, au avut un succes o singură dată. Ei își aduc aminte de un pasagiu pe care l-au spus și au fost aplaudați și ca atare în toate piesele pe care le vor mai juca pînă la sfîrșitul vieții lor, vor căuta să plaseze exact acel moment de atunci și să reprezinte piese potrivite acestui canon. Exact ar fi situația cînd la un examen, în fața unei comisii dezbile, s-ar prezenta un candidat mai șiret și cînd profesorul îi cere să spună *Lucașfăru*, el neștiind decît *Latina gîntă*, o spune, că o știe perfect. Dacă comisiunea este indulgentă și uitucă și nu știe ce a cerut, atunci fără îndoială că are un succes enorm.

În aceeași situație sunt conferențarii; dacă sala uită ceea ce a cerut și se mulțumește cu ce dau conferențarii, succesul este foarte mare. (*Ilaritate*).

Renunțînd la fondul însuși al ((unei)) conferințe care nu are ceva concret, un discurs e în legătură cu toate momentele date, o pledoarie, este ce poate fi mai complet pentru că împărtășește un anumit moment istoric și un obiect; vedem că o conferință nu are obiect, ea este o abstracție. Prin urmare, deosebirea acestor care caracterizează procesul de creație al unei conferințe și procesul de creație al unui discurs, este fundamentală. Discursul este o expunere concretă chiar fără obiectul unei convocări anume, într-o sală, la un moment dat, în fața unei asistențe care te urmărește cu întreaga personalitate. Cum vedem avem un moment concret aci, iar conferința caută să instruiască fără să meargă la Universalitate. Aci este dificultatea ei. Prin urmare, mai toate conferințele se mărginesc la ceea ce numim circumstanțe exterioare, la anecdote și la împrejurări din afară.

Am urmărit parte din aceste conferințe, care ar fi vrut să aibă un aer confesional, să evite abstracția recurgînd la confidențe.

Eu vă întreb, ce sens poate să aibe o confidență, o confesiune, făcută unei săli întregi? Nu e nimeni care să nu fie nemulțumit cînd un cuvînt mai frumos nu i se adresează personal, ci se adresează tuturor. E o glumă curentă, un răspuns tipic — al oricărei femei care nu vrea să i se spună lucruri care s-au mai spus și altora. Prin urmare, este o confidență adevărată, este prin structura ei o legătură de confidențe, de intimități, cîntine nenumerate momente de indiscreție.

Credeți sincer că se poate [*sic*/] face de la această tribună, de la acest pupitru, confidențe măcar în ce privește scrisul? Credeți sincer că se pot face indiscreții? Că un scriitor vă poate spune tot ceea ce gîndește, ceea ce a trăit și cum a trăit referitor la opera lui? Desigur că nu, domnilor, fără discuțiune, nu.

O conversație într-un salon are un sens cînd sunt două, trei persoane care se cunosc perfect; dacă vine un străin, atunci se pierde ceva din concret, căci cu cit este mai întinsă asistența, cu atît caracterul de confidență se pierde; caracterul de concretitudine se pierde și devine general pe măsură ce este mai larg aplicabil. Prin urmare nu poate avea acest caracter de confesiune.

Rămîne, cum am spus, să căutăm o soluțiune, pentru a ieși din încurcătură, în domeniul glumei, al anecdotei și al distractivului.

Vă mărturisesc sincer că eu conțez și pe bunăvoință d[umnea]v[oa]s[tră] și pe complicitatea d[umnea]v[oa]s[tră] puțin, ca să trecem cit se poate mai ușor de această încurcătură. De altminteri prudent și nedumerit, am recurs la un mijloc care mi s-a părut eficace pentru a birui dificultățile. Am rugat pe d[omnul] organizator să-mi spună ce crede d[omnia]-sa, care are o oarecare experiență în acest sens, că ar interesa sala, o sală care nu există pentru mine decît sub o formă abstractă. Și pentru o mai precisă lămurire l-am rugat să-mi scrie chiar sub formă de întrebări, ceea ce cred, d[omnia]-sa cu experiența și cunoștințele

ce le are, că ar putea interesa această asistență de astăzi **.

Am aci întrebările d[omnului] organizator. Le-am cerut așeză, mi le-a dat azi dimineață, și vreau să credeți că nu le-am citit pentru a păstra caracterul de concredință. Se va impune probabil constatarea că dacă nici soluțiunea aceasta nu reușește, e puțin probabil să se găsească o soluțiune mai bună.

Iată întrebările domnului organizator.

— Când ați început a scrie poezii și în ce împrejurări?

Poezii proaste am început devreme, dar nu știu ce se înțelege prin poezie. Nu știu de când am început să scriu poezie propriu-zisă; nu știu dacă am scris poezie cu adevărat. Îmi amintesc că am scris prin clasa a V-a de liceu o poezie pe care am înscălit-o cu un pseudonim și am trimis-o la revista „Sămănătorul” unde era director Ceteri, care este consul pe undeva acum. Și naiv am adăugat acolo ca să îndrepte ceea ce va fi de îndreptat în poezie și să o publice în revistă. Am primit răspunsul după două luni de așteptare, sub forma obișnuită: «d[omnului] Godeanu — acesta era pseudonimul — că am îndreptat versurile d[umneav[oa]s[tră] spre coș». (Ilaritate) ¹.

Dacă ar fi de lămurit ceva mai adânc când am început a scrie, am să arăt că am început a scrie versuri în alt sens, pe front, deasupra Cașinului, la Cotul Ungureanu, deasupra Văii Oituz, în vara lui 1917, sub un umbrar, chiar în fața adăpostului care comunica cu tranșeul. Am început să scriu versuri de război,

** Anterior conferinței ținută la Ateneul român, Camil Petrescu, pe data de 9 mai 1943, a avut o discuție cu D. Smântănescu, discuție care a fost stenografiată tot de Ioan Boia. Din textul acestei stenograme, pusă la dispoziția noastră de Geo Șerban și din care domnia-sa a publicat cîteva pasagi, vom reproduce în notele de subsol cele mai interesante fragmente inedite.

¹ Pe urmă revista „Flacăra” a organizat un concurs printre elevii de liceu, pentru cea mai bună compoziție literară, cu întrebarea: care vă este idealul, care este scriitorul preferat de d[umneav[oa]s[tră]? Am luat premiul 3 în valoare de 15 lei, după doi alți tineri care au luat premiile 1 și 2 și care nu știu ce au devenit astăzi. Aceștia erau prin 1912, când eram în clasa a 7-a sau a 8-a de liceu. Ar putea fi un debut și aceasta? »

care au apărut sub titlul *Ciclu morții*. Am scris o parte din ele, atît de sîcîit de bombardamente, și-mi aduc aminte de un bombardament infernal din 26 iulie, care m-a zăpăcit tocmai cînd eram mai mult preocupat de versuri și am văzut că este mai bine de scris din memorie decît așa.

Trecem la a doua întrebare.

— Sub ce influențe spirituale sau literare ați simțit implusul spre creație?

Cu asta mergem înapoi spre pozițiuni tăgăduite pînă acum, ar trebui să vorbim în loc de floare de copac și de rădăcinile copacului. Cer dreptul să ocolim întrebarea și să trecem mai departe.

— În ce condițiuni ați scris versurile de război și în ce măsură participarea la război a format sau modificat structura d[umneav[oa]s[tră] sufletească?

Am povestit, nu cred că este timp suficient ca să povestesc mai mult, dar este o întrebare neînteleasă. Cu ce sentimente le recitiți în cadrul actualului război? Cu un sentiment de copleșitoare frățietate pentru cei care sunt pe front, pentru cei care după [sic !] de pe] front trimit versuri, pentru toți cei care știu că a trăi e mult mai mult decît a scrie. Cu sentimentul că acum, cei care scriu versuri pe front și cei care vor scrie din amintire, pe urmă, vor avea un material nesfîrșit mai complex și chiar ca emoție nesfîrșit mai adîncă, decît noi din războiul precedent. Condițiunile războiului actual, sunt parcă mult mai deosebite, sunt literalmente înfiorătoare, întrucît interven elemente care nu au fost în războiul trecut, de la avion pînă la tanc, înfîc problema existenței și experienței de război, cu siguranță că vor [sic !] crea poezi care să treacă în umbră tot ce s-a scris în legătură cu precedentul război.

— De ce ați început prin a scrie versuri cînd atmosfera operei d[umneav[oa]s[tră] — atît de diversă — vă destăinuiește ca un analist subtil al raționalului și nu al fanteziei?

Nu sunt un analist al raționalului, nu sunt un analist al fanteziei. Cred că aş putea să vorbesc despre mine cu mai multă libertate, numai cînd ar apărea lucrările mele, care traduc preocupările

din ultimii ani, despre cunoaștere în genere, adică atunci când aş putea să mă ocup şi să fac să circule lucrările mele de filosofie. Pînă atunci nu pot să accept nici o caracterizare a felului meu de a reacţiona şi deci nu pot accepta nici pe aceasta. Pot spune că am renunţat la poezie, spunînd că poezia este una, şi versul alta; poezia este o existenţă universală care depăşeşte cu mult haina versului — am renunţat la forma poeziei confirmînd îndoiala care stă la baza acestei întrebări.

— Îmi amintesc amintesc cu plăcere de poemul *Luminii* pentru *Kicsikém* şi *Transcendentalia*, îmi permit a vă ruga să ne spuneţi geneza lor? Cînd aţi creat aceste poeme, eraţi dominat de o stare de expansiune lirică, sau ele exprimă viziunea abstractă a unei obsesii filozofice?

<Cred că am arătat prin explicaţiunea de adineaori şi ce ne cere această întrebare >

Geneza lor este un lucru cu neputinţă de realizat în întregime. În *Luminii pentru Kicsikém* este de fapt un moment de întrerupere, un luminii în adevăratul sens al cuvîntului în totalitatea unor preocupări cari în fond erau dramatice, nu teatrale în seriozitatea cu care ar privi viaţa, în reacţiunile violente în faţa vieţii². Acest moment din *Luminii pentru Kicsikém*, în care cei care cunosc versurile ştiu că este vorba de o glumă, este de fapt un moment cu totul trecător şi dacă ar interesa cel mult anul în care a fost scris, s-ar putea preciza că era vorba de Timişoara, prin 1919 sau 1920.

Transcendentalia reprezintă cu totul altceva. Prin anul 1925 s-au iscat în cerurile tinerilor scriitori de pe atunci mari discuţiuni despre metafizica ((existenţei)). Şi au apărut în acel an o serie întreagă de sisteme metafizice. Mai fiecare tînăr a publicat prin gazete propriul lui sistem metafizic şi [se] comentau cu toată seriozitatea. Astfel în foiletonul

de joi se vorbea de sistemul metafizic al lui X, în cel de vineri de sistemul propriu metafizic al lui Y ş. a. m. d.

În împrejurările acestea, ca o reacţiune împotriva soluţiunilor metafizice, am vrut să subliniez că singura realitate pentru poet, în ce priveşte *Transcendentalia*, este sentimentul metafizic al existenţei, adică este faptul că noi trăim într-o nelinişte care merge spre etern, dar că aceasta nu este un motiv de cunoaştere, ci este o realitate, care trebu[ie] acceptată ca atare. Prin urmare există sentimente care întovărăşesc conceptele metafizice. Metafizicul în sensul acesta este obiect de poezie, mai mult decît obiect de cunoaştere conceptuală.

Poemele au apărut într-o vreme în care n-au fost remarcate, nimeni nu s-a oprit asupra lor. Erau prea abstracte. Mai ofereau ceva care mă amuza pe jumătate; pe vremea aceea se scria fără punctuaţie, era una dintre cochetăriile scriitorilor de pe atunci. Şi atunci am publicat şi eu fără punctuaţie şi aşa erau destul de abstracte. Am reluat aceste 7 poeme scrise în 1925, după ce au fost publicate în „*Cetatea literară*” şi au fost editate numai în 100 exemplare în 1931. Recent au apărut în „*Revista Fundaţiilor Regale*”.

— Cum şi în ce împrejurări scrieţi? Anumite cărţi le elaboraţi într-un anumit cadru?

Care sînt condiţiile materiale ale scrisului d[umnea]v[oa]s[tr]e?

Este o întrebare mai cumsecade la care am să răspund, aşă, tot aproximativ, puţin ocolit şi tot atît de puţin mulţumitor în fond, ca şi răspunsurile la celelalte întrebări.

Bineînţeles că mă gîndesc că întrebarea se referă la operă de oarecare substanţialitate. Vreau să spun că poezii se pot scrie oricum; o piesă de teatru şi un roman comportă dificultăţi atît de mari şi mai ales o concentrare materială cu totul deosebită. Din cauza acestora, ţările mici nu prea au scriitori mari. O carieră de scriitor mare necesită neapărat o anumită punere în scenă materială. Romancierii mari au dat numai popoarelemari, pentru că este un întreg complex material absolut necesar creaţiunii unui roman.

² * [...] ce ar fi de reţinut din versurile acestea, este un soi de melancolie luminoasă, care era făcută şi din faptul că era vorba de o femeie din alt neam şi din sentiment de oboseală nesfîrşită — şi am ajuns la confesia exagerată — dar şi din darul de lumină pe care-l aducea o zburdnică făptură graţioasă şi inconştientă ca o mîţă.

Întii și întii în ce mă privește, am o oroare de a lucra la un roman. N-am scris decât două romane și fac tot posibilul ca să evit să scriu pe cel de al treilea. Este o oroare mai întii fizică. Cea dintii nemulțumire este că scrisul cere o concentrare atât de mare, încât devii puțin neom, este o stare de grație, care în fond este de ingrație. Nu cunosc ceva mai zăpăcit decât pe mine însumi când scriam roame. Întii îmi închipui că este o mare dificultate de suportat pentru prietenii mei. Toți romancierii sunt plictisitori, sunt obsedați de personagiile lor și nu vorbesc decât de ele. Nu mai vreau să scriu romane.

Îmi aduc aminte când scriam la *Danton*; o persoană binevoitoare învățase toată Revoluția franceză pe dinafară numai ca să mă poată asculta și [să se poată] certa cu mine pe anumite incidente ale piesei. Și astăzi îmi dau seama că era la acea persoană binevoitoare multă șteretene, pentru că se făcea că mă contrazice tocmai ca să mă facă să vorbesc cu mai multă pasiune de personagiile ce mă interesau. Pentru mine această stare ingrată, este penibilă. Comportă momente caraghioase și ridicole, e ceva care îmi repugnă. Este o scădere din demnitatea de om în sensul brutal. Prin urmare, faptul de a trăi un an de zile într-o lume ficțională, este agreabil doar când se întâmplă altora, dar pentru tine care treci ca un năuc printre automobile și care te duci la un cinematograful în loc să te duci la un curs universitar, sau la o revistă unde ai obligații, este destul de neplăcut.

Anecdota ar fi mult prea confidențială de povestit și toate s-ar putea publica sub forma de jurnal. O serie întreagă de romancieri au căutat să publice odată cu opera, și jurnalul operelor. Și mă gândesc îndeosebi la Gide care odată cu opera sa a publicat și jurnulul.

Nici forma aceasta nu mă interesează prea mult, fiindcă am sentimentul că niciodată nu pot da decât o atât de infimă cantitate din ceea ce solicit, încât numai cu un sentiment de jertfă accept asemenea lucrare.

În ceea ce mă privește scriu romane într-o primă fază care este așternută în

fuga condeiului pe hîrtie, și pentru că suntem aci și ocolind unele indiscrețiuni, să vă povestesc cum am scris *Ultima noapte de dragoste, prima noapte de război*, pentru a încheia o abstracție prelungită, cu un fapt concret.

Din motive care rămîn numai pentru mine, aveam nevoie în anul 1929 de bani și atunci m-am adresat celui mai luminat dintre editorii noștri, profesorului Al. Rosetti, care pe vremea aceea dirija editura „Cultura Națională”. I-am spus că vreau să scriu un volum de nuvele. Ideea l-a încântat, dar am spus că am nevoie cît mai repede să scriu. Mi-a explicat că este ceea ce vrea, deoarece fiind la începutul lui martie ar fi vrut ceva pentru mai. M-a întrebat care ar fi prima nuvelă, pentru a-i da titlul volumului. Mă gîndeam adesea că prima nuvelă s-ar petrece în preziua declarării războiului și în noaptea declarării războiului și atunci i-am dat acest titlu care a rămas. Ne-am înțeles prin urmare, va apare un volum de nuvele. Am dat amănunte despre alte nuvele care ar fi putut apare acolo. Am scris în 15 zile prima nuvelă, dar n-a fost nuvelă fiindcă s-a întins atât de mult încît a luat 150 pagini. M-am dus la profesor și i-am explicat marea încurcătură. A fost de părerea mea de a-i mai pune încă 70 de pagini și să-l fac roman de 220 pagini.

Într-adevăr s-a tipărit textul și aș putea să adaug, și aceasta ar fi poate interesant ca trăsătură psihologică, faptul pentru mine esențial că nu pot lucra decât asupra corecturii. Prima versiune este un pretext, numai ceea ce e tipărit are o realitate pe care pe urmă se poate ațasa toată nuanța pe care vreau s-o dau. Într-un anumit sens aș putea compara această primă versiune, această tehnică a unei versiuni inițiale, cu acea tehnică prin care se pescuiesc stridiile în Bre-tania. Se aruncă în lacul respectiv de pe malurile oceanului, crăci de copaci care după cîtva timp sunt încărcate de stridii și scoase așa afară. Acesta ar fi rolul unei prime versiuni care este făcută cu foarte multă neglijență, care reprezintă traiectoria cărții, din ea urmînd să se ramifice incidentele care formează substanța cărții.

Sambata 15 Mai 1943, ora 4-30 pm.

SEZATOARE LITERARE

CAMIL PETRESCU

scribiele despre

"PROCESUL DE CREAȚIE"

15.V. 943

ai guvernului sale

AL. AL. PHILIPIDE

si

RADU BOUREANU

vor citi din poeziile proprii

Program muzical

Mircea Negrescu va executa in violina Sonata de Beethoven

La pian D-I I. PILIONESCU

2) Alexandru Bădulescu (bass) aril.

Statutele se găsesc în Agendă „ORFEL” Căminul Victoriei 44

Studentii și elevii intrarea generală 50 lei

Scutit de impozit este: N. P. N. AL. PHILIPIDE

Am venit peste câțva timp la d[omnu]l profesor Rosetti cu cele 200 de pagini și era încântat că le-am dat la timp să le citească și a și fixat data apariției cărții. Mi-a venit o nouă corectură și l-am anunțat că vreau să pun încă 45 de pagini, explicându-i că abia acum personajele îmi apar neîntregi; dacă le privesc de aproape, cum vă spuneam că privesc orice realități psihologice, lucrurile par mai profunde decât dacă nu le privești. Personajii apăreau cu necesitatea completării. Am dat înapoi de data asta 300 de pagini și Rosetti mi-a condiționat să nu mai adaug nimic, fiindcă am produs o adevărată exasperare la tipografie. Aș putea spune că au fost și alte corecturi. Cred că romanul cu adaosurile venite la fiecare corectură, s-a încheiat la 560 de pagini fiindcă am fost silit. Cred că l-aș fi continuat dacă aș fi avut posibilități fizice pînă astăzi, fiindcă nu văd de ce m-am oprit acolo.

Poate bine am făcut că l-am întrerupt fiindcă trebuia să urmeze partea [a] doua; aș fi fost obsedat de continuare.

Cu totul altele au fost împrejurările care au determinat structura romanului.

Debutul meu de prozator în sensul în care mă întrebă d[omnu]l organizator, coincide cu o carență tipografică a lui Liviu Rebreanu și iată cum. Am pomenit adesea de o revistă „Cetatea literară” pe care o scoteam eu în 1926. În primul număr aveam promisiunea colaborării lui Liviu Rebreanu cu o bucată de proză.

Liviu Rebreanu, ca un mare scriitor, promitea mai ușor colaborarea decât o dă. Mă amîna întotdeauna că-mi trimite bucata, dar a trecut timpul și a venit joi, vineri și sîmbătă trebuia să apară revista. Atunci vineri seara am înțeles că nu voi avea colaborarea — de fapt a colaborat la numărul următor — și atunci neavînd cu ce să se completeze locul rezervat, m-am apucat și am făcut un fel de farsă literară, care a făcut mult zgomet pe vremea aceea. Am scris niște scrisori imaginare ca din partea unei femei, pe care le-am semnat mărunț de tot cu litera «T». Au produs oarecare senzații, au stîrnit multă curiozitate, chiar în numărul următor — dar n-am spus la nimeni cine este scriitorul. Au

fost fel de fel de ipoteze. În numărul următor chiar E. Lovinescu a scris un articol în revistă, un articol intitulat «T», în care salută apariția în literatură a noii scriitoare pe care pentru moment o numea doamna «T».

Nu s-a știut ani de zile cine este cel care a semnat, exact trei ani, mai ales că a continuat cu încă două bucati.

Dificultatea foarte mare a fost pentru mine când am integrat în romanul *Patul lui Procust*, acest capitol, că trebuia să dau un nume în roman acestei eroine care mi-a scris scrisorile. Și atât de mult era fixat în mintea scriitorilor din cercul nostru numele doamnei «T», încât nu puteam să-i dau nici un nume decât doamna «T». Am arătat că totuși i se spunea numai doamna «T». A trebuit să dau și o explicație și am căutat una care mi s-a părut ingenioasă. Am spus că avea un nume foarte banal, se numea în școală Nicolae T. Maria și mai era încă o colegă, tot în aceeași clasă, care se numea Niculescu M. Maria, sau nu-mi aduc aminte cum, erau aceste două inițiale și ca să le deosebească colegele, le spuneau uneia «T», alteleia «M». Și astfel am limpezit³.

³ «Având nevoie de bani, după *Ultima noapte...* m-am gândit să scriu un roman nou. Dar pentru ca să mai câștig timp, și pentru că aveam tipul doamnei «T» creat, și pentru că acest tip lăsa un loc liber pentru trei [personaje] care apăreau în acest roman, l-am integrat cu alt manuscris început mai de mult, cu care nu avea nici un fel de conjunctură inițială, cînd[,] într-o după amiază de august[,] apare alt tînr pe care l-am identificat și care se numea Fred Vasilescu.

Toate personajele acestea sunt făcute în *Patul lui Procust*, spre deosebire de *Ultima noapte...* exclusiv cu incidente de viață, nu autentice, că autenticitatea are după mine alt sens, ci strict adevărate; adică[,] propriu zis, nu este nici un incident în toată lumea aceasta, care să nu fie luat dintr-o întîmplare din viață. Însă distribuția acestor incidente este făcută după legile de organicitate ale personajelor.[...] În *Patul lui Procust*, Ladina este iar un om care este în luptă cu această viață românească, prin care cred că înțelegi societatea românească și nu cea bucureșteană, cea intelectuală bucureșteană, și cred că nu are nici o valoare [estetică] așa cum am înfățișat eu acolo[,] cînd li pui oglinda dinaintea și dă peste ea. Dacă vrei să faci intelectualul adevărat și dacă-l [re]dai cum este[,] înseamnă satiră. Am spus în *Suflete tari* să fie bibliotecarul personajul principal și mi s-a spus că nici un boier român nu are bibliotecă. Ce

Să trecem mai departe, căci mai sunt întrebări pe aici și să dăm o satisfacție mai completă domnului organizator.

— Ce lucrați cu mai multă plăcere?

Nimic. <[*Ilaritate*]>

N-am plăcere să lucrez deloc, n-am lucrat în viața mea cu plăcere, așa că iată un răspuns precis, mai precis decît toate pe care le-am dat pînă acum.

— Vă lăsați în voia inspirației, scrieți cu facilitate, sau germinați mult timp anumite motive care vă obsedează?

Ar fi multe de spus. Un singur lucru însă este că nu concep scrisul decît în două faze distincte, precise. Adică într-o epocă în care elanul sufleteș este totul, este un fel de scris «à chaud» și înțeleg ca versiunile acestea să le am cîțiva ani în sertare. N-am publicat nici o lucrare, nici de teatru, nici de versuri, nici un roman care să nu fi așteptat într-o anumită formă cîțiva ani în sertare. Chiar *Ultima noapte...* avea o serie enormă de fișe pe care eu le pregăteam pentru teatru, personajile erau revăzute de acolo și cu toate acestea a mai întîrziat încă 6 luni după ce am scris-o în corectură⁴.

eram să fac? Vorbind despre un român prin 1924 [arătam] că mentalitatea unui ministru din acea epocă e mentalitatea unui șef de gară din Franța. Și ce poți scoate din mentalitatea vulgară[!] Acum îmi dau seama că Ema devine Emilia din *Patul lui Procust*, și ca fizic și ca prostie, ca tot.»

⁴ «Adunarea materialului îmi ia cîțiva ani. Zece ani pentru cel din 1930. De zece ani adun material pentru romanul început acum și nu știu cînd se va sfîrși, avînd obligația prin contract să-l predau la toamnă. Pentru acest roman adun tot ce-mi cade la îndemînă, încît la mine acasă fiecare lucrare are cîte un dulap al ei, cu fișele ei, materialul documentar, cărți, tăieturi din ziare, magazine ilustrate, tot ce constituie atmosfera unei epoci, fotografii, cărți poștale. Sunt o mulțime de lucruri care contribuie mai trîziu ca să-mi înlesnească realizarea, dacă nu a unor momente de efectivă creațiune, măcar a atmosferei[...] una din condițiunile fără care nu poș să lucrez, este sentimentul că nu trebuie să mă repet în nici un caz în ce-fea ce scriu. Nu pot suporta nici ideea că o imagine dintr-o carte se găsește în alta după 10 ani, pe cînd alți scriitori au tendința de a-și relua la nesfîrșit temele. Eu dimpotrivă, am un fel de oroare, nici măcar romanul[,] nici tehnica nu mai seamănă, nici o carte nu mai seamănă una cu alta.

Din cele două romane, unul reprezintă o tehnică și celălalt e pe alt plan. Și romanul [de] acum va fi cu totul altfel. Și fiecare pagină din fiecare carte

În asemenea condițiuni, nu se poate să scriu romane în serie și să public într-un ritm automat câteva romane pe an cum se obișnuiește în alte țări.

— Într-un timp v-a stăpinit teatrul, în cadrul căruia ați stăruit.

Ce sens are titlul primei încercări dramatice: Jocul ieilor și care este tema acestei opere ?

Domnilor, ar fi prea complicat lucrul și s-ar prelungi prea mult această explicație, dacă aș lămuri tot ce mi se cere.

Dar *Jocul ieilor* îmi amintește un lucru și vreau să-l spun aci și dacă nu ar fi decât atât și tot ar avea un sens conferința de astăzi. Am scris *Jocul ieilor* prin 1916, adică în momentul când terminasem stagiul militar și așteptam să fiu trimis «pe zonă», cum se spunea. Am continuat în timpul războiului când am fost rănit și l-am continuat apoi imediat după război.

Ceea ce voiam să vă spun este că am citit această piesă unui prieten a cărui amintire mă obseda totdeauna. Era un student în anul ultim de la cursul profesorului Mihail Dragomirescu, era inteligența critică cea mai strălucită pe care am întâlnit-o, cel puțin în lumea încă neformată. Se numea M. Iliescu. Ca fizic era cu totul opus așteptărilor pe care le provoca scrisul său, istețimea critică și inteligența scăpărătoare. Era oltean și

este făcută să nu semene cu altele. Din cauză că nu mă pot repeta, nu pot citi la o conferință ceva, deoarece mă repet. Am impresia că lucrul nu mai are prospețimea și autenticitatea pe care am căutat să i-o dau prin înțelesul dinții.[...]

De aceea [...] când aud cite un admirator care îmi spune cu candore, de ce nu ne mai dai ceva nou, răspund și eu[...] de ce să dau ceva nou fiindcă așteptați, și spun că și d[umnea]ta mergi pe jos pînă la poștă, fă-mi deci plăcerea și mergi pe jos pînă la Sinaia. Îmi ceri prea mult pentru plăcerea d[umne]tale ca să scriu un roman, care este o sursă de suferințe pentru mine. Numai o corectură cit de mult mă exasperază și s-a creat aci un fel de legendă datorită corecturilor numeroase pe care le fac. Adevărul este că niciodată n-am priceput de ce un scriitor nu are dreptul să facă oricâte corecturi vrea, pentru că nu s-a înființat scriitorul pentru tipar, ci tiparul pentru scriitor. Și eu dacă aș avea bani aș scrie romanele mele și nu le-aș publica decât într-un singur exemplar.

Cum am spus am un fel de fobie a tiparului. De aceea se face acum atîta caz de manuscrisul pe care l-am depus la biblioteca Vaticanului, tot așa[...] ca să nu am grija tiparului.[...]

avea înfășișarea literalmente a unui preocupat; negricios, cu dinții albi, de o cordialitate și jovialitate extraordinare, de o inteligență critică admirabilă, într-o voce bună de nedescris.

Nenorocul a fost că se îmbolnăvise în timpul războiului chiar, de o tuberculoză a coloanei vertebrale. A stat trei ani în gips. Doctorii prieteni spuneau că dacă ar fi putut merge la băi la Techirghiol, era un an în care Techirghiolul era interzis, ar fi putut fi salvat. Eu cred că ar fi fost salvat nu numai omul M. Iliescu, dar și[...] probabil, cel mai de seamă critic care ar fi fost între cele două războaie. Lui i-am citit prima mea lucrare *Jocul ieilor* și mi-a împărțit-o cu multă căldură. Dacă pomenesc acest lucru îl fac pentru că nu l-am ascultat. În prima versiune erau patru acte. În vremea aceea însă era foarte citit și apreciat Bataille și mai ales Bernstein. Eram sfătuit de cercurile teatrale de atunci să reduc piesa la trei acte. Marin Iliescu a fost revoltat și astăzi constat că el a avut dreptate.

Lucrarea a fost prezentată la Teatrul Național unde a fost admisă. Am retras-o de acolo pentru a o duce la un teatru particular și pusă apoi în repetiție pînă în săptămîna premierei. Era o distribuție destul de interesantă căci jucau acolo: Storin, Mihalescu, Ion Manolescu, Iancovescu și d[foam]na Bulandra și încă un stol întreg de tineri cari au devenit pe urmă mari vedete.

Spre marea mea părere de rău, pentru că mi se cerea modificări pe care astăzi le-aș face, am refuzat să le fac și în săptămîna premierei — era în anul cel mai greu pe care l-am trăit în viața mea, aproape tot așa de greu ca anul de război — mi-a venit foarte greu să renunț la această premieră. Venisem din Moldova numai în tunica militară, fără nici o situație, fără nici un ban și locuiam într-un soi de bucătărie care devenise cameră mobilată pe strada Plantelor cred, și cum terminasem piesa și cum o repetam, nu aveam altă posibilitate de hrană decât un sac de pesmeți dat de un prieten. A fost atunci un an îngrozitor și din păcate nu mi-a trecut prin cap și nici direcțiunii teatrului, că exista un obicei în ase-

menea împrejurări ca să se acorde un soi de acout unei lucrări care este în repetiție.

În orice caz vă arăt că procesul de creație nu este așa de abstract cum s-ar părea. (Ilariate)⁵.

⁵ «Cînd am scris *Suflete tari* intenționeam mea a fost alta, pentru că îmi dădeam seama că *Jocul seletor* era o piesă de dificultăți pentru scenă și pentru că era o piesă de idee, m-am hotărât să scriu o piesă de adevărat teatru. Era o hotărîre luată la rece. Și atunci ceea ce m-a pasionat în *Suflete tari* n-a fost ideea și nici tema[,] cum greșit s-a înțeles, ci teatrul pur, situația dramatică în sine; am căutat o situație dramatică[,] așa[,] la maximum de eficacitate teatrală. Și chiar glumeam cu administratorul Teatrului Bulandra de atunci, d[omn]u] Alexandru Buzescu, spunîndu-i că dacă voi face teatru mai tîrziu, am să fac o piesă ca un automobil Ford, adică dacă se rup două roți să pot merge pe celelalte două. Nici nu știam ce adevăr spun, pentru că *Suflete tari* a mers totdeauna fără o roată[,] și fără cea principală. Niciodată n-am găsit pentru el interpretul necesar, încît a biruit prin celelalte roate, rolul fetei bătrîne și Culai Darie. Este ceea ce s-a întîmplat la *Mioara* mai tîrziu, cînd iarăși n-am găsit un interpret pentru rolul principal, care de fapt este interpretul întregului meu teatru[,] și care astăzi înțeleg că nu va veni așa curînd în teatrul românesc, încercînd să duc piesa prin celelalte roluri, fără axă și ruptă. A mers cum a putut. În orice caz se poate spune că *Suflete tari* rezistă la orice accident de teren. Celelalte citeva reluări au dovedit că merg oricum.

Tochmai ca să ispășesc păcatul cu *Suflete tari*, am să scriu mai tîrziu o piesă care să nu aibe teatru în ea, ci numai jocul de idei și confruntări de idei și am scris deci *Mioara*. Văzînat de excesul de teatru din *Suflete tari*, am răzuit acum însă că nu știu să scriu teatru, așa că am înțeles că nu este chip să fiu de acord în nici un mod cu contemporanii mei de atunci.[...]

O experiență fără actualitate nu este experiență, este numai pătanie.

Eu am arătat într-un articol pătania și experiența. Sunt oameni capabili de pătanie și [alții] care fac experiență; experiența înseamnă o luciditate. *Mioara* poate fi o pătanie a unui om, care a pătîit, devine însă experiență fiindcă începe să reflecteze asupra oamenilor.

Toți care nu înțeleg *Mioara* fac acest lucru din cauză că nu știu să deosebească între pătanie și experiență. Ei nu înțeleg decît pătania, nefiind capabili decît de pătania ei înșiși.[...]

Procesul *Mioarei* este o confluență dintre două surse. Este o întîmplare reală[,] din afară de oameni[,] și experiența mea personală, omenească.

Voi povesti din nou, deși am mai povestit cuiva împrejurarea în care mi-a încolțit în minte ideea de a scrie piese și nu m-a părăsit ani de zile după aceea.[...]

Erăm la Techirghiol în 1920, cîțiva invalizi de război și făceam acout [băi], pentru că nu erau alte instalații atunci, într-un soi de barăci, pe malul

Domnilor, este ora 6 și 2 minute, părerea mea este că nici o conferință nu trebuie să se sfîrșească, nu are nici

lacului, iar în barăci căzile erau despărțite prin paravane. Și o dată m-am pomenit strigat pe nume; am căutat în toate părțile și am văzut deasupra mea un cap în care nu exista oarecum partea de deasupra. Am rămas cutremurat și nu știam ce să spun, mă bilbliam. Atunci cel care mă întrebă a insistat: cum[,] Camil Petrescu[,] nu mă cunoști? El nu-și dădea seama că fiind în baie și neavînd bandajul și fiind întors cu partea stîngă spre mine, eu nevedeam decît rana. Mi-a spus numele lui[...]. Era un cunoscut cu care luptasem împreună. Eu plecasem rînit de pe front și lăsasem acolo, căzînd rînit apoi și el de o schijă de obuz care i-a retezat partea ochiului.

Am plecat de la baie împreună și a doua zi el m-a prezentat uneia dintre cele mai frumoase femei pe care am văzut-o în viața mea, pe care o văzusem numai în trecut înainte și o admirasem; mă prezentase soției lui. Ei bine, un an de zile am fost obsedat de ce trebuie să fie viața în acest cîmin.

Nu l-am mai revăzut multă vreme și nici nu știu ce se va fi întîmplat în căsnicia lui. Eu însă am tras experiența mea din alte împrejurări și am crezut că este o problemă sufletescă asupra căreia trebuie să se aplice toată lumea din acea epocă.

Eram indignat de desfrîul unei societăți care înțelegea acum[,] după ce scăpase de necazurile războiului, că nu are altceva de făcut decît să petreacă fără nici o considerație pentru nimic. Am vrut să-i pun înaintea ei oglindă.

A dat peste mină și oglinda s-a spart. *Mioara* a căzut.[...]

Este un proces etic, nu literar. Societatea românească a dat un examen și a căzut în 1923 și a suferit consecințele în 1940, 41, 42 și 43. În 1943 piesa s-a reluat, și trebuie să mărturisesc că nu este aceeași situație ca în 1926. Alta este înțelegerea și pentru problemă și pentru tot. Dar nu este mai puțin adevărat, că descendenții spirituali ai intelectualilor de la 1923 au ținut însă să-și spună cuvîntul cu orice preț și l-au spus sfînd un zgomet și un exces de risipă a candoarei, care mă jenează numai pentru că sîntem în război.

Sincer vorbind, am precizat încă o dată, că nu *Mioara* dă examen în 1943, ci societatea românească. În sensul acesta este îndrîjirea mea de a sublinia din toată producția mea această piesă. Ea are cea mai mare valoare etică pentru mine și[,] pentru că nu pot concepe o valoare de artă nefundată pe o valoare etică, spun asta [acum] în forma asta, pentru că dezbaterea însăși e mult mai complexă și ar necesita alt loc și alte mijloace.[...]

Cred că piesa va fi înțeleasă cu adevărat la o eventuală reluare după alți 17 ani și va fi subiect de teatru cînd va avea interpretul principal cum cere textul.[...]

Sunt modificări care privesc numai rolul femeii, rolul bărbatului a rămas absolut intact. Există o ediție 1927 tipărită, și ediția asta. Cred că s-ar

sens, trebuie întreruptă, altfel ar putea continua. Dealtminteri, nimic nu s'însușește și hotărîrea mea este luată ca la ora 6 să închei.

putea să fie jucată în viitor ediția veche. Aceasta nouă reprezintă oarecum conștientizarea capacității de înțelegere a publicului. Am cam îngrozat trăsăturile și așa am cam menajat înțelegerea publicului, renunțând la unele subtilități; au rămas altele care provoacă bătaie de cap unor oameni care nu pricep nimic. Printre cele mai rele observații care mi se fac, este că mi se atribuie mie lipsa de intelectualitate a personajelor pe care eu le denunț pentru lipsa lor de intelectualitate. Anumiți oameni cu condei fac pe proștii și[,] cînd eu pun un personaj să spună o prostie pentru dorința de a-l pedepsi — ca de altfel Caragiale pentru același lucru — ei îmi atribuie mie acest lucru ca și cînd eu aș fi personajul, sau la Caragiale cum el ar fi Pristanda. Mi se pare că aceste condeiuri [sic] ar fi sub nivelul de la 1923, cînd cel puțin influența lui Maiorescu împiedica anumite jalnice confuziuni.[...]

Actul venetian a fost scris, ca și *Suflete tari*, din dorința de a face teatru. *Mitică Popescu*, din contră, din dorința de a opune moldovenilor și ardelenilor, care prea aduc un spirit original, un tip din Muntenia și chiar din București. Apoi neavînd interpreți principali pentru lucrările mele, am spus că *miticii* voi găsi în București cîți vreau. Am greșit însă, l-am făcut prea profund în felul lui pe *Mitică Popescu* și propriu-zis n-am găsit interpret pentru el, pentru că unul este *Mitică* și altul *Mitică Popescu*. Am impresia că într-o zi toți poate Vasilache, poate Scărlăteanu, poate altul la care în clipa asta nu mă gîndesc, va da un bun *Mitică Popescu*, care, încă o dată, este totmai opus lui *Mitică*, fiind o dimensiune în plus. Dar nu-l pot reprezenta acum și din alt motiv, fiindcă ar trebui să modific unul dintre personajele secundare și nu accept, așa că-l las pentru mai tîrziu.[...]

Sincer vorbind de 10 ani nici nu mă gîndeam să fac literatură și nici n-am făcut din 1938 încocoace nici un soi de literatură, deși aș avea material adunat pentru oricite romane aș vrea să fac. Propriu-zis nu m-am gîndit să scriu romane. M-a obligat de la Fundația șeful meu de acolo, d[omnul] profesor Caracostea, care mai în glumă, mai în serios, m-a declarat mobilizat pentru roman. Precum știți[,] scriitorii scotesc că literatura este tot și că filozofia este o pierdere de timp. Punctul meu de vedere este totmai pe dos, literatura este o pierdere de timp și filozofia este singurul lucru care merită să te ocupi de el mai aproape. Eu am explicat profesorului pe de o parte, că există și o dificultate de fapt de a mai scrie literatură și aci venim la un alt soi decît al procesului de creație. Acest proces de creație implică o participare[,] pe care o înțeleg din ce în ce mai adînc și mai complexă, a subconștientului, nu în sensul că s-ar crea ceva în subconștient, ci în sensul că acolo[,] în subconștient[,] se elaborează o dispoziție pentru scris, o mobilizare interioară a tuturor datelor care constituie structura noastră sufletească la un moment dat. Ceea ce se vede la suprafață este flăcără

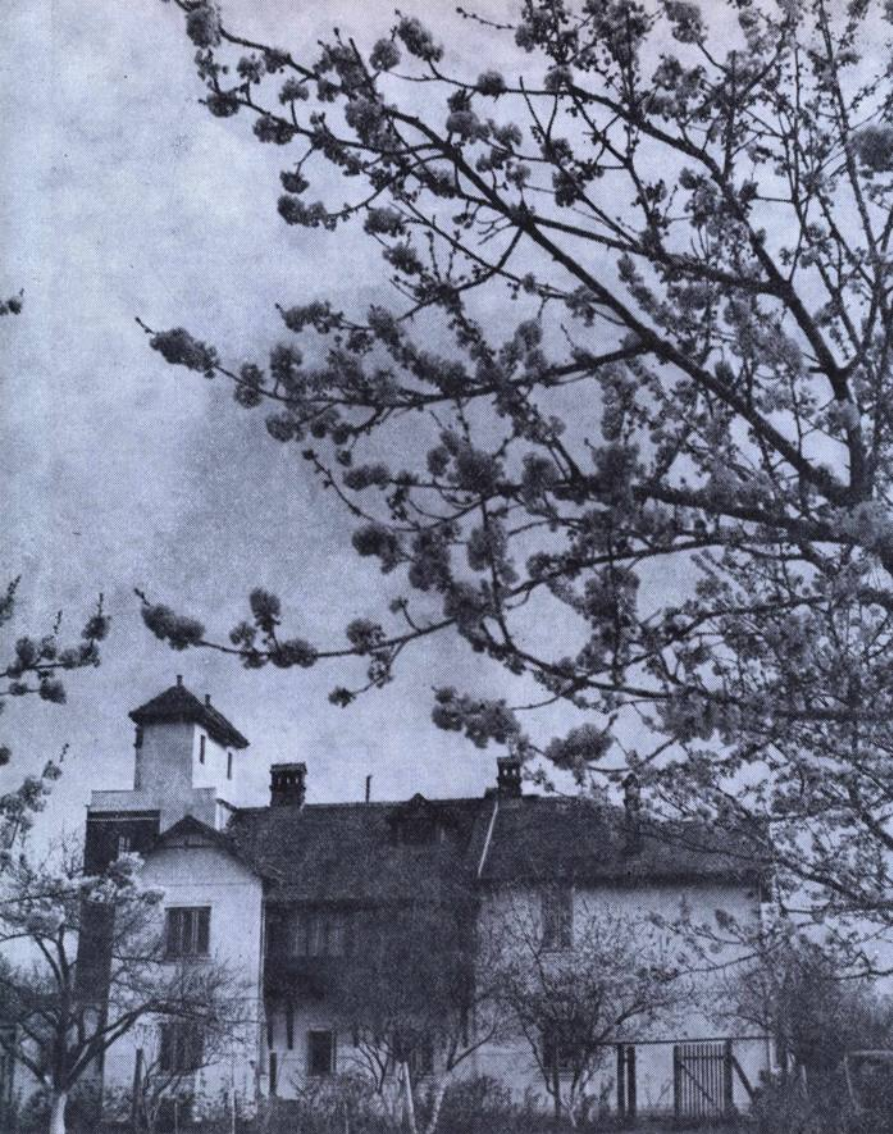
Eu vă mulțumesc pentru răbdarea cu care ați urmărit această conversație, care n-a fost conversație propriu-zisă, aceste explicațiuni care n-au fost explicațiuni și această conferință care în fond n-a fost o conferință nici ea.

care se ridică luînd formele cele mai colorate. Or tot acest subconștient al meu de 10 ani era în mod firesc orientat spre problemele de filozofie, era un fel de rezistență la orice altceva; orice noțiune străină de filozofie era expulzată de acest subconștient. În cazul cel mai fericit, acest subconștient îți furnizează ceea ce zic, numai dispoziția de lucru. Și lucrez deci cu enormă plăcere orice lucrare de ordin filozofic sau științific și cu o reală repulsie orice intrusiune literară. Ca o glumă spuneam profesorului Caracostea că un scriitor este ca o uzină și tot utajul lui este pregătit pentru o anumită producție, că nu poți să încălzești un cuptor de uzină luni, să-l răcești marți, să-l reîncălzești joi ș. a. m. d., ci îl încălzești pentru un an de zile. Prin urmare, nu puteam acum să mă încălzeșc pentru roman, pentru că ar fi trebuit întîi să mă răcesc pentru preocupările de filozofie. Totuși, pînă la urmă a trebuit să cedez. Am închis toate cărțile de filozofie în dulapuri și am scos toate fișele de roman și tot materialul documentar.

Povestesc asta mai ales, dintr-un soi de recunoștință pentru profesorul Caracostea, pentru că prima dată în viața mea, de 25 de ani de lucru, am cunoscut o vacanță. Pînă anul trecut lucram neîntrerupt iarna și vara, pentru că vara lucram poezii și iarna proză[,] și ceea ce vreau să spun este că n-am avut nici o vacanță niciodată. Vacanța aș fi avut[,] însă eram așa de obsedat de ceea ce trebuia să fac, încît nu puteam să nu lucrez. Dacă eram singur la Predeal, mai rău lucram ca la București.

Ei bine, în timp de trei luni de zile, pentru acest schimb de utaj în subconștient, în care tendințele de lucrări științifice erau anulate, deci de intențiuni de lucrări literare — în acest timp s-a creat un soi de echilibru, în care luni de zile, în viața mea pentru prima dată, nu aveam poftă să fac nici filozofie, nici literatură. A fost cea mai frumoasă odihnă pe care am gustat-o și pe care nu mi-am închipuit că o fac pînă la sfîrșitul vieții mele, căci eram neconștient într-o ardoare, fără nici un soi de perspective de întrerupere. Partea mai neplăcută este că acum n-am utilizat timpul acesta pentru roman. După ce am lucrat patru luni la acel fragment numit *Moartea pescărușului*[,] antrenat de prietenii din zona științifică și filozofică am vrut să dau pentru caietul de filozofie un volum de puncte de reper. Peste aceasta a venit invitația d[omnului] Liviu Rebreanu de a înscena *Mioara* și așa mi s-au luat vreo două luni de zile, pînă ce astăzi nici eu nu știu ce s'a mai fac.

Dacă voi începe să lucrez romanul va trebui mult timp și n-am nici mijloacele materiale ca să mă izolez cu adevărat, să fiu independent[,] și apoi nici nu știu dacă sănătatea mea ar putea rezista — acum după cele 2 000 de pagini ale manuscrisului de filozofie — la un nou efort de cel puțin 500—600 de pagini pentru roman. Dar cine știe? »

~~Atena~~

Melancolic
Cordofele
Sunt ca un băiețel
dun de ghin și te pui:
Dă-mi te la cântă,
Unde-i apă caldă,
Vei pe o mână de
Mădă ca mai rău,
Creată și înfățișată
Cu apă de băieți
Să cînte tu brai
Vei: ca un băiețel

Nu te dau la băieți
Că: a apă caldă
Și numai la apă
Dă și băieți
Să a băieți: dă
Apă și băieți
Și: băieți
Și: te dau la băieți

Nu dă un băiețel
Că: băieți
Nu dă un băiețel
Dă: băieți
Nu dă un băiețel
Dă: băieți
Nu dă un băiețel
Dă: băieți
Nu dă un băiețel
Dă: băieți
Nu dă un băiețel
Dă: băieți

T. Angelescu

TUDOR ARGHEZI

Mărțișorul e patria literaturii mele. De acolo au ieșit CUVINTELE POTRIVITE și toate scrierile adunate acuma într-o mulțime de volume, gândite la

«PATRIA

o masă dintr-o cameră mică pe care mi-o rezervasem pentru reverie. Mărțișorul așa cum se găsește, după ani și ani de muncă,

e opera soției mele, Paraschiva Burda, care, venind din Bucovina cu toate apucăturile țărănești, a căutat să facă din Mărțișor o grădină. Ea a muncit-o

LITERATURII

cu sapa și cu lopata, cu brațele ei, dînd și cu cîte un aju-

tor, pe ici pe colo, după micile mele priceperi. În Mărțișor am trăit vreme îndelungată în tovărășia nevesti-mi și a cîinilor noștri care au

MELE*

» dispărut cîte unul. În Mărțișor copiii noștri au devenit oameni mari, mari în sensul maturității.

... În Mărțișor mi-am scris, ca să întrebunțez un cuvînt delicat, și amintirile și impresiile de la o zi la alta. Polemica știută împotriva ocupației germane la București a căzut neașteptat în rîndurile tuturor cetățenilor. Mi-aduc aminte că am scris BAROANE cu creionul, în timpul nopții și contra obiceiului meu de a nu cînti niciodată nimic familiei, am invitat pe soția mea și pe copii să le citească o năzdrăvănie. La mijlocul articolului, creionat pe o hîrtie oarecare, nevastă-mea mi-a spus:

— Ți s-a făcut, dragă, de pușcărie.

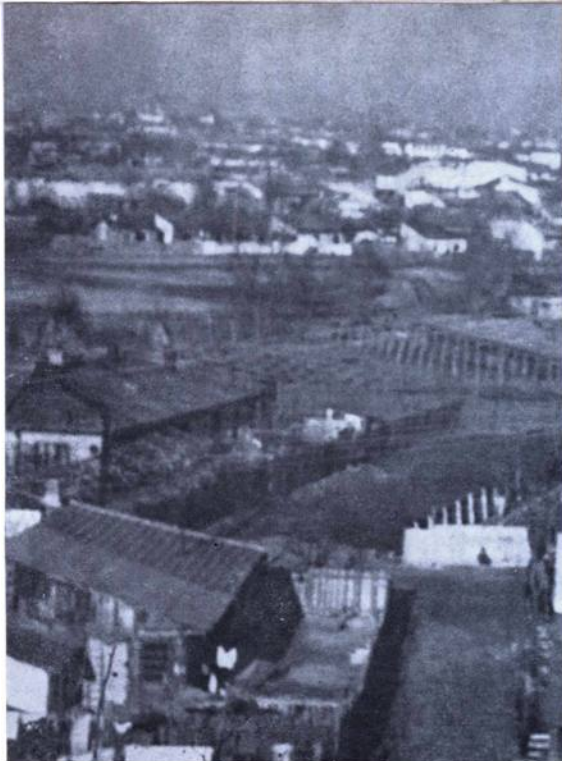
— Ei, ce facem atunci?

— Dă-i drumul, au zis și nevastă-mea și copiii. Fie ce-o fi.

Mărțișorul aflat peste drum de închisoarea Văcărești fusese ales de nevastă-mea, obișnuită cu închisorile mele depărtate de domiciliu. Să se apropie. În schimb, stăpînirea m-a trimis mult mai departe, ca totdeauna. Arestîndu-mă, m-a expediat la Tîrgu-Jiu, în lagărul deținuților politici.

Pentru mine, Mărțișorul e un lucru de neuitat. Cred că acolo mi s-a plămădit cerneala și mi-a înviat oarecum condeiful.

* Emisiunea „Amintirile caselor”, realizată în 1966—1967 de Victor Frunză, a evocat și Mărțișorul, leagănul atîtor pagini devenite clasice, din opera lui Arghezi. Interlocutori i-au fost, în martie 1967, Baruțu și Mitzura Arghezi, iar prin intermediul magnetofonului, însuși scriitorul.

«Te-am ridicat pe o coastă cu izvoare
Și mprejmuindu-ți liniștea cu aștri,
Te las albind prin pomi din depărtare,
Cuib fermecat, ca de cocori albaștri.»

«...Voi, creșteți, dragii mei, sănătoși,
Voinici, zglobii, cu voie bună,
Cum am apucat din moși strămoși...»

«...N-au mai rămas prea multe de-nvins și de știut.»

«...Ne vom iubi, negreșit, mereu...»

«...Tot înmulțite florile, -ntrebai
Cîte mai sînt că nu le mai știai.»

«...Căci neamul trebuie să-ți fie drag.
Și casa ta să-ți fie zilnic sfîntă.»

«...Căci darurile toate aduse ție ț-îs,
Primind în schimb o floare, fragilul tău surîs.»

«Amintirile grămadă
Vin în cîrduri să mă vadă
Că l-i dor și lor și mie
De condei și de hîrtie...»

«...Cămin al dorurilor mele,
fîntina setii-nverșunate.
Pămînt făgăduit de ceruri
cu turme, umbră și bucate.»

«Străbăteam iarăși parcul, la pas, ca mai-nainte.»

«...Ghici, (mînca-o-ar tata)
Cine era fata?»

«...Pur trandafir bătut în cuie
de diamant pe crucea mea
și care-n fiecă mișcare
pierzi cu-o petală cîte-o stea.»

MAIORESCIANA

UN NEVINOVAT AMUZAMENT

*TITU MAIORESCU — POET? NU. SEM-
NUL de întrebare infirmă, de altfel, caracterul
de aserțiune al titlului de mai sus: marele nostru
critic literar, primul teoretician român care a
format o concepție coerentă despre poezie, n-a
cultivat «arta versurilor» decât ca pe un divertis-
ment al spiritului. Fie că au fost scrise în perioada
vienză a studiilor, la Paris sau — mai târziu —
la Iași, versurile lui Titu Maiorescu sînt ceea ce
Mallarmé a numit — în sens cu totul anti-goethian
— «versuri de circumstanță». Atunci cînd îm-
bracă forma gravă a unor expresii aforistice, ca
și atunci cînd se exercită cu mai mult sau mai
puțin umor asupra unor situații concrete de viață,
«producțiunile» maioresciene în versuri n-au*

*pretenția de a fi altceva decât un nevinovat amuza-
ment. «Poezia este repaosul inteligenței» spune
undeva Maiorescu. Or, este evident, versurile pe
care le-am tradus aici sînt departe de a marca
un asemenea repaos. Dimpotrivă: ceea ce sare în
ochi e tocmai inteligența critică (în sensul cel
mai larg al cuvîntului), aceea care supune unui
necruțător examen diverse atitudini sau afirmații
umane. Ca și în opera de critică literară propriu-
zisă, Maiorescu judecă aici oamenii și faptele
lor, de pe poziție etică riguroasă, abia îmblînzită,
probabil, de contextul concret în care își exercita
pana, context pe care, de altfel, nu-l cunoaștem
pe deplin. Criticul disociașe mult prea clar va-
loarea estetică, pentru a se amăgi cu ideea că
inocentele sale ironii, oricît de încărcate de gravi-
tatea intransigentă a unui tînr studios, ar putea
să se constituie în poezie adevărată. De aceea,
versurile de față au doar rostul de a demonstra
că severa conștiință, mereu în stare de veghe, a
celui ce ni s-a înfățișat atît de incomodant serios
și intolerant, ba chiar lipsit de umor uneori, în
însenări zilnice, știa, din cînd în cînd, să se
însenineze și să zîmbească, fără a renunța prin
aceasta la ascutimea sa critică. Un copil mare va
fi dăinuît, poate, tot timpul, sub masca impună-
toare a mentorului culturii noastre: un copil care
știa însă «să devină foarte serios» atunci cînd
era cazul...*

Ștefan Augustin DOINĂȘ

Titu MAIORESCU

poezii în limba germană

SURORII MELE

Cel ce gîndește nu-i nicicînd fericit: mărginită e sfera gîndirii.
Niciînd nefericit să nu fie: îi rămîne fără de margini speranța.

27 oct[ombrie] 1856[.]

ÎNDOIALA

Doar indoiala cunoaște-adevărul, spui tu, Renatus;
Da, dacă din indoială nu s-ar naște curînd deznădejdea.

de[ceembrie] 1856[.]

LUI I. K.

Dar, dragul meu, cît va mai ține?
Tot mic vrei să fii, mofturos?
Cît timp va mai trece, ca-n fine
S-ajung să te văd serios?
A fi serios și cuminte
Înseamnă a fi bucurios.
Tu vrei să rămii ca-nainte
Copil, nicidecum serios?
Pruncia cu timpul mai scade,
Iar graba n-aduce folos.
Acum ți-s potrivnice toate.
Nu vrei să devii serios?

Să afli-n plăceri bucurie
Nu-i lucru deloc rușinos.
Dar omul mai trebui' să fie
Măcar uneori serios.
Ți-am scris doar: « Gîndește-te bine. »
Ai rupt ce ți-am scris, mînios?
Un om, cît de vesel, devine
O dată, și el, serios.
Ce mult te-am iubit eu pe tine!
Acum de-ndoială sunt ros
Că și tu, la fel, ții la mine,
Că n-o faci nicicînd serios.

Viena, 7 febr[uarie] 1857[.]

ÎN INFIRMERIA ACADEMIEI THERESIANE DIN VIENA

Nu știu, zău, ce se petrece,
Orice chef de viață-mi trece;
Chiar umorul mi s-a stins,
El — de obicei — ne'nvins.
De trei zile incheiate
Gust aici niște bucate
De pe vremea lui Adam;
Poftă — nici de spaimă n-am.
Zilnic mișcă ceva-n supă,
Ceva mic, văzut prin lupă;
Însă nu și de mincat.
Ah, spitalul blestemat!
După supă vine-o ceașcă
Cu zeamă de prună flească,
Roșie-vinătă de tot:
Zer de apă, zis «compot»!
Citeodată-i zarvă mare
Pentru două șvarțuri chioare.
Altceva nu mi s-a dat.
Ah, spitalul blestemat!
Cu-atitea lipsuri și-amar
Îmi omor timpul măcar.
Ah, nicidec n-am scris mai prost
Rime-atit de fără rost!

Vienna, iunie 1857.]

CLAREI ȘI EMILIEI

Voi, fete dragi, cărora nimica nu
v-ascund,
Sufletul meu priviți-l acum
cît mai profund.
Era curat și pașnic, cristal sau strop
de rouă;
Cîndva ca o oglindă era
pentru-amîndouă.
Dar astăzi nu mai este, cristalul lui
e mat;
O apă rea, amară, lucirea i-a brumat.
Dar voi, stînd împrejur-mi, salvați
încă o dată,
Voi, fete dragi, cristalul meu cel fără
de pată.
Voi îl priviți cu ochii plini de văpăi
și har,
Iar apa lui se avîntă și-oglinda-i clară iar.

Paris, 20 nov[embrie] 1857[.]

Mi-e străin, oricît ar fi de învățat,
Și nu pot să-i dărui iubirea.
Ați gonit morala din inimă-afară,
În trup i-ați merit împlinirea.

Și ce mare vă este succesul!
În inimă pustiu vă bate.
Iar trupul vă este, ca și-nainte,
Trupesc cum nu se mai poate.

Iasi, 10 sept[embrie] '71[.]

De ce forțezi sufletul tău
Să-i zmulgi o exprimare?
Pe firul vorbeii nu pătrunzi
În lumi interioare
Sufletul dă-n afara lui
Doar restul lamentabil.
Esența lui adîncă e
Un lucru inefabil.

poezii în limba română

[E DESTINUL SCRIS PE FAȚA...]

E destinul scris pe fața
Fiecărui muritor,
Și din el toată viața
Curge ca dintr-un izvor.

De ai ochi vioi și galeși,
Alergînd după vederi,
Buze pline ce în cale-și
Caut-o gură de plăceri:

A vrut soarta să te facă
Purtător de fericiri!
Gîndul tău atunci se-mpacă
Cu-ale lumii năluciri;

Unde unii simt durere,
Tu privești nepăsător,
Și cînd liniște-altul cere,
Tu cuprîns ești de amor.

Și amorul te cunoaște,
Îl prefaci adeseori,
Deabia moare, iar se naște,
Treci ca fluturul prin flori.

Însă tu, cu fruntea mică,
Frumusețea-anticilor,
Cu ochi negri ce despică
Lumea din adîncul lor,

Și-ntr-o linie subțire
Gura plină de mister
Iar a feței mărginire
Aspră ca cioplită-n fier:

A iubirii vei fi pradă
Și iubirea-ți va fi chin,
Lumea toată-are să vadă
Cum beai cupa de venin.

Din vechimea omenească
Al durerilor delir
Are-n tine să renască:
Ești menit a fi martir!

[DE CE LUNA E FEMEIE...] DE CRĂCIUN, 1882.

De ce luna e feme[i]e,
De ce-i soarele bărbat?
Ea regina nopții negre,
El al zilei împărat?

E mai rece a ei lumină,
Și el arde-n veci nestins:
Ea în negură visează,
El spre viață e împins.

Și răbdarea e feme[i]e,
Dar curajul e bărbat:
Ea tră[i]ește-n zi de astăzi,
El spre mine-i îndreptat.

Căci tristeța e feme[i]e,
Iar norocul e bărbat:
Ea-n sfială vede lumea,
El se luptă ne'ncetat.

Ea-l admiră, el se miră,
Amindoi se întregesc,
Cînd în pace, cînd în ceartă,
Și fac neamul omenesc.

Baby dragă,
Nu-i de șagă,
Dobitoacele vorbesc.
Fii cuminte,
Ține minte
Ceea ce îți povestesc.
Azi e sărbătoare,
Zice-un șoarec mare.
Să mergem la bal,
Nechează un cal.
Ba, hai la șosea,
Latră o cățea.
Numai în căruță,
Zice o maimuță.
Ba eu vreau în car,
Zbiară un măgar.
Da, în car cu boi
Țipă-un pițigoi.
Ba eu în corabie,
Cîripește-o vrabie.
Nu vezi că îngheață?
Măcă[i]e o rață.
Sanie s-aducă,
Mormă[i]e o șt[i]lucă.
Sanie de aur,
Șufițeră-un balaur.
Ba de diamant,
Zice-un elefant.
Așa vreau și eu,

Urlă domnul leu.
 Ce să luăm cu noi?
 Întreabă-un vulpoi.
 Eu aş vrea o blană,
 Zice-o coţofană.
 Mai bine merinde,
 Cere-un pui cuminte.
 Atunci caşcaval,
 Zice-un papagal.
 Eu vreau mămăligă,
 Pişcă o furnică.
 Eu flori de sulfină,
 Biz[i]e-o albină.
 Mie dă-mi o piine,
 Mir[i]e un cline.
 Şi mie făină,
 Cotcode-o găină.
 Să-mi coacă un ou,
 Mugeşte un bou.
 Păpară să-mi facă,
 Rage mama vacă.
 Ba eu vreau covrigul,
 Cîntă cucurigul.
 Eu aş vrea spânac
 Țipă-un pitpălac.
 Eu foaie de nuc,
 Se aude-un cuc.
 Eu vreau pătrîngel
 Beă[i]eşte-un miel.
 Eu fag*, dar nu scurs,
 Mormăie un urs.
 Eu aş vrea zahar,
 Țiu[i]e-un Țîntar.
 Eu vreau zer cu caş,
 Mînte-un fluturaş.
 Eu vreau cozonac,
 Zbrîntie-un gîndac.
 Ba eu vreau o Țuică,
 Zice-o nevăstuică.
 Eu nu vreau nimic,
 Șoptește-un melc mic.
 Stăm mai bine-acasă,
 Zice-o gîscă grasă.
 Mă doare și capul,
 Oftează-acum Țapul.

Pe mine tot trupul,
 Se va[i]eră lupul.
 Eu îmi plîng de milă,
 Suflă o cămilă.
 Haidem la culcuș,
 Cîntă-un gre[i]eruș.
 E și ora zece,
 Strigă un berbec.
 «Noapte bună, Elica»
 Zice rîndunica *.

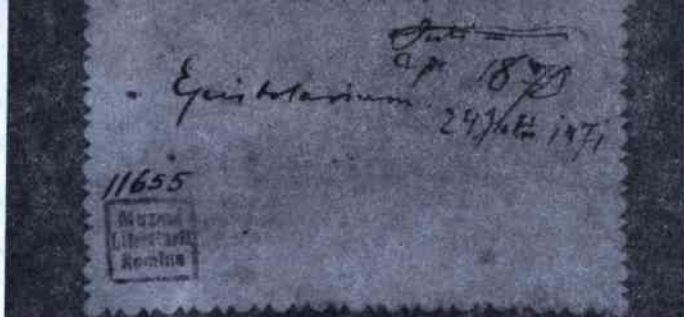
* Poeziile pe care le comunicăm aici, fac parte din manuscrisul nr. 11.298 al *Bibliotecii Centrale de Stat*. El cuprinde, pe lângă traduceri și scriori de album, o serie de 29 de poezii originale, scrise în limbile germană și română. Dintre cele concepute în limba germană, unsprezece au fost publicate într-o culegere omagială, de I. E. Torouțiu, în 1944, și reproduse fragmentar în traducere românească de Florin Manolescu, în volumul *Poezii și critici*, apărut în 1970.

Grupajul de față, selectează unele poezii din perioada 1856—1859, cînd Maiorescu era elev la liceul therezian din Viena, și din anii 1871—1885, cînd criticul junimist așterne doar sporadic pe hîrtie versuri, fără a le face cunoscute intimilor săi.

Poeziile elevului Maiorescu sînt meditații juvenile asupra dragostei, a prieteniei sau a tinereții, infuzionate de idei filosofice. Versurile din vremea maturității reflectă o mai deplină stăpînire a meșteșugului, nelipsite însă de o anumită doză de naivitate atît în formă cît și în conținut. Deși criticul nu le acorda importanță socotindu-le un divertisment, ele semnifică pentru cercetătorul de astăzi capacitatea lui Maiorescu de-a înțelege și de-a prețui poezia.

AL. RONAI

• Evident, *fagure*; (n. red.)

UN TEZAUR NEEXPLORAT

UNUL DINTRE CELE MAI LIMPEZI ȘI cuprinzătoare izvoare pentru cunoașterea activității și pentru înțelegerea personalității lui Titu Maiorescu — este vorba de *Jurnalul* său intim — continuă să rămână în mare parte neexplorat și necunoscut publicului larg. Unica tentativă de a-l publica, inițiată de un devotat discipol, s-a oprit după al treilea volum, la anul 1891. Alte cîteva zeci de caiete, continuînd însemnările pînă în prezioa morții lui Maiorescu, în 1917, își așteaptă editorul în fondurile de manuscrise ale Bibliotecii Academiei și ale Bibliotecii Centrale de Stat.

Este suficient să deschizi oricare dintre aceste caiete, la întimplare, pentru a te simți captat imediat de spectacolul unei existențe multilaterale, care prinde consistență din succesiunea regulată a notelor zilnice. Un spectacol este chiar constanța cu care sînt fixate pe pagina de caiet evenimentele diurne comune, sugerînd în continuitatea lor ritmică un stil de viață și o voință de a-l respecta. Stilul maiorescian se dezvăluie, cum era de altminteri de ghicit și din opera sa scrisă, determinat de nevoia imperioasă de ordine, tradusă prin confort material și, mai cu seamă, prin supunerea tuturor întîmplărilor, relațiilor, deciziilor proprii unuia scrupulos examen critic. Notînd zi cu zi ce-a făcut, cu cine s-a întîlnit, ce-a discutat, Maiorescu se controlează astfel pe sine, își verifică respectul față de principiile adoptate. Se supraveghea cu aceeași exigență cînd era tînr studios în gimnaziul Viena și peste ani cînd devenise el îndrumătorul, mentorul noii generații. Desfășurarea cursurilor sale paralele de istoria filozofiei și de logică, poate fi urmărită pas cu pas în *Jurnal*.

Deschidem caietul inedit cu însemnările anului 1903. La data de 10 mai, profesorul consenma:

« examen de logică; 14 candidați, în parte surprinzător de buni: se vede că a încolțit sămînța sufletească: adîncă mulțumire ». Personalitate marcantă a vremii sale, Maiorescu era nevoit să întreție întinse raporturi sociale, nu putea evita o anume trenă de viață mondenă, cu dese reuniuni la el acasă și la alții, asupra cărora raportează nu fără o secretă plăcere în *Jurnal*. Dar, iată, o însemnare din 28 ianuarie 1904 ne edifică exact asupra atitudinii sale: « În definitiv m-am obișnuit cu acest fel de plictiseală socială, dar totuși cursul universitar de azi îmi apare ca o înălțare și odihnă sufletească ». Așa stînd lucrurile, firește, profesorul se va împăca greu cu ideea părăsirii catedrei odată cu înaintarea în vîrstă. Era de 69 de ani împliniți cînd consenma cu vizibilă tristețe cea din urmă lecție de logică. La 13 martie 1909 nota: « Ieri, joi între 5-6 1/2 seara la Universitate, ultima lecțiune de logică în viața mea. Eram de 17 ani cînd am scris prima logică elementară, în *Teresianum*, nemțește, sînt 52 de ani de atunci ».

Jurnalul constituia totodată un refugiu, cînd judecăți ce nu puteau fi făcute publice se cereau totuși formulate. « Cenzura » la care era nevoit să se supună în societate, dispărea în prezența carnetului pentru note personale și nu o dată, pagina albă a acestuia devenea confidențial celor mai intime credințe, reflecții, concluzii, imposibil de mărturisit cu glas tare. Dacă, bunăoară, se vedea obligat să facă « bonne mine » la diversele manifestări de artă ale Palatului, în carnet își putea mărturisii, imediat, întreaga iritare: « Regina — nota la 27 septembrie 1904 — are acum mania picturii în ulei, hrănită de tînăra prințesă de Schönburg, amîndouă mîzgăind. Un ridicol tablou cu un stînd pentru biserica protestantă

și altul, regele atrăgând cu privirea un vultur și avînd un fluture pe umăr — o monstruoasă unde nu s-a recunoscut regele. Regina indignată, plîngîndu-se de aceasta lui Jara. »

Lectura *Jurnalului* dezvăluie, o dată mai mult, interesul, devotamentul investit de marele critic în sprijinirea și în stimularea tinerilor pe care-i considera înzeestrați. În același caiet inedit al anului 1904, îl descoperim adunînd în jurul său tineri care aveau să devie exponenți de seamă ai vieții noastre intelectuale. Unul dintre aceștia, profesorul de pian mai ieri, Ion Petrovici, era invitat la 15 octombrie 1904 să participe la un dejun în casa Maiorescu, cu care priic citește poezii proprii, după ce în prealabil discutate îndelung cu dascălul său o lucrare filozofică. În aceeași perioadă, Maiorescu exprimă aprecieri entuziaste la adresa lui Sadoveanu. Sub data de 19 octombrie 1904, stă scris în *Jurnal*: « Cetit o schiță din bunul scriitor Sadoveanu de la „Sămăndorul” lui Iorga ». La 26 octombrie, îl invită pentru lectură, fiind de față și Dimitrie Onciul, P. P. Negulescu, după ce o seară înainte criticul discutasese pe text cu promițătorul prozator: « Aseară între 6 1/2 și 7 1/2 am observat bunului și originalului povestitor Mihail Sadoveanu inadvertențe de stil și cîteva nepotriviri în schițele sale din războiul de la 1877 ». În vacanța de iarnă pe care o petrecea la Sinaia, criticul citea *Cosma Răcoare* — dovadă că tînrul prozator îl cucerise cu mult înainte de a-l recomanda pentru premiul academic în raportul din 1907.

Pe temeiul însemnărilor din *Jurnal* este posibil să se reconstituie harta mai largă a lecturilor lui Titu Maiorescu. Așa, de pildă, îl vedem notînd, la 27 ianuarie 1903, reluarea lecturii lui Marc Aureliu, apoi a « frazeologiei », spune el, Montesquieu și, în fine, informîndu-se despre viața și activitatea lui Taine. Unii comentatori se întrebau dacă Maiorescu a acordat credit lui Sainte-Beuve, despre care nu pomeniște în operă. Din *Jurnal*, sub data de 14 ianuarie 1905, se constată că, în orice caz, se interesa de raporturile dintre criticul francez și familia Victor Hugo, e drept, cu oarecare predispoziție către anecdotică de culise. În atenția sa intrau lucrări din domenii foarte variate. Memoriile de diplomați, tratate filozofice, culegeri de scrisori, romane contemporane mai ales nemfești. Iată-l măturînd, la 26 octombrie 1908: « Citesc cu înclintare Fromentin[...], *Mattres d'autrefois* » — Macștrii de altădată — lucrare tipărită la noi abia în anii din urmă. De un mare interes sînt notele despre lectura autorilor autohtoni. Un singur exemplu de lectură critică, consemnată la 20 mai 1904: « am citit *Lydda* de Duiliu Zamfirescu: însuși

romanul între tînr și Lydda frumos și cu tensiune; restul (marca majoritate) absurd cu penderia sa filozofică — literaro-erudită. Bună însă călătoria în Grecia de la început ».

Un interes constant este arătat față de arte, mai ales muzica și teatrul. La 26 septembrie 1904 reținea satisfăcut prilejul de a-l fi ascultat pe Enescu în recital ocazional la Sinaia. La 20 octombrie 1907 asista la debutul unei viitoare excelente pianiste, lînd act cu înclintare de înzestrare și aptitudinile sale remarcabile. Se numea Cella Delavrancea! (« Foarte bine executată *Appassionata* lui Beethoven ».) Nu rata ocazia de a audia concerte și în timpul vacanțelor curente în străinătate. Dar aceste împrejurări erau mai fructuoase în spectacole teatrale. În 1908, întîmpinînd la Viena începutul anului, vedea cu mare înclintare, la 5 ianuarie, *Julius Cezar* al lui Shakespeare — și tot acolo, în decembrie, asista la *Judecătorul din Zalamea* de Calderón de la Barca. Teatrul, după un vechi obicei, servea și pentru improvizății festive chiar acasă la el. Astfel, la 14/27 februarie 1904, serbîndu-și ziua de naștere, se organiza o reprezentație de amatori cu *Conu Leonida*: « Foarte vesel și reușit », nota sărbătoritul de 64 de ani.

Exigent cu ceilalți, Maiorescu nu se cruța nici pe sine. Deseori îl vedem declarîndu-se nemulțumit de ritmul lent al lucrului său. El însuși vorbește dezolat de « dureri de facere » referindu-se la o oarecare articol de ziar. Îl venea greu să se obișnuiască cu gîndul că apăsarea anilor este o realitate inexorabilă. La 67 de ani voia să fie tot ca la 30, după cum rezultă din însemnarea din 13 octombrie 1907: « Sculat în sfîrșit la 6 ore dimineața după o noapte bună. Așa ar trebui să fie toate zilele, dar de cîta timp regula vieții mele s-a modificat și eu nu mai lucrez nimic afară de cele obligatorii ale Universității ». Cu obstinție, Maiorescu se va refuza sedentarismului pînă în ultima clipă.

Sînt peste 60 de ani de cînd a dispărut, și lectura *Jurnalului* său ne arată cîd de puțin că s-a făcut încă pentru a cunoaște întreaga dimensiune a personalității lui Titu Maiorescu. Nu numai *Jurnalul* însuși așteaptă să fie tipărit integral dar, cum rezultă din paginile acestuia, o mulțime de articole răsplădite în ziarele vremii (în „*Timpul*”, în „*Epoca*”, în „*Conservatorul*”) apoi cursurile sale și, în fine, uriașa cantitate de corespondență s-ar cuveni să vadă lumina tiparului, nu numai pentru a întregi imaginea activității maioresciene, dar mai cu seamă spre a intra în posesia unor piese documentare esențiale în explicarea epocii căreia Maiorescu i-a fost mai mult decît martor, judecător incorruptibil.

Pentru demonstrație, reproducem aici un număr oarecare de pagini culese din caietul 23 (secția de manuscrise a *Bibliotecii Centrale de Stat*), limitate la primul trimestru al anului 1903, plină la obșnuita plecare în vacanța de primăvară. Am ales această perioadă pentru că implică într-un spațiu redus absolut toate laturile preocupărilor maioreșcienice și deci notele pot furniza o idee destul de completă despre «stilul» în ansamblu al *Jurnalului*. Apoi am preferat o epocă mai apropiată, prin culoare și prin protagoniști, de o perspectivă contemporană, încât să nu se nască ideea chiar a unei exhumări. Maioreșcu nu trebuie considerat și nici nu este un om de demult. În ciuda «tabie-

turilor» cam vetuste pentru noi, datorate mai mult meticulozității riguroase deprinse în anii de studii în mediul germanic, notele *Jurnalului* sînt ale unui spirit mobil, curios la tot ce se întîmplă în jur, relaționînd în permanență și ghicind precis subtextul întîmplărilor, atent la blîndă, destul de pregătit spre a-și disimula gîndurile la nevoie, intolerant cu orice fel de mistificări, aidoma unui observator evoluat, trecut prin experiența lumii moderne. De aici, și plăcerea cu care se parcurge *Jurnalul*, caiet după caiet, în ciuda stereotipiilor, învinse mereu de o dinamică lăuntrică ineputabilă.

Geo ȘERBAN

însemnări zilnice (1903)

Însemnări zilnice

Miercuri 1/14 ianuarie. — După violenta ploiă de aseară, cînd ne duceam și ne întorceam de la pomul de Crăciun al Joichii Bengescu, azi dimineață ninge într-una și reîncepe, după o întrerupere de 14 zile, iarna cea grea. La 8 ore dimineața termometrul — 3 1/2° R.

Noi începem anul nou veselii și feteiții cu de obicei. Așteptăm sănătoși mai în toate, dar suferind ceva de roșeață și menstruație neregulată din cauza perioritei climatice, care ține acum de aproape doi ani.

Eu asemenea aproape cu totul sănătos și destul de activ, afară de furunculoza nu tocmii tare, nici prea dureroasă, care mă ține de aproape trei ani și asupra căreia voi consulta peste câteva zile pe dr. Romalo, după ce voi fi pus să mi se facă analiză urinei, care pînă acum a îndepărtat orice teamă de proveniență a furunculozei mele din vreo dispoziție diabetică.

Joi 3/15 ianuarie — La 8 ore dimineața — 4°R. Nu mai ninge, dar o multă zăpadă grîmădită. — Cu bubului meu de la brațul drept tot continuu compresele calde cu apă boricată schimbate de 4 ori pe zi și la fiecare schimb stăorcere de materie. Azi, a 13-a zi de la prima apariție, e foarte redus, nu mai doare de loc, și i-a ieșit cu ceva stăorcere și fîtilul cel alb.

Simbătă 3/16 ianuarie — La 8 dimineața — 7°R. de la 7 1/4 la 8 scriu iute un articol pentru „Epoca” sub titlul Explicabil[,] contra candidaturii lui Nacu Hallier la catedra universitară pentru Senat, dar Carp l-a găsit prea agresiv și prin urmare imprudent înainte de alegere, și așa l-am pus în saltar.

Seara la mine la masă Gheorghe Teodorescu-Kirileanu (mai are un frate S. T-K), ocupat acum cu o monografie asupra satului Broșteni (pe Bistrița), de unde e născut, și cu o ediție a scrierilor economice ale lui Eminescu (N. Filipescu îl împrumută pentru această colecție „Timpului” pe vreo 4 ani), și cu contribuiri la o nouă ediție a lui Creangă (vezi în ultima „Șezătoare” bucuria lui critică în contra relei ediții făcute de Chendi și C. St. Iosif). Eu i-am dat 2 foi glosar explicativ al unor moldovenisme din Amintiri, glosar scris de însuși Creangă după o însemnare de evintă scrisă de Așteptă (de pe la 1882—83). Mai erau la masă Miss, apoi (invitați pentru a se întâlni cu Kirileanu) C. Krupenski cu nevasta, F. Robin și Onciul (care i-a dat o cartă de recomandare pentru Iorja). Seara la 9 ore a venit și Mehedinți. La 10 ore am plecat cu toții, știindu-se obiceiul că la noi nu se face din zi noapte și din noapte zi. Noul autor ne-a lăsat o impresie bună.

[.....]

Joi 9/22 ian[uarie] — Azi la 3 ore dimi[n]ea[şa] — 13°R. = —16°C., ieri — 12 1/2 R. Cer senin amindouă zilele. Ieri vreo patru vizite electorale (C. Boerescu, dr. N. Manolescu, Iorga, Ovid Densusianu), apoi la Biblioteca Academiei, unde luera şi Ovid Densusianu, de la 3 1/2—5 copiat din „Românul“ (1883), „Voin[ţa]“ (1895) şi „Monitor“ (1899) pasaje de discursuri P. Grădîşteanu şi N. Fleva pentru partea [u] III[-a] Oratori... etc...

Vineri 10/23 ian[uarie] Sculat în sfîrşit iarăşi la 6 1/2, spălat pe jumătate, apoi gimnastica miinilor după indicările lui Wolff, de 12 ori învîrtit fiecare braţ după statul maseurului din Baden-Baden şi de 12 ori la spate şi la ceaţă după gîndul meu, de 12 ori plecat genunchii după statul lui Leyden — toată această gimnastică făcută în odaşa de toaletă, ţine 6 minute. Apoi 10 minute exerciţii de serie, indicate de Wolff. Şi astăzi vreau să reîncep a serie la articolul III Oratori..., care-mi stă pe suflet şi a cărui întîrziere din cauza boabeiului m-a făcut foarte nemulţumit de mine în ultimele 10 zile.

La 7 1/4 ore dimi[n]ea[şa] nu pot încă distinge gradele termometrului de afară, deşi a crăpat de ză. La 7 1/2 cîteşc însă bine — 12°R. = —15°C.
[.....]

Sîmbătă 18/31 ian[uarie] — Senin, dimi[n]ea[şa] la 7 1/2 vreo 0°. Se topeşte pretutindeni zăpada, dar mai e încă multă prin curţi şi pe strade.

De marţi încoace tribulaţiuni electorale pentru balota[şa] de marşa viitoare. Eu miercuri şi Joi cer la Univ[ersitate] (viii, vesel, animat şi animant), apoi ieri bună explicare person[ală] eu prof[esorul] decanul teolog Chiricescu, acasă la el (Princip[atele] Unite 60), eu Felix; la Acad[emie] mi-a spus Haşdeu textual: «eu ştiam eu 5 zile înainte rezultatul; eu am raport ştiinţific eu unele spirite şi aşm am avut scris sara; „dacă nu votezi pentru Maiorescu, iese Nacu. Ruşine! Alexandru“, adică tată-meu! De aceea te-am votat şi te voi vota şi Marţi.» Apoi aseară 3. Ol[ă]născu la mine ca să-mi spună că a obţinut parola de onoare a lui Obreja că mă va vota. Dar eu nemulţumit de mine, fiindcă dorm rău, am adesea ca un cere de metal peste frunte, mă excită prea tare partea inconştientă din mine eu toată reacţiunea filozofică a părţii conştiente. Bine că am eel puţin reacţiune.[...]

[.....]

Luni 27 ian[uarie]/7 febr[uarie] [...] Ar trebui să scriu art[icolul al] III[-lea] din Retori..., dar nu merge. Cetesc mult în „Revue des Deux Mondes“, la care nu-am abonat din non de la 1 ian[uarie], apoi reiau

pe Ringe, Mare-Aurel, pe frazeologul Montesquieu, acum în urmă vol[umul] I din Taine, sa vie et sa correspondance de puţin însemnătate; caracteristic pentru spiritul servil şi habotnic francez la 1852, la ivirea despotismului brutal al lui Napol[eon al] III [-lea], dar Taine rămîne şi aici o foarte inteligentă medioeritate[...]

[.....]

Vineri 31 ian[uarie]/13 febr[uarie] — Sculat la 6 ore, scris la art[icolul] III Oratori...[...]

[.....]

Luni 3/16 febr[uarie] — Eu[,] ieri, duminică la 5 1/2 p.m. după plecarea doctorei, am ieşit la plimbare pînă la casa Carp şi înapoi, fiindcă nu ieşisem de 3 zile. Era vînt rece, probabil de Nord, dar fiind eu bine îmbrăcat, îmi era foarte plăcut; însă spre seară am simţit o narină atinsă şi guturai; azi guturai în lege, puţină durere la înghiţit. Am luat 20 centigrame[?] chinină şi gargara de la Abbazia (sare eu rum). Am terminat însă astăzi partea [u] III[-a] Oratori, eu excepţia pasajului final eu criza finanţiară şi economică de la 1899 ca explica a schimbării judecăţii publice în vremea de azi...

Maţi 4/17 febr[uarie] — Senin. Dimineaţa la 8 ore — 5°R. N-am dormit aproape toată noaptea, deabia 3 1/2 eu intreruperi. Mă doare capul, guturaiul foarte tare, n-am friguri, dar sunt abătut. Influenţa? Gargarizez la fiecare oră eu chlorat de potassium 10 gr.[ame]/apă distilată 300 gr.[ame] [...]

Eu pe la 5 1/2 seara mai bine, dar pînă atunci aşm de «mal à mon aise», cum n-am mai fost alătădată la guturai.

Miercuri 5/18 febr[uarie] — [...] Discuţie vie eu Carp; el nu vrea eu nici un preţ cartel eu februarist, ei mai bine eu Sturdza cîtă vreme vrea regele să-l fie, căci prin luarea noastră contra voinţei regelui la 1899 ne-am strict şi nu trebuie să mai repetăm aşa ceva.

Eu azi mult mai bine; guturai, dar eu de obicei; astfel aş ţine cursul la Universitate, dar mergînd eu carătă.

L-am finit, biografia Schelling. — bine; lume prea multă.

Joi 6/19 febr[uarie] — [...] Azi 5—6 1/2 curs de logică. Şi miine vreau să termin eu desăvîrşire art[icolul] 3 Oratori.

Duminică 9/22 febr[uarie] — La 7 1/2 ore dimineaţa + 1°R. Cer acoperit. Merge aproape bine de tot eu

guturaiul, tot ceva îngreuiere la auz; azi e a 8-a zi, să aștept după a 9-a, conform curiosului ritm al multor boale. — Aniența bine; de 2 zile iese. La buboi firește tot roșă brună (iod) eu collodium deasupra. Ieri seară am terminat articolul Oratori. Azi și mâine poleirea finală.

Miercuri 12/25 februarie — La 8 ore dimineața] + 2°R. Peste noapte a plouat tare, ieri fusese foarte cald, în soare +20°R. Ieri vizită întoarsă la noul agent diplom[atic] bulgar, Babbanoff, fost prof[esor] de limba elenă și apoi de dreptul constituțional] la Școala Superioară din Sofia. Apoi de la 7 la 8 citirea articolului meu 3 Oratori etc. lui Mehediș și I. A. Rădulescu; ei foarte mișcați și eu mișcat de mișcarea lor.

Simbătă 15/28 februarie] — Zi frumoasă], la 8 ore dimineața] +1 1/2°R. Ziua mea de naștere, a 63-a, ne găsește pe amândoi sănătoși (afară de roșelele Anienței și de mica mea iritație a pielii la „petit-frère“ al meu) și veseli.

Ieri la masă la noi 2 Savești, 2 Negruzzi + Costache N., Natalia N. și Lisette Mavrocordat, 2 Mitică Rosetti și Miss. Cetirea articolului III din Oratori; Negruzzeții (dușmanii lui Carp) eu spirit contrar, gentili Lisette M., atent Saveșcu și Miss, destul de atent Mitică. În total nu tocmai plăcut, dar eu atât mai sever aș fi eu la ultima revedere a lucrării... [.....]

Mărti 18 februarie]/3 martie. — [...] M-am sculat la 6 ore, studiez reforma procedurii propusă de Stavri Predescu, în 8 baie cu ceva subliniat contra furunculozei.

De la 5 1/2 la 7 discutăm cu Stavri Predescu reforma procedurii, de la 7—7 1/2 vorbim cu G. Dima, prof[esor] de muzică neum la Brașov, despre un nou concert al corului său pe la 10 mai, apoi eu aceștia și eu 2 frați Buiucii] și eu fam. [ilic] Robin la masă, apoi citim artic[olul] Oratori, totdeauna spre folos, eu ceva îndreptări consecutive.

Miercuri 19 februarie]/4 martie. — Vânt și ploaie. La 8 ore dimineața] +4°R.

Făc ultimele poleiri la articolul meu după citirea de aseară, apoi recit eu Anicuța și trimis la tipar. Dau azi curs la Universitate.

Duminică 23 februarie]/8 martie. — Timp cam posomorât de câteva zile. Azi la 8 ore dimineața] +3°R. Am și făcut l-a corectură la zățul articolului Oratori etc. Apoi am scris (răspuns) lui T. Rosetti la Cannes, navelistului Ion Băssarabescu la Ploiești,

Christ. 1889.

3/5 August. —

Justizrath Kromm, Berlin, Wollweber, 7.

Hoch dem lieben Brautpaar! Wir
erwünschten dem Herrn Hermann zu
seiner Ausfuhrung dieser
schmerzlichen Kräfte

11659/36
Kreuzen.

Anna, Cleopatra Benari,

Heide Cornelia,
Nr 16, Brașov

Kinderrath, 1889.
x. C. Fortlage, 1889, 1889, 1889.

Heide Cornelia in Berlin

Heide Cornelia in Berlin
Brașov

Anna, Cleopatra Benari,
Heide Cornelia,
Nr 16, Brașov

înțelegă asupra modificărilor de propus în planul Academiei pentru viitoarea sesiune generală.
[.....]

Duminică 23 martie/5 aprilie. — Ieri, simbătă, au fost la noi la masă academicii I. Vulean cu nevastă-sa (inteligentă, euminte, cu sprințene probabil vopsite) din Oradea Mare, Florea Marian din Suceava (folcloristul), Anton Naum din Iași, membrii corespondenți Mruțec și Oneiul; a mai fost și Jurca (cu un manuscris al reginei pentru Fl. Marian) și Gr. Buiuciu. Seara a fost și Carp. Interesantă povestire a lui Mruțec despre Ural, unde a fost ei vara trecută timp de peste 2 luni cu profesorul Dupare (de la Geneva) pentru explorări de cărbuni etc

Luni 24 martie/6 aprilie] — [...] Ieri am scris Emiliei — după o întrerupere de 7 luni a corespondenței — la propoz de 2 poezii ale ei publicate în „Convorbiri” de la 1 martie.

Azi isprăvesc raportul literar asupra celor 22 vol [ume] liter[are] (pe lângă 13 științifice) trimise la concursul Academiei de 1500 lei dați de Craiova. Miine e vorba să se adune în sfârșit comisia (Erblceanu, Haret, eu).

Joi 27 martie/9 aprilie] — Sculat la 5 1/2 dimi[n] [eaja]. Afară cer acoperit, term[ometru]l numai +3°R. Ieri a plouat. Copiez raportul premiului academice. Ieri ultima lecțiune din Ist[oria] Filozof [iei] germ[ane] (Ed. v. Hartzman și Fr. Nietzsche), azi ultima din Logica.[...]

Vineri 28 martie/10 aprilie] — Dimin[eaja] la 6 ore +5°R. Peste zi soare cald. Ieri la Acad[emie] asupra raportului meu (literar) și al lui Haret (științific) s-au premiat « cursul de limba română » de Mih[ail] Dragomirescu și Gh. Adamescu cu 1/2 și cartea

geografică România de Murgoci și Popa-Burcă cu cealaltă 1/2 din premiul de 1500 lei al Asociațiunii Craiovene[...]

Duminică 30 martie/12 apr[ilie] — Ploios, la 7 ore dimi[n] [eaja] +6 1/2°R. Și ieri a plouat mai toată ziua.

Ieri dimi[n] [eaja] 9 1/2 — 12 1/2 la Academie a trecut cu 2/3 la primul scrutin I. Bogdan (17 voturi, contra 3 — aceștia Tocilescu, Ștefănescu, Quintescu, N. Ionescu, Hepites sigur, probab[il] Babeș, Istrati, etc.); dar ca membru corespond[ent] Ovid Densusianu a întrunit 16 voturi, contra 9 — cei de sus și Carajani au votat contra lui — și neavind 2/3 se mai votează azi, poate și miine. Impetentă ură arătată prin tertipurii anti-regulamentare de Hasdeu și Gr. Ștefănescu contra lui Densusianu, de Tocilescu, Quintescu, Ștefănescu contra lui Bogdan.

Azi a trecut Ovid Densusianu la al doilea scrutin (vota pentru prima oară și noul membru I. Bogdan și lipseu N. Ionescu) cu 17 sau 16 voturi, contra 7. Dar la premii discuția mea cu Sturza; el contra romanului lui Duiliu Zamfirescu (În Război) eu pentru; dar a căzut Duiliu.

Apoi am întors vizită la ministrul german von Kiderlen-Wächter.

Luni 31 martie/13 aprilie. — Timp urit, vînt rece, pe la 11 ore dimineața de abia +9°R.

Eu toată dimi[n] [eaja] pe la Bancă, Sleeping, la vizită la mine Carp, Nicu Filipescu și fiul mai mare (în vacanță din Geneva), Lilly Florescu. La dejun M-me Moyon. Azi la 5,55' p. m. plecăm prin Văreioara-Budapesta la Viena. C[ăile] F[erate] ceva scumpit (eu vreo 8 fr. de bilet); un bilet eks. I București-Văreioara-Viena à 92 franci 15 bani...

AL. DAVILA

LA PITEȘTI
ÎN
ÎNCHISOARE

JOURNAL INTIME

8 mars

Je viens de me lever après une nuit pleine de vous et... de Guigüine! Que cherche-t-elle dans mes rêves? Enfin! Elle me parlait de vous, je l'autorise à y revenir. J'ai voulu tout de suite vous dire bonjour comme le fait ce beau Dimanche ensoleillé[,] qui chante gaïement le printemps et la vie dans mes fenêtres. Et c'est le printemps et le bonheur que je veux vous dire ici, mon Anna toute [sic! in loc de tout] aimée, et c'est tes caresses et tes étreintes que je veux évoquer encore, et c'est tes baisers fous et brûlants dont tu m'as bercé toute la nuit. Pauvre chérie; le rêve de bonheur qui me poursuit avec la douce persistance d'un ami fidèle, ploie-t-il aussi ses ailes sur ton âme et la séparation s'en est-elle[,] comme à moi[,] consolée? Je t'aime et t'embrasse longuement comme la caresse d'un rayon de soleil.

Théodore Capitanovici — encore un ami des heures pénibles — avocat distingué[,] est arrivé [pour] plaider mon procès demain. J'avais l'intention de me défendre en deux mois et de m'en rapporter à l'équité du tribunal. Une jolie boulette que j'allais faire là! Théodore m'apprend qu'on escompte déjà ma condamnation à Bucarest; que le ministre Mic<hel> est allé dire au roi que je voulais vous enlever de force — toi de force!; que vos oncles sont en train de former un dossier d'un tas de bêtises qui flottent dans mon passé et dont ils veulent faire des vilénies; qu'ils accusent Jean Perticari, d'avoir prêté les mains à un enlèvement qui a raté et qu'on vous a sauvée d'un guet-apens de ma part — tu vois cela: moi te dressant des embûches pour t'embrasser de force! pourquoi pas la réciproque[,] pendant que nous y sommes?

Aussi, s'en est fait: puisque de se conduire en gentleman et de faire le chevaleresque c'est leur permettre de me tendre d'abominables traquenards à chaque tournant du code, ma résolution est prise: je descendrai sur le terrain où ils grouillent. Je vais m'armer de dépositions de témoins oculaires écrasantes et je vais mettre sous jugement[,] à mon tour[,] les agents qui m'ont arrêté ici et votre oncle Michel comme auteur responsable de leur agression. S'ils veulent la paix, qu'ils me la donnent! C'est la paix armée que j'aurai et celle-là est sûre. Mon Dieu! dans quelle boue il me faut patauger, les yeux sur mon étoile! Et comme ces combats à coups de fumier sont contraires à mon caractère! Décidément[,] je ne suis pas un homme de combat; et le rêve et ton amour emplissent ma vie parfaitement et suffisent aux aspirations de mon âme. Rêver et t'aimer, c'est tout un, moins l'action. Je ne saurais rêver à quelque chose où tu ne serais de rien et lorsque j'écris autre chose que ce journal, tu es toujours là, penchée sur mon travail, critique douce, aimable, mais dont la moue me fait chasser au loin une pensée douteuse, raturer sans merci un mot vulgaire, arracher sans la discuter une page qui étendrait l'éclat de tes yeux charmants. Hélas! comme tu es loin, toi que je sens si près! Et combien cela durera-t-il et avec quoi fléchirai-je le sort qui nous sépare et nous meurtrit?

Continuare din nr. 1(6)

JOURNAL INTIM

8 martie

Tocmai m-am sculat după o noapte în care te-am visat pe tine și... pe Guigune. Ce caută ea în visele mele? În sfârșit! Îmi vorbea de tine, așa că-i dau voie să mai revină. Am vrut să te salut numaidecît, așa cum face minunea asta de duminică însorită, care cîntă veselă primăvara și viața la ferestrele mele. Și primăvara și fericirea vreau să ți le pomenesc aici, Ana mea scumpă, mîngierile și îmbrățișările tale vreau să le evoc și sărutările-ți nebune și aprinse cu care m-ai legănat toată noaptea. Sărmana mea iubită! visul de fericire, care mă urmărește cu blînda statornicie a unui prieten credincios, își pleacă aripile peste sufletul tău, și te-ai mai mîngiat, ca mine, de durerea despărțirii? Te iubesc și te îmbrățișez mult ca mîngierea unei raze de soare.

Theodor Capitanovici — un alt prieten de zile grele — avocat distins, a sosit ca să mă apere miine la proces. Aveam de gînd să mă apăr în două vorbe și să mă las în scama spiritului de echitate al tribunalului. Ce gugumănie era să fac! Theodor îmi spune că la București mi se dă drept sigură condamnarea; că ministrul Mihai s-a dus să-i spună regelui că eu voiam să te răpesc cu de-a sila — pe tine, cu de-a sila!; că unchiul tău sînt pe cale să întocmească un dosar cu o mulțime de prostii, cite stăruiesc în trecutul meu și pe care vor să le prefacă în mîrșăvii; că-l acuză pe Ion Peticari, că mi-a dat o mîină de ajutor la o răpire nereușită și că ai fost salvată dintr-o capcană pregătită de mine — îți dai scama?: eu întinzîndu-ți curse ca să te sărut cu de-a sila! Dacă am ajuns aici, de ce nu și reciproc?

Drept care, gata; dacă purtîndu-mă ca un gentleman și dacă fiind cavalier, înseamnă că le îngădui să-mi întindă curse groaznice la ficcare cotitură a codului penal, m-am hotărît: voi coborî pe terenul pe care mișună ei. Am să mă înarmez cu depoziții zdrobitoare de martori oculari și am să-i chem, la rîndul meu, în judecată pe agenții care m-au arestat aici și pe unchiu-tău Mihai, ca răspunzător de agresiunea lor. Dacă vor pace, să mi-o dea. Am să am o pace înarmată și asta-i sigură. Doamne! În ce noroi trebuie să mă bălăcesc, cu ochii țintă la steaua mea! Cît de contrare caracterului meu sînt luptele astea cu bălegarul. Hotărît lucru, nu sînt un luptător; iar visul și dragostea te îmi umplu toată viața și-mi satisfac aspirațiile sufletului. Să visez și să te iubesc, e totuna, mai puțin acțiunea. N-aș putea să visez ceva la care tu să nu participi, și atunci cînd scriu altceva decît jurnalul ăsta, tu ești totdeauna prezentă, aplecată peste lucrul meu, critic blînd, amabil, al cărui chip mă face să îndepărtez un gînd îndoielnic, să șterg, fără milă, un cuvînt vulgar, să rup, fără nici o discuție, o pagină care ar mohori strălucirea ochilor tăi încîntători. Vai! cît ești de departe și cît de aproape te simt! Cît va mai ține situația asta și cum să îmblinzesc soarta care ne desparte și ne strivește?

« Ce pauvre chiffon de papier vous parviendra-t-il, mon pauvre cher, cher aimé? mon oncle prend peut-être soin aussi de votre correspondance. Je ne vous écris pas longuement, je ne sais si vous aurez ma lettre, mais encore un peu de patience et de courage, laissez-moi arriver à Nice, au haut de mon calvaire. Oh! pourquoi ne suis-je pas descendue avec vous, hier au soir, quelle force irrésistible m'a retenue[?] C'est pour que mon Père ne puisse pas me dire: [„tu n'es pas venue à moi!"] Encore un effort et puis à la grâce de Dieu, mais qu'on va nous semer de ronces et d'épines sur notre pauvre chemin[!] Nous y marcherons quand même et toujours dans le droit, n'est-ce pas, Alexandre? Nous arrivons à Pesth, il faut m'en tenir là. Que faites-vous, où êtes-vous? Je vous demande, je vous prie, d'être très raisonnable et, cela va sans dire, de ne jamais dire que je vous ai écrit. Mais je vous sens trop malheureux pour ne pas manquer à ma promesse de ne pas correspondre avec vous.»

Voilà la lettre que je trouve sur mon bureau en rentrant tout à l'heure. Vous dire que j'ai tremblé à la vue de cette enveloppe, que j'ai senti mon sang refluer au coeur, que j'ai failli crier, vous le savez du reste, o[,] la plus exquise et la plus tendre des créatures de Dieu. Que j'ai lu et relu ces pauvres petits feuillets, écrits péniblement sur le genou, aux secousses du train, que j'ai pleuré de vous savoir si triste, et de joie, oui, de joie, car l'égoïsme humain retourne et dénature ainsi nos sentiments, vous le savez aussi[!] Que j'ai crié votre nom comme une supplication, ma Nouca toute [sic!] aimée, que je me suis répandu en invectives et en menaces contre vos bourreaux et les miens, que j'ai pour la millièmi fois juré que vous serez à moi ou que j'en mourrai, vous devez vous en douter[!] Et puis, ma mignonne, j'ai mis ma tête sur le bras replié, comme à l'école quand j'étais petit, et j'ai sangloté; et c'était bon comme vos caresses et les secousses de mon coeur jetaient au loin toute amertume et ne laissaient au fond de ce creuset bouillonnant que l'or pur, ton amour, ton merveilleux, délicieux et poétique amour. Oh! comme je t'aime[!] Je n'aurais pas cru hier qu'il me fût possible de t'aimer aujourd'hui davantage et cette surprise que m'apporte chaque jour m'est toujours nouvelle et toujours charmante.

Et je me suis endormi en rêvant à vous, et en essayant de me ressaisir et de tracer un plan de conduite. La fatigue de ces quelques jours d'affreuses secousses qu'il fallait supporter sans faillir m'abat aujourd'hui et je suis dans l'impossibilité de réfléchir et d'agir. Je me sens faible. Chez Hélène — où tous vous aimez maintenant, vous chérissez, vous adorez — on m'a dit que je couvais une jaunisse. Cela me serait assez désagréable et j'hésite de me mettre en route pour tomber bêtement malade à Nice. Je voudrais au moins te voir, te regarder[,] sinon te parler et t'êtreindre et te manger de baisers[!]

10 Mars

J'ai ajourné hier mon procès au 26 et j'ai bien fait: il fallait mettre de l'air dans cette affaire et se reculer un peu pour en embrasser l'ensemble. Ici tout le monde désapprouve le ministre et votre mère. Le fait est qu'ils ont fait trop ou trop peu. Le conducteur du sleeping a dû bavarder[,] car on savait que nous avons causé — causé? — en tête-à-tête. Une foule d'amis sont venus me serrer la main. Une foule[!] Parmi ceux qui m'ont évité il faut compter R. Cor<nesco> C. M<ano> père a été froid. Compte-t-il replâtrer grâce à ce scandale le mariage de son fils C. qui a été un de vos premiers... aspirants? Ce serait assez corsé comme projet. Vous souvient-il, à ce sujet, que j'ai été votre confident alors, il y a quatre ans[,] et que vous étiez très fort en colère parce qu'il vous avait défendu de danser avec je ne sais plus qui? Nouca draga! Quelle jolie petite moue vous faisiez et comme vos narines (nasul!..) frémissaient gentiment! J'ai une envie folle de vous embrasser, de vous serrer très fort et de rééprouver cette sensation d'évanouissement, de fin de tout, que nous avons bien éprouvée quelques minutes[,] Mercredi dernier[!] Mercredi!... Déjà sept jours! Et que de faits!...

11 [Mars]

J'ai été fort penaud hier d'avoir manqué le train. Je ne voulais le prendre que pour me faire arrêter à la frontière par les agents de votre oncle et mettre un arbitraire de plus à son actif. À quelque chose, paraît-il, malheur est bon, car j'apprends qu'on m'aurait laissé passer

«Biet petecul ăsta de hîrtie o să-ți ajungă, oare, sărmanul meu iubit, scumpul meu iubit? Poate că unchiul meu are grijă și de corespondența ta. Nu-ți scriu mult, nu știu dacă vei primi scrisoarea mea, dar ai încă puțină răbdare și curaj — lasă-mă să ajung la Nisa, pe culmea Golgotiei mele. Oh! De ce n-am coborît cu tine, aseară, ce forță irezistibilă m-a reținut? Numai ca să nu mă întrebe tata: — „De ce n-ai venit la mine?” — Încă o încercare și apoi, Doamne-ajută, dar ciți măracini și ciți spini au să ne presare drumul! Dar noi o să ni-l urmărim, și mereu pe cel drept, nu-i așa, Alexandre? Am sosit la Budapesta, trebuie să mă opresc. Ce faci, unde ești? Îți cer, te rog să fii foarte cuminte și, asta se înțelege de la sine, să nu spui niciodată, nimănui, că ți-am scris. Te simt prea nefericit înșă, ca să nu-mi calc promisiunea de a nu-ți scrie».

Iată scrisoarea pe care o găsec pe birou întorcîndu-mă mai adineaori acasă. Să-ți spun că am tremurat la vederea acestui plic, că am simțit singele invadîndu-mi inima, că am fost cit pe ce să strig, astea le știi, de altfel, da, tu cea mai delicată și mai duioasă făptură a Domnului. Că am citit și că am recitat aceste file mici, scrise cu greu, pe genunchi, în zdruncinăturile trenului, că am plîns și de bucurie, da, de bucurie, știindu-te atît de tristă, căci egoismul omenesc reapare și denaturează sentimentele noastre și lucrurile astea, tu, le știi prea bine! Că am clamat numele tău ca pe o rugăciune, Anuca mea iubită, că m-am năpustit cu înjurăturile și cu amenințările asupra călăilor tăi și ai mei, că am jurat pentru a mia oară că tu vei fi a mea sau că voi muri, nu trebuie să te îndoiști de toate astea! Și apoi, micuța mea, mi-am plecat capul pe brațul îndoit, cum făceam la școală cînd eram mic, și am plîns în hohote; și era frumos că mingiile tale și tresăririle inimii mele alungau toată amărăciunea și nu lăsau pe fundul acestui creuzet clocoțitor decît aurul curat, dragostea ta, minunata, încîntătoare și poetică ta dragoste. Oh! cit de mult te iubesc! Înainte n-aș fi crezut că voi putea să te iubesc atît de mult astăzi, și surpriza asta, pe care o aduce fiecare zi, este pururi nouă și pururi încîntătoare.

Și-am adormit visîndu-te și încercînd să mă reculeg și să-mi fac un plan de conduită. Oboseala acestor citeva zile de cumplite zguduiri, pe care trebuia să le-ndur fără să clintesc, mă doboară astăzi și mi-e cu neputință să reflectez și să acționez. Mă simt slăbit. La Elena — unde toți te iubesc acum, te iubesc mult, te adoră — mi s-a spus că am să dau în gîlbînire. Lucrul ăsta mi-ar fi cam neplăcut și șovăi să pornesc la drum ca nu cumva să mă-mbolnăvesc prostele la Nisa. Aș vrea să te văd cel puțin, să te privesc, dacă nu să-ți vorbesc și să te string în brațe și să te acopăr de sărutări.

10 martie

Mi-am aminat ieri procesul pentru 26 și bine am făcut: trebuia să aerisesc puțin prin daravera asta și să capăt puțină perspectivă pentru ca s-o pot cuprinde-n ansamblu. Aici, toată lumea îi condamnă pe ministru și pe maică-ta. Adevărul e că au făcut prea mult sau prea puțin. Conducătorul vagonului de dormit a flecărit probabil, căci se știa că am stat de vorbă — stat de vorbă? — între patru ochi. O droaie de prieteni au venit să-mi strîngă mina. O droaie! Printre cei care m-au evitat trebuie să-l număr pe R. Cornescu: C. Manu, tatăl, a fost foarte rece. Speră să mai dreagă, datorită scandalului ăsta, căsătoria fiului său C., care a fost unul dintre primii tăi... pretendenți? Ca plan, ar fi destul de îndrăzneț. Îți mai amintești, apropo de asta, că atunci, acum patru ani, eu ți-am fost confidențial, și că erai foarte supărată, pentru că ți se «interzisese» să dansezi cu un nu mai știu cine? Noua dragă! Ce mutrișoară făceai și ce drăgălaș îți fremătau nările (nasului...!) Mi-e un dor nebun să te sărut, să te string tare-n brațe și să încerc din nou senzația aceea de leșin, de sfîrșit a toate, pe care am încercat-o amindoi, timp de citeva minute, miercurea trecută. Miercuri!... Au și trecut șapte zile de atunci! Și cite întîmplări!

11 martie

Ieri am fost foarte plouat, fiindcă am pierdut trenul. Nu voiam să-l iau, decît pentru a mă lăsa arestat la frontieră, de agenții lui unchiu-tău și pentru a mai adăuga un act arbitrar la activul lui. Pare-se că și nenorocirea slujește la ceva, fiindcă aflu că mi s-ar fi

bien tranquillement[.] mais qu'on vous aurait enlevée de Nice. J'ai donc résolu de ne plus partir et, tout au contraire, d'attendre patiemment. Et puis, il y a cette idée dans votre chère lettre que je relis et que j'efface avec des baisers : « mais encore un peu de patience et de courage, laissez-moi arriver à Nice... ». Et j'attends, que vous me donniez de vos nouvelles ou des ordres que j'exécuterai ponctuellement, vous pouvez m'en croire. Ce qui me fâche, c'est de n'avoir pas de nouvelles de Zoé qui a dû recevoir ma lettre, faire tenir le rondou à votre mère et me télégraphier. Aurait-on arrêté son télégramme ? Ce serait le comble et du coup le grat[.]age ne pourrait plus être empêché. J'ai tout juste obtenu de Fleva qu'il n'adresse pas d'interpellation à votre oncle à la Chambre. Assez de scandale commençait autour de notre pauvre et discret amour. Et dire que c'est encore votre mère, encore et toujours elle, qui a fait éclater cette bombe. Ah ! pour une gaffeuse, c'en est une, et de la meilleure école. C'est un avis unanime. M-me Chrissoveloni me disait ce soir qu'elle est impardonnable de trainer ainsi son nom dans des scandales qu'elle est seule à créer et de mettre le monde et même la foule au courant du roman du coeur de sa fille. Elle n'a donc aucune pudeur ? Le fait est qu'elle manque de délicatesse dans sa touche. J'ai appris à cette source une nouvelle qui m'a comblé de joie : que, loin de vous séquestrer, ce que je craignais, elle vous ramène et qu'elle a déjà annoncé votre retour. Mon Dieu, pourvu que ce soit vite, vite, car j'ai tant de peine à patienter, et tant envie de vous et de vos chers yeux et de vos chers baisers[!]

12 Mars

Il est 10 heures du matin. Radu G<olesco> sort d'ici. Votre famille désapprouve votre mère et votre oncle. M-me Duch<ateau> qui était feu et flamme au premier jour[.] nous est subitement devenue tout-à-fait favorable. Ils sont d'avis qu'il faut faire cesser tout ce scandale et nous marier ! J'en tremble comme une feuille, ma Nouca tant mignonne ! Est-ce que vraiment pareil bonheur nous arriverait ? Et je suis sans nouvelles de vous et je me désespère.

Radu me disait que je ne devais pas pousser à fond le procès. Je lui ai répondu que je me défendrais à outrance sur n'importe quel terrain. — « Tu leur en veux donc beaucoup ? » — « Pas le moins du monde ; il n'y a pas de place dans mon coeur pour d'autre sentiment. Mais je défends aujourd'hui plus que ma personne, c'est Anna et c'est mon amour que je défends. Et je me sens capable de férocity pour quiconque viendrait y toucher[!] ». Il paraît, toujours à en croire Radu, que c'est son beau-père qui a tout fait dans l'évolution de M-me Duch<ateau>. Allons, que Dieu le bénisse ! — R. Cor<nesco> a fait amende honorable.

Je viens de rentrer. Il est 2 h. du matin. J'ai assisté ce soir[.] en grande tenue[.] à la conférence que Perticari a tenue à l'arsenal [sic !] devant le Roi, sur son canon. Naturellement, l'élément militaire a désapprouvé la conduite du civil — qui n'en a eu que le nom. — Puis[.] nous avons été chez les Negruzzi qui recevaient. J'y ai beaucoup été interviewé et j'ai beaucoup de fois raconté l'affaire. Par-ci, par-là, quelques regards embarrassés, mais la majorité favorable. Les mamans, paraît-il, sont contre vous ; et votre grand[.] mère Irène — à en croire Lamo-tesco — est contre moi. En revanche[.] Nic n'est pas d'accord avec sa femme qui vous fait mille reproches. Il paraît qu'Anna Vac. fait une propagande active pour nous. Décidément[.] ce nom m'est de bon augure ; qu'en pensez-vous, Mademoiselle ? Au fait, Anicoutza Odobesco m'a fait dire par sa fille d'aller déjeuner demain chez eux. Elle veut me remettre ma place pour la représentation de l'Obolo. Y serez-vous ? C'est dans huit jours. J'ai rencontré aujourd'hui P. qui a paru étonné de me voir. Mais son regard était plutôt souriant. Je l'aime plus que Jean, parce qu'il vous ressemble. Je me rappelle un soir[.] au théâtre, l'avoir longuement lorgné, si longuement qu'un voisin, ayant suivi mon jeu, s'est étonné de me voir lorgner un homme. Il ne savait pas que cet homme était ton frère et qu'il y avait un peu de ton regard dans ses yeux. Oh ! 'mi-e dor, 'mi-e dor ! [sic !]

Hier soir[.] Gabriel Mit. m'a fait un accueil des plus chaleureux. Le lundi 2 Mars, chez ma sœur, presque chez moi, il me saluait à peine ! Je ne l'ai pas trop taquiné. Je me suis contenté de lui dire que ces deux ans de prescriptions m'avaient servi à trier mes amis, les vrais, et que j'étais stupéfait, depuis huit jours que les choses changeaient de tournure, de m'être trompé sur le compte d'un si grand nombre, que mon triage avait écarté. Il a un peu rougi, un peu

dat voic să trec liniștit frontiera, dar că tu ai fi fost răpită din Nisa. M-am hotărît, prin urmare, să nu mai plec, ba, dimpotrivă, să aștept răbdător. Și apoi, în scrisoarea ta, pe care o recitesc și pe care o șterg de-atâtea sărutări, există această idee: «încă puțină răbdare și curaj, lasă-mă să ajung la Nisa...». De aceea aștept să-mi dai noi vești sau ordine, pe care eu le voi executa cu promptitudine, poți fi sigură de asta. Ceea ce mă supără, este că nu mai am știri de la Zoe, care ar fi trebuit să primească scrisoarea mea, să înmâneze mamei tale rondelul și să-mi telegrafizeze. Să-i fi interceptat telegrama? Asta ar fi culmea și-atunci scandalul n-ar mai putea fi împiedicat. Abia-abia am obținut de la Flea promisiunea să nu-l interpeleze pe unchiu-tău la Cameră. Destul scandal se face și-așa în jurul biete și discreției noastre iubiri. Și când te gindești că tot măică-ta, ea și numai ea, a făcut să explodeze și bomba asta. Ah! Ca specialistă în gafe n-o întrece nimeni, e de mîna-ntii. E părerea tuturor. Doamna Chrissoveloni îmi spunea astă-seară că este de neiertat cum își viră numele în scandaluri, pe care le iscă singură și cum pune lumea, ba chiar gloata, la curent cu romanul de dragoste al fiică-sii. N-are nici un pic de rușine? Adevărul e că este lipsită de delicateță, în stilul ei. Din același izvor, am aflat o veste care m-a umplut de bucurie; că, departe de-a te fi sechestrat, așa cum mă temeam, te readuce în țară și că ți-a și anunțat întoarcerea. Doamne, numai să vii repede, repede, fiindcă nu mai am răbdare și mi-e tare dor de tine și de ochii tăi cei dragi și de scumpele tale sărutări.

12 martie

Este ora 10 dimineața. Tocmai a plecat de la mine Radu Golescu. Familia ta îi dezaprobă pe mamă-ta și pe unchiu-tău. Doamna Duchateau, care, în prima zi, era foc și pară, n-ea devenit dintr-o dată de-a dreptul favorabilă. Ei sînt de părere că trebuie întreprins ceva ca să înceteze scandalul și ca să ne căsătorească! Tremur ca o frunză, micuța mea Nouca! Oare o să avem parte de asemenea fericire? Dar n-am nici o veste de la tine și-mi pierd speranța.

Radu îmi spune că nu trebuie să împing prea departe procesul. I-am răspuns că am să mă apăr cu înversunare pe orice fel de teren. — «Le porți pică?» — «Nicidecum; în inima mea nu-i loc pentru alt sentiment! Dar astăzi îmi apăr altceva decît pe mine, le apăr pe Anna și dragostea mea!» Și mă simt în stare de ferocitate față de oricine s-ar atinge de ele! Pare-se, tot potrivit lui Radu, că în evoluția doamnei Duchateau un rol important l-a jucat socru-său. Fic, și să-i ajute Dumnezeu! — R. Cornescu și-a cerut iertare.

M-am întors acasă. Este ora 2 dimineața. În seara asta, am asistat, în mare tînută, la conferința pe care Perticari a ținut-o la Arsenal, în fața regelui, despre tunul său. Firește, elementul militar n-a aprobat conduita civilului, care n-are decît numele. Apoi ne-am dus la Negruzzi, care avcua zi de primire. Am fost mult questionat și am povestit de multe ori întîmplarea. Pe ici-pe colo cîteva priviri incurcate, dar majoritatea favorabilă. Se pare că mamele sînt pornite împotriva ta; iar bunica ta, Irina — după spusele lui Lamotescu — este împotriva mea. În schimb, Nic. nu este de acord cu nevastă-sa, care-ți face mii de reproșuri. Se pare că Ana Văc.ărescu] face o propagandă activă pentru noi. Hotărît lucru, numele ăsta îmi este de bun augur; ce crezi despre astea, domnișoară? Într-adevăr, Anicuta Odobescu mi-a trimis vorbă prin fata ei să mă duc mîine la prînz la ea. A venit să-mi aducă locul pentru reprezentăția *Obolului*. O să fii și tu acolo? Spectacolul va avea loc peste opt zile. Azi m-am întîlnit cu P., care a părut mirat că mă vede. Dăr privirea lui era mai degrabă surizătoare. Îl iubesc mai mult decît pe Jean, fiindcă-ți seamănă. Îmi amintesc că într-o seară, la teatru, l-am privit îndelung, atît de mult, încît un vecin urmărindu-mi privirea s-a mirat că mă uit așa de insistent la un bărbat. El nu știa că bărbatul era fratele tău și că în ochii lui eu deslușeam ceva din privirea ta. Oh! mi-e dor; mi-e dor!

Aseară, Gabriel Mit. mi-a făcut o primire dintre cele mai călduroase. Luni, 2 martie la soră-mea — aproape la mine-acasă — abia mă saluta! Nu l-am sîcîit prea mult! M-am mulțumit să-i spun că cei doi ani de prescripții mi-au servit ca să-mi triez prietenii, pe cei adevărați, și că de opt zile, acum, cînd lucrurile au luat un alt aspect, descoperam cu uimire că m-am înșelat asupra multora pe care alegerea mea îi îndepărtase. A roșit puțin, s-a blîndit

baffouillé, mais il m'a regardé si gentiment que je ne me sens pas la force de lui garder rancune. Mais vous ! vous ! que faites-vous ? où êtes-vous ? Je meurs ici d'impatience et d'inquiétude. Et cette linotte de Zoé qui ne m'écrit pas !

Vendredi[,] 13 Mars.

Quelle journée pleine d'événements et que j'ai de hâte à vous les raconter[!] D'abord, il m'est presque impossible de vous écrire, parce que je vous regarde [!] Oui, vous êtes là, sur mon bureau, deux splendides portraits, celui de Spirescu, avec la robe gris-bleu que j'aime tant et que vous portiez aussi le 4 Mars, et puis le polichinelle, mon cher polichinelle, qui était si méchant chez Chrissoveloni et si joli ! C'était le pantin, n'est-ce pas ? Et pourtant[,] pas un regard, pas un sourire ; des yeux froids, indifférents, qui glissaient, fuyaient, comme des lueurs dans des ténèbres et semblaient à mon âme morne des feux follets voltigeant sur des tombes. Et[,] la douleur cuisante au coeur, je prélassais impassiblement mon habit rouge ! Que de mensonges dans la vie, que de masques dans les salons ! Vois-tu, ma bien aimée, d'avoir si longuement fait grimacer le mien, d'avoir soulevé le tien après tant d'angoisses, m'ont mis à l'âme un affreux doute : je ne crois plus au sourire. Le tien, dans ce portrait de Mandy, est largement gai, et pourtant les yeux le démentent, le regard se voile, s'embrume d'une tristesse. Mais l'autre portrait me charme, évoque les plus émouvants souvenirs, les premiers pas, les

13 Martie 1964.

Multă stimă ca mereu Șanule,
Iată volumul pe care mi l-ai încredințat. Veți găsi într-insul însemnarea pe care am făcut-o pentru presa noastră și programa seratăi de la 9 Chertea cu nouă titluri al lui Nino. Fiți în noroc auzi noi rane de boboz pe care i l-a hărăzit o năsea reabilă. Iată, Carmen Sylva

Veți afla și asemenea în goana întărilor schimbărilor pe care mi le-am permis în restimpul repetițiilor și care s-au menținut în reprezentăție. Dar ceea ce mă înălța înăuntrul, e plăcerea de a am reprezentat în colaborare cu regiunea ce am avut-o cu dumneavoastră, pentru care fost o artă ca și în viața și o înțelegere afectivă. Redding

Scrisoare către Iancu Cerchez M.L.R. 16.484.

un pic, dar m-a privit atât de dragut, încât nu pot să-i mai port pică. Dar tu! tu! tu ce faci? unde ești? Eu mor aici de nerăbdare și de neliniște. Și găgăuța asta de Zoe, care nu-mi mai scrie!

vineri, 13 martie

Ce zi plină de evenimente și ce grăbit sînt să ți le povestesc! Mai întii, îmi este aproape imposibil să-ți scriu, fiindcă te privesc! Da, tu ești aici, pe biroul meu, în două minunate portrete, unul de Spirescu, cu rochia gri-bleu, care mi-e atât de dragă și pe care-o purtai și la 4 martie, și apoi paiața, scumpul meu polichinelle — care, la Chrissoveloni, era atât de răutăcios, dar atât de frumos! Era păpușica, nu-i așa? Și cu toate astea, nici o privire, nici un suris; ochi reci, indiferenți, care lunecau, care fugeau ca niște licăriri în beznă și care păreau sufletului meu mohorit niște flăcări pîlpîind pe morminte. Și, cu inima arsă de durere, eu îmi expuneam nepăsător fracul roșu! Cîte minciuni în viață. Cîte măști în saloane! Vezi tu, draga mea, după ce afită vreme mi-am siluit masca să se strîmbe, după ce ți-am scos-o pe-a ta, după atîtea spaime, o groaznică îndoială mi-a cuprins sufletul. Nu mai cred în suris. Al tău, în portretul lui Mandy, este nespun de vesel și, totuși, ochii ți-l desmînt, privirea ți se întuneacă, încoșată de tristețe. Dar celălalt portret mă încîntă, îmi recheamă în minte cele mai emoționante amintiri, primii pași, primele gingureli ale dragostei noastre. Așa erai

premiers bégaiements de notre amour. Telle vous étiez alors, les regards noyés dans la joie de l'âme, la bouche entrouverte d'une langueur que le sourire ne réussissait pas à secouer, et toute la pose abandonnée, lasse un peu et comme se refusant à troubler le rêve intérieur. C'était du temps où nous ne disions rien que des riens[.] mais où nous écoutions chanter à nos âmes l'hymne éternel, plus jeune que le printemps, plus beau que l'azur étoilé, plus puissant que le concert de l'harmonieuse nature. Oh ! comme c'était divin et comme je me sentais pâlir sous certains de vos regards, à certaines notes éteintes de votre voix[.] Que de souvenirs, et comme ma mémoire s'éveille à vous contempler dans ce délicieux passé ! Vous rappeliez-vous un soir où nous avons regardé des images, au salon, sur la table où votre grand-mère faisait une réussite ? Je vous expliquais le livre, avec beaucoup de sérieux et vous, tout près de moi, tout près, tout près, vous suiviez mes explications et nous tournions les pages ensemble, et de longs silences survenaient quand nos doigts s'étaient rencontrés, et j'entendais battre votre cœur[.] tellement vous étiez près, et votre haleine me rendait fou. Eh ! bien, je n'ai jamais pu me souvenir de ce qu'était ce livre et des images qu'il renfermait. Et voilà de quoi était fait alors notre amour[.] Je vous aimais à en mourir, je sentais que vous m'aimiez de tout l'élan, de toute la fraîcheur de votre jeune amour et je tremblais de le savoir et j'aurais voulu que cela ne fût pas. Pauvre oncle B[indescifrabil] ! Plus tard, M[indescifrabil] parla. Oh ! parla ! il bredouilla tout juste ; même aujourd'hui il ne parle pas encore comme il convient, car rien ne saurait dire tout l'amour de son cœur, toute la joie revivante de son âme. Un baiser, mon adorée, un regard même n'en diraient davantage.

Ce portrait a été mon compagnon. Lorsque je n'avais plus rien de toi pour me consoler, j'allais à la vitrine de Spirescu et je l'y regardais. Il y était, le buste seulement, sur un carton carré, et posé en losange. Que de fois j'ai serré ma paupière sur une larme devant ce portrait ! Cet hiver Spirescu a changé sa vitrine et je t'ai perdu, de nouveau ! Et tout-à-l'heure... Au fait, il faut que je te dise comment ces portraits se trouvent sur mon bureau et qu'ils me sourient. Eh bien, c'est Est<her> qui me les a donnés. Je devais dîner chez elle — c'est Vendredi — et je n'y ai été qu'après[-]dîner. Ella m'a reçu avec une affection réelle et des reproches très doux. Puis, au salon, j'ai pris le portrait — qu'autrefois je guignais à peine, du coin de l'oeil — et j'ai dit : « Je puis le regarder à présent ». Il faut croire que j'ai eu de l'émotion dans la voix, car Est<her> s'est assise sur le canapé, à côté de moi, très câline... et a pleuré. Voilà des larmes qui laveraient un crime, Anouca, et qui ne seront pas assez payées de toute notre affection. Donc, nous avons causé. Elle m'a demandé de n'être pas méchant avec son oncle Mic<hel> et ceux qu'il représente. J'ai répondu, votre portrait toujours en mes mains : « Tant qu'on n'a frappé que moi, je n'ai pas bougé. Je n'ai proféré ni protestation[.] ni plainte, et voilà deux ans que cela dure. Aujourd'hui c'est elle qu'on atteint. Qu'on prenne garde. Je n'ai fait que montrer les crocs, ils sont longs et forts ; j'avertis que ma morsure est vénimeuse de tout le venin dont on m'a abreuvé »[.] Alors, ils m'ont dit : « Et si on vous laisse tranquilles, tous les deux, serez-vous raisonnable ? » — « Parbleu ! je veux la paix avec Anna. Que m'importent leurs affaires ? Je n'attaquerai personne, mais je me défendrai avec rage »[.] En fin de compte, Est<her> m'a donné le Spirescu et[.] comme nous partions, Nerva et moi, je la vois que lui glisse un grand paquet. dehors, je dis à Nerva comme je trouve charmante et pleine de délicatesse la conduite d'Es<ther> ; et Nerva tire de son portefeuille le grand polichinelle de Mandy !...

Est<her> m'a dit que vous êtes malade, à en croire une lettre et un télégramme adressés à Elise M[indescifrabil] et à M<ichel>. Mais elle n'est pas sûre qu'il s'agisse de vous. Ce peut-être aussi bien votre mère. Hélas[.] ma douce Anouca ! Que ne suis-je près de vous pour vous soigner et vous bercer dans mes bras !

Lamotesco m'a dit qu'avant-hier votre gr[and]mère a reçu une lettre de sa fille[.] où elle lui apprend que vous allez tous rentrer et que vous avez déclaré vouloir faire à vos parents les sommations respectueuses ; qu'elle ne sait ce que vous deviendrez pendant ce temps[.] parce que vous ne pourrez pas habiter chez elle !... Et voilà les moyens employés contre vous ! Si tout cela est vrai, ce n'est pas une mère que vous avez là ; elle n'en mérite plus le titre auguste et sacré. Oh ! ton calvaire ! ton calvaire ! pauvre enfant. Où trouves-tu la force de le graver ? et le bonheur de toute une vie effacera-t-il les traces des profondes blessures qu'ils t'y ont

tu atunci, cu privirile strălucind de bucuria sufletului, cu gura întredeschisă de-o melancolie pe care sursul nu reușea s-o alunge, fără nici o afecție, puțin obosită și refuzând parcă să-ți tulburi visul lăuntric! Era pe vremea când nu ne spuneam nimic altceva decât nimicuri, dar când ascultam acordurile imnului nemuritor din inimile noastre, imn mai tânăr decât primăvara, mai frumos decât albastrul înstelat, mai puternic decât concertul armonioasei naturi... Oh! ce divin era, și cum simțeam că pălesc sub anume priviri ale tale, la anumite note stinse ale glasului tău! Cite amintiri și cum mi se trezește memoria când te contempți în acest încântător trecut. Îți amintești de seara în care priveam o carte cu poze aflate pe masa la care bunică ta făcea pașenie? Îți explicăm cartea, cu multă seriozitate, și tu, foarte aproape de mine, foarte aproape, foarte aproape, îmi urmăreai explicațiile și dădeam paginile împreună și lungi tăceri se așterneau după ce degetele noastre se întâlneau, și-ți auzeam inima bătând, într-atât erai de aproape, și răsufletăta ta mă înnebunea. Ei bine! *Niciodată nu mi-am putut aminti* ce carte era, și nici ce fel de ilustrații avea. Iată din ce era făcută dragostea noastră pe-atunci! Te iubeam la nebunie, simțeam că și tu mă iubeai cu tot sufletul, cu toată prospețimea tinerei tale iubiri, tremuram de dorința de a afla-o și așa fi vrut să nu fie așa. Bietul unchi B.! Mai tirziu, M. a vorbit. Ah! A vorbit! Mai bine zis a bil-biit ceva; nici astăzi nu vorbește cum trebuie, căci nimic n-ar putea reda toată dragostea inimii lui, toată bucuria reînviată a sufletului său. O sărutare, draga mea, o privire chiar, ți-ar spune mai mult.

Portretul tău m-a însoțit pretutindeni. Când nu mai aveam nimic de-al tău ca să mă mângâie, mă duceam la vitrina lui Spirescu și-l priveam. Era acolo, numai bustul, pe un carton patrat, pus ca un romb. De câte ori nu mi-am strivit o lacrimă sub pleoape, în fața acestui portret! Iarna asta, Spirescu și-a schimbat vitrina și te-am pierdut, din nou! Și, mai adineaori... De fapt, trebuie să-ți spun cum de-au ajuns aceste portrete, care îmi surid, pe biroul meu. Ei bine, Estera mi le-a dăruit. Trebuia să cinez la ea — era vineri — dar n-am ajuns decât după cină. M-a primit cu o reală afecțiune și cu dojeni foarte blinde. Apoi, în salon, am luat portretul — pe care altă dată abia-l zăream cu coada ochiului — și i-am spus: «Acum pot să-l privesc!». Probabil că vocea îmi era emoționată, fiindcă Estera s-a așezat alături de mine, pe canapea, foarte calmă... și a plîns! Astfel de lacrimi ar răscumpăra și-o crimă, Anuca, și n-ar fi răsplătite îndeajuns cu toată dragostea noastră. Așadar, am stat de vorbă. Ea m-a rugat să nu fiu rău cu unchiu-său Michel și cu cei pe care îi reprezintă. Cu portretul tău în mină eu i-am răspuns: «Cîtă vreme n-am fost decât eu lovit, nu m-am sinchisit. Nici n-am protestat, nici nu m-am plîns și uite că treaba asta ține de doi ani. Astăzi, cea lovită este ea. Să se păzească domnii. N-am făcut decât să-mi arăt colții, care sînt lungi și puternici! dau de știre că mușcătura mea e înveninată de tot veninul cu care am fost adăpat». Atunci, mi-au spus: «Și dacă veți fi lăsați în pace amîndoi, o să fiți rezonabili?» «Zău! Vreau să fiu liniștit împreună cu Ana mea. Nu mă interesează socoteliile lor. N-am să atac pe nimeni, dar am să mă apăr cu strășnicie!» Pină la urmă, Estera mi-a dăruit portretul lui Spirescu, și cînd să plecăm Nerva și cu mine, o văd cum îi strecoară un pachet mare. În stradă îi spun lui cît de încântătoare și de plină de delicateță mi se pare comportarea Esterei, iar Nerva scoate din palton... păpușica lui Mandy!

Estera mi-a spus că ești bolnavă, dacă e să dăm crezare unei scrisori și unei telegrame adresate Elisei M. și lui Michel. Dar nu-i sigură că este vorba despre tine. La fel de bine poate fi vorba de mama ta. Vai, scumpa mea Anuca! De ce nu sînt mai aproape de tine ca să te îngrijesc și să te leagă în brațele mele!

Lamotescu mi-a spus că alaltăieri bunică-ta a primit o scrisoare de la fiica ei, în care-o înștiința că vă înapoiăți cu toții și că tu ai fi spus că vrei să-i somezi, foarte respectuos, pe părinții tăi; că nu știe ce-ai să faci, în vremea aceasta, fiindcă n-ai să poți locui la ea!... Și acum, iată, mijloacele folosite împotriva ta! Dacă toate astea sînt adevărate, atunci mama ta nu-i o mamă; nu mai merită titlul august și sacru. Oh! Calvarul tău! calvarul tău, biet copil! Unde-ai să afli puterea ca să-l poți urca! Și bucuria unei vieți întregi va șterge,

faites? Oh! je les panserai de mes caresses, mon cher, cher amour, et les cicatrices qu'elles laisseront à ton cœur seront les objets de ma dévotion et de mes baisers idolâtres. — Tiens, j'en ai pleuré!

Enfin, Zoé m'a télégraphié: «Tout va bien, lettre suit, mille tendresses». C'est laconique, mais, lettre suit! Et toi! tu ne veux plus m'écrire? A propos. J'ai dit à Est<her>: «J'ai une idée bizarre: c'est qu'Anna ne sait pas l'orthographe» — «Pourquoi cela?» — «Je ne saurais m'expliquer autrement qu'elle ne m'ait jamais écrit une ligne!» Et cette bonne Est<her> m'a rassuré sur ce point et m'a affirmé, m'a presque juré, que tu sais l'orthographe. Cet animal de Nerva se tordait[,] tandis que j'étais, moi, grave comme un âne qu'on étrille. Cela te fait rire? Pour la peine, donne que je me blottisse la figure dans tes deux mains.

14 Mars.

Enfin, une lettre de Zoé datée de [sic! du] lundi dernier. Rien d'intéressant sinon que tu es à l'hôtel de la Méditerranée [sic!] et que ta mère a reçu mon rondeau... ou a dû le recevoir. Elle m'annonce qu'elle va essayer de vous voir le lendemain, c.à.d. Mardi. Et nous sommes à Samedi et pas de nouvelles!

Jean et Hélène m'ont mené au théâtre où Van Dyck et Schlager ont chanté Hernani. J'avais le cœur à m'y trouver comme à me faire moine. Mais je m'y suis beaucoup plu, malgré tout. D'abord j'ai pensé à vous en écoutant de la musique; et puis, c'est un peu notre situation, ma Doña Sol adorée, brave, loyale et tendre comme la sublime héroïne du drame. Et puis, dans les entr'actes, j'ai causé, j'ai piaffé et j'ai surtout montré les crocs. Jean, qui ne dérange pas, en montre de formidables et vos oncles ministériels et ministériables n'en sont pas rassurés. En parlant au fumeur avec un libéral[,] il a dit textuellement: «C'est la honte du parti libéral que de pareil[le]s infamies se puissent passer sous son régime. Et si leurs auteurs ne font pas amende honorable, je vous affirme qu'il se trouvera assez de gens d'honneur pour leur casser les reins sous le bâton». Il parle haut et l'on entend d'où lui vient la note. Vladosco, le général, est venu à moi et m'a serré les mains, avec ces mots: «Mare porcăriă[sic!] ți-au făcut! Dar cel puțin dacă le-ar fi fost cu folos! Dar au fost așa de proști[,] încît tot tu te folosești de ce au făcut ei». Madame Darvari m'a reproché d'être au théâtre: «Qu'y faites vous, puisque votre cœur est ailleurs?» Et[,] de fait, il n'était pas là[,] mon cœur, ma chère, chère aimée, mais tout entier près de vous, là-bas, se glissant entre les pierres et vos pieds endoloris par le dur chemin de votre calvaire, et pleurant son sang à vous voir souffrir. 'Mi-e dor, 'mi-e dor!

Comme vos portraits ont une expression différente! et comme pourtant c'est la même âme qui palpite derrière les yeux. Et je ne me lasse pas de sourire à l'un avec joie presque, et avec presque de la tristesse à l'autre. Ce m'est une jouissance continue et je ne sais laquelle de ces deux formes je préfère. Je t'aime bien, va, et je sens que je mourrais si je ne t'aimais pas!

16 Mars, Dimanche

Ce gaffeur de Goutsi a dit à la maîtresse que j'avais reçu le consentement de vos parents. Cela va se répéter, et on va se faire un plaisir de donner à ce racontar une fausse origine en disant que c'est moi qui le lance pour vous compromettre et m'imposer. Heureusement que Caton Lecca l'avait le premier dit à M-me Robescu qui n'a cherché qu'à confirmer son information auprès de Goutsi. Lui, naturellement, pour avoir l'air d'en savoir autant que tout le monde, s'est empressé de confirmer la nouvelle. C'est par Titu Ciresano que je sais la chose, depuis tantôt. Il m'a reproché de ne l'avoir pas averti des premiers. J'ai démenti catégoriquement et je l'ai prié de couper vivement les ailes à ce canard.

Jean P. a pris part aujourd'hui à l'assemblée générale du Jockey, réunie pour statuer sur l'opportunité de la construction d'un vaste hôtel qui deviendrait un rapport pour la société[,] tout en étant un local digne d'elle. Votre oncle Alexandre a préconisé l'idée et surtout l'achat du terrain Filitis, vis-à-vis du palais, en disant que, la maison faisant le coin et devant être splendidement éclairée le soir, elle attirerait les membres et donnerait ainsi lieu à de grandes

oare, urmele rănilor adânci pe care ți le-au făcut? Ah! le voi îngriji cu mîngîieri, scumpa mea, dragostea mea, și cicatricile pe care au să le lase în inima ta, vor fi odoarele devoțiunii și-ale sărutărilor mele idolatre! Uite, am și plîns!

În sfîrșit, Zoe mi-a telegrafiat: «Totul merge bine, urmează scrisoare, mii de gînduri bune». Laconic, dar... «urmează scrisoare»! Și tu! tu nu mai vrei să-mi scrii? Apropo. I-am spus Esterei: «Am o idee ciudată: că Anna nu știe să scrie». — «De ce?» — «N-aș putea să-mi explic altfel de ce nu mi-a scris nici o dată — măcar. Dar buna Estera m-a asigurat, mi-a afirmat și aproape mi-a jurat că tu știi să scrii. Animalul ăsta de Nerva se prăpădea de rîs, pe cînd eu eram grav ca un măgar pe care-l țesălezi. Îți vine să rizi? Drept pe-deapsă, lasă-mă să-mi cuibăresc fața în mîinile tale.

14 martie

În sfîrșit, o scrisoare de la Zoe scrisă luna trecută. Nimic interesant, afară de faptul că tu stai la hotelul Méditerranée, iar mamă-ta a primit rondelul meu... sau trebuia să-l primească. Ea mă anunță că va încerca să te vadă a doua zi, adică marți. Acum este sim-bătă și n-am încă nici o știre!

Jean și Elena m-au dus la teatru: Van Dyck și Schlăger au cîntat în *Hernani*. Aveam un chef să fiu acolo, cum aș fi avut chef să mă fac popă! Dar, cu toate astea, m-am simțit bine. Mai întîi m-am gîndit la tine, în timp ce ascultam muzica; și pe urmă, este ceva din situația noastră, adorata mea Doña Sol, bravă, leală și tandră precum sublima eroină a dramei. Și apoi, în pauze, am stat de vorbă, am nechezat și, mai cu seamă, mi-am arătat colții. Jean, care nu se mai potolește, scoate niște colți formidabili, iar unchiul tăi, ministeriași sau ministeriabili nu se prea simt în siguranță. La fumoar, un liberal mi-a spus textual: «Dacă asemenea ticăloșii se pot petrece sub regimul său, să-i fie rușine partidului liberal. Iar dacă autorii lor nu-și cer iertare în public, eu vă spun că se vor găsi destui oameni de onoare, care să le rupă șalele în bătaie!» El vorbește tare și are coarde vocale puternice. Vlădescu, generalul, s-a apropiat de mine, mi-a strîns mîinile și mi-a spus: «Mare porcărie ți-au făcut! Dar cel puțin dacă le-ar fi fost cu folos! Dar ei au fost așa de proști, încît tu te folosești de ce au făcut ei!». Doamna Darvari m-a dojenit că sînt la teatru: «Ce faci aici, singur, cînd inima ta este în altă parte?». Și, într-adevăr, inima mea nu era acolo, scumpa mea, scumpa mea iubită, ea era lîngă tine, dincolo, strecurîndu-se între pietrele și tălpile rănite de asprul drum al calvarului tău, golindu-se de sînge de cît te vedea suferînd. Mîe dor, mi-e dor!

Cele două portrete ale tale au o expresie diferită! și, cum, totuși același suflet palpită înapoia acelorai ochi. Și nu mai obosesc să-i surîd — unuia, aproape cu bucurie și altuia aproape cu tristețe. Este o plăcere continuă și nu știu pe care, dintre cele două forme, o prefer. Te iubesc mult și simt că săș muri dacă nu te-aș iubi!

15 martie, duminică

Guți, specialist în gafe, a spus primăresei că părinții tăi și-au dat consimțămîntul la căsătoria noastră. Cuvintele astea se vor repeta și unii își vor face o plăcere să dea acestor trîncăneli o origină falsă, spunînd că eu le-am lansat, ca să te compromit și ca să-mi impun voința. Din fericire, Caton Lecca i-a spus primul doamnei Robescu, care n-a cerut lui Guți decît confirmarea informației. Acesta, natural, ca să nu pară neinformat, s-a grăbit să-i confirme știrea. De curînd, eu am aflat informația de la Titi Cireșanu, care m-a dojenit că nu l-am înștiințat de la început. Am desmînjit svonul cu toată energia și l-am rugat să combată cu vigoare asemenea invenții.

Jean P. a participat astăzi la adunarea generală de la *Jockey*, întrunită ca să hotărască asupra oportunității construcției unui mare hotel, care va aduce venituri societății, fiind, în același timp, și un local demn de ea. Unchiu-tău, Alexandru, a preconizat ideea și mai ales cumpărarea terenului Filitis, care este peste drum de palat, spunînd că această casă se află la colțul străzii și, luminată din plin, seara, ar atrage lumea, ar adăposti multe

parties de cartes, ce qui ferait gagner la cagnotte. Jean s'est empressé de prendre la parole pour dire : « J'aurais voulu discuter la question à d'autres points de vue, mais Ma., habile dans la psychologie du vice, s'entend si habilement à dresser des traquenards aux pauvres promeneurs qui se risquent à sa portée, que je me vois battu d'avance. Pour immorale que soit sa façon de voir, je me rends compte qu'elle est le fruit d'une mûre réflexion et, tout en étant d'une opinion radicalement contraire, ce dont je l'avertis loyalement, je ne discuterai plus la sienne ». Ceci, dit en appuyant sur les mots et les yeux dans les yeux, a été parfaitement compris par tout le monde et par votre oncle par dessus le marché. Ah ! ma chérie, nous avons quelques braves parmi nos défenseurs[!] Quoique je sois décidé à vous tout dire, j'hésite à écrire certaines choses. Scripta manent, et tout ce qui n'est pas notre secret propre doit être respecté.

Savez-vous quel est notre plus ardent partisan ? C'est Madame Rioshano la mère[sic. !] Elle dit partout que votre mère est folle de vous rendre la fable de la ville ; qu'il faut qu'elle rentre d'urgence, qu'on nous fiance et qu'on aille nous marier à Vorniceni. Pourquoi lâ-bas ? Enfin ! Puissé-je atteindre ce moment, l'instant sublime dont parle Faust ; que m'importe le décor.

Comme vous lirez tout ceci plus tard, quand vous serez rentrée, je puis vous dire ce qui suit : je suis malade. J'ai un accès de bile, un commencement de jaunisse dont je me suis débarrassé vivement, mais la fièvre me tient. J'ai eu aujourd'hui un assez gentil accès. Maintenant, cela va bien. Votre vue (mes chers portraits) me calme, me rafraîchit les idées ; je sens moins les battements des artères et une inuioşare (c'est intraduisible) exquise me pénètre et me détend les nerfs. Pourtant, je voudrais bien un mot, un signe. Dites, chère aimée, m'entendez-vous dans la nuit vous appeler, vous supplier, vous adorer, en longues litanies berçantes comme des musiques, caressantes comme des baisers ?

[La suite dans le prochain numéro]

jocuri de noroc și ar aduce caniotă în casă. Jean s-a grăbit să ia cuvîntul, ca să spună: «Aș fi vrut să vorbesc din alte puncte de vedere, dar Ma., dibaci în psihologia viciului, se pricepe atît de bine să întindă curse biciilor trecători care se aventurează în preajma lui, încît mă dau bătut dinainte. Oricît de imoral ar fi felul lui de-a vedea, îmi dau scama că el este rodul unei mature reflecții și, cu toate că sînt absolut de o părere contrară — fapt despre care îl înștiințez în mod cînstît — n-am s-o mai discut pe-a lui». Astea toate, spuse, apăsînd pe cuvînte și privindu-l ochi în ochi, au fost înțelese, în întregime, de toată lumea, ba chiar și de unchiu-tău. Ah! scumpa mea, noi avem cîțiva oameni de treabă printre apărătorii noștri! Sînt hotărît să-ți spun totul, dar stau la îndoială dacă trebuie să-ți scriu anumite lucruri. *Scripta manent* și tot ceea ce nu aparține propriului nostru secret, trebuie să fie respectat.

Știi care este cel mai înfocat partizan al nostru? Doamna Rioșano — mama. Ea spune, în toate părțile, că maică-ta este nebună fiindcă te face de bațjocură în oraș; că trebuie să se înapoieze cît mai curînd, ca să ne logodim și apoi să ne căsătorim la Vorniceni. De ce acolo? În sfîrșit! Măcar de-am putea trăi acest moment, clipa sublimă despre care vorbește Faust; nu mă mai interesează decorul.

Fiindcă tu vei citi rîndurile astea mai tîrziu, cînd te vei fi înapoiat, pot să-ți scriu cele ce urmează: sînt bolnav. Am o criză de bilă, un început de gălbînire de care am scăpat repede, dar febra mă mai supără încă. Astăzi, am avut o drăguță de criză. Acum, totul e în ordine. Vederea ta (scumpele mele portrete) mă liniștește, îmi împrăștează ideile: simt mai puțin bătăliile arterelor și o «înduioșare» (este de netradus) aleasă mă cuprinde și-mi destinde nervii. Totuși, aș vrea și eu de la tine, un cuvînt, un semn. Spune-mi, dragostea mea dragă, nu-mi auzi chemările în noapte, n-auzi cum te rog, cum te ador în lungi litanii legănătoare ca niște muzici, mîngîietoare ca niște sărutări?

[Urmarea în numărul viitor.]

Vasile Pârvan

EPISTOLAR: SCRISORI FAMILIALE

DESPRE O PARTE DINTRE ACESTE SCRISORI a vorbit, în 1931, Alexandru Talex, cu ocazia comemorării lui Vasile Pârvan, de la a cărui moarte se împlineau patru ani¹. În suita de articole dedicate savantului arheolog și filozof de culmi solitare, unice la noi, scrisorile acestea și altele de care noi nu avem cunoștință decît din această unică sursă — erau izvoare de informație și de citate, nu documente în sine, integrale.

Alexandru Talex pomenea în articolele din „Vremea” de «cele 24 scrisori» trimise de Pârvan de la Berlin și de la Iena celor două surori ale sale, Lucreția și Elvira. Noi nu avem în fața dect oplsprezece scrisori, plus una din 1924, trimisă cumnatului său de la București. Astfel, o scrisoare din 13 ianuarie 1907 către Elvira, o scrisoare către prietenul său Marin Simionescu-Rîmniceanu, alta expediată la 31 decembrie 1906 sau la 24 ianuarie 1905 (facsimilată cu prima pagină de Al. Talex) nu se află în fondul nostru, pierdute, înstrăinate sau dosite cine știe prin ce colecții particulare. Altele cîte sînt am gîndit că trebuie făcute bunuri publice și reproduse integral, cu altă mai mult cu cît asupra lui Pârvan se cunosc prea puține date și prea multe legende. Sînt, în aceste pagini de corespondență, un suflu patern de protecție a soriilor sale mai mici, o grijă și o răspundere de duhovnic pentru viața lor sufletească. E confesorul lor, prietenul lor, fratele

lor apropiat, sincer, care e gata să coboare la vîrstă înțelegerii lor, să le asculte răbdător, să le povăluiască necruțător, să le îndemne mereu spre o împlinire armonioasă a ființei lor. Se află în aceste scrisori, un Pârvan din tinerețe, aplecat spre reflexie adîncă asupra lucrurilor pentru a ajunge la o depășire a comunului și a banalului existenței, un bătrîn tînăr și un tînăr îmbătrînit între cărși.

Cald, sentimental, puțin profesoral, cîcîlitor blînd, grijiu, învîdîndu-și surorile să birute prin puterea minții și a sufletului, ridicîndu-le alături de el într-o sferă a preocupărilor de desăvîrșire interioară. Frațele își mărturisese atracția pentru mari autori, compozitori, filozofi, conștient că el fusese un victorios asupra vieții, asupra lui însuși. Imaginea gînditorului de mai tîrziu nu se va umbrî cu aceste pagini de mărturisiri ale tînărului doctorand de la Berlin și de la Iena. Nimic din ceea ce este sincer nu diminuează niciodată din prestigiul vreunei personalități și nu o compromite. Așadar, Vasile Pârvan face abstracție de convenționalul corespondenței în general și se lasă în voia îndatoririlor sale morale față de familie. Pârvan știe ce înseamnă singurătatea amestecată cu privațiunea, tinerețea ferfică unul ideal, zbaterea pentru ajungerea la tîrm. Vorbește despre datorie și despre crez, despre muncă, despre generația tînără și înstrăinată a țării, crescută în afara sufletului poporului român, despre datoria de a se împlini prin muncă, prin învîdîtură, prin artă. Din această perspectivă a moralei acțiunii și a armonizării noastre sufletești, desigur, lui Pârvan îi repugnă «decadenții»: Baudelaire, Verlaine, revenind la Goethe și la Eminescu, la Zola și la Turgheniev,

¹ Scrisori inedite ale lui Vasile Pârvan, în „Vremea”, an IV, 1931, nr. 197, 26 iulie, continuă pînă la nr. 200, apoi se reia de la nr. 206, 27 septembrie, p. 4.

V. Pârvan și soția.

² Aducem pe această cale, mulțumirile noastre profunde, împreună cu o deosebită deferență, doamnei Elvira Apăteanu, în păstrarea căreia se află acest fond de corespondență.

la Gluck și la Beethoven, la Shelley și la Torrisson. Scrisorile ne familiarizează cu un Pârvan modest, nenumulșumit de cît știe nemțește, citind la un moment dat numai în englezește pentru a deprinde bine limba, îngrozit de teza de doctorat. Dar totul trebuie luat ca o luptă cu sine, cu destinul, cu greul. Biruința înscamnă efort și sacrificiu, dorința de luptă. Vasile Pârvan crede în «școala de energie a voinții» și aceasta se concretizează în planul muncii și al activității programate conform unui ideal, singurele modalități care duc pe «calea cea mai bună de îndreptare și de sănătate sufletească». Efortul uman este un efort de împlinire, dobîndind acea conștiință a superiorității speciei, și aceasta numai prin muncă, prin cultură. Format într-un climat de austeritate intelectuală, Pârvan este un muncitor al ideii și al spiritului. Aceste scrisori «de familie» au un fior de meditație, de neliniște, o nobilă bunădată și dăruire, o intimitate a sufletului său copil de experiență vieții. Unele preferințe și gusturi ale lui sunt amenadate în multe cazuri de timp. Este tributul pe care îl plătește vremii sale. Să ni-l apropiem pe Pârvan prin acest portret de epocă neretrușat convențional, cu o figură tînără, tenculată pe 1mple, cu sursul adolescentin de bunădată, cu glasul de predicator. Scrisorile pe care le publicăm integral² deschid o poartă spre sufletul adînc și adîncii de gînduri ale acestui savant. Cei care îl caută pe Pârvan într-o ipostază cît mai autentică de viață, îl pot afla, cu siguranță, și în aceste pagini.

Marin BUCUR

SCRISORI CĂTRE SURORI

26 Ian[uarie]st[il]v[echi] 1905
Jena

Dragă Elviră,

Portretul colegii tale pe care n-o poți « defini », e cu mult mai interesant decât ți l-ai putea închipui. Și iată de ce: el nu e portretul numai acelei colege — așa cum o cheamă — ci e portretul unei sume enorme de « colege » sau ne « colege » ale ei, e portretul unei tot atât de mari sume de tineri, liceeni sau studenți — e în sfârșit portretul unei întregi părți din societatea noastră românească contemporană, botezată, ca atare, dar rău botezată, cu vorba franțuzească « mondaine ».

Reprezintă-ți o întreagă lume de căutători de senzații, de doritori de manifestări în mediul înconjurător, de puteri nehotărâte asupra direcției în care trebuie să se desfășoare, de speranțe și visuri mai mult *fantastice* de cât *ideale* (te rog să bagi bine de seamă deosebirea) — și întreaga această lume crescută pe un teren fals ori propriu[-] zis incolor, educată pentru a-și avea mintea înțîli și înțîli la satisfacerea nevoilor materiale — la câștigarea unui *post gras* în serviciul încă așa de elastic al statului — lipsită în sfârșit încă de la început de steaua călăuzitoare a unui ideal... idealist, ideal care să fie (ia sama) în legătură cu adevăratul suflet creat de împrejurările ideale naționale și sociale în care acea lume ar fi trebuit să se dezvolte.

Mai ai apoi în vedere că toată această lume tinăară a fost dimpotrivă crescută întru admirarea streinăității și desprețuirea Românismului; mai ai în vedere că era o lume bolnavă, doritoare de senzații pătrunzătoare ca parfumul de mosc și îmbătătoare ca patima neînfrînată; mai ai în vedere că limba streină de care dispunea era *numai* limba franceză (vorbesc în general) și în sfârșit că, fiind lipsită de ideal, conducerea sufletească a acestei părți din societatea noastră trebuia fatal să fie luată de *modă*: și anume de moda aceea pe care o urmau de la cumpărarea ghetelor, cravatelor și pălăriilor, până la alegerea materialului trebuitor pentru nevoile estetico-individuale.

Și acum să trecem la cazul nostru special: vei avea prilejul, pe de-o parte, să aprofundezi cele de mai sus, iar, pe de alta, să le controlezi prin pilda aceasta însăși, ce mi-ai dat-o.

D[omni]șoara X. « a citit literatura franceză toată ». Lucrul deși material imposibil, întrucât să tră[iești] 80 de ani și să nu faci altă decât literatură franceză și tot n-ajungi s-o citești *toată*, dar nu asta ne interesează, ci ceea ce adagi mai departe: « admiră pe Zola, Baudelaire și Verlaine ». Tare-aș fi curios să știu de ce admiră pe Zola?

Căci dacă admiri pe Zola alături de Baudelaire și Verlaine, cred că cel mult pentru partea... *picantă*, bietul Zola e admirat. Altfel, acest uriaș poet epic, cu imaginația totdeauna plină de tablouri intense și zguduitoare, cu inima veșnic furată de ma[ie]s-

tatea omenirii triumfătoare, și de strălucirea dumnezeiască a domniei «Dreptății» și «Adevărului» pe pământul «fecundat» de brațele vinjoase ale «Muncii» cinstite și dătătoare de viață — altfel zic acest poet vizionar, care n-are ca realism în romanele sale decât partea curat externă a lor — nu poate fi admirat alături de Baudelaire care nu găsește alt ceva mai interesant decât să cînte «la charogne», «stîrvul» —, unui cal mort pe care i-l arată iubitei sale spre a... i face plăcere.

Zola e un om sănătos și voinic în scrierile lui, Baudelaire, Verlaine, Moréas și tot neamul lor sunt niște bolnavi, sufletește ca și trupește, niște oameni înăcriți, cari pentru a face efect asupra unei *societăți blazate*, recurg și ei la mijloace mai drastice. Atît numai că acum în Franța moda decadențelor a trecut de mult și acum iar ideile sănătoase și romanele cari propăvădu[iesc] dragostea de viață și de ideal sunt plătute publicului. Astăzi în Franța lumea citește pe Henry Bordeaux, și Maurice Barrès, iar Academia îi încoronează tocmai pentru că readuc nota senină și curată, sănătatea, în literatură.

Da[.] desigur[.] D'Annunzio e un scriitor foarte la modă nu numai în Franța dar în toată Europa. E bine să-l cunoască cineva așa pentru a avea și această față a literaturii italiene: dar maestrul italieni mai sunt și alții și anume mult mai vrednici «de divinizare» decât D'Annunzio: e *divinul* Carducci, e delicatul Cesareo, e realistul Fogazzaro — acesta nu de divinizat — etc. Dar iarăși trebu[ie] să ne întoarcem la cele de la început. Cum să nu divinizezi pe D'Annunzio cînd numai el îi tradus cu îngrijire în fr.[anțuzește], și numai el e la modă în Franța?

Și alături de D'Annunzio să pui pe Tolstoi merge deși foarte greu căci ca ideal artistic cei doi autori sunt departe ca cerul de pămînt: cel dintîi e păgîn, cel de-al doilea creștin. Dar bietul Goethe, olimpiatul Goethe, să-l cobori în această lume pămîtimă și bolnavă, și cu el și pe Schiller. Iar ca culme: să înțelegi pe Eminescu, pe cel mai mare naționalist pe care l-au avut Români, pe cel mai idealist vizitor, mai neîntrecut versificator și mai genial cugetător, să-l înțelegi așa de fals încît să crezi că el ar putea sta în admirația cuiva la un loc cu Baudelaire, Verlaine și alte jigodii.

Și contrazicerile se urmăresc în lanț neîntrerupt: ceea ce înseamnă că mozaicul intelectual al D[omni]șoarei X. e tot așa de ciudat — peștiș, pe cît e de superficial.

Dacă-ai să-ți dau un exemplu culinar, precum nu se poate să faci ciorbă cu zahăr, și aceste două elemente nu se pot împăca, tot așa într-un spirit bine organizat, autorii de mai sus nu pot sta la un loc, fără ca să nu producă cea mai regretabilă harababură în ideile literare și estetice ale persoanei ce crede să-i poate admira și diviniza la un loc.

Îmi spui că D[omni]șoara X. cunoaște bine muzica și că e «pasionată pentru cea Wagneriană». Înainte de a-ți spune dacă în adevăr o înțelege și o simte, ar trebui să știu iară alături de cine stă Wagner? Alături de Beethoven ori alături de muzica italiană? Căci n-ar fi o minune față de gusturile așa de ciudate ale acelei D[omni]șoare, ca Simfoniile lui Beethoven să fie puse în urma cutărei ori cutărei opere *sonante* de școala franceză ori italiană. Asta nu pentru că în muzica franceză și italiană nu se găsește nimic de admirat. Dimpotrivă. Dar pentru că Wagner nu merge decât cu Beethoven, bătrînul Gluck, și rar cu Liszt.

Faptul că vrea să devie acți[un]a nu e o notă bună față cu felul cum văd că înțelege arta. Acți[un]a a fost și Wilhelmina Schroeder-Devrient, dar... cîte Devrient au fost în secolul al XIX-lea?

La urmă tu exprimi judecata: «sub masca seriozității [se ascunde] un suflet ușor de acți[un]ă».

Această judecată transformată întrucîtva și-ar avea partea ei de adevăr în caz cînd portretul pe care mi l-ai schițat e perfect credincios originalului. În acest caz vezi acum ce ciudat portet: cîtă superficialitate conține, și cum el nu constitu[ie] decât o icoană generală a întregii acele părți din societatea modernă, românească, de care-ți scriam la început.

Dacă D[omni]șoara e frumoasă sau urită aceasta nu interesează decît din punct de vedere curat subiectiv. Poate fi cineva frumoasă și totuși să n-aibă deloc pofta de a [se] expune pe scenă la admirația ieftină dar nerușinată a publicului.

Dacă crezi că colega ta e o fată de caracter i-ai putea spune și ei ce conține această scrisoare: altfel, ți-ai face o dușmană strașnică, arătîndu-i cele de-aici.

Sărutări

VASILIE

N. B. Citește scrisoarea ce-o trimet tot azi Lucreției: sunt sfaturi cari te privesc și pe tine. De asemenea dă această scrisoare și Lucreției.

*Păstrează aceste scrisori și
citește-le de cîte ori ai
vreme pe zi, numai așa
sfaturile de aici vor deveni
parte proprie a sufletului
tău.*

27 Ian.[uarie] 1905. Jena

VASILIE

Dragă Elviră,

Ți-am primit scrisoarea și pentru că văd că ai devenit în adevăr un copil cuminte și deștept cu «descoperirile» tale, iată ți răspund numaidecît.

Înainte însă de a trece mai departe, trebu[î]e să-ți pun cîteva întrebări la care țin mult să-mi răspunzi. Scrisoarea ce ți-am trimis ai dat-o și Lucreției s-o citească? Ea, la rîndul ei, ți-a dat și ea scrisoarea ce i-am trimis acum în urmă, și pentru tine? Și în legătură cu aceste două întrebări ți fac o rugăminte, pe care dacă n-aș ști c-o vei asculta — fiind acum încredințat că devii o fată serioasă, lăsînd mofturile și fleacurile la o parte — nu ți-aș face-o.

Anume e vorba de purtarea ta față cu Lucreția și cu cei de-acasă. Știu că la cetirea acestor rînduri o să cam încrunți din sprîncene: poate-așa aș fi făcut și eu cînd eram ca tine; dar nu te speria, n-o să-ți țin aici o adormitoare lecție de morală în cinci capitole cel puțin. Cî numai o să-ți dau un sfat, pe care precum ți poți închipui, l-am pus eu însumi în practică și mi-a reușit perfect.

Ai nevo[î]e de liniște sufletească, nu-i așa? Pentru aceasta e absolut necesar să nu-ți provoci singură neplăceri. Lumea nu se preface după voia ori porunca noastră; am încercat-o eu însumi de multe ori foarte neplăcut. Așadar, pentru a fi liniștiți, trebu[î]e să primim lucrurile așa cum ne sunt date. Bunătate, foarte multă bunătate, față de toată lumea — evitarea părților supărătoare pentru cel cu care ai de-a face chiar dacă nu-l iubești — puțin scepticism, adică puțină îndoială asupra tuturor nimicurilor ce ți s-ar povesti ori da ca pilde: minunile nu pot să fie, acolo precum vezi numai acțiunea înceată a puterilor firești poate face ceva trainic. În sfîrșit, ferește-te de a-ți pune înainte personalitatea ta; ține-te în umbră: astfel nu vei jigni pe nimeni, și în aceiași vreme arată interes și nu desgust ori despreț, pentru orice ți s-ar prezenta ca vorbă ori ca faptă de la cei de-aproape ai tăi. Voie bună ca să judeci înlăuntrul cugetului tău cît de sever acele vorbe ori fapte; dar nici cel mai mic semn extern să nu trădeze gîndurile tale. Asta nu pentru a învăța arta prefăcătoriei: căci ai cădea din lac în puț, dar pentru a te deprinde să-ți stăpînești manifestările de ordin sentimental, pentru a te deprinde adică cu energia voinței.

Acum vei înțelege de ce eu n-am avut în timpurile din urmă niciodată prilejul să fac inimă[-]rea alor noștri pentru micile ori marile lor lipsuri: știam că predicele mele n-ar avea nici un rost, și de asemenea nici supărările tendențioase și manifestările de dezaprobare ori plictiseală. Atunci cînd a fost vorba de lucrat, ai văzut, am fost

energic, scurt, concis: argumentele liniștite sau cu neputință de înlăturat, și ceea ce trebuia făcut s-a făcut.

Tu n-ai încă nici vârsta nici experiența și nici puterea de acțiune. Așa dar nu-ți trebu[i]e a doua parte a școlii de energie a voinței; pentru tine sunt de studiat și de pus în practică sfaturile din prima parte a ei. Astfel numai îți vei avea perfectă liniște și nici altora nu le vei produce neplăceri.

Acum trecind la cele ce-mi mai scri[i], observ acestea. Îmi scri[i] «mi-e sufletul sărac de cunoștințe și de-aceia nu pot judeca lucrurile mari». Eu n-aș fi putut să-ți răspund într-alt chip: tu, iubit copil cuminte, ai spus-o așa de bine. Dar eu pot să-ți adaog aceasta: judecata asupra lucrurilor mai mari vine fără să alergăm noi după ea; căci atunci când am cetit mult, mult și bine și rău — dar totdeauna cu o nuanță de curiozitate științifică, de scepticism și de ușoară ironie, pentru ca să nu ne lăsăm prinși de autori în mrejele povestirilor lor fantastice: îți poți inchipui cât de scandalos de ridicol ar fi dacă într-un moment de entuziasm estetic-literar am găsi de cuviință să ne purtăm ca eroii din cutare roman ori povestire fantastică romanțioasă ori realită, puțin importă — așa dar atunci când am cetit mult, mult, și-n chipul ce-ți arătai, judecata e deja venită: de la primele rinduri vedem dacă e opera unui maestru ori a unui cîrpaci, dacă e în adevăr capabilă de a ne îmbogăți mintea și inima ori nu.

Și iată că și pagina a 4-a e gata și tot n-am spus nimic de ședința muzicală: iată-ți scriu dară telegrafic: stai de-o parte retrasă, când se cîntă, perfect atentă la sunete, urmărindu-le în toate modulațiile lor și înlăturînd aici orice idee preconcepută de frumos ori urît, de ironie ori admirație; o bucată odată ascultată, nu cauți să treci la alta, ci o ascuți pe aceeași până o știi aproape pe de rost: adică până ce-o *înfelegi* deplin. Când muzica a încetat, vine a doua parte a utilizării ședinței: ascuți toate părerile și impresiile celor ce se cred chemați a le exprima: nu te amesteci într-o discuție, ci numai cauți să controlezi ce spun ei sau prin ceea ce ai simțit și înțeles tu. În sfîrșit a treia parte e, pentru a zice astfel, literatura muzicală, cauți a ști diferiți autori clasici ori moderni muzicali, a asculta bucăți din fiecare și a căuta prin mijloacele arătate să stabilești deosebiri dintre ei.

Al tău frate

VASILE

3 Februar [sili] v.[echil] 1905

Dragi surori,

Am primit scrisorile voastre aproape una după alta și cuprinzînd același lucru: amărăciune una împotriva alteia — neputința de a-mi urma sfaturile.

Dacă nu vă puteți iubi, sau, mai mult, dacă nu puteți trăi ca prietene măcar, dacă nu ca surori, eu numai un singur sfat vă mai pot da — mai bine zis, numai o rugă-minte vă mai pot face: să nu vă faceți rău una alteia, nu vă vorbiți de rău față de a treia persoană, și dați-mi vo[i]e ca dacă între voi direct nu mai poate fi nici o legătură, atunci măcar prin fratele vostru să fie una. Scrieți-i dar separat, cum veți pofți, dar nu-i faceți nedreptatea de a nu avea încredere în el.

Pentru această tristă și ciudată stare de lucruri între voi, nu sunteți vinovată nici una, nici alta. Vinovații sunt alții. Vinovați însă fără să vreiți și fără să știți — deoarece din felul cum erau croiți de firea lor proprie nu puteau să se schimbe.

Singurul lucru ce-l mai pot adăoga în această scrisoare ce v-o trimet de-odată la amîndouă, e acesta:

Dacă inimile voastre sufăr, apoi activitatea voastră intelectuală să nu sufere. Dimpotrivă, muncii înzecit pentru a uita supărările ce v-ar apăsa și pentru a fi gata și în stare de a birui în lupta ce o veți da în curînd.

Cînd vremea vă îngădușje, citiți literatură, dar nu mult și răpede ci mult și cu reflexie.

Acum pentru fiecare:

Dragă Lucreție,

Scrisoarea ce mi-ai trimis, m-a mirat și m-a întristat. Cum se poate să-ți cunoști așa de puțin fratele? Îmi scrii: «negreșit că sunt o proastă care îți fac rușine». Nu, dragă Lucreție, nu ești proastă precum nu e nici Elvira. Dar și tu și ea aveți o altă mare lipsă. Dacă intelectual voi sînteți cu mult deasupra altora, apoi inima voastră n-a primit încă educația-i absolut de nevoșje. Elvira vrea să și-o facă. Tu o ai deja făcută într-o anume direcție, dar într-o direcție pe care eu nu o cred cea mai nimerită.

Dacă a fost cineva care să greșească în această împrejurare, apoi eu sunt acela. Scrisoarea pe care v-am trimis-o, adică ți-am trimis-o, trebuia s-o scriu mai puțin sentimental și mai mult rațional.

Concluzia pe care-ai tras-o în urma primirii ei, ai conseninat-o în scrisoarea ce mi-ai trimis. Fiindcă judecaseși intelectual o scrisoare sentimentală — ai conchis că eu cred pe Elvira superioară ție — peste tot — că pe tine te nedreptățesc; rezultatul? M-ai întristat și una și alta — pe mine.

Dragă Elviră,

Te rog să-mi faci un fel de memoriu asupra stării tale sufletești (nu atunci cînd ești perfect indiferentă, ci cînd ești mișcată sufletește așa ca să poți descrie chiar sentimentele ce te stăpînesc într-un moment oarecare). Așadar un fel de ziar intim.

Îți cer aceasta deoarece ultima ta scrisoare m-a încurcat cu totul. Vreau să fiu perfect lămurit întrucît te privește înainte de a ști care-i calea cea mai bună de îndreptare și de sănătate sufletească.

Al vostru

VASILE

Lucreția

*Sper că-mi păstrați
scrisorile*

VASILE

Dragă Lucreție,

Scrisoarea ta în general m-a mulțămît, căci ea îmi arată că și tu ești acum doritoare de a afla alte lucruri, mai puțin « banale » decât cele din manuale și din cărțile de sută. Te arăți așadar dispusă să te ridici puțin și în domeniul mai ideal.

În scrisoare sunt însă trei expresii, din cari reîjese că ai înțeles absolut fals corespondența Elvirei cu mine:

I Întrebi: « De ce-ai ales numai pe Elvira? » Răspunsul e acesta: nu eu am ales pe Elvira ci Elvira pe mine. Nu eu i-am scris întâi, poftind-o la această corespondență, ci ea mi-a scris întâi, simțind nevoia de a mi se mărturisi și de-a avea astfel un sprijin și ajutor moral în mine. I-am răspuns, îmbrățișând firește cu toată dragostea propunerea ei: întâi pentru că era o propunere foarte cuminte și al doilea pentru că nu putea fi pentru mine o mai mare bucurie decât să văd pe-o soră că în sfârșit căpătînd încredere în mine, vine să-i ajut și s-o lămuresc.

Așadar ea a cerut întâi, ei i-am răspuns întâi. Cei și tu acum. Cu aceeași bucurie și grabă îți voi răspunde.

II. Întrebi: « Nu m-ai văzut capabilă ca să întrețin cu mata o corespondență mai puțin banală ». Relativ la această capacitate, ți-am răspuns deja ceva în scrisoarea precedentă. Repetînd în parte cele de-acolo, iată ce am să-ți răspund: Nu e aici chestia de capacitate intelectuală sau de nepricepere, ci de nevoia sentimentală de a te destăinui cuiva cînd ești necăjit — de nevoia estetică, de a împărtși cu altul plăcerea ce-ai simțit la citirea unei cărți, la vederea unei opere de artă, la ascultarea unei bucăți muzicale — în sfârșit de nevoia sent.[imental] -estetico-intelectuală de a cere lămuriri cînd întîmpini greutăți la înțelegerea unei opere, unor împrejurări, unor persoane. Elvira a simțit aceste nevoi, și în special pe cea dintîi; mi-a scris, și i-am răspuns.

Elvira

Tu încă nu mi-ai comunicat nimic în acest sens. Comunică-mi ce anume te necăjește, te neliniștește, te interesează, te încântă, ori nu ți-i deplin înțeles — și eu sunt gata să-ți răspund. Prin urmare, precum vezi chestia de capacitate și incapacitate așa precum ai pus-o, e foarte departe de-aici.

III Cu privire la cele două întrebări de mai sus adaogi: «N-ar trebui să-ți spun lucrul acesta, pe care l-am ascuns pînă acuma», cu bănuiala că eu voi fi ghicit fără să-mi spui nimic, și cu completarea: «am ținut să fiu foarte sinceră».

Să-mi dai vojițe să te întreb și eu? De ce tocmai acum te hotărăști a fi «foarte sinceră» și de ce ai ținut ascunse acele întrebări. Nu aveai destulă încredere în mine și în bunătatea și iubirea mea? Te temeai că astfel de întrebări m-ar supăra? De ce? Chiar din precedentele mele scrisori puteai vedea că eu sunt gata a primi cu drag și a răspunde după puteri, alinînd și lămurind.

Și apoi: nu era oare în mai toate scrisorile de mai înainte mențiunea — la urmă — că primitoarea să le comunice și celelalte: ori crezi că era numai o formalitate politicoasă. Află dară că nu prin politeță, ci prin sinceritate mă veți cîștiga tot mai mult și-mi veți cîștiga deplina încredere: eu doară vi-s frate, și fratele mai mare și fratele în sfîrșit care vă poartă grijă și dragoste. Pentru ce dar să vă purtați cu el ca cu un strein?

Iată de ce faptul că *în sfîrșit* te hotărăști să-mi ceri o astfel de corespondență m-a bucurat.

Scrisoarea de față, chiar o poți considera începutul. La ea ai destule de răspuns, astfel ca viitoare[a] ta scrisoare să nu mai facă parte din ciclul acelora de cari mi te plîngi.

Faptul că Elvira ar face caz de știința ei exista mai înainte, precum ea singură îmi spunea într-o scrisoare; acuma însă, îmi scrie că vede foarte redusă această știință — dar lucrează ca în adevăr s-o crească. Și știi prea bine că nu numai prin manuale, ba nici decum prin manuale se cîștigă știința Vieții.

Iată dar, corespondența noastră *nebanală* a început. Aștept răspunsul. Acum cred că nu mi te vei mai plînge. Al tău frate.

VASILE

Cînd cad Paștele,
și cînd începe Vacanța?
Eu pe-aici habar n-am.

22 Martie s. (III) v. [schil] 1905
Berlin N., Invalidenstrasse 106. III. 1.

VASILE

Dragă Elviră,

Ceece-mi scrii cu privire la lupta pentru ideile noastre, îmi arată că eu n-am fost destul de clar în scrisoarea trecută. Nu numai că nu-i vorba de a începe această luptă acum, dar nici mai tîrziu. Pregătirea ce ți-am recomandat nu e pentru alții și de gustul luminării altora, ci pentru tine însuși[*sic* !] și anume iată cum. Cînd ne aflăm în fața unei persoane oarecare ce vorbește despre anumite lucruri de interes general ori românesc (fie literatură, fie artă propriu[-]zisă, fie chiar știință popularizată), dacă noi ne aflăm sub nivelul intelectual al vorbitorului, vom fi foarte impresionați de talentul ori cunoștințele lui — aparente — și nu numai că vom lua ca bune lucrurile spuse de el, dar, cînd va veni prilejul să se vorbească despre aceleași lucruri, noi vom susține tocmai ceea ce a susținut acel domn sau doamnă, chiar de-au fost lucruri necomplete sau false. De ce? Pentru că nouă ne-a lipsit mijlocul de control.

Așadar pregătirea de care ți-am vorbit în acest fel trebu[ți]e înțeleasă. Adică, întâi, să-ți dea mijloace de control, pentru a nu mai fi expusă la astfel de triste deziluzii în cazul cînd ai afla și «adevărul» adevărat, și al doilea — aceasta e partea esenți-

ală — să-ți dea conștiința superiorității tale dacă nu și intelectuale, dar cel puțin morale, în acest sens că nu vei primi nici o afirmare necontrolată.

Conștiința perfecționării tale treptate, în afară de orice alte considerații oportuniste, te va face să nu te înjosești, moralmente, până acolo încât nu numai să nu primești cu răceală părerile pe care tu le știi că-s neîntemeiate, dar să și dai susținătorului acelor părerii argumente în favoarea lor, deși convingerile tale intime sunt cu totul altele.

Aceasta se cheamă *lașitate* « morală » în domeniul intelectual. Înțeleg foarte bine să nu faci pe apostolul: e în cele mai multe cazuri un rol foarte neplăcut, și dacă ești nedebaci, chiar ridicul. Dar nu ți-i iertat să faci pe lingșitorul și parazitul, așa de bună dimineața, numai pentru a avea încă un prieten mai mult.

Acum credem că suntem înțeleși. Lupta constă în a fi absolut pasiv, a strânge cunoștințe și pilde practice, a-ți mări cât mai mult cercul puterilor tale intelectuale și a-ți întări cât mai mult *conștiința independenței* tale morale.

Îmi spui că Cristina ta practică principiile lui Max Nordau. Vorbă să fie. Ea practică, dragă Elviră, nu principiile lui Nordau, ci principiile societății moderne, prefăcute, perfide, ticăloase, fără simțul demnității personale.

Nordau, care-i [...] * destul de inteligent și șiret, n-a făcut în *Paradoxele* lui precum și în *Minciunile convenționale*, decît să expună cu spirit și pricepere anume contradicții și scăderi ale societății moderne. El a utilizat cu șiretenie, aș putea zice, problemele mai la ordinea zilei și a reușit a-și crea o republică — foarte problematică — de sociolog. Dar să nu vă treacă cumva prin minte că Nordau e un adînc cugetător, un filozof pătruns de convingeri nestrămutate, un apostol, ori un profet, un biciuit fără milă al păcătoșiei societății moderne. Ține minte aceasta: Nordau e o mediocritate în domeniul filozofiei sociale moderne. O mediocritate de contrabandă încă, deoarece nu odată a recurs la mijloacele ieftine ale succesului folosindu-se de vorbe și judecăți de un spirit și o logică foarte îndoielnice.

Ați citit ceva de el: foarte bine. Puneți-l însă de-acum la o parte și pentru a cunoaște societatea modernă sub toate fețele ei nu încetați de a vă adresa la literatură. Cetiți pe Fogazzaro și pe France, pe Daudet (de pildă *Jack*) și pe Bourget (în operele mai vechi, căci cele două sunt toate tendențioase: clericale, Bourget fiind un catolic proaspăt convertit și deci cu atît mai fanatic). Și deasemenea, iară și iară, cetiți pe Thackeray, Dickens, Swift, Tennyson, și ca ideal poetic... geniul genielor Shelley.

Trec peste judecata asupra lui Hawthorne, D'Annunzio și... Sophocles, cu care (judecată) nu mă împac decît în parte. Și pentru ca să nu las pe Schopenhauer și din scrisoarea de azi, iată ce-ți pot spune întrucît te privește: Schop[enhauer] e bun de cetit pentru a te deprinde cu decepțiile din viață. Dar dacă îl citești prea de vreme nu-l vei înțelege, iar pesimismul lui îți va încetini energia și îți va slăbi curajul. Așadar la o parte cu el și anul acesta și la anul.

Sărutări

VASILE

Berlin N.
Invalidenstrasse 105. III. 1.
24 Martie a.[d]i] n.[ou] 1905.

Dragă Lucreție,

Nu mi se pare de loc curios că depui atîta stăruință pentru concursurile și analizele de grecește și lat.[inește], ci *îmi pare* bine că te ocupi cu atîta silință de ele. Dacă-ai fi să adaog ceva în această privință, apoi n-ar fi decît asta, că îți doresc ca în cel mai scurt timp să te și poți bucura de roadele acestor concursuri și analize: practic, scăpînd de liceu — și ideal, cînd și înțelegînd în original literaturile celor două popoare vechi.

* Text eliminat de editor

Întrucât privește egoismul anume dintre colegile [*sic* !] tale, lucrurile îmi sunt foarte știute. Dar precît îmi scrie Elvira, ea de pildă va avea prilejul să capete *Pêcheurs d'Islande* a lui Loti; cel mai bun lucru e să citești cartea odată amîndouă.

Și tot așa și cu altele, schimbîndu-vă reciproc cărțile ce fiecare în parte reușește a împrumuta de la colegile ei.

Îmi comunică că ai cetit *Han d'Islande* a lui Hugo. Scurta critică ce i-o faci la început mi-a plăcut. Dar nu-s de loc pentru lunga analiză a *cuprinsului* pentru a-i zice astfel — de fapte brute, pe care-ai făcut-o.

Totuși și această lungă analiză își are partea ei bună, căci îmi dă prilejul să mă opresc ceva mai mult asupra literaturii romantice[,] nu numai franceze dar și universale.

E un principiu îndeobște admis în judecarea unei opere de artă că subiectul nu e decît ceva accesoriu, informativ, iar principalul e *cum, prin ce mijloace*, sprijinit pe cari *principii estetice*, a « executat » autorul acest subiect. Aceasta în general. Dar dacă ne oprim în special la școala romantică, găsim lucrul dus și mai departe. Nu numai că subiectul e ceva neimportant, dar autorul precum în cazul lui Byron își ironizează subiectul, își bate joc de el. Subiectul nu-i decît un prilej de vorbă. Încolo scrie ce-i place. Că, vrînd[-]nevrînd se va ocupa și de aceea ce constitu[i]e scheletul de *lucruri* al compunerii lui, lucru[!] e incontestabil. Dar tot personalitatea lui artistică e deasupra subiectului, mai presus de el, în afară de el, ca și în lăuntrul lui, pretutindeni și totdeauna.

Ce ne interesează pe noi mai mult la Pușchin? Subiectele ori poetul însuși? Care-i caracteristica chiar a întregii școli romantice internaționale europene de la începutul secolului trecut, și chiar caracteristica preromanticilor ca și a postromanticilor? — Libertatea nemărginită a alegerii și [a] tratării subiectelor, independent de orice clișeu și tradiție. Iarăși dară nevoia de lucruri noi, dar nu ca *întrîgă* căci tot *oamenii* au și clasicii și romanticii și naturalistii și realiștii, ci ca *posibilitate* de noi *situații*, suflatești ori artistice.

Așa fiind lucrurile puțin ne pasă de amănuntele materiale ale subiectului, cu atît mai mult că ele sunt născociri de-ale autorului, citeodată poate chiar neverosimile, cînd de pildă autorul s-a amestecat unde nu-i fierbe oala cunoștințelor lui despre lume ori despre oameni.

Acum cred că înțelegi cum doresc eu o critică asupra unui autor oarecare, pe deoparte ca scriitor în general, pe de alta, ca autor al unei anumite opere ce ni se dă s-o judecăm.

Sărutări

VASILE

Răspundeți și de primirea filozofilor.

Berlin N.
Invaliddenstrasse 106, III. 1.
24 Martie a.[tîl] n.[ou] 1905

Dragă Elviră,

Scrisoarea ta cu Florica și Cristina e ca-n poveste: « erau odată două fete: una așa și una pe dincolo... »[.] Decît, să vezi, nu-i deajuns faptul că de pildă Cristina ar fi cam în ideile noastre, și împotriva ideilor Floricăi, ca să te poți hotărî pentru mai multă seriozitate ori putere de înțelegere a uneia ori a celeilalte.

Avem noi dreptate să credem așa cum credem în materie de literatură, muzică și arte plastice? Noi suntem convinși că da. Dar și cei ce susțin ideile din sensul Floricăi sunt convinși, poate, de ele. Atunci? Atunci, iată care-i proba. Acela dintre protivnici care-și va simți în sine puterea suflatească nu de a sfărîma pe celalalt ci de a-l convinge și la urmă de a-l converti, acela va avea dreptate în adevăr.

Păgînismul a fost convertit de creștinism. Ideile Nazarineanului au triumfat. Creștinismul a avut atunci dreptate. Dar cînd ideile lui create au fost întinate de patime lumești, cînd *Biserica* a înjosit *Religia*, și cînd a început discuția cu *Reforma*, Reforma a avut dreptate. Ea a învins pentru că a cîștigat inimile și mințile, și le-a cîștigat pentru că *adevărul* îi dăduse puterea suflătească deplină pentru a convinge și a converti.

Dar îmi vei zice: ia vezi poate că ești cam optimist cînd crezi în triumful adevărului, în acest fel: — Se poate, și știu eu însumi probe destule în care avîntul pătimăș a cucerit mai mult decît adevărul cu convingeri mai potolite. Da. Dar... patima și forța care *pot* convinge și converti, și ele, sunt mărginite, foarte mărginite, în timp, ca și în spațiu: adevărul e etern, unul și nemărginit de nici un fel de considerație de ordin extern?

Așadar? Așadar, dacă Cristina e mai solidă ca Florica, să treacă la luptă. Hezitarea e măturisirea slăbiciunii. Iar în acest caz, Florica avînd pentru ea avîntul și patima, va învinge, va sfărîma, adevărul rău reprezentat într-o astfel de luptă de idei. Tu însuți [*sic*] în acest sens, de mai sus, ești datorare a te pregăti.

Îmi scrii că ai cetit în franțuzește *La figlia di Iorio* a lui D'Annunzio. Ai scăpat, întrucît mă privește, onoarea gustului tău estetic, în chip foarte dibaci. Și anume ai privit opera mai ales din punct de vedere utilitar, lăsînd judecarea *poeziei* din ea, la o parte. Foarte bine ai făcut.

Căci altfel nu știu zău cum ai fi justificat o apreciere estetică favorabilă din toate punctele de vedere operei.

Eu unul îți recomand să faci o mică comparație între Hawt[h]orne și D'Annunzio. Amîndoi se folosesc de cadrul extern al naturii, numai de un decor în care să poată convenabil lăsa să se desfășoare luptele suflătești așa de duioase ori de grozave ale eroilor lor. Cum tră[i]esc însă și cum simt și cugetă întruchipările puritanului Hawt[h]orne, și cum ale păgînului — de porunceală — d'Annunzio! Pentru tine (ca și pentru mine) sper că Hawt[h]orne va birui.

Și înainte de a-l lăsa pe d'Annunzio să-ți dau încă două lămuriri asupra lui, lămuriri pe care totdeauna trebu[i]e să le ai în vedere cînd iai în mînă o carte de-a lui. D'Annunzio vrea ca prin frumusețea neîntrecută a limbei ce-o întrebuințează, prin dramatizarea în gen și spirit antic grec, al [*sic*] subiectelor sale, să obțină rezultatele căpătate de meșterii greci, Eschyle și Sophocles. El introduce dară o parte artificială în operele sale, căci își impune anume ținte și modele. Cît privește felul cum înțelege el a căpăta rezultate satisfăcătoare, îl știi deja: de o parte (extern), prin limbă, gesturi și decor, de altă (intern), prin alcătuirea suflătească ce-o dă personajelor. Cea de-a doua parte ar fi partea de forță a operei: lucru e clar. Ei bine, D'Annunzio a avut nenorocirea să nu-și cunoască bine puterile în această grea direcție. El care scrie una dintre cele mai frumoase italienește [*sic*] care s-a scris vreodată și care pentru partea externă a operilor lui e neîntrecut, pînă azi n-a reușit și cu partea internă a planului.

Așadar Schopenhauer pentru altădată.

Sărutări

VASILE

B. P. HASDEU — în corespondență cu GUSTAV WENZEL

În fondul de manuscrise al Bibliotecii Naționale „Széchenyi” din Budapesta se află următoarea scrisoare adresată de B. P. Hasdeu lui Gustav Wenzel (1812—1891), profesor de istoria dreptului la Universitatea din Pesta:

Monsieur,

La bienveillance, avec laquelle vous m'avez accueilli pendant mon séjour à Pest, me fait prendre la liberté de Vous adresser une prière.

Je travaille actuellement à un ouvrage sur Vladislav Bassaraba (1360—73) et je viens de voir dans la nouvelle édition de Fessler (t. 2, p. 150 note), que Vous avez publié dans le „Történelmi Tár”, II, 186, un document très important, relatif à ce Prince et découvert à Lelesz. Comme je ne possède pas cette publication et comme le document en question ne saurait être long, j'ose Vous solliciter pour une copie aussi bien que pour celle d'un autre petit document, publié dans le journal „Tudományos Gyűjtemény”, 1835, IV, 116, que je connais par une citation de Kemény (Kurz, Magazin, II, 29).

Comme j'ai déjà mis sous presse mon ouvrage, la plus grande obligation possible pour moi serait d'avoir ces copies le plus tôt possible.

Domnule,

Bunăvoința cu care m-ați primit în timpul șederii mele la Pesta¹ mă face să îndrăznesc să vă adresez o rugămintă.

În prezent scriu o lucrare despre Vladislav Basarab (1360—73) și găsesc în noua ediție a lui Fessler² (v. 2, p. 150, notă), că dumneavoastră ați publicat în „Történelmi Tár”, II, 186, un foarte important document, descoperit la Lelesz, cu privire la acest prinț. Deoarece nu am această publicație și cum documentul respectiv nu poate fi lung, îndrăznesc să vă rog pentru o copie; de asemenea, pentru un alt document scurt, publicat în ziarul „Tudományos Gyűjtemény”³, 1835, IV, 116, de care am aflat dintr-o citare a lui Kemény (Kurz, Magazin, II, 29).

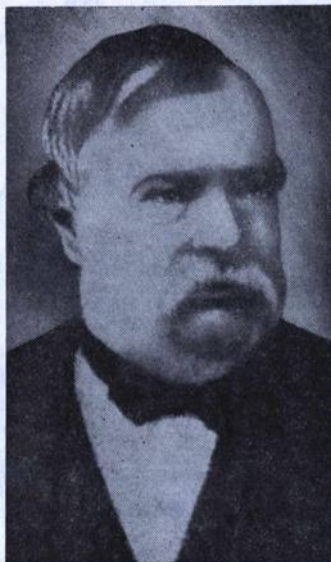
Cum am dat deja la tipar lucrarea, v-aș rămâne foarte îndatorat dacă aș avea aceste copii cât mai curînd cu putință.

¹ Cei doi savanți se cunoscuseră în august 1871, cînd B. P. Hasdeu a făcut o vizită de studii în capitala Ungariei.

² Ignățiu Fessler, istoric maghiar (1756—1839).

³ „Magazin istoric” apare între 1856—1877 cu titlul „Magyar Történelmi Tár”, apoi, între 1878—1911, cu titlul „Történelmi Tár”.

⁴ „Colecția științifică” — apare la Pesta, din 1817. (La Biblioteca Academiei există colecția pînă în 1841).

*Excusez mille fois cette inopportunité, et
veuillez bien agréer mes considérations les
plus distinguées,*

*Monsieur,
Votre très humble serviteur*
B. P. HASDEU*

Mii de scuze pentru acest deranj și
binevoiiți, domnule, să primiți gindurile
mele cele mai alese

Al dumneavoastră umil servitor,
B. P. HASDEU

12/24 sept. 71

Adresse:

B. P. Hasdeu, directeur du
journal „Columna lui Traian“
Bucarest, Strada Dionisie, nr. 9.

12/24 sept[embrie], [18]71

Adresa:

B. P. Hasdeu, directorul
ziarului „Columna lui Traian“,
București, strada Dionisie nr. 9.

Răspunsul lui Gustav Wenzel⁶ — în latinește, limbă pe care profesorul din Pesta o cunoștea mai
bine decât limba franceză, îl aflăm la Biblioteca Academiei R. S. R. (Scrisoarea este datată: « Pesthini,
pridie Kalendas octobri 1871 ».) G. Wenzel i-a trimis lui B. P. Hasdeu informațiile solicitate, în schimb,

⁶ Scrisoarea este însoțită de o fotografie a lui Hasdeu, din anii când lucra la *Istoria critică a românilor*, cu dedicația: « A. Mr. le professeur Gustave Wenzel, hommage, B. P. Hasdeu ». Nu este cunoscută.

* B.A.R.S.R., mss, coresp. S $\frac{75(1)}{LXXIII}$

și roagă să-i expedieze volumul al III-lea din Arhiva istorică a României și, de asemenea, mai multe numere din „Columna lui Traian”. Este o mărturie a prestigiului cîștigat, în vremea aceea, de știința istorică românească peste hotare. De altfel, G. Wenzel era de multă vreme în legătură cu mișcarea noastră culturală⁷.

*Spectatissimo viro
domino B. Petriceicu-Hajdeu [sic!]
omnibus titulis ornatissimo*

*Gustavus Wenzel
antecessor pesthanus S. P. D.*

*Ad aestimatissimas Tuas, quas heri
accepi, ad me 12/24. Sept. exaratas litteras,
finescopiam diplomatatis in „Tudomá-
nyos Gyűjtemény” 1835, editi Tibi hisce
transmittere. Aliud documentum, quod pe-
tis, a me in „Történelmi Tár” tom II,
p. 186. publicatum, sic optime recipies,
si totam illam publicationem ad Te ex-
pedio; quam mox sub forma crucis colli-
gatam (Kreuzband) ad te posta mediante
dimitto. Est istud separata pars tomi
annotati, qualem editores nancisci consue-
verunt, numero solum paginarum acco-
modo provisă. Litterae Ludovici I Regis,
anni 1365, ibidem pag. 18. XIII, inve-
niuntur; quarum breve argumentum iam
prius per Georgium Fejér publicatum fuerat.*

Et haec de tuis.

*Una Tibi nuncio, amici filium, domi-
num Franciscum Stockinger qui in Con-
sulatu Generali Austriaco Hungarico, qui
Bukurestii fungitur, officium gerit, ex
invitatione mea Te proximis diebus saluta-
turum esse. Attamen non puto me errare,
si praesenti quoque occasione duplex me-
um petitum Tibi transmittō. Rogo Te
namque:*

*1. In quantum dixeras operis Archiva
Istorică a României a Te editi, cuius
duos tomos possideo, tertium quoque
tomum in lucem publicam editum fuisse:
velis hunc III tomum mihi vel immediate
vel per dominum Stockinger mittere.*

*2. Praemissis gratis pro numeris 31
usque 34 h. a. scripti periodici „Columna
lui Traianu”, quas mihi transmisisti:
rogo Te iam nunc, ut totum exemplar anni*

*Ilustrului
domn B. P. Hasdeu,
distins cu toate titlurile*

*Gustav Wenzel,
prietenul lui din Pesta S. P. D.*

La prețioasa ta scrisoare din 12/24 septembrie pe care am primit-o ieri, mă grăbesc să-ți trimit cu aceste rânduri copia documentului publicat în „Tudományos Gyűjtemény” din 1835. Celălalt document pe care-l ceri, publicat de mine în „Történelmi Tár”, tom II, p. 186, îl vei primi în cele mai bune condiții dacă-ți expediez întreaga publicație, pe care ți-o trimit imediat prin poștă cu banderolă (Kreuzband). Aceasta reprezintă o parte de sine stătătoare din volumul menționat, după cum editorii obișnuiau să procedeze, aranjînd-o doar potrivit numărului de pagini.

Tot aici, la pagina 18, XIII se găsește și scrisoarea regelui Ludovic I, din 1365, a cărei scurtă introducere a fost publicată încă dinainte de George Fejér.

Acestea în legătură cu tine.

Te anunț, totodată, că fiul unui prieten, domnul Francisc Stockinger, care funcționează la Consulatul General Austro-Ungar cu sediul la București, te va saluta în zilele următoare, trimis de mine. Totuși, nu socot că greșesc, transmitîndu-ți chiar cu această ocazie, două dorințe. Rogu-te, deci:

1. După cum îmi spuneai, relativ la „Arhiva Istorică a României” din care am 2 volume editate de tine, chiar și al treilea volum a văzut lumina tiparului. Dacă ai vrea să-mi trimiți acest al treilea volum, fie imediat, fie prin domnul Stockinger.

2. Mulțumindu-ți pentru numerele 31—34 din „Columna lui Traian” din acest an, pe care mi le-ai trimis, te rog, de asemenea, să-mi expediezi întreaga colec-

⁷ Tot la Biblioteca „Széchenyi” se găsesc cinci scrisori ale firmei C. A. Rosetti et Winterhalder (din 16 iulie și 8 octombrie 1850, 20 august, 16 octombrie și 15 noiembrie 1851) prin care profesorul maghiar era ținut la curent cu ultimele apariții în limbile română și franceză, referitoare la români (mai ales relativ la istoria dreptului).

praeteriti, et huius quoque anni numeros 31 — um praecedentes ad me expedire; in futurum quoque eiusdem scripti periodici continuum praenumerantem me recipere velis.

Et Archivi (tom. III) et „Columnae“ velis una pretium mihi perscribere, quod mox Tibi vel medio postae, vel modo ad libitum Tuum definiendo resignandum dimittam. Si tamen dominus Stockinger petium meum Tibi proposuit, serto, cum meo nomine egisse; hocque casu digneris cointelligentiam foivere cum eodem.

Qui omni tempore Tibi servire paratus maneo. Vale

Pesthina, pridie Kalendas Octobris 1871.

Correspondența dintre B. P. Hasdeu și G. Wenzel a continuat și în anii următori, păstrându-se numai scrisorile ultimului, tot la Biblioteca Academiei R. S. R. În vara anului 1874, făcând o călătorie de studii în Transilvania, Hasdeu îl roagă să intervină la Ministerul de Interne din Budapesta, în vederea obținerii unui permis pentru cercetarea arhivei din Alba-Iulia.

B. A. R. S. R.

S $\frac{75(2)}{LXXIII}$

Mr. B. P. Hasdeu

Gyula Fehérvár
Budapest, Júlét 13. 1874

Le 9 après dinée [sic! corect: dîner] j'ai [sic! corect: j'ai] reçu un telegram [sic! corect: télégramme] de vous, ou [sic! corect: où] vous me donniez la commission d'obtenir du ministère [sic! corect: ministère] de l'intérieur pour vous la permission, de faire [sic! corect: faire] des recherches historiques dans l'archive capitulariste de Gyula Fehérvár.

M'étant totalement impossible tout [de] suite de chercher outrouver Mr. le ministre, le 10 matin, je lui ai [sic! corect: ai] adressé une lettre, ou [sic! corect: où] je lui communiquais [sic! corect: communiquai] votre telegram [sic! corect: télégramme] et votre demande. Et parce que je n'ai reçu aucune réponse, je pense, qu'il vous a répondu [sic! corect: répondu] immédiatement.

Cependant permettez[-]moi, de Vous écrire, qu'à présent est le temps le plus défavorable, chez nous faire [sic! corect: faire] des recherches archivales. Parce qu'on a commencé faire [sic! corect: faire]

ție a anului trecut și chiar numerele care preced nr. 31 pe anul acesta; pentru viitor, te-ăș ruga să mă consideri abonată în continuare, cu plata anticipată.

Dacă vrei să-mi comunicii totodată și costul tomului III din *Archiva* și al „*Columnae*“, pe care imediat ți-l voi expedia sau prin poștă sau în ce mod dorești — după cum vei binevoi să-mi indicii.

Așadar, dacă domnul Stockinger, îți transmite dorința mea, îl imputernicesc să acționeze în numele meu; în acest caz te-ăș ruga să cazi de acord cu el.

Rămân mereu la dispoziția ta. Te salut.

Pesta — 30 septembrie 1871.

Dlul B. P. Hasdeu

Alba Iulia
Budapesta, 13 iulie 1874

În după amiaza zilei de 9 am primit de la dumneavoastră o telegramă, prin care mă rugați să obțin pentru dumneavoastră, de la ministerul de interne, aprobarea pentru a face cercetări istorice în arhiva capitulară din Alba Iulia.

Fiindu-mi imposibil să aflu imediat unde se găsește domnul ministru, în ziua de 10, dimineața, i-am adresat o scrisoare, prin care i-am comunicat telegrama și cererea dumneavoastră. Și, deoarece nu am primit nici un răspuns, cred că v-a răspuns imediat.

Totuși, permiteți-mi să vă scriu că în prezent este timpul cel mai defavorabil pentru a face cercetări de arhivă la noi. Aceasta deoarece au început să se facă

des plans pour réguler de manière neuve les archives, sans qu'on a obtenu jusqu'aujourd'hui encor [sic! correct: encore] aucun succès. Il me semble aussi, que sur les archives capitulaires et conventuales le ministre d[e l']intérieur n'est pas [sic! correct: n'a pas] la compétence, et que vous aviez fait bien mieux vous adresser à Gyula Fehérvár au président du tribunal. Parce qu'il y a un an, qu'on a commencé l'enquête pour la réorganisation des archives publiques du royaume, lesquels seront confiés au ministre de l'intérieur. Mais les archives municipales resteront chez les comtés et les villes; et les archives authentiques des Capituls et de convents sont réglés par § 557 de la procédure civile Hongr. selon la manière jusqu'ici observée.

Mais quoiqu'il en soit, je ne souhaite, que le succès favorable de votre demande; et je reste avec beaucoup de respect votre très humble

G. WENZEL

planuri pentru a aranja într-un mod nou arhivele, fără a se fi obținut pînă astăzi vreun rezultat. Mi se pare, de asemenea, că pentru arhivele capitulare și mănăstirești, ministrul de interne nu este competent și că ați fi făcut mai bine adresîndu-vă la Alba Iulia, președintelui tribunalului. Acum un an a început ancheta pentru reorganizarea arhivelor publice ale regatului, care vor fi încredințate ministrului de interne. Dar arhivele municipale vor rămîne la comitate și la orașe; iar arhivele autentice capitulare și ale mănăstirilor sînt organizate prin § 557 al procedurii civile ungare, ca și pînă acum.

Dar, oricum ar fi, nu doresc altceva decît succesul cererii dumneavoastră, și rămîn, cu mult respect, al dumneavoastră prea plecat

G. WENZEL

B. A. R. S. R.

75(3)
 S LXXIII

Mr. B. P. Hasdeu

à Bukarest

Budapest 5. sept. 1874

Je vous remercie bien pour la confiance avec laquelle vous m'avez envoyé juillet 9. un telegramme [sic! correct: télégramme] à cause de vous procurer la permission de faire des recherches dans l'archive Capitulaire de Gyula Fehérvár. Je faisais [sic! correct: faisais] alors mes efforts le plus possible; mais j'étais bien surpris, quand je vous informais [sic! correct: informais] du résultat, et quand un jour après Mr. le Ministre de l'intérieur me donnait information, qu'il a envoyé à Gyula Fehérvár ses dispositions, que l'on vous donne la possibilité la plus applicable pour faire] votre recherches — après deux semaines ma lettre retournait par poste, parce que vous étiez déjà parti de Gyulafehérvár et de Kolozsvár. Jusqu'à présent j'attendais encore, si je ne reçusse quelques avis de ce

D-lui B. P. Hasdeu

la Bucorești

Budapesta 5 sept. 1874

Vă mulțumesc foarte mult pentru încrederea cu care mi-ați trimis la 9 iulie o telegramă pentru a vă procura aprobarea să efectuați cercetări în arhiva capitulară din Alba Iulia. Am făcut atunci tot ce mi-a fost posibil; dar am fost foarte surprins cînd, la două săptămîni după ce v-am comunicat rezultatul și după ce, în ziua următoare, domnul ministru de interne mă informa că a dat dispoziție la Alba Iulia pentru a vi se acorda posibilitatea cea mai potrivită de a face cercetări, scrisoarea mea se întorcea prin poștă, deoarece erați deja plecat din Alba Iulia și din Cluj. Am mai așteptat pînă acum să primesc vreo

que s'est passé; mais comme cela n'arrivait pas, je vous écrit [sic! corect: écris].

1) Que le ministre vous a donné la permission selon votre désir; et

2) A cause que vous pouvez vous convaincre, que je faisais en conséquence de votre telegramme [sic! corect: télégramme] tout [le] possible pour satisfaire à votre desirs [sic! corect: désir] je vous envoie ma lettre même, laquelle m'est retournée de Gyulafehérvár et Kolozsvár.

Permettez-m'en encore [sic! corect: Permettez-moi encore] de vous offrir un exemplair[e] des ouvrages de Verancsics (+ 1573) dont l'édition en commission de l'Académie Hongroise commençait Mr. Ladislaus Szalay, et que j'aie [sic! corect: ai] continuée après sa mort [sic! corect: mort]. Verancsics a écrit beaucoup des choses lesquels sont d'intérêt pour l'histoire de la Roumanie. Ces ouvrages forment 12 volumes, dont je enverrais [sic! corect: j'enverrai] les premières [sic! corect: premiers] 9 par le navire de vapeur [sic!] le reste suivra [sic! corect: suivra] si le 12-ème volume paraîtra. Ayez la bonté de l'accepter en témoignage de mon estime le plus sincère; avec lequel je me signe [sic! corect: je signe]

votre serviteur très humble

Dr. GUSTAVE WENZEL

înștiințare despre ce s-a întâmplat; dar cum aceasta nu a sosit, vă scriu

1) Că ministrul v-a dat aprobarea, potrivit dorinței dumneavoastră și

2) Pentru a vă convinge, că am făcut, ca urmare a telegramei dumneavoastră, tot posibilul pentru a vă satisface dorința, vă trimit chiar scrisoarea mea, care mi-a fost returnată din Alba Iulia și Cluj.

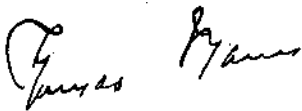
Permiteți-mi, de asemenea, să vă ofer un exemplar al operelor lui Verancsics (+ 1573), a căror editare, din însărcinarea Academiei Maghiare, a început-o Ladislau Szalay, și pe care am continuat-o eu după moartea sa. Verancsics a scris multe lucrări care prezintă interes pentru istoria României. Aceste lucrări formează 12 volume, dintre care vă voi trimite primele 9 cu vaporul; restul va urma, în caz că va apărea al 12-lea volum. Fiți atît de bun și acceptați-le ca mărturie a celei mai sincere stime; drept care mă semnez, prea plecatul dumneavoastră servitor,

Dr. GUSTAV WENZEL

După cum se vede, în urma intervenției, cererea este aprobată, dar, nu știm de ce, Hasdeu părăsește mai înainte Alba Iulia. Puțin mai târziu, în septembrie 1874, G. Wenzel îi trimite nouă volume cuprinzând lucrările cronicarului maghiar Anton Verancsics (cu știri asupra istoriei noastre), rugîndu-l să le accepte « ca mărturie a celei mai sincere stime ». Cu această scrisoare se încheie șirul documentelor referitoare la colaborarea celor doi istorici.

Lucian BOIA

ii scrie lui George OPRESCU

ÎN CALITATE DE SECRETAR AL COMISIEI de Cooperare Intelectuală a Ligii Națiunilor, George Oprescu a avut rarul privilegiu de a trăi, din 1923 și până în 1931, în vecinătatea imediată a unora dintre cele mai de seamă personalități ale lumii. Funcția sa — care-i solicita și un mare efort de abilitate, pentru a pune de acord și a estompa inerentele situații delicate, susceptibilitățile unor oameni pe cîi de aleși pe alții de disclui în raporturile lor cu ceilalți — i-a creat prietenii trainice cu mai toți membrii Comisiei.

Din 1931, fiind numit profesor la Catedra de Istoria artei a Universității bucureștene, a trebuit să renunțe la postul de secretar, fiind numit, în semn omagial, membru al aceluiași înalt for. În chiar acel an, 1931, apare pentru prima dată și numele lui Thomas Mann, ca membru al aceleiași sub-comisii de literă și de artă, de la început stabilindu-se deci, între el și George Oprescu, relații de colegialitate.

Acela care publicase, în 1901, aproape ca debutant, la nici 26 de ani, Casa Buddenbrook, venea la Liga Națiunilor nu numai cu aureola unuia dintre cei mai însemnați scriitori ai epocii — un fel de reîncarnare contemporană a umanismului goethean — dar și cu suprema consacrare la care poate aspira un om de artă: premiul Nobel pentru literatură, decernat în 1929.

Mă leagă de Thomas Mann o amintire de neuitat: era în vara anului 1949 și, înfîmblător, aud la radio o voce cu un timbru înimitabil care oscila între tonul autoritar al perfecte stăpîniri de sine și acea sugrumare dată doar de marile emoții. Am fost atît de fascinat de musicalitatea stranie a acestei cuvîntări, încît am urmărit pînă la sfîrșit emisiunea.

Era Thomas Mann care vorbea la Weimar, unde venise, călcînd din nou, după 16 ani de exil, pămîntul patriei, ca să omagieze bicentenarul nașterii lui Goethe. I-au urmat la tribună André Gide și, dacă nu mă înșel, Jules Romains. Sunetul acelei voci aspre, cu inflexiuni elegante și cu căderi aproape complete, mi-a revenit în auz cînd am găsit în fondul de corespondență deus de George Oprescu la Biblioteca Academiei (ms. 108. 784) o scrisoare din 1937 adresată de Thomas Mann, profesorului. Cred că, dacă o fi citit-o cu glas tare după ce a scris-o, vocea sa trebuie să fi avut aceleași rare tonalități dominate însă de revoltă, dar și de o notă ironică, ascunsă sub aparenta îngrijorare. Acuzat de un necunoscut, desigur doritor de popularitate și de scandal, de a-i fi plagiat o inexistență epopee cu titlul Visul faraonilor[?] în romanul Iosif și frații săi, Thomas Mann se adresează lui George Oprescu cu rugămintea de a-l ajuta și de a-i susține cauza în eventualul proces care urma să se judece (după cum fusese informat) la Timișoara. I se adresa nu numai ca unui coleg de la Liga Națiunilor sau ca unui român apt să intervină prin scrisul său pentru a aduce lumină într-o situație atît de ciudată, dar și ca aceluia cu care colaborase îndeaproape la un ciclu de debateri publice, patronate de Ligă, sub numele de Convorbiri (Entretiens) publicate apoi în volume. Îi înflăim astfel comemorîndu-l pe Goethe la Frankfurt în 1932 (Sur Goethe), discutînd la Paris în 1933 (L'Avenir de l'esprit européen), la Veneția în 1934 (L'Art et la réalité; l'Art et l'état), la Nisa în 1935 (La formation de l'homme moderne) sau la Budapesta, în 1936 (Vers un nouvel humanisme).

Informându-ne la clișiva dintre scriitorii români buni cunosători ai literaturii germane și ai realităților scriitorilor germani cu țara noastră nu am aflat detalii relative la această chestiune. Sintem înclinați deci să socotim scrișoarea pe care o publicăm cu atât mai prețioasă. Ne mărturisim totodată speranța

că cei care dețin date în legătură cu respectivul proces le vor comunica revistei spre publicare.

Radu IONESCU

Notă. Traducerea textului aparține Yvonnei Oardă.

Küsnacht—Zürich
7. I. 37
33 Schiedaldenstr.

Küsnacht—Zürich
7.1.37
33 Schiedaldenstr.

Lieber Herr Professor Oprescu:

Vielleicht haben Sie von der sonderbaren Plagiatsklage gelesen, die gegen mich gerichtet worden ist oder werden soll und die, wie ich höre, die rumänische Presse schon beschäftigt. Es handelt sich um einen Mann namens Aurelian Pacurariu, der ein Hexameter-Epos namens Der Traum der Pharaonen geschrieben hat und die Behauptung aufstellt, durch einen Dritten sei mir eine Uebersetzung des Manuskriptes verkauft worden das ich literarisch geblühdert hätte, um meinen Josephs-Roman daraus zu machen. Ich höre jetzt, dass eine gerichtliche Klage, so unwahrscheinlich es klingt, tatsächlich anhängig ist. Man muss wohl annehmen, dass der p. Pacurariu, der persönlich entweder ein Narr oder ein äusserst reklamebedürftiger Mann sein muss, von gewisser Seile vorgeschoben wird, um mir womöglich Unannehmlichkeiten zu machen.

Ich habe auf Anraten rumänischer Zeitungsleser, die mir einen bössartigen Artikel aus einem rechtsradikalen Blättchen zuschickten, schon vor Monaten eine Erklärung an die wichtigsten Bukarester Blätter geschickt, welche meines Wissens auch von mehreren abgedruckt worden ist und an Klarheit, glaube ich, nichts zu wünschen übrig liess. Das hat, wie gesagt, nicht gehindert, dass der Prozess angekündigt worden ist, sodass sich sogar ein Rechtsanwalt in Temeswar, wo er anhäng ist, an mich gewandt hat mit Anerbieten, meine Vertretung zu übernehmen.

Ich kann mir immer noch nicht recht vorstellen, dass es über eine solche Narretei überhaupt zur Verhandlung kommt. Auch

Dragă domnule profesor Oprescu,

Veți fi citit poate despre bizară acuzație de plagiat care a fost sau care urmează a fi adusă împotriva mea și care, după cum aud, preocupă deja presa românească. Este vorba de cineva, pe nume Aurelian Păcurariu, care a scris o epoeie în hexametri intitulată *Visul Faraonilor*, și care afirmă că printr-o terță persoană mi-ar fi fost vîndută traducerea manuscrisului său, pe care l-am jefuit din punct de vedere literar pentru a face din el romanul meu despre Iosif. Aud acum, oricît de neverosimil ar suna, că este în curs o plîngere în instanță. Presupun că acest Păcurariu, care personal îmi pare să fie ori un nebun ori un om peste măsură de însetat de reclamă, este instigat de cineva spre a-mi crea pe cît posibil neplăceri.

La sfatul unor cititori ai ziarelor românești, care mi-au trimis un articol răutăcios dintr-o foiță radicală de dreapta, am adresat încă de acum cîteva luni celor mai importante ziare bucureștene o explicație care, după cît știu, a și apărut în mai multe din ele și care, cred eu, nu lăsa nimic de dorit în ceea ce privește claritatea. Aceasta nu a împiedicat, cum v-am spus, ca procesul să fie anunțat, astfel încît un avocat din Timișoara, unde se va judeca, mi s-a și adresat chiar, cu propunerea de a mă reprezenta în instanță.

Totuși nu pot încă să-mi închipui că se poate ajunge la o acțiune în jurul unei asemenea nerozii. De asemenea, nu sînt încă pînă acum în posesia unei reclamații scrise. Știu doar din presă că au fost formulate pretenții de despăgubire

7.1.37.

Lieber Herr Professor Oppenau:

Vielleicht haben Sie von der an derbaren Platzatsklage
gelesen, die gegen mich gerichtet worden ist oder der ich allmählich
den habe, die rumänische Presse haben behauptet, dass ich einen
einen Mann namens Aufalla in Rumänien, der die "romänische"
"Freier der Diagonen" geschrieben hat und die Behauptung anstellt, dass
einigen Briten sei mir eine U.B. Festung des "manuscriptes" verleiht, die
das ich literarisch gepubliziert hätte, um meinen Namen in Rumänien zu
bekannt zu machen, dass ein literarische Klage, so etwas ist.

bin ich bisher nicht im Besitz einer Klage-
schrift. Nur aus der Presse weiss ich,
dass phantastische Schadenersatz-Ansprüche
in Millionen-Höhe gestellt werden,
auch an eine Londoner-Filmgesellschaft,
die aus meinem Roman einen weltberühmten
Film gemacht haben soll, der in Wirk-
lichkeit gar nicht existiert. Das mir zugegan-
gene Material habe ich zunächst an meinen
Verleger in Wien, der mitbeklagt sein soll,
weiter gegeben, damit er sich informiert
und gegebenen Falles die nötigen Schritte
tut. Was ich von Ihnen erbitte, ist nur
Ihre Meinung darüber, wie ernst oder
spasshaft die ganze Sache zu nehmen ist,
und wie man in Rumänien darüber denkt.
Wenn es zu einer Verhandlung kommen
sollte, so wird ja wohl ein literarischer
Sachverständiger nötig sein, und ich brau-
che nicht zu sagen, dass es mir besonders
lieb wäre, wenn Sie diese Funktion über-
nehmen wollten. Ich habe auch daran
gedacht, dass es vielleicht gut wäre, wenn
Sie oder jemand, den Sie für geeignet
halten, in der rumänischen Presse ein
aufklärendes Wort über diesen ganzen
Unfug sagen würden.

Soviel für heute. Ich denke, wir sehen
uns im Sommer in Paris. Mit den freund-
lichsten Grüßen bin ich, lieber Herr Pro-
fessor,

Ihr ergebener
Thomas MANN

fantastice, în valoare de milioane, și unei
societăți de filme londoneze care ar fi
realizat după romanul meu un film de
celebritate mondială, și care în realitate
nici nu există. Materialul ce mi-a parvenit
a fost predat de mine editorului meu din
Viena, care se pare că va fi coacuzat,
spre a se informa și a întreprinde even-
tual cele necesare. Ceea ce doresc de
la dumneavoastră este doar părerea dum-
neavoastră despre cât de serios sau de
neserios trebuie tratată toată povestea
și despre cum se gîndește despre ea în
România. Dacă va fi să se ajungă la o
acțiune, atunci va fi desigur nevoie și
de un specialist în literatură și nu mai
e nevoie să spun că aș dori în mod deose-
bit ca dumneavoastră să preluați acest
rol. M-am mai gîndit că ar fi poate bine
dacă dumneavoastră sau o altă persoană
pe care o veți socoti potrivită, ați spune
în presa românească un cuvînt explicativ
în legătură cu tot acest scandal.

Atît pentru azi. Sper să ne vedem la
vară la Paris. Cu cele mai prietenesti
salutări, rămîn, dragă domnule profesor,

al dumneavoastră supus,
Thomas MANN

«ai fost cineva-n timpul meu...»

Cincinat PAVELESCU

EPISTOLOGRAF ȘI EPIGRAMIST

FONDUL CINCINAT PAVELESCU (MANUSCRISE, tăieturi de presă, fotografii), aparținând Muzeului literaturii române (MLR) și provenind din variate donații sau achiziții, cuprinde, între altele, un corpus organizat (relativ) de epigrame autografe — ciorne sau transcrieri „pe curat” — corpus destinat, probabil, includerii în volumul selectiv, Cincinat Pavelescu, Epigrame, „Ramuri”, Inst[itut] de Arte Grafice s. a., Craiova [160 pp. nenumerate, f. a., în realitate, 1925¹].

Dintre epigramele (și variantele) inedite — unele datate — am selectat câteva, adresate unor personalități literare (Caragiale, Macedonski, Goga, Damian Stănoiu) sau artistice (sculptorul Oscar Spăthe)².

Corpus-ul de epigrame mas. este alcătuit din foi volante, categorisibile în patru formate:

a) 18 file, format „ministerial” (84,8/20,9), numerotate, cu cifre arabe, de la 1 la 18, numai pe r° (dar, în cazul primelor patru, scrise și pe v°), cuprinzând 65 de epigrame, scrise cu cerneală neagră (dintre care, numai primele 61 numerotate, cu cifre arabe); cota MLR 12994/1—12994/18; codificate, în ediția mea, F 1 r°, respectiv, F 1 v°, F 2 r°, F 18 r° etc.

b) 14 file, format „redus” (21/19,2), având tipărit, pe una dintre laturile inferioare, un text maghiar: H. csoport. Kír. ítéltábla által min-
6. rakt. szám

¹ Apud Perpessicius: Cincinat Pavelescu, *Epigrame*; editura „Ramuri”[.] Craiova, (cronică publicată în „Universul literar”, XLI, 51, 20 decembrie 1925, reluată, fără datarea volumului, în *Mențiuni critice*, seria I, Editura Literară a Casei Școlarelor, București, 1928, pp. 152—155.

² Epigramele sunt incluse în ediția critică (în pregătire), Cincinat Pavelescu, *Epigrame vechi și noi* (titlu provizoriu), volum tipărit de Muzeul literaturii române, sub îngrijirea lui Romulus Vulpescu.

den uyghöz használható előadványi IV., numerotate, cu cifre arabe, în continuarea celor 18 F, de la 19 la 23 și de la 29 la 37 (pp. 24, 25, 26, 27 și 28 lipsese), numai pe r° (cu excepția epigramei adresată lui Al. Macedonski, f 36 r°, scrisă cu creion negru „moale”), și cuprinzând 26 de epigrame (nenumerate); cota MLR 12994/19—12994/23; 12994/25—12994/34; codificată, în ediția mea, f 19, f 21 etc.

c) 1 filă volantă, format „ministerial” (33,7 20,8), numerotată, cu cifre arabe, 41, scrisă cu creionul negru (numai pe r°), și cuprinzând 2 epigrame; cota MLR 12994/35; codificată, în ediția mea, F° 41.

d) 1 filă volantă, format „mle” (16,9/10,2), probabil, sferit de coală „ministerială”, nenumerotată, scrisă numai pe r°, cu cerneală neagră (destul de bine conservată chimic), și cuprinzând 2 epigrame nenumerate, fără numele adresantului; cota MLR 12994/29; codificată, în ediția mea, f° 1.

În același fond, există 98 de file volante (20,8/17), scrise numai pe r°, cuprinzând fragmente³ dintr-o piesă fără titlu⁴ (probabil, pagina pe care era scris s-a pierdut), aflate între niște

scoarțe, tip „cafet” (vișnii, de mușama), pe al căror versatz 1 v°, scrise cu creion chimic, este epigrama (cu variante), adresată unui poet «nеспăлат», cit și cea împotriva lui Damian Stănoiu; cota MLR 7652/1; codificarea, în ediția mea, V 1 v°.

De asemeni, din același fond (cota MLR 2422), face parte și scrisoarea de 4 pp. (fără plic), adresată de la Paris, la 2 Iunie 1923, lui Corneliu Moldovanu, scrisoare din care extrag fragmentul autoblo- (și biblio-)grafic.

Scrisă cu cerneală neagră (bine conservată chimic), pe r° și pe v° a patru pagini (format 21/13,8), purtând pe f 1 v° (deci, p. 2 a hirtiei), în dreapta sus, en tête-ul: 15, AVENUE HOCHÉ / TÉLÉPHONE: ÉLYSÉES 33-37, epistola (cu paginile nenumerate de expeditor) este dispusă astfel: începe în f 1 v° (p. 1 a textului, p. 2 a hirtiei); continuă în f 2 r° (p. 2 a textului, p. 3 a hirtiei); apoi, în f 2 v° (p. 3 a textului, p. 4 a hirtiei); f 1 r° (p. 4 a textului, p. 1 a hirtiei); și sfârșește cu două rinduri, scrise de-a curmezeii albiturii, în f 2 r° (p. 2 a textului, p. 3 a hirtiei).

R. V.

³ Distribuite astfel: Actul I, scena întâia [1—13]; Scena [a] II-a [13—16]; Scena [a] III-a [16—22]; scena [a] IV-a [22—35]; scena [a] V-a [36—46]; Scena [a] VI-a [47—57]; Scena [a] șaptea [58—66]. P. 67 — lipsă.

Actul al II-lea [sic /]. Scena I [68—79]; Scena [a] II-a [79—86]; cotele MLR 7652/2—7652/84.

8 pp. răzlețe: [5—10; probabil scena I din actul al III-lea și începutul scenei a II-a, din același act; lipsă pp. 1—4; cota MLR 7652/85—

7652/90]; o filă răzleată (nenumerotată), purtând indicația act III; [cota MLR 7652/91]; două file, numerotate 47—48, „scena șosea” [cota MLR 7652/92—7652/93].

⁴ Personajele principale: Lucian Ormescu [autor dramatic], Radu Vulpean [prietenul său], D[oa]mna Paraipan [iubita lui Radu], D[oa]mna Hainangiu, Anna Vrăjbeanu [sora lui Radu, iubita lui Lucian], D[oa]mna Villara, D[omni]șoara Gella Villara [mai tânără, iubita lui Lucian], domnul Vrăjbeanu, domnul Villara.

Cincinat PAVELESCU Scrisoare către Corneliu MOLDOVANU

[MLR 2422]

[f 1 v°: p. 1 text]

2 Iunie 1923

Iubite Corneliu[.]

Iartă-mă, te rog, că-ți răspund cu întârziere / dar a trebuit să fac o conferință la Liège[.] cu / prilejul unui festival al studenților[...]

Îți mulțumesc pentru foiletonul lui M. Dragomirescu. / Paltănea[.] în hațirul meu, a modificat, îndulcind / mult, un articol ce privea pe C[o]n[ul] Mihalache[.] din

Cincinat Pavelescu
&
Corneliu Moldovanu

15, AVENUE HOCHÉ
TÉLÉPHONE: ÉLYSÉES 33—37

[„]Mercur de / France[“]. De acest foileton[.] Paltănea n-a fost mulțumit. / Eu da — fiindcă nimic nu mai mă [sic !] mișcă[.] nici în bine[.] nici în rău. // Probabil că scrisoarea ta din Monte Carlo s-a răstăcit / pe timpul cit am fost la Antibes, la D[oam]na Carolina / Franklin Grant, nepoata marelui Flaubert (fosta de Commenville)[.] //

[f 2 v°: p. 2 text]

Ți sunt recunoscător că în <timpurile — *anulat*> vremile astea aprige / de egoism, ai timpul să te mai gîndești la poeziile / unui om uitat de toți. Gestul tău răscolește în sufletul / meu emoțiuni pline de frăgezime. Ai rămas tot poetul / plin de sensibilitate și duioșie. Viața nu te-a îndrîjit / și ți-a mai lăsat în suflet colțuri nevestegite. / Eu[.] azi, nu mai am puterea, nici să mai mă [sic !] revolt. // Tot ce mi se întîmplă mi se pare firesc, din moment / ce mi-am dat seama că norocul n-a căzut în lotul meu. / Nu știu ce fotografie să ți trimit. Îți voi / transcrie pe un petec de hîrtie aceste 4 versuri[.] cari mi-au / servit drept deviză:

*Eu am trăit de azi pe mîine,
Făr[“] să mă gîdur[.] nici să cer...
M-am mulțumit c-un colț de pîine,
Și-un colț de cer !*

Ca biografie: sunt născut la 20 octombrie 1872[.] în București. / Pe vremea ace[ea], tatăl meu[.] inginerul Ion Păvălescu[.] era director la / Tarapana, unde se fabricau banii. Ce ironic! am fost emoțio[n]at zilele acestea[.] văzînd Liêjul [sic !][.] unde tata și-a făcut studiile / de inginer. Am văzut pergamentul diplomelor lui. Bietul tata / fusese o somitate. Pe acel pergament ornăt cu coroana regelui / Belgiei[.] era scris în toți anii și la to[ate] materiile numai cuvîntul / *eminent*! Un detaliu din viața lui. Pe cînd era Director la Șco[a]lla / de arte și meserii, pe care a creat-o el[.] era la C. F. R. șeful biroului de / Studii. El făcea planul mașinilor pe care le executa Krup[p]. Trimesă / le primească[.] avea 1 sau 2% asupra întregii comenzi. Tata[.] deși avea 6 / copii[.] n-a primit niciodată sumele acelea mari pentru un om sărac / și cu 6 copii[.] ci le-a lăsat fabricii ca să se întîrească din ele 10 elevi ai / Șco[a]lle[.] care veneau să facă practică în fabrică 2 ani. // Toți elevii lui astfel s-au perfecționat în străinătate nu cu bursa / statului — ci a directorului. Mai e nevoie de comentariu? //

Mama era fata unui boier român[.] D. Bucșan. Am și azi o icoană /

[f 2 v°: p. 3 text]

de argint[.] pe care tata mare <pe care — *text anulat*> (eu nu l-am cunoscut) a / cumpărat-o cu galbenii primei sale lefi de magistrat. // Fratele său era casier general al Eforiei Spitalelor civile. Nașul mamei / fusese generalul Năsturel Hierăscu, care se înrudea cu Bucșanii. / Mama mea era o femeie mititică și cu talia fină de domnișoară pînă / la moarte. S-a prăpădit tînră. N-avea nici 40 de ani. La moartea / ei[.] bietul Macedonschi i-a ținut un discurs în strada Teilor 38 / actuala casă a D[oc]torului Vladoyan[.] care era casa no[as]tră părintească. / Pe cînd eram în străinătate[.] s-a vîndut casa pentru o datorie la / credit și la o D[oam]nă Bostaki. // Într-un portret de familie la moșia Parepu a D[oam]nei Colonel / Mateescu[.] născută Bucșan[.] vara bună a mamei[.] am văzut un portret vechi. Era un / bătrîn boier cu barbă albă și cu o căciulă enormă în cap[.] în genul / pelei pe care o avea Enăchiță Văcărescu. El arăta cu degetul o / carte pe care erau scrise versuri de el, un fel de maxime de viață. / Din nenorocire[.] portretul bătrînului Bucșan a ars odată cu / castelul de la Parepa. // Un domn Greceanu[.] care s-a ocupat cu genealogia[.] a spus mamei că / familia ei este veche și ilustră. Un spătar Bucșan a fost decapitat / de turci pe la 1549. // Știi însă[.] dragul meu[.] că eu n-am făcut niciodată caz de strămoși. / Tata odată ne spunea, și mi-a arătat <odată — *anulat*> niște documente pe care / le ținea cîtorul unei biserici din Focșani[.] că el se trage din Banul / Manta. Moșia pe care a recumpărat-o de la stat, fusese dăruită Sfințului Ion din Focșani de un străbun al tatei[.] care se făcuse călugăr, / și era în familie din timpul

lui Mihai Viteazul, dăruită pentru vitejie în război și cuminenție în timp de pace. / Numele nostru de familie e altul. Dar în șco[a]la din R. Sărat[.] / un profesor a schimbat numele tuturor elevilor. Dacă pe tat-său / îl chema Pavel îl înscrisa Pavelescu. Pe fratele tatei, ca / să nu se confunde l-a înscris: Paulescu. Doctorul N. Paulescu / este vărul meu fiind fiul senatorului C. Paulescu, fratele tatei. / E de remarcat că neamul tatei e plin de intelectuali. / Mama lui Vezpascău Pella era vara tatei. Mama lui Octavian Goga / de asemenea era vară cu tata. Dar e inutil să-ți înșir pe / toți nepoții. // Mama[.] care vorbea admirabil franțuzește[.] nemțește și italienește[.] / învățase grecește și latinește ca să ne prepare lecțiile: Ea a fost / singurul nostru meditator. // De mine ce să-ți spun? Am început să scriu versuri / de timpuriu. Dar n-am publicat decît după ce luasem bacalaureatul. /

[f 1 r°: p. 4 text]

Am [i]eșit la bacalaureat cel dintâi din 280 de candidați la concursurile în scris. / Am început dreptul în țară și l-am continuat la Paris. Licența mi-am / trecut-o în București. Am fost înscris la Paris la Doctorat, dar nu / l-am dat. // (Am uitat să-ți spun că am și singe grecesc în mine[.] întrucît mama / mare era născută Filality. Georges Filality, ministru[.] plenipotențiar[.] este / văr bun cu mama[.] ca și C. Contescu, ale căror mame erau surori.) / Disescu m-a chemat din străinătate pentru a mă numi în magistratură. / Am fost numit întîi supleant la Trib[unalul] Ilfov. Peste noapte[.] Take / Ionescu[.] care avea nevoie de acest loc[.] mi-a rupt decretul și am / fost trimes la Plăinești, unde era un castel. D-acolo am / plecat la Brăila, apoi la Corabia[.] și Stătescu m-a numit la / Piatra Neamț supleant. Am trecut apoi la R. Sărat, București[.] / Buftea[.] Slănic[.] Sinaia, Constanța, Sinaia și în fine fiind destituit în / timpul războiului de ministerul Marghiloman fiindcă făceam propa-gandă la Paris. După război[.] am fost numit consilier la / Curtea de apel din Cluj de *consiliul dirigent*! // La Sinaia[.] mi s-a distrus tot[.] casă, bibliotecă, mobile, manuscrite / și nici o despăgubire. La moșioara de la R. Sărat, același[.] lucru. / Azi primesc de la moșie[.] la 6 luni[.] 2300 lei! Și nici un ban alt / de nicăieri! Cu toată propaganda pe care am făcut-o[.] nimeni nu[-]/mi dă nimic. D.[omnul] Duca vrea să-mi trimeată 3000 fr[anc]i[.] ca să / mă întorc în țară. Bine[.] dar cu ce să trăiesc la Cluj? / Cu leaşa de consilier[.] de 3000 lei? Nici măcar nu suntem asimilați / cu cei din țară! / Aici am făcut datorii pe care nu le pot lăsa în sarcina / bieteii mele neveste, căreia i-am ipotecat vila de la [cuvînt — probabil nume franțuzesc de localitate — indescifrabil] les / [idem] pentru a scoate [„]Curierul Franco-Român[“]. Zilnic vinde tot / ce are. // Știi că în țară am publicat timp de 30 de ani / în to[ate] revistele și jurnalele principale. // Am condus cu d[omnul] Mihalache [„]Convorbirile critice[“] și [„]Literaturul[“] / cu Macedonschi, cu care am scris tragedia în 5 acte, în versuri, / *Saul*. Strînsesem în două volume poezii pe care le refăcusem / la Sinaia, ca să le public. Au dispărut în vîrtej invaziei. / Și epigramele la fel. Aveam și niște piese care-i plăceau / lui Gârleanu și lui Anghel. S-au dus și ele. // Războiul nu mi-a <ma — anulat> lăsat în picio[are] decît mormîntul / părinților mei de la Bellu. Iată de ce am plecat. / Acum sunt bolnav de oboseală și de griji. Pe cînd su[b]prefectul Ionescu, delegat din Filiași, primește de 3 ani 3600 franci pe lună, / eu n-am putut obține nici măcar un schimb de student. Dragă Corneliu, [aș] vrea să mor. Nedreptatea mă copleșește. //

[f 1 r°: p. 4 text]

S-ar putea face[.] dragă Corneliu[.] niște ediții de lux, pe hîrtie de olandă și japon? În loc de bani[.] aș prefera 100—200 de volume / frumo[a]se. Scrie-mi tu. Culege ce crezi din poliloghia asta. // Cu to[ate] iubirea, admirația și recunoștința, // Cincinat Pavelescu // [P. S.] Alice îți trimete gîndurile ei cele mai prieteno[a]se.

Epigrame

[Lui Octavian GOGA]

[MLR 12994/4]

[F 4 r°]

28¹

Lui Octavian Goga <pentru> pe volum / Cîntece fără țară²[.]

Cu ironia ta amară[.]
Ilustre Goga[.] ne înveți
Că tu ești cîntec fără țară[.]
Noi[—] țară fără cîntăreți.

[Probabil 1916]¹

[MLR 12994/9]

[F 9 r°]

44¹

Poetului Goga[.] cu prilejul unui /
banchet internațional la Cluj[.] /
pe rimele date de amicul / Iancu
Demetriu [lectio incerta: poate
Demetrescu][.] consilier la / Curtea
de Apel din Cluj[.] // Goga — Toga
— Cluj — Stuj[.]

De ce nu s-a zărit și toga
Lui Cîncinat[, i]eri[.] lîngă*Goga[?]
Fîndcă poetul[.] deși-n Cluj[.]
Nu e-nvățat să facă sluj[.]

5 aprilie 1920²

¹ Pe F 9 r°, sunt transcrise 3 epigrame: 42, 43 și 44. Tustrele poartă, pe albitura paginii, în stînga, în dreptul numărului de ordine, cite un x încercuit cu creion negru. Epigrama 44 este marcată, pe aceeași albitură, sub semnul de creion, cu un x deasupra unui R subliniat cu două linii, x, R și subliniere cu cerneală albastră.

² Pe F 9 r°, în stînga paginii, sus, așa cum arătam și în nota 3 a epigramei 28, data transcrierii: 2 mai [1920].

¹ Pe F 4 r°, sunt transcrise 5 epigrame: 25, 26, 27, 28 și 29. Epigramele 25, 26, 28 și 29 poartă, pe albitura paginii, în stînga, în dreptul numărului de ordine, un x încercuit cu creion negru.

² Volumul lui Goga a apărut la Editura C. Sîletea, București, 1916.

³ Pe F 1 r°, în fruntea paginii, înaintea epigramei 1, data 29 aprilie 1920. În fruntea paginii F 5 r°, data 30 aprilie 1920[.] Cluj. Nu este exclus ca epigrama să fi fost scrisă îndată după apariția volumului Cîntece fără țară, adică la finele lui 1916 sau, cel mai tîrziu, la începutul lui 1917, datele de 20, respectiv, 30 aprilie 1920, și locul, Cluj, circumscrind perioada transcrierii, nu pe cea a creației. Compară, pentru analogia posibilă de situație, cu epigrama 44, datată 5 aprilie 1920 și transcrisă pe F 9 r°, filă care poartă, în marginea din stînga, sus, datarea (transcrierii, probabil), 2 mai. De altfel, dacă epigrama 28 ar fi datat din perioada aprilie 1920, este de presupus că autorul ar fi grupat-o alături de epigramele 44, 45, 46, 47, 48, dedicate aceluiași Goga.

[Mlr 12994/10]

F 10 r°

45¹

Lui Goga[.] cu aceiași [sic !]
ocazie[.] 30 aprilie[.]

De te-ar vedea Clăcașii²[.] barde[.]
Volumul mincinos ți-ar arde,
Căci ei n-au strai[.] nici mălai[...]
Tu crați în frac și bei Tokai.

[30 aprilie, 1920]

¹ Pe F 10 r°, sunt transcrise 4 epigrame: 45, 46, 47 și 48, adresate cîteșpatru lui Octavian Goga. Epigramele 45 și 47 poartă, pe albitura paginii, în stînga, în dreptul numărului de ordine, cite un x încercuit cu creion negru.

² Aluzie la poezia Clăcașii, tipărită la 1 octombrie 1905, la Budapesta, în revista „Luceafărul”, și inclusă în volumul de Poezii, din 1905, apărut tot la Budapesta, la Institutul tipografic și de editură „Luceafărul” (volum purtînd pe copertă anul 1906).

Aceluiași, cu aceeași [sic !]
ocazie[,] 30 apr[ilie].

La banchetul d[umi]tale[,]
Văd trimiși din mahalale[,]
Doamne, Consuli, poți, zăduh[...]
A[u] lipsit numai sarmale
Și vreo doi oameni de duh.

[30 aprilie 1920]

[MLR 12994/10]

[F 10 r°]
47¹

Variantă

La banchet[,] figuri cinstite[,]
Goga s-arătă prudent
Ne'nărăznind ca [sic !] să invite
Magistrații de talent.

[30 aprilie 1920]

¹ Epigramele 47 și 48 sunt variante ale epigramei 46.

[MLR 12994/10]

[F 10 r°]
48¹

Variantă

De banchetul ăsta[,] vorba
O să meargă în văzduh[,]
Goga nevrind să mănince
Printre oamenii de duh.

[30 aprilie 1920]

¹ Epigrama 48 (variantă) este anulată cu creion negru, prin două linii încrucișate.

[Lui Oscar Spăthe]

[MLR 12994/21]

[f 21 r°]
[71]¹

Lui Spăthe²[.] la Dumbrăveni[.] / Se
știe că eminentul sculptor posedă /
pe lângă talentul cu care s-a făcut
cunoscut / și-o mare aptitudine sugativă.
Astfel[.] / buto[al]ie întregi de bere[.]
sosite pentru / o[a]speții invitați la desvelirea bustului lui / Eminescu[.] au rămas
fără un pahar de / bere[.] din cauza setei
incomen surabile a / artistului și-a unor
mosafiri nepoștiți[.] cari[.] / conduși de
sculptor[.] cîntau coruri la manieră alle-
mande / și sugeau românește.

Fantesia-i vagabondă
Pentru ce-n butoi s-afundă[?]
Fiindcă berea este blondă
El cu bronzul o confundă[.]

¹ Cu epigrama 61 (F 16 r° — MLR 12994/16), numerotarea lui Cincinat Pavelescu încetează. În partea a doua a corpus-ului de epigrame, f 21 cuprinde 2 epigrame: [70], scrisă pentru două surori, Marta și Victoria, și [71].

² În volumul *Epigrame* (1925), sculptorului Spăthe îi sunt dedicate 2 epigrame: XXIII și XXIV.

Autoportret M. L. R. 10.704

[MLR 12994/22]

[f 22 r°]

[72]¹

Aceluiași

Fără să fac pe pesimistul[,]
Ce face Spăthe nu-i de soi;
Cu ce talent însă artistul
Sculptează berea din butoi.

¹ Pe f 22 r°, după epigrama [72], urmează, cu o explicație mult mai amplă decât în volumul *Epigrame* (1925), epigrama XXIII: *Cu prilejul dezvelirii bustului lui Eminescu[,] o mulțime de candidați la nemurire veniseră din / toate colțurile României[,] întocmai ca și cratii / de la răsărit, în loc de daruri, cu ode improvizate. / Pentru a se curma năzuințele nechemărilor[,] am fost / însărcinat eu să improvizez o poezie[,] care să fie citită / a doua zi. M-am și executat. Oda mea a avut un mare / succes, dar Spăthe a susținut că poemele nu pot să / dureze decât vremea unei generații sau <cel mult — text anulat> două[,] / pe când operele sculptorilor rămân nepierito[a]re. Amintin-îdu-i de Horațiu, Omer și Virgiliu, care-și / permit să contrazică teoria lui Spăthe, la / masa de seară i-am făcut epigrama / următoare la însăși cererea lui. // Gloria lui Eminescu / O să aibă două pete: / Po[ate] versurile mele[,] / Sigur statuia lui Spăthe. Pe F 8 r° (MLR 12994/8), ocupând cam 1/2 de pagină, se află epigrama 41, purtând următoarea explicație: *Sculptorului Spăthe[,] care fusese însărcinat de Prințul Leon Ghika să ridice la / Dumbrăveni o statuie-bust poetului genial / Eminescu[,] dar care nu prea reușise ase-/mănarea. Epigrama a fost scrisă la / somația sculptorului[,] care asistase la suc-/cesul unei ode pe care o improvisasem și eu / marelui Eminescu[,] cu prilejul dezvelirii acestei / statui.**

Pe f 23 r° (MLR 12994/23), o altă epigramă ([74]), (epigrama XXIV, din volumul de *Epigrame*, 1925), dedicată tot lui Spăthe, precum și epigrama [75], (XXXVII, în volumul de *Epigrame*), închinată prințului Leon Ghika.

[Lui Al. MACEDONSKI]

[MLR 12994/33]

[f 36 r°][89]¹

Poetul Macedonschi invitase / mai mulți literați la dînsul[,] cu /
prilejul Sf. Alexandru[,] ziua sa onomastică. Cineva / a propus
să se declare prinț al poeților <pe — anulat> acela care / va
putea improviza cel mai frumos catren în ono[a]rea sărbătoritu-
lui. / Eu văzînd că din biblioteca din fund lipsea un <vraf de —
text anulat> / raft de cărți[,] înlocuite prin o colivie[,] am fă-
cut această epigramă:

*Maestrul nostru are o bo[a]lă[:]
Îi plac sticleții[,] dar în dulap
<Dar în dulap> Văd colivia că zace go[a]lă
Fiindcă sticleții îi are-n cap.²*

¹ Pe f 36 r°, sunt 2 epigrame: [88], scrisă cu cerneală neagră, și [89], scrisă cu creion negru „moale”.

² Epigrama a apărut în F. Aderca, *Mărturia unei generații* (S. Ciornei, București, 1929): *De vorbă cu D. Cîncinat Pavelescu*, p. 233. În convorbire, „lămurirea circumstanței e mai scurtă. Între ms și textul tipărit există anumite deosebiri: v. 2 Îi plac sticleți; dar în dulap; v. 3 Văd colivia șade goală...; v. 4 Poate sticleții îi are-n cap!

[Lui I. L. CARAGIALE]

[MLR 12994/29]

[f' 1]

[93]¹

*E tot așa de-adevărat
Cînd zici că eu aș fi furat
O epigramă de Petron[,]
Ca și cînd eu te-aș acuza
Că d[umnea]ta
Ai plagiat pe Caion.*

[MLR 12994/29]

[f' 1]

[94]

*E tot așa de potrivit
Să <Cînd> zici, că eu aș fi ciupit
O epigramă de Petron[,]
Ca și cînd eu te-aș acuza
Pe d[umnea]ta
C-ai plagiat pe Caion.*

[După 1902] ²

¹ Pe f' 1, sunt scrise 2 epigrame: [93] și [94], de fapt, variantă a precedentei. Aluzia la Caion și la plagiat îndreptățește supoziția că adresantul ar putea fi I. L. Caragiale.

² Data probabilă a creației este oricum după 1902, anul în care se încheie «afacerea Caion».

[Lui Damian STĂNOIU]

[MLR 7652/1]

[V 1 v°]

[95]¹

*Vezi[,] S. S. R.-ul² n-a greșit
 Când pe Stănoiu <l-a băgat → membru l[-] a băgat
 < Pe Stănoiu, fost prelat →
 Ca să-i ierte imediat
 <Timpenia → Prostia de a[-]l fi primit[.]*

¹ Pe *vorsatz*-ul 1 al scoarțelor de caiet (între care sunt păstrate filele volante ale piesei de teatru incomplete), în stînga, sus, este scris, cu creion negru, un nume: *Țițu Bumbădescu*; dedesubt, un altul: *D[oam]n[a] Cici Nicolescu*; în fine, mai jos, un al treilea: *Pompilia Opran*. Cele trei nume ocupă, de sus în jos, prima treime a paginii. Par a fi încercări onomastice pentru piesă.

Epigrama [95] este situată în josul paginii, în colțul din dreapta, spre cotor. Textul și corecturile sunt scrise cu creion chimic.

² Societatea Scriitorilor Români. În arhivele Societății lipsește actul de admisiune al scriitorului, indicație ce-ar fi putut circumscrie data probabilă a creației.

[Unui poet murdar]¹

[MLR 7652/1]

[V 1 v°]

[96]²

*Corpul lui indezirabil
 E închis într-un sicriu[.]
 Miroase-acum mai agreabil
 Decît atunci cînd era viu[.]*

¹ Neidentificat.

² Pe *vorsatz*-ul 1 al scoarțelor de caiet (între care sunt păstrate filele volante ale piesei de teatru incomplete), în stînga paginii, spre centru, sub cele trei nume, scrise cu creion negru (*Țițu Bumbădescu*, *D[oam]n[a] Cici Nicolescu*, *Pompilia Opran*), încadrat într-un chenar (ce pare a indica forma „definitivă”), se află, scris cu creion chimic, textul epigramei [96]. În dreapta ei, puțin mai sus, textul anulat al epigramei [97]. *Epitaf / Unui nespălat*, pîrînd a fi prima variantă a epigramei [96]. Sub epigrama [96], un catren, de asemeni anulat, *Epitaf / Unuia murdar*, probabil o a doua variantă a aceleiași epigrame [96]. De asemeni, în dreapta acestei variante (epigrama [98]), deasupra epigramei [95], scris tot cu creion chimic, un text neanulat, încadrat într-un chenar (spre a se indica intenția de a-l păstra?), textul unui distih ce pare a se referi la același personaj speriat de abluții, colaborator probabil la ziarul citat, la „*Timpul*”.

[MLR 7652/1]

V 1 v°]

[97]

<Epitaf
 Unui nespălat

*Corpul lui voinic și mare[.]
 Sigilat într-un sicriu[.]
 Pute tot așa [de] tare
 Ca și-atunci cînd era viu[.]>*

[MLR 7652/1]

[V 1 v°]

[98]

<<Epitaf <unui poet murd[ar]>
 Unuia murdar

*Descompus[,] zace-n sicriu
 Corpul lui voinic și mare[.]
 Pute tot așa de tare
 Ca și-atunci cînd era viu[.]>>*

[MLR 7652/1]

[V 1 v°]

[99]

*Fiindcă certat e cu Olimp[ul].
 Scrie să omoare „Timpul”[.]*

RESTABILIRI

Ion BARBU – un nume devenit pseudonim

ÎN JURUL NUMELUI SOȚULUI MEU S-A discutat destul de mult. Lumea s-a întrebat de ce Dan Barbilian a luat în literatură numele de Ion Barbu. Întrebarea ar fi trebuit să fie pusă altfel: cum s-a ajuns la Dan Barbilian, căci numele familiei nu era altul decât... Barbu.

Tatăl lui Dan Barbilian, Constantin Barbu, era fiul zidarului Ion Barbu și al soției lui, Datsa. Locuiau în București, în suburbia Mamea Brutaru, nr. 21. Copilul, Constantin, s-a născut la 20 mai, ora 12, în anul 1866. Zidarul și antreprenorul Ion Barbu și-a clădit nuai pe urmă o casă pe locul de zestre al Dăței, în strada Sculpturei, unde soacra lui Ion Barbu, soția bătrânului Ciulei, avea proprietăți întinse.

De unde atunci Barbilian?

Cînd băiatul s-a înscris la Seminarul Nifon, dirigintele clasei, profesor de latină, s-a văzut în fața mai multor elevi cu numele de familie Barbu. Ca să-l deosebească, profesorul, al cărui tîe cunoscut era acela de a-și mîngia bărbia (în latinește barbilla), a înscris în catalog, în dreptul lui Constantin, numele Barbilian. Trecură mai pe urmă la Sfîntul Sava, băiatul a terminat cu acest nume liceul și tot sub acest nume s-a înscris la Facultatea de Drept din București, iar mai tîrziu a intrat în magistratură.

Cine a fost însă tatăl lui Ion Barbu, zidarul?

Legenda familiei spune că venise în țara de obîrșie «cu călimări la briu» din Albania sau din Macedonia. Era deci om cu carte. Nu trebuie să fi fost prea tînăr cînd s-a stabilit în București, căci Constantin Barbilian își aducea aminte de hunicul său doar din primii ani ai copilăriei cînd îl sălta pe genunchi spunîndu-i «arbănașul tatei» și căuta să-l distreze jucîndu-i un dans popular cu batista.

ACTU DE NASCERE.

În anul 1886 luna Mai în ziua 27 la ora una după amiază
 înăuntru noastră, primarul comunei București oficiar al
 Statului civil al acestei comune Colțea V. Barbu
 județul Alba Iulia s'a înălțat
 D. Ion Barbu vârstă de 23 ani, țărănie
 care ne a prezentat un copil de sex masculin născut în
 ziua de 20 Mai ora 12 noaptea dintr'ansul decă: antea
 în casa sa din sub-șirul Măceșului nr. 21 și din
 D. Sofia I. Barbu

soția sa Leptina
 și cămi copilul a declarat că vovse al da prenumele de Constantin
Ion Barbu

Poale declarațiunii și prezențierea s'au făcut în fața
 D. Domitru Ștefănescu vârstă de 60 ani funcționar
 și a D. Nec. Marin de 24 ani, țărănie

Tatăl și marea au subscris împreună cu noi acest act de naștere, după ce
 li s'a dat citire de dănsul.

1. 542.

Off. civil
S. A. B. 29
Mai 28
Popescu
Ștefănescu
Barbu

Ion Barbu, zidarul, era și el om cu carte, ceea ce
 i-a permis să ia în antrepriză diferite lucrări publice.
 O aripă a spitalului Colțea și clădirea Morgii au fost
 clădite de el. Ajunsesse om cu stare, cu mai multe
 perechi de case, oameni de serviciu, trăsură etc.

Era întreprinzător, muncitor, conștiincios și co-
 rect. Cauza nenorocirii lui a fost clădirea Morgii,
 pentru care încheiase un contract cu un inginer.
 În timpul executării fundațiilor, pe malul Dimbo-
 viței, a dat de un teren slab, nisipos. A băgat atita
 material cît era necesar pentru ca să ridice o clădire
 solidă și după cum se vede, ea durează și astăzi.
 Inginerul n-a vrut să recunoască sumele investite,
 deoarece nu erau prevăzute în înțelegere.

Judecata a fost, așa cum se întâmpla de multe
 ori pe vremea aceea: cel cu trecere politică, inginerul,
 a știut să se aranjeze cu Judecătorul. N-a fost nici
 o expertiză tehnică, nici o evaluare a lucrărilor
 efectuate. Antreprenorul nu s-a mai refăcut după
 această lovitură și a murit la cincizeci și ceva
 de ani.

Din cauza sărăciei tatălui său, Constantin Barbu-
 Barbilian n-a putut urma facultatea imediat. A
 ntrat după bacalaureat ca funcționar la Casa de
 Depuneri, inserîndu-se mai apoi la Facultatea de
 Drept. Și-a luat licența în ianuarie-februarie 1894.

În mai 1894, n' a fost numit Judecător la Rucăr.
 Cu șapte ani în urmă, cunoscuse în casa colegului
 de studii, Sebastian Șoiculescu din Cîmpulung, pe
 sora acestuia Smaranda, o fată frumoasă, înaltă,
 cu ochi albaștri și cu părul castaniu. Tînărul
 Constantin Barbilian venise între timp de mai
 multe ori la Cîmpulung, fiind invitat de un alt
 frate al fetei, Săche Șoiculescu, care era ofițer și
 căruia poezii i-a dedicat mai tîrziu poemul După
 mela.

Căsătorită foarte tânără cu procurorul Constantin Șoiculescu, mama Smarandei rămăsese văduvă, eu cinei copii (Smaranda, mama poetului, era cea mai mică), la vîrsta de 27 de ani.

Constantin Șoiculescu fusese născut la București, și în casa de unde se trage familia, în str. Duzilor, nr. 2, locuiește și astăzi o nepoată a lui Constantin Șoiculescu, fata sorei lui, Zina Nicolau, pe care poetul Ion Barbu a iubit-o tot așa de mult ca pe mama lui și la care a găsit întotdeauna înțelegere în multe dificultăți, ee s-au lăsat, mai ales în anii de școală și în timpul studenției lui. Din actele familiei reiese că tatăl lui Constantin Șoiculescu fusese căpitan de «miliție» și nevasta lui făcea fete la gherghel. Aici, în strada Duzilor, nr. 2, a locuit o vreme ea student poetul Ion Barbu, sub oblăduirea maternă a mătușii lui, Zina Nicolau. Comunia civilă între Constantin Barbu și Smaranda Șoiculescu a avut loc la Cîmpulung în ziua de 11 mai 1894, cea religioasă — câteva zile mai tîrziu, la 15 mai 1894.

Era de la sine înțeles că tînăru magistrat, Constantin Barbilian, nu s-a putut cununa decît sub numele de Constantin Barbu, conform actului său de naștere. Dar copilul născut din această căsătorie la 19 martie 1895, la Cîmpulung, în casa bunicii Zoe Șoiculescu, a fost înscris în registrul Ofișului Stării civile sub numele Dan Barbilian.

Soerul meu mi-a mărturisit odată: «Nu se putea să-mi inseria băiatul sub numele Barbu, cînd eu în magistratură purtam numele de Barbilian».

Mai tîrziu, cînd Dan Barbilian trebuia să găsească un pseudonim pentru activitatea lui literară, ea tatăl lui să nu știe că seria versuri, a ales numele hucienului după tată: Ion Barbu. Nu-i plăcea numele lui: Dan Barbilian. Îmi spunea adesea: «Are ceva lăutăresc. Mi-ăș fi schimbat de mult numele în Barbu, dar cum sunt cunoscut în străinătate ca matematicianul Dan Barbilian, nu este posibil».

★

Cînd soerul meu era aproape de pensionare, s-a gîndit la dificultățile pe care le va avea depunînd actul de naștere pe numele de Constantin Barbu și actele de funcționare pe numele de Constantin Barbilian, și atunci a cerut la Cîmpulung un act de notorietate care să stabilească identitatea lui Constantin I. Barbu cu cea de Constantin Barbilian.

ROMANIA, BUCUREȘTI
PRIMĂRIA
COMUNEI CÂMPULUNG
PLANA RĂDĂBĂȚA
JUD. MENCEL

OFICIUL STĂRII CIVILE

EXTRACT

după registrul actelor pentru născuți pe anul

una mie opt sute nouăzeci și cinci.

1895.

Nr. 125.

Dan
Barbilian

În anul, ura mie opt sute nouăzeci și cinci, 1895, în Charta, ziua douăzeci (20) la ora douăzeci și două mandrie —
Act de nașterea copilului Dan,
de Barbilian, născut la ora douăzeci și două mandrie,
la ora douăzeci și două mandrie, mergea, în orașul Cîmpulung, la casa
părinților săi, din strada Greștilor, Nr. —
de Constantin Șoiculescu Barbilian, Ardeaz, și a sa 25
de profesia Magistrat, și — Li sa Smaranda, soția
de ani 25, de profesia — după declarația făcută de către
tatăl copilului.

care ne-a prezentat copilul
Martori au fost:
1) Subsecretar C. Tărbănuș, de ani 25, de
profesie — din strada — Nr. —
și în — de ani 25, de
profesie — din strada — Nr. —
care au subscris acest act după ce li s-au citit împreună cu noi și cu declarantul.

Constat după lege de Ștefan Răzvan, Ofișul Stării Civile
al comunei Cîmpulung și al stării civile

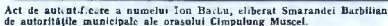
Declarant (s) Dan Barbilian
Martori: (s) Sub-S. C. Tărbănuș —
(s) Scrib. Năbuc —

Ofișul Stării Civile (s) Răzvan —
Pentru conținutul extracului Ștefan Răzvan, Ofișul Stării Civile
Data la 19 martie 1895 și luna martie anul 1895 pe
timbru legal și conform registrului respectiv.

Ofișul Stării Civile ROMANIA Nr. 699.

Scrib. Năbuc
Ioan P. Esau

Sper că prin documentele publicate aici s-a lămurit pentru totdeauna discuția în jurul numelui; Dan Barbilian — Ion Barbu.

București, 4 ianuarie 1972.

५

CRONICA EDIȚIILOR

o mistificare: ediția I. VINEA

Ion Vinea e dintre acei scriitori pe care un destin literar vitreg continuă să-l urmărească și după moarte. Faptul că și-a amînat mereu editarea poeziilor, act de auto-injustiție, n-a mai putut fi reparat. Căci *Ora fîntînilor*, apărută în momentul stingerii autorului din viață, n-avea cum să-l mai consoleze, oricît, potrivit mărturisirii doamnei Elena Vinea, poetul muribund a mai apucat să ducă la buze volumul înaintea marii treceri. El nu-și îmbrățișa astfel decît o parte a poeziilor, ediția din 1964 și cea — amplificată — din 1967 nefiind identice cu manuscrisul operei, cu Cartea visată. Din păcate, nici actualele *Opere*¹ nu ne restituie integral creația poetică a unuia din cei mai interesați scriitori români. Lucru ciudat. Scrijelată cu cuțitul, lipită și cusută, ediția aceasta mai e subminată de pretențiile unei „îngrijiri” suspecte. Asistența „științifică” pare c-ar vrea să-l asasezineze pe poet, drogîndu-l cu epitețe și cu asociații fanteziste, și să-l „salveze” apoi, cînd adună în juru-i baloane de oxigen cu false argumente de valoare. Angajat din adolescență în bătălia estetică a unei epoci, spirit neliniștit și contestatar, Ion Vinea a fost o prezență extrem de vie în mișcarea literară, socială, politică, de la „Simbolul” la „Facla”, la „Chemarea”, la „Contemporanul”, trăind intens în inima „veacului nostru de aburi, benzină și electricitate”, cum spune undeva, siluetă familiară a mediilor boeme și a celor ce conspirau pentru dreptate

și revoluție. Portretul lui, cu un desen limpede în memoria contraților, nu are nimic misterios. Participarea deschisă în arena publică (literară și gazetărească) îl îndepărtează, fie și numai ea, de efigia mătăină, cu încărcătura ei de „taină”, de care a fost apropiat abuziv, dintr-un snobism al interpretării. Omul își rostea gîndurile în for, articolele și pamfletele sale sînt modele de militantism fără ascunzișuri, poezia lui chiar e o lungă confesiune de o gravă sinceritate. El nu era un personaj „al umbrei”, cum încearcă să-l eticheteze autorul introducerii la *Opere*. „Iubea misterul — aflăm din pomenitele pagini — înfășurat în această pelerină de umbră, pe care a purtat-o cu grație și [cu] eleganță o viață...”; „stinge” lui, împreună cu opera și „gusturile rafinate”, erau „o răspîntie”; „li plăcea[u] umbra și misterul, într-un fel și-a așezat destinul literar sub un vîl de enigmă, de pecete a tainei”. În ce ar consta — acceptînd prin reducere la absurd atari „formule” — *taina* scriitorului? Răspunsurile sînt mai multe și de o veselă ușurătate: odată „enigma” aceasta e „pronunțat afectivă, exotică” (subl. ns.); altă dată, raportată la Blaga, unde „misterul *Poemelor lumii* [sic] e o entitate metafizică”, „la Vinea, misterul e, mai întîi un *dat estetic*”; în cele din urmă, factorul fiziologic e și el invocat: poetul e „tip alergic”; antichitatea nu e nici ea lăsată în pace: Vinea descinde din „mitul lui Petronius”; sau: „prînz tăcut al poeziei, menestrel deghizat în dandy modern” el „ne-a venit dintr-o ciudată legendă”. Care? Începem să strigăm exasperați, căci în cîteva biete pagini (5—12) Vinea e rînd pe rînd „alergic”, „Petroniu”, „prînz”, „menestrel”, „dan-

¹ Ion Vinea, *Opere*, I, *Poezii*, II, *Venin de mai*, ediție îngrijită de Mircea Valda și Gh. Sprințeroiu. *Studiu introductiv* de Mircea Valda, Editura „Dacia”, Cluj, 1971.

dy », « mag ». Scrupulele estetice (Arghezi nu procedase oare pînă la un punct la fel?) care-i dictau amnarea Cărții, capătă o lămurire de un involuntar umor: « o avarie de mag, temător că dezvăluirea formulei sacrale distruge miraculoasele puteri ale pietrei filozofale ». Explicația e pur fantezistă: cine e de vină că poeziile au fost publicate abia în 1964? De vină e, își răspunde editorul cu tot seriosul, « Nimeni — acest personaj fără chip, Neantul din Vinea » (p. 11) și « acel demon chinuitor de *estet absolut* (subl. ns.), blestemul lui Petronius, arbitru elegantiei romane, cu al cărui stigmat, neîndoilelnic, Vinea era atins de la naștere » (p. 12). Iată-ne deci la capătul acestor elucubrații: Vinea era « un *estet absolut*, os din osul lui Petronius » (p. 40). Mai departe, poetul e « un apostol avangardist », situație în care l-ar fi adus « blindețea » sa « clasică », « omenia și talentul ». Evoluția internă a poeziei sale e văzută cînd « sub semnul nostalgiilor antice » (p. 15), cînd sub « pecetea unui simbolism elegiac » (p. 24), uitîndu-se că asupra ambelor direcții verva polemică a lui Vinea însuși își exercitase acizii: neoclasicismul era sancționat ca o tendință artificială și anacronică, fără legătură cu veacul și cu frământările lui; « poetul care-și compune cîntecele cu dicționarul mitologic sub pupitrul » e respins ca « disprețuitor al veacului nostru de aburi, benzină și elecricitate și înamorat de pure siluete de marmoră » (*Clasicism*, în „Cronica” II, 1916, nr. 64, p. 181); iar tehnica simbolistă luată astfel în răspăr: « anume neologisme și elemente de comparație și alegorii, citeva corăbii de pildă, porturi, rade, niște droguri și coloniale, cacao, eucaliptus, opium, ether și hașis, cirpesc la spate pantalonii versificatorului cu un petic violent: simbolism ». (*Poemele*, în „Cronica”, I, 1915, nr. 50, p. 944). N-ar fi, prin urmare, « absurd », cum susține editorul (p. 24) « să încercăm o delimitare puristă, un gramaj al simbolismului, romantismului, realismului etc. lui Vinea » — cită vreme lucrurile au și fost foarte limpede stabile de cîțiva comentatori avizați? Rămîne în afara oricărei discuții că exegeza cea mai clară și mai echilibrată, întru totul convingătoare, a întreprins-o profesorul Șerban Cioculescu (*Aspecte lirice contemporane*, 1942), fixînd toate coordonatele operei, chiar înaintea culegerii ei în volum, și dezvăluind o « dramă » a acestui liric în « conflictul nerezolvat dintre inteligența sa artistică excepțională și tot atît de rara sa capacitate emoțională »

(op. cit., p. 40). Iată, în schimb, cum ne « povestește » M. Vaida despre poezia în cheștine: « O aducere aminte, cosmică, lină, doare totdeauna lent, adinc precum un fluviu subteran, suris melancolic, zîmbet care ascunde un suspin nedefinit, vagă... — astfel s-ar putea povesti despre lirica poetului *Orei fîntînilor*. Poetul spune puține vorbe, mereu încercîndu-se a trece sfințenia ascetică a cuvintelor, cuvintele apar, astfel, ca umbre ale unor existențe reale, sufletești desigur, mișcătoare pe suprafețele unor spații oblice » (p. 12).

Silit să treacă la formulări mai puțin « lirice », comentatorul afirmă că poezia lui Vinea e ermetică (dar nu geometrică), vagă, irațională. Imediat apoi (p. 14) se deice: « niciodată sensibilul, vaporosul Vinea n-a părăsit relațiile armonioase ale realului spre a se abandona în irațional »! Fără a se demoraliza, afirmă îndată că ne-am afla în fața unei poezii inconștiente, năvă, ținută irațional, « naiv », « fără intervenția estetului » — deși cu o pagină înainte Vinea era un « *estet absolut* », « os din osul... » etc. Obosit, în fine, ne spune că la urma urmelor această poezie nu e « bronz dacic » (ca la Barbu și Blaga), ci « numai sunetul metalului atins de scînteie » (p. 13) și prin urmare, « nu poate fi măsurat în unci » (sunetul? metalul?), că e aici o cheștie indefinisabilă: « esența liricii lui Vinea rămîne vagă, în sufletul nostru ea se mișcă precum ceața prin zăbrele poleite, nu poate fi captivată într-o noțiune, într-o schemă, într-o cifră sau un sistem. Este poetea cea mai lipsită de impurități raționalismului poezie românească ». Deci — totuși — irațională! Mai mult, « esența reală a versurilor sale i-a scăpat poetului însuși, deoarece ea ținea din el inconștient, ca un izvor, înainte de a o fi gîndit, spontan... » etc., etc. (p. 12). Nu sînt de altfel singurele mișcări de « *passo doble* » ale comentatorului: după ce ne spune că Vinea era în egală măsură poet, prozator, gazetar de talent, M. Vaida revine asupra calității poetice prin excelență, lucru limpede, supralicitat însă, pretinzîndu-se că scriitorul ar fi respins celelalte modalități: « logosul și epica sînt aruncate cu scriba celui care a auzit muzica sferelor » (p. 58); la p. 23 se contestă jurnalului intim o « autenticitate a sufletului », pentru ca peste o pagină să se arate că tocmai aici Vinea atinge « autenticitatea de flux a subconștientului »; în proză, Vinea e « cînd simbolist cu serioase infuzii suprarealiste, cînd suprarealist cu adînci implicații simbolice », iar în ultimele scrieri, « un psihanalist » și un « simbolist rea-

list»; niște însemnări dintr-un carnet sînt considerate drept o « pagină de excelent jurnal literar » (p. 55), iar în nota de la subsol se afirmă că s-ar putea găsi « argumente serioase » că același text nu este de fapt un « fragment de jurnal »! Considerat cînd un poet funciar clasic, cînd drept un simbolist etc., nu se pomenește nici un cuvînt despre un moment semnificativ al liricii lui Vinea, cu puternice accente de rezistență în anii de teroare fascistă. De altă parte, apropierea pe pretenții comparatiste, de un snobism dubios, sînt din cele mai dilatate: ce legătură să fie între *Paradisul suspinelor* și *Si le grain ne meurt*, confesiunea lui Gide, deschis autobiografică? Evident, nici una. Modalitatea « jurnalului » gidean este ea însăși diferită de proza cu certe note suprarrealiste și expresioniste a lui Vinea, astfel că tot pasajul de la pp. 25—27 nu se susține. « Structura intimă » a poetului e asociată cînd lui Valéry, Mallarmé, Oscar Wilde, cînd lui Poe, Beaudelaire, Lautréamont, Rimbaud, Vinea fiind raportat la la Trakl, Rilke, Shakespeare, Eminescu, Scott Fitzgerald, Villiers de l'Île Adam, Régner și alți cîțiva... Cînd aplicarea la operă a acestor zbîrdălnicii i-ar pretinde să scoată din text argumente doveditoare, analiza cea mai rudimentară e înlocuită cu euforii lirice și cu o îngrijorătoare baterie-de-clapi. Un vers clar ca acesta: « Singur veghez. Nici un zvon. Lumea/ e de mine departe » e « comentat » așa:

« Contemplativ, izolat prin amintire, prin arta sa care e amintire și iluzie, se lasă zidit în muri și se ridică lent cu zidul, tot mai sus, mai departe de lume plină în zarea celor aleși »; (pp. 20—21).

În *Paradisul suspinelor* i se mărare că vede nici mai mult nici mai puțin decît « introspecția dezgheciind un liman de aparență fantastică, cîte un spațiu oniric individual, un castel suspendat în cadrul unui eu individual. »; (p. 23).

Altă dată, « oniricul nu alcătuieste doar ostroave ori smircuri luxuriante în apele unui lirism de abundență; de cele mai multe ori narațiunile sînt, în întregime, delte cu nămoluri aurii și îmbălsămate [sic /] care simt și sună prin degetele [sic /] treștiilor sensibile și sonore »; (p. 22).

Dar comentatorul nu se mulțumește cu postura « poetică »; iată-l « teoretician »: pentru el « creatorul e emisarul direct dintre obiect și cuvînt. Stîmburele clasic, ascuns, e un semn de vitalitate al unui trup dispus să experimenteze exerciții fizice și sufletești numai în limitele esteticului, deoarece are o inimă sănătoasă »;

(p. 14). În același stil, aflăm ce este arta: « arta e plasmă de idee și suflet »; (p. 48). Mai încolo ne spune și cum lucra poetul: comentatorul îl aude « icnind surd cînd lovește cuvîntul »; (p. 83). Iată și o considerație despre pamflet, în tradiția aceleiași școli a beției de cuvînte: « Bicuil lui Împletit din fire de sarcasm și inteligență ascuțită lasă pe pielele celor atînși, *florilegii* [subl. ns.] stilizate baroc, de vinătăi... »; (p. 49). Și noi care credeam, după Larousse, că « florilegii » sînt niște culgeri de poezii!

Nici capitolul despre moartea lui Vinea în critica românească nu-i mai clar, îngrămădire de citate și nume neselectate, dintr-o armată de pedestrași cărora li se vămuesc din cînd în cînd ranile, depozitați de cîte o idee... Autorități critice se învecinează cu opinii de grafomani, fără nici o noimă. Hazul e că, reluînd unele citate în *Note*, M. Vaida pune calificative, belfește. Un comentator critic al lui I. Oarcău la poezia *Tuzla*, unde acesta vorbea despre « ordinea cosmică obscură a luminii » (p. 484) e considerat de M. Vaida drept « cea mai completă și sensibilă analiză », pentru că îndată după producerea citatului să ni se spună că nicidecum n-ar putea fi de acord cu interpretarea finului analist! (vezi p. 484).

Dincolo de sumedenie de erori tipografice, de care foiște literalmente toată ediția, multe alte scăpări se cer îndreptate: *Poezele luminii* și nu *Poezele lumii* (p. 5); *Descendul și Flori de lampă* e datat cînd 1925 (p. 10), cînd 1929 (p. 56); *Les Liaisons dangereuses* și nu „*Les liesons...*“ (p. 44); *Chronique villageoise*, nu „*villageuse*“ (p. 60); un manuscris nu poate fi niciodată « nefinalizat »; termenul nu-i totuna cu *neterminat, netcheiat*.

Ajungem acum la partea tehnică a ediției. Răspunderile celor doi « îngrijitori » sînt declarate împărțite: lui M. Vaida « i-au revenit cu întie-tate enunțările de principii teoretice, interpretările critice și adnotările de natură estetică », în vreme ce Gh. Sprințeriu « a realizat mai cu seamă evaluările [sic /] filologice, pe text, majoritatea detectării surselor, verificarea datelor cronologice »; (p. 86).

Proiectată în șase volume (1. *Poezii*, 2. *Venin de mai*, 3. *Lunaticii*, 4. *Proză scurtă, povestiri*, 5. *Publicistica*, 6. *Cugetări, aforisme și documente. Bibliografie*) seria *Operele lui I. Vinea* ridică în primul rînd o problemă de concepție. Este cel puțin straniu că, după *Poezii*, editori au inclus în locul operei antume un roman rămas în manuscris și cu un statut foarte neclar. Oricît

interes ar prezenta *Venin de mai* (pe care editura l-a scos de altfel și într-o ediție independentă, concomitent) locul lui nu putea fi altul decât în urma prozelor scurte, a *Paradisului suspinelor* și a *Lunaticilor*. De altfel, editorii înșiși afirmă în mai multe locuri că *Venin de mai* e un «manuscris nefinalizat» (citește: nefinit, nenecheiat) și într-un «avertisment către cititor», precum și în notele și documentele reproduce la sfârșitul volumului al II-lea se vorbește despre situația absolut precară a manuscrisului, aflat într-o formă încă amorfă, nesudată, ceea ce ar fi reclamat «în mare măsură *liberul arbitraj* [sic! subl. ns.] al intuiției» și unde «preocupătoare e contribuția lui M. Vaida» (volumul I, p. 87). Las la o parte bizarul principiu «teoretic», potrivit căruia stadiul primar, neordonat și nenecheiat, al unei opere i-ar conferi un plus de «autenticitate». Ceea ce stăruie înădă dreptul stuporează este că deși se face mare caz de o «metodologie științifică» (volumul I, p. 86), nimic nu i-a împiedicat pe editori să ne dea o versiune a *lor* din *Venin de mai*, ordonând materialul după criterii discutabile, înglobând părți despre care ei înșiși se îndoiesc că ar face parte din acest roman și arogându-și dreptul unei colaborări postume cu autorul. Asemenea procedee numai științifice nu se pot numi, și e păcat că un text de cert interes literar a avut o asemenea soartă.

Nu avem de nicăieri certificarea că editorii au respectat voința ultimă a scriitorului nici în privința poeziilor. Manuscrisul Cărții sale, doar parțial reproduș în edițiile din 1964, 1967, este el restituit măcar acum? Nu se face vreo mențiune (obligatorie în orice condiții) măcar asupra sumarului *Orei fîntînilor*, așa cum l-a definitivat poetul înainte de moarte, nici nu întîlnim vreo notă explicativă asupra omisiunilor. Lipsește totuși și din poeziile publicate în „Cronica”, în „Contemporanul” (*Crin*) sau chiar din *Antologia poezilor de azi* a lui I. Pillat — Perpesicius, excepționala *Iarnă*. Vinea a fost, pînă în 1964, un poet de antologie. Poeziile lui au circulat exclusiv, în afara revistelor, prin *Antologia toamnei* (1921) a lui Ion Pillat (despre care nu se amintește în aparatul de Note), prin *Antologia poezilor de azi* a lui Ion Pillat și Perpesicius (volumul al II-lea, 1928) și prin *Literatură română contemporană. Antologie*, de Vladimir Streinu (apărută în 1944 și nu în 1943—1944 cum e datată în *Notele* ediției Vinei, și cum nici o carte nu se poate bibliografial!). Aici se reproduc: *Declin*, *Ioana*, *Vilegiatura*, *Miez de noapte*, *Steaua morților*, *Așteptînd*, *Prund*, *Filtre*, *Don Juan*, *Cosmopolis*, *Scripturi*. Ordinea apariției fiecărei poezii trebuia așadar să respecte această cronologie, în *Note* — revistă, anto-

logie, *Ora fîntînilor* 1964 și 1967. Or, *Notele* furnizează datele cu totul capricios, intervenind adesea arbitrar ordinea și lăsînd dese neglijențe și omisiuni. Astfel, față de *Antologia* lui Vladimir Streinu (unde Vinea figurează între paginile 161—169 și nu 161—171 sau 104—171, cum se arată în *Note*), poezia *Filtre* a fost exclusă fără vreo motivare, iar despre *Declin* și *Vilegiatura* nu se face nici o mențiune că ar mai fi apărut în culegerea din 1944. În „nota” la poezia *Cosmopolis* citim că ea «încheie ciclul care îl reprezintă pe Vinea în antologia lui Vl. Streinu» (p. 510), cînd simpla deschidere a cărții i-ar fi convins pe editori că ciclul se încheie cu *Scripturi*. În schimb, nota poeziei *Destin* indică eronat — pe baza unei confuzii cu *Declin* — că ea ar fi prezentată și în *Antologia* lui Streinu! Despre poezia *Sonet* se spune: «Datată 1912, publicată în volumul din 1967». În continuare, se dă un fragment din comentariul critic consacrat poemei de Șerban Cioculescu și se face trimiterea la *Aspecte lirice contemporane* (1942), fără ca editorii să se mire de unde cunoștea exegețul un text ce avea să apară abia în 1967 și fără să-și ia osteneala de a observa că, reproducînd *Sonetul* în studiul său, Șerban Cioculescu făcea și trimiterea corectă: apărut în „*Simbolul*”, II (1912), 15 noiembrie... Sint apoi omise pur și simplu, fără vreo justificare, din aparatul de Note poeziile *Pantelimon II* și *Tu singur*, prezente totuși în ediție. Cît privește comentariile critice, ele se rezumă adesea la o însăilare de citate din diverși comentatori, unii cu totul obscuri, fără vreo contribuție reală, la care editorii adaugă cîte o remarcă anodină, aplică un calificativ, formulează rezerve, înleț textul e mai adesea neconcludent pentru cititorul neavizat. În cazul poeziei *Praf* sîntem trimiși cu nonsalanță în un articol al editorului M. Vaida, care nu se mai ostenește să repete cele comunicate acolo. Alte poezii sînt lăsate fără nici un comentariu și — lucru curios — chiar cele mai semnificative ca *atitudine*, infirmînd viziunea exclusivistă a unui Vinea «estet absolut», cum ar fi *Rechizitor*, *Ruga robilor*, *Laus odii*, *Rugă*, *Nike*, *Proorocul*, scrise în timpul și imediat după al doilea război mondial. Iată începutul la *Laus odii*: «Tăcută e și rece ca un șarpe ura mea, și e cumințe./ Culcușul ei e așteptarea, iar laptele/ un gînd sorbit în taină... etc. Aceste versuri erau suficiente pentru ca — scrise în contextul istoric din 1941 — să ateste o conștiință ce numai «estetism» și «dandysm» nu era. Nu puține sînt interpretările abuzive, străine de text. Iată cîteva numai: poezia *Hotare*, inițial și mai adecvat intitulată *Drumuri*,

datată 1915, a fost comentată incidental ca o imagine a unui Ardeal «aproape sacralizat» (vezi p. 495, *Opere*, I). Editorul citează pe larg aberația articlului lui (V. Fanache, *Două poeme transilvane*, în „*Tribuna*”, nr. 30/1969). Dar poezia nu-i dect o «impresie» fugară a unui prim contact cu peisajul transilvan, fără nici o intenție politică, națională. A o integra unui curent atunci puternic, de exaltare patriotică, cînd se cunoaște prea bine poziția din acel moment a lui Vinea (și a grupului de la „*Cronica*”) e fals. Tot astfel, *Whisky-Palace* considerată «printre citadinele de vîrf» ar fi — se arată la p. 518 — o « imagine a orașului metropolă, unde ritmul halucinant al destinului se aude la fiecare călătorie de pas », cînd orice elev și-ar da seama că motivul poeziei e altul, iar cadrul ei precis — un cazino la fărîm mării... Poezia *Panteimon II* e comentată printr-un pasaj din prefața lui M. Petroveanu la *Ora fîntînilor* (1964) care n-are nimic comun cu versurile lui Vinea, unde e vorba nu de spațiul rural, ci de cunoscutul ospiciu («ocol zidit», «ora săliilor albe», «nici un bolnav printre arborii în rugăciune» etc.), lucru ce reiese și mai clar din *Panteimon II* («romantic parc», «alaiul albelor ospicii» etc.). M. Petroveanu observa cu totul inadecvat că ar fi vorba aici de o sfîrșimare a «machiajului poleitor al satului» și de o spulberare a unei «idile tărănești», confundînd probabil poemul. Nici vorbă așadar despre vreo «rebeliune împotriva sămănătorismului» în *Panteimon*, iar concluzia lui M. Vaida e de două ori falsă: «versurile — se spune — constituie fără îndoială un exemplu elocvent, ilustrînd sugestiv ideea criticului». Din păcate, lucrurile ar trebui să stea exact invers: ar fi de dorit ca ideile criticului să se supună materiei lirice. Cît privește raporturile dintre studiul introductiv al lui M. Vaida și textul prefeței lui M. Petroveanu la *Ora fîntînilor*, mai intervine un fapt straniu. Expunerea despre I. Vinea gazetarul și pamfletarul (studiul introductiv, paginile 47—52) este o diluare și un împrumut abia «parafrazat», ca să vorbim eufemistic, a pasajelor referitoare la aceeași problemă din prefața lui M. Petroveanu. A se compara, spre pildă, pagina 51 din «studiu» cu pagina XXX din prefață. Ordinea comentariilor și a citatelor din Vinea este îndemnativ intervertită (față de modelul M. Petroveanu), fără ca dispersarea să poată totuși induce în eroare o lectură paralelă mai atentă. Întîi de toate, e curios să constată cum din sumedenia de articole ale lui Ion Vinea, M. Vaida (1971) se oprește tocmai la citatele furnizate de M. Petroveanu (1964). Iată un exemplu: M. Petroveanu: «... răspunzînd anchetei ziarului „*L'Italie*”, Vinea scria însă, nedecis între convingeri: „poți fi orice

deodată dacă după o zi de muncă silnică mai păstrezi energia să reîncepi în celălalt sens... să te îmbraci pentru o gală de imagini” (26 nov. 1926)» (p. XXXI). M. Vaida: «... răspunzînd anchetei ziarului „*L'Italie*”, Vinea își părăsise convingerile inițiale, afirmînd puțința complexității valențelor talentului: „poți fi orice deodată dacă după o zi de muncă silnică mai păstrezi energia să reîncepi în celălalt sens (...) să te îmbraci într-o gală de imagini» (p. 48). Cu trimiterea: «vezi „*Contemporanul*”, 26 noiembrie 1926» și o mai «științifică» punere între paranteze a punctelor de suspensie marcind o omisiune din citat. Dacă însă cineva, îmboldit de o blestemată curiozitate, se va duce la sursă, la colecția revistei „*Contemporanul*”, va descoperi că sub semnătura I. V. și sub titlul *Jurnalul și romancier* („*Contemporanul*”, V, nr. 70, noiembrie 1926) Vinea nu răspunde la o anchetă a ziarului „*L'Italie*”, ci comentează răspunsul lui Paul Souday la suszisa anchetă, iar ideea enunțată de scriitorul român e intructivă alta dect așa cum a înțeles-o M. Vaida apud M. Petroveanu. Iată citatul integral: «Poți fi orice și totodată și scriitor, dacă după o zi de muncă silnică mai păstrezi energia să reîncepi în celălalt sens. E preferabil, firește, să fii numai scriitor, și cît mai leneș cu putință... Suprimă deosebirea între gazetar și literat; rămîne distanța întreagă între genul acestora și poem. Poate fi cineva autor de reportaje și poeme? Iar prin poeme nu înțelegem doar strofe și compoziții verbale ci și construcțiunea oricărei realități estetice. Numai în felul acesta problema putea fi formulată. Condițiunea rămîne aceeași: vitalitate. E vorba să treci prin încă un avatăr după măștiile căzute și costumele zilei. Mai ai puterea după cele 8 ore din regulamentul muncii să te îmbraci pentru o gală de gîndire și imagini? Poate că numai în acest caz meriți, nelîndoi, cartea de faire-part a muzelor...» (p. 9) Orice comentat e, credem, de prisos. Din paginile lui M. Vaida își scoate capul Calomel, personajul invocat de Vinea în pamfletul său *Livresții* („*Cronica*”, an. II, 1916, nr. 66, p. 215), unul care «rumează, ciupește, compilă», cum se plîngea odinioară poetul.

Cercetarea atentă a recenteii ediții Vinea atestă că „îngrijitorii” ei — M. Vaida și Gh. Sprințeriu, — și-au asumat o sarcină peste modelele lor puteri. Tehnica edițiilor e și ea problemă de învîț și — ca orice «tehnică» — își are ucenicia ei. Pînă la Vinea, a cărui operă ridică la editare altele probleme ce ar fi pus pe gînduri pe orice specialist, niște diletanți puteau să-și încerce velleitățile pe un alt scriitor, mai pe măsură. Căci există și pentru amatori de ediții „științifico” un *ne supra credam*.

Mircea ZĂCIU

Șerban CIOCULESCU

«Îmi scria Mircea Eliade din Indii...»

Cartă poștală trimisă de Mircea Eliade din India, în decembrie 1928, curând după ce începuse să se inițieze în yoga, disciplină și doctrină cărora i-a consacrat teza sa de doctorat.

(Comunică profesorul Șerban Cioculescu)

Verso-ul cărții poștale—foto.

[Ștampila poștei—expediere]

6 dec.[embrie] [19]28

[Ștampila poștei—primire]

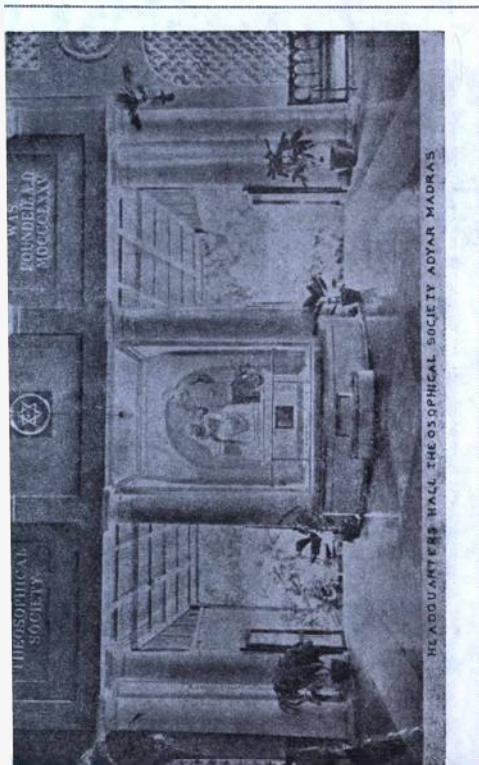
16 ian[uarie] [19]29

Adyar, 22 dec[embrie]

Teosofia are un singur lucru bun: Adyarul, cu biblioteca vastă și manuscrise orientale. Am început sanscrita și Yoga... Am să mă întorc «aerian». Scrie-mi, te rog, la prof. S. Dasgupta*, 104 Bakulbagan Road, Bhowanipore, Calcutta.

Mircea ELIADE

* Numele acestui savant revine în India și în alte cărți ale lui Mircea Eliade.

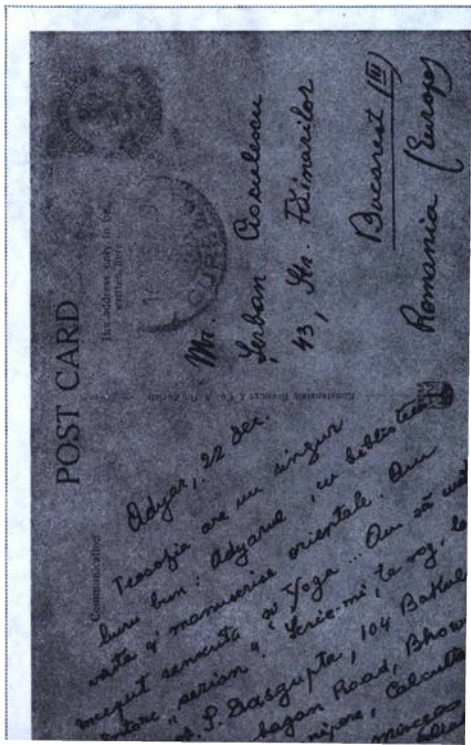
LIVIU REBREANU CĂTRĂ

Vineri 17 decembrie 1971 (între orele 17³⁰ și 19), a avut loc, în sala de conferințe a Muzeului literaturii române, o dezbateri științifică, *Documentul și istoria literară*, la care au participat cercetători și istorici literari de prestigiu, printre care, Șerban Cioculescu, Ovidiu Papadima, Paul Cornea, Marin Bucur, Cornelia Ștefănescu, Geo Șerban, Mihai Novicov, Margareta Șipoș, Lucian Roșu și alții, cit și muzeograful și cercetătorii Muzeului.

Ca o ilustrare a discuțiilor teoretice, în încheierea dezbaterilor, profesorul academician Șerban Cioculescu a citit o scrisoare inedită (din colecția personală), scrisoare adresată de Liviu Rebreanu lui Mihail Dragomirescu. Iată, transcris de pe banda de magnetofon a dezbaterilor, textul prezentării și pe cel al comentariilor profesorului.

[R. V.]

Aș vrea, înainte de-a ne despărți, să vă citesc un document, pe care-l cred inedit... îl cred inedit... nu sunt sigur, dar dacă cineva îl cunoaște, aș fi încântat să-mi spună că nu este inedit, dar, în orice caz, e interesant. În 1909, apărea „Falanga”, o a doua revistă a lui Dragomirescu, unde, secretar de redacție era Rebreanu. Și Rebreanu, într-o scrisoare către Dragomirescu, îi arată nemulțumirile redactorilor. Scrisoarea e scrisă cu creionul, da' e autografă, a lui Rebreanu, și e foarte interesantă pentru că arată fierberea unei redacții, revoltate împotriva directorului. (Risete. Începe lectura textului, pe care-l publicăm, în transcrierea Diane Cristev, după originalul, pus la dispoziția redacției de profesorul Cioculescu).

MIHAIL DRAGOMIRESCU

[F. 1 r°]

Iubite Domnule Dragomirescu,

* Ș. C. Pentru „Conversări critice”;
e! scrie C. C.; va să zică, „Conversări
critice”.

Am fost de am adus pentru „C. C.”* un manu-/scris
al lui Moldovanu. Vi l-am lăsat.

Aș fi avut de vă spus [*sic* /] mai multe lucruri / ce
privesc mersul pe viitor al „Falangei”. Sunt / o mulțime
de încurcături.

Mai întâi, cum vedeți în „Viitorul” de astăzi, / Gârleanu
este mîhnit din pricina notițelor din / „C. C.”, acea cu
cocardele și mai ales un pasagiu / din *Un pas înainte*,
acolo unde D[umnea]v[oastră] spuneți / că ați avut mai
multă îndrăzneală și curaj decît / Maiorescu cînd ați
lansat pe Cerna. Motivarea / acestei afirmații[,] spun ei
toți, este o insultă / la adresa lor, care astfel sînt descon-
siderați / și răpuși* la rolul unor oameni de pa[i]e[.]
mici / și incuți, în jurul D[umnea]v[oastră]. Gârleanu
deci îmi / spune că el nu mai vrea să facă parte din comi-
tetul / de redacție; o să dea bucățile înainte, dar nu mai /
vrea să iea [*sic* /] parte la redactarea revistei și nu / iea
[*sic* /] asupra sa nici o răspundere de cele publicate.

* Ș. C.: ...desconsiderați și... (Pauză)
...reduși ...el spune răpuși...

Minulescu deasemenea e înfuriat din pricina / [f. 2 r°]
notițelor și a pasagiului din articolul prim al „C. C.”[.] /
Pe dînsul îl înfurie mai mult notița în care / se spune
că „Falanga” are aceeași direcție și același[i] pro-/gram
ca și „C. C.”. Astfel, zice, „Falanga” devine o sucur-/sală
ridicolă a „C. C.” El vrea să publice și el / o scrisoare
în „Viitorul” de mîine[,] cu același[i] conținut / ca Gâr-
leanu. Afară de asta[,] o să se retragă prin / publicitate
din fruntea „Falangei”, zice că trimite / o scrisoare
„Cumpenei”*[.] unde anunță că nu mai / face parte din
„Falanga”. Numai supt [*sic* /] o singură / condiție e în-
clinat să rămî[i]e, și condiția aceasta / vrea să Vi-o spu[i]e
și D[umnea]v[oastră]: adevă să nu mai / scri[e]ți D[umne-
nea]v[oastră] nici un rînd* în „Falanga”. El mai e mf-/

* Ș. C.: „Cumpăna” era scoasă de
Sadoveanu... și de Chendi.

* (Ș. C. rîde. Rîde general).

* Geo Șerban: Teohari Antonescu, probabil? O voce: Nu! Al. Oprea: Da! Ș. C.: Da, da!

nios și din pricină că s-a pus necrologul lui / Teohari * în „*Falanga*”.

Ieri[,] m-am întâlnit cu Cincinat Pavelescu / care și el îmi declară că nu mai vrea să știe / despre „*Falanga*”. Motive: a fost bolnav, n-avea / nici un ban, a scris lui Gârleanu să Vă / ceară onorariile pentru cele 2 poezii, dar el / nici nu i-a scris măcar un rind. Apoi zice că gazeta / s-a compromis cu scrisorile acele[a] ale lui Stamatiad / și[,] în sfârșit[,] pentru că nu i s-a trimis regulat / [f. 3 r°] revista. Mi-a dat totuși[,] vreo zece epigrame / rugându-mă să Vă cer să-i trimiteți onorarul / pentru bucățile ce le-a dat. Probabil o să ne dea / și o poezie care să se publice deodată la noi / și la „*Universul*” *.

Z. Bârsan m-a însărcinat deasemenea să / Vă spun că are nevoie de parale * și că nu vrea / să fie mai desconsiderat ca ceilalți[,] cari toți și-au / luat onorariile.

În aceste împrejurări nu-mi rămâne decît / să Vă aduc la cunoștință toate aceste și să Vă / rog să aranjați oarecum lucrurile[,] căci alt-/mintrelea anevoi[ie] o să se poată scoate și număr-/rul 5 *. Ar fi bine, cred, să ne întâlnim / într-o / zi apropiată toți undeva și să se dezbate și / lămurească lucrurile aceste. Cu așa încurcături / continue nu poate să meargă revista, căci la / fiecare număr am neplăceri de tot soiul cu / dinșii. Eu cred că ar trebui lămurită odată / toată afacerea. Ori sinteți <Dv.> solidari[,] ori / nu. În cazul din urmă, mai degrabă sau mai târziu, revista tot o să moară, sau cel / puțin să-și schimbe sau transformeze comitetul / de redacție. Ei sînt prea de tot pretensivi [sic !] / [f. 4 r°] și susceptibili în mai multe privințe. Ar trebui / să se * ieia [sic !] o atitudine hotărîtă: ori așa, ori așa. / Și[,] în sfârșit[,] au marele păcat că nu Vă spun D[umnea]-v[oastră] // în față nimic, că lasă să umblu eu și să-mi <[text indescifrabil, anulat]> facă * să-mi aud reproșuri și de la D[umnea]v[oastră]. / Tocmai pentru a înconjura ** aceste ar trebui să știm odată / cum stăm.

Vă rog deci să hotărîți cum faceți. Despre / aceasta mă avizați prin o c[artă] p[ostală] sau telefonați / lui Moldovanu care o să-mi spu[ie] miine ce-i / de făcut. O întâlnire însă mi se pare inevitabilă, nu importă unde <[text anulat, indescrifiabil]>, numai / să fie cit mai îngrăbă [sic !].

Îmi pare rău că nu V-am găsit acasă, / V-aș fi putut spune mai multe.

. Salutare[.]

Liviu Rebreanu

* Ș. C.: Adică simultan!

* (Risele.)

* Ș. C.: Deci este făcut după numărul patru din „*Falanga*”.

* Ș. C.: ...să se (*Existare*) să se... icie... (*Existare*) să se ia; el scrie *iam*.

* Ș. C.: ...să-mi... să-mi... (*Pauză*.) *airag*, a-uu eu vă știu cum, nu e clar cuvîntul. R. V. (*aplecă peste umărul profesorului*): ...să-mi aud.

** Ș. C.: ...pentru a... (*Pauză lungă*.) *înconjura*. Nu știu ce-i asta. R. V.: Da, da: a *înconjura*. Ș. C.: a *înconjura* aceasta, adică spre a evita asta. C. Grosu: a *conjura*. R. V.: Ca în franjuzete, *conjurer*? Nu, nu, a *înconjura*, pe românește. Ș. C.: Da, da, el spune *înconjura*.

(La sfîrșitul lecturii — *risele*). Al. Oprea: Și înedită, și revelatorie. Și, să știți, că dacă nu ne-o dați pentru revistă ea e-nregistrată pe bandă de Vulpescu! (Ș. C. *îdă. Risele generale.*) Al. O.: Și cu comentariile Dumneavoastră. Ș. C.: Eu nu știu dacă este înedită..

Un autograf Émile FAGUET

Unul dintre primii comparatiști ai literaturii noastre, N. I. Apostolescu (1876—1918) s-a afirmat prin numeroase lucrări de critică literară, de estetică, de filozofie, de folcloristică, lucrări cu caracter istoric, versuri, proză etc.

După studii strălucite în țară și în Franța, la Hautes Études și la Sorbona, obține titlul de „docteur ès lettres” cu cea mai înaltă mențiune — „mention très honorable” a Facultății de litere a Universității din Paris.

Lucrarea sa, *L’Influence des Romantiques Français sur la poésie roumaine*, a fost prefăcută de Émile Faguet, membru al Academiei franceze.

Reproducem mai jos o scrisoare, dintr-o corespondență mai vastă, adresată de N. I. Apostolescu lui Émile Faguet, pe marginea căreia profesorul francez a înscris răspunsul său.

Ion M. DINU

Cher Monsieur, Je serai certainement encoà à 80 n°
dimanche prochain. Je vous enverrai avec plaisir
votre livre
Dionisi
Monsieur le professeur
Emile Faguet

Cher Monsieur, Je serai certainement encore à Paris dimanche prochain. Je vous verrai avec plaisir.

Votre très dévoué
Émile FAGUET

Dragă Doamnă, voi fi în mod sigur încă la Paris, duminică viitoare. Vă voi vedea cu plăcere.

Al dumneavoastră foarte devotat.
Émile FAGUET

Monsieur le professeur,

Je ne voudrais pas me permettre de vous déranger par ma demande. Mais ne sachant pas si vous serez encore à Paris Dimanche prochain, j'ose vous prier respectueusement, Monsieur le professeur, de m'accorder, un de ces jours, une minute d'audience, avant votre départ. Je tiens beaucoup à vous dire dans quel esprit ai-je conçu et travaillé ma thèse de L'Influence des Romantiques français sur la poésie roumaine, d'autant plus que l'Introduction nécessaire qui se rapporte au plan que je vous ai présenté il y a trois ans n'accompagne pas le texte de la thèse.

Agréez, je vous prie, Monsieur le professeur, l'expression de mon plus profond respect

N. I. APOSTOLESCU

Paris, 39 Boulevard de Port-Royal
le 21 iulie 1908.

Doamnă profesor,

N-aş vrea să-mi permit a vă deranja cu cererea mea. Dar neştiind dacă veţi fi încă la Paris duminică viitoare, îndrăznesc să vă rog respectuos, doamnă profesor, să-mi acordaţi într-una din aceste zile un minut de audienţă, înaintea plecării dumneavoastră. Țin mult să vă spun în ce spirit am conceput şi am lucrat teza mea *Influenţa romanticilor francezi asupra poeziei române*, cu atât mai mult, cu cât *Introducerea* necesară care se referă la planul lucrării, pe care vi l-am prezentat acum trei ani, nu însoţeşte textul tezei.

Primiţi, vă rog, doamnă profesor, expresia celui mai profund respect.

N. I. APOSTOLESCU

Paris, 39 Boulevard de Port-Royal
21 iunie 1908.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 octombrie — 31 decembrie 1971)

A

ARGHEZI (Tudor)

- * * * — Tudor Arghezi — inedit. *Chilia*. [Versuri, 1950.] „*Contemporanul*“, nr. 51 (1310), vineri 17 decembrie 1971, p. 1.
- * * * — Tudor Arghezi — inedit. *Nu știu*. [Versuri, 1953.] „*Contemporanul*“, nr. 52 (1311) vineri 24 decembrie 1971, p. 1.
- * * * — Inscriptii la statuia lui Eminescu. [Scrisoare T. Arghezi către Val Petrescu, 3 mai 1933.] „*Tomis*“, VI, nr. 12 (66), decembrie 1971, pp. 5—19, rubrica: *Mențiuni Dobrogene*.

Curticeanu (Mircea) — Tudor Arghezi — inedit. Scrisori către C. Șaban Făgețel, [8 scrisori din anii 1932—1940.] „*Tribuna*“, XV, nr. 40 (772), 7 octombrie 1971, p. 14.

Curticeanu (Mircea) — Tudor Arghezi — inedit. (III) [Scrisoare T. A. către C. Șaban Făgețel, din 25 aprilie 1929] „*Echinoz*“, III, nr. 7, Cluj, octombrie 1971, p. 22, rubrica: *Arhiva*.

ASACHI—QUINET (Hermiona)

Piru (Elena) — Corespondență Victor Hugo — Hermiona Asachi-Quinet (I) [Cinci scrisori în limba franceză — anii 1869—1875.] „*Manuscriptum*“, anul II, nr. 4 (5), 1971, pp. 145—153.

B

BĂRSAN (Zaharia)

Netea (Vasile) — Ilarie Chendi între prietenii săi. [Două cărți postale ilustrate Zaharia Bărsan către Ilarie Chendi — nedatate.] „*România literară*“, IV, nr. 46(162), joi 11 noiembrie 1971, p. 15.

BIANU (Ion)

Poenaru (Daniela) — Scrisori primite de Octavian Goga. [Scrisoare I. BIANU către O. Goga.] „*Argeș*“, VI, nr. 12 (67), decembrie 1971, p. 18.

BLAGA (Lucian)

Gruia (Bazil) — Momente Lucian Blaga — C. Daicoviciu. Simpatie dădică. [Dedicații Lucian Blaga către prof. C. Daicoviciu, pe volumele : *Trilogia cunoașterii, Știință și creație, Tălmăcirii din lirica universală*.] „*Steaua*“, 13, XXII, serie nouă, 1—15 noiembrie 1971, pp. 23—24.

BOGREA (Vasile)

M. B. — Vasile Bogrea — Scînteii. (Maxime și reflecții inedite). „Echinoz”, III, nr. 7, Cluj, octombrie 1971, p. 18, rubrica: *Memoria Universității*.

BOLLIAC (Cezar)

Sabău (Flaviu) — « Să vizităm împreună locuri pe unde a trecut gloria străbună » [O scrisoare C. Bolliac din anul 1862.] „Manuscriptum”, anul II, nr. 4 (5), 1971, p. 182.

C

CARAGIALE I. (Mateiu)

- a) Cioculescu (Barbu) — Matheiu-Jean Caragiale, comte de Karabey. [Scrisoare M.I.C. către N. Boicescu, datată : București, sîmbătă 26 ianuarie 1907.] „Luceafărul”, XIV, nr. 43(495), sîmbătă 23 octombrie 1971, p. 5, rubrica: *Addenda*.
- b) Cioculescu (Barbu) — Prototipul lui Pantazi? [Fragmente din scrisoarea lui Mateiu I. Caragiale, datată vineri 7 mai 1908.] „Luceafărul”, XIV, nr. 44 (496), sîmbătă 30 octombrie 1971, p. 5, rubrica: *Addenda*.
- c) Cioculescu (Barbu) — Mateiu I. Caragiale în căutarea cadrului. [Fragmente de scrisori.] „Luceafărul”, XIV, nr. 45 (497), sîmbătă 6 noiembrie 1971, p. 5, rubrica: *Addenda*.
- d) Cioculescu (Barbu) — Ochiul critic al „ultimului Bassaraba”. [Fragmente din corespondența lui Mateiu I. Caragiale cu N. Boicescu din perioada 1906—1908.] „Luceafărul”, nr. 47 (499), sîmbătă 20 noiembrie 1971, p. 5, rubrica: *Addenda*.

CARAGIALE (I. L.)

vezi: Dragomirescu, Mihail (Ornea, Z.)

CERNA (Panait)

Cioculescu (Barbu) — Date biografice la două aniversări. [Filă dintr-o bibliografie pentru teza de doctorat; o „misivă” expediată din Lipsca, însoțită de un catren.] „Luceafărul”, XIV, n. 40 (492), sîmbătă 2 octombrie 1971, p. 5, rubrica: *Addenda*.
Toader (Aurel) — Panait Cerna inedit. Precizări istoriografice. [Correspondență cu prof. Panaitescu și cu T. Maiorescu din anii 1906—1910 și un poem fără titlu.] „Tomis”, VI, nr. 10 (64), octombrie 1971, pp. 7—19.

CHENDI (Ilarie)

* * * — Ilarie Chendi inedit *. Colaborarea naționalităților. [Adresă scrisă și trimisă de Ilarie Chendi doctorului Ioan Rațiu, președinte al Partidului Național Român din Transilvania, 7 noiembrie 1897.] „Tribuna”, XV, nr. 47 (779), 25 noiembrie 1971, p. 14.
Popa (Mircea) — Ilarie Chendi. [5 scrisori Ilarie Chendi către Octavian Goga]. „Vatra”, I, nr. 8, noiembrie 1971, p. 9.
— vezi: Goga O., Lovinescu E., Minulescu I., Bărsan Z., Theodorian C., (Netea, Vasile).

COCEA (N. D.)

Florescu (Nicolae) — N. D. Cocea — un „caz” în dosarele Siguranței [Citate inedite din piesele lui Cocea]. „Manuscriptum”, anul II, nr. 4 (5), 1971, pp. 39—42.

D

DENSUSIANU (Ovid)

Ionescu (Radu) — Prima traducere a lui Eminescu în engleză. [O scrisoare O. Denssianu către G. Oprescu în legătură cu traducerea în limba engleză a poeziilor lui Eminescu] „România literară”, nr. 49 (165), joi 2 decembrie 1971, pp. 14—15.

* Articolul *Ilarie Chendi inedit*, aparține lui Nicolae Cordoș — după cum precizează o notă din „Tribuna” XV, nr. 48 (780), 2 decembrie 1971, p. 14.

DRAGOMIRESCU (Mihail)

Ornea (Z.) — Jurnal de lucru. [Fragment din *Jurnalul* lui Mihail Dragomirescu din anul 1937]. „*Manuscriptum*“, anul II, nr. 4 (5), 1971, pp. 77—96.

F

FĂGETEL C. (Șaban)

Vezi: Arghesi T., Iorga N. și Rebreanu L. (Curticeanu, Mircea).

G

GALACTION (Gala)

Cioculescu (Barbu) — Stilul epocii. [Scrisoare Gala Galaction din 14 (1) iulie 1924.] „*Lucea-
făru*“, XIV, nr. 42 (494), sîmbătă 16 octombrie 1971, p. 5, rubrica: *Addenda*.

GHICA (Ion)

Tamaș (Corneliu) — O scrisoare inedită a lui Ion Ghica [către vărul său Mihai Șuțu, 30 iulie 1864]. „*Tribuna*“, XV, nr. 44 (776), 4 noiembrie 1971, p. 14, rubrica: *Documente*.

Bucur (Marin) — Notă privitoare la îndatoririle țăranilor. [Considerații asupra lucrărilor comisiilor pentru revizuirea Regulamentului Organic; originalul în limba franceză.] „*Manuscriptum*“, anul II, nr. 4(5), 1971, pp. 17—37.

GOGA (Octavian)

Netea (Vasile) — Ilarie Chendi între prietenii săi. [Două cărți postale ilustrate O. Goga către Ilarie Chendi din 8 decembrie 1906, Nisa și, respectiv, 12 august 1910, Klg. Schloss-Herrenchiemsee—Bavaria.] „*România literară*“, IV, nr. 46 (162), joi 11 noiembrie 1971, p. 15.

vezi: Chendi, Ilarie (Popa, Mircea).

vezi: Tăslăuanu, Oct., Bianu, I. (Poenaru, Daniela).

I

IONESCU (Gion)

Pavel B. (Marian) — Documente — Mihail Sadoveanu, director al Bibliotecii „Minerva“. [Carte postală adresată lui B. Marian, datată: vineri, 8 $\frac{1}{2}$ seara.] „*Cronica*“, VI, nr. 42 (297), sîmbătă 16 octombrie 1971, p. 8.

IORGA (Nicolae)

Curticeanu (Mircea) — Nicolae Iorga inedit. Scrisori către C. Șaban Făgetel. [10 scrisori din 1921—1923.] „*Echinox*“, III, nr. 6, Cluj, septembrie 1971, p. 20, rubrica: *Arhiva*.

Pop (Ion) — Nicolae Iorga inedit. [Scrisoare N. Iorga către Sofia St. Metes (născută Ciora), din 1912.] „*Echinox*“, III, nr. 6, Cluj, septembrie 1971, p. 20, rubrica: *Arhiva*.

— vezi: Lovinescu, E. (Curticeanu, Mircea).

ISAC (Emil)

Salvan (Florin) — Două scrisori ale lui Emil Isac [din anul 1937, către George Moroiannu], „*Manuscriptum*“, nr. 4 (5), anul II, 1971, pp. 178—182.

ISTRATI (Panait)

Oprea (Al.) — Nașterea unui scriitor. [Fragmente inedite din corespondența lui Panait Istrati cu Romain Rolland din anii 1921—1922.] „*Manuscriptum*“, anul II, nr. 4 (5), 1971, pp. 97—107.

Talex (Alexandru) — Dintre manuscrisele inedite ale lui Panait Istrati. [Povestirea *Evadatul de peste Rhin* — Geneva, ianuarie 1918 — originalul ms. în lb. română.] „*Analele Brăilei*“, nr. 3, decembrie 1971, pp. 10—11.

Talex (Alexandru) — O întâlnire. [Povestire. Originalul în limba franceză] „*Manuscriptum*“, anul II, nr. 4 (5), 1971, pp. 65—74.

K

KIRILEANU (G. T.)

vezi: Pușcariu, Sextil (Ciucă, Valentin)

L

LABIȘ (Nicolae)

* * * — Lupta cu inerția — Inedit — Nicolae Labiș. [Două poezii: *Legătorii de plute și Copiii din Apenini*; articolul *Florile pământului*.] „*Luceafărul*“, nr. 51 (503), simbătă 18 decembrie 1971, pp. 3, 4.

Tomozei (Gheorghe) — Labiș — 15 ani de la moarte. [Fragmente inedite N. Labiș, din evocarea-eseu *Moartea unui poet* de Gheorghe Tomozei în pregătire la Editura „Cartea Românească“.] „*Argeș*“, anul VI, nr. 12 (67), decembrie 1971, p. 15.

LOVINESCU (Eugen)

Brezu (Constandina) — « Zilele încep să curgă molcom pe versantul celalt ». [10 scrisori către Hortensia Papadat-Bengescu din anii 1930—1937.] „*Manuscriptum*“, nr. 4 (5) anul II, 1971, pp. 128—135.

Curticeanu (Mircea) — Eugen Lovinescu inedit. O scrisoare către N. Iorga, (1904). „*Tri-buna*“, XV, nr. 43 (775), 28 octombrie 1971, p. 4.

Netea (Vasile) — Ilarie Chendi între prietenii săi. [Două cărți postale ilustrate E. Lovinescu către Ilarie Chendi, din Florența, 22 aprilie 1910, și Lucerna, 15 iulie 1910]. „*România literară*“, anul IV, nr. 46 (162), joi 11 noiembrie 1971, p. 15.

M

MACEDONSKI (Al.)

Cioculescu (Barbu) — Stilul epocii. [Scrisoare Al. Macedonski din 1910 către prof. Niculescu-Dacian.] „*Luceafărul*“, XIV, nr. 42 (494), simbătă 16 octombrie 1971, p. 5, rubrica: *Addenda*.

MAIORESCU (Titu)

Ionescu-Nișcov (Traian) — Corespondență Jan Urban Jarník — Titu Maiorescu. [Cinci scrisori Titu Maiorescu către Jan Urban Jarník din anii 1880—1882.] „*Manuscriptum*“, anul II, nr. 4 (5), 1971, pp. 163—174.

vezi: Cerna, Panait (Toader, Aurel)

MIHĂESCU I. (Gib)

Cristev (Diana) — Gib I. Mihăescu și pasiunea pentru teatru. [Fragment din scrisoarea către Cezar Petrescu, datată « Drăgășani 7 sau 8 decembrie 1925 » și o scrisoare adresată lui Cornelii Moldovanu; București, 4 februarie 1928.]. „*Manuscriptum*“, anul II, nr. 4 (5), 1971, p. 184.

MINULESCU (Ion)

Netea (Vasile) — Ilarie Chendi către prietenii săi. [Două cărți postale ilustrate I. Minulescu către I. Chendi trimise din Constanța, 29 septembrie 1906 și, respectiv, 1910.] „*România literară*”, anul IV, nr. 46(162), joi 11 noiembrie 1971, p. 15.

MOLDOVANU (Corneliu)

Vezi Mihăescu, I. Gib. (Cristev, Diana)

O

OPRESCU (George)

Ionescu (Radu) — Prima traducere a lui Eminescu în engleză. [Scrisori George Opreescu către Sylvia Pankhurst, referitoare la traducerea în limba engleză a lui Eminescu.] „*România literară*”, anul IV, nr. 49 (165), joi 2 decembrie 1971, pp. 14—15.

P

PAPADAT-BENGESCU (Hortensia)

— vezi Lovinescu, Eugen (Brezu, Constandina).

PARASCHIVESCU (M. R.)

* * * — Din *Jurnal*. [Fragment din *Jurnalul* lui Miron Radu Paraschivescu.] „*România literară*”, IV, nr. 41 (157), joi 7 octombrie 1971, p. 5.

* * * — *Jurnalul* (pagini inedite). [4 martie 1956 și 28 august 1956.] „*Luceafărul*”, XIV nr. 40 (492), sîmbătă 2 octombrie 1971, p. 4.

Cioculescu (Barbu) — Date biografice la două aniversări. [Scrisoare M.R.P. către Șerban Cioculescu, datată 25 august 1969, Văleni.] „*Luceafărul*”, XIV, nr. 40 (492), sîmbătă 2 octombrie 1971, p. 5, rubrica: *Addenda*.

PAVZLESCU (Cincinat)

Jucan (Grațian) — O seșătoare literară la Cîmpulung-Moldovenesc. [Carte postală scrisă și semnată de C. P. alături de Mihail Sadoveanu, Caton Theodorian, Dinu Ramură.] „*Manuscriptum*”, anul II, nr. 4 (5), 1971, p. 190, rubrica: *Spicuri*.

PÂRVAN (Vasile)

Dumitrașcu (Gh.) — Dobrogea în corespondență inedită: Vasile Pârvan. [3 scrisori V. Pârvan către Dimitrie Onciul și Ella Negruzzi din anii 1907—1909 și, respectiv, 1924.] „*Tomis*”, VI, nr. 10 (64), octombrie 1971, p. 17.

PERPESCIUS

Panaiteșcu D. (Dumitru) — Pagini din *Jurnal* (1959—1961) „*Manuscriptum*”, anul II, nr. 4 (5), 1971, pp. 137—142.

Panaiteșcu D. (Dumitru) — Perpersicius inedit. Pagini de *Jurnal* (1940—1943), „*Analele Brăilei*”, nr. 3, decembrie 1971, p. 15.

Popescu (Ion) — Perpersicius. [Două scrisori Perpersicius: București, 16 august 1925) și, respectiv, 27 decembrie 1953 adresate lui George Tutoveanu.] „*Argeș*”, VI, nr. 10 (65) octombrie 1971, p. 15.

Tundrea (Iulius) — «... nu poți reduce o operă întreagă la un singur text.» [Cinci «Momente poetice» difuzate la Radio București între 30 mai și 5 iunie 1966.] „*Manuscriptum*”, anul II, 1971, nr. 4 (5), pp. 3—9.

PETRESCU (Camil)

Cioculescu (Barbu) — Cum se solicita o colaborare. [Adresă cu antetul revistei „*Lacrima*”, din 2 martie 1929; o adresă comercială din 19 aprilie 1926, destinată „*Dlui Camil Petrescu*.”] „*Luceafărul*”, XIV, nr. 49 (501), sîmbătă 4 decembrie 1971, p. 5, rubrica: *Addenda*.

Rusu (M. N.) — Cazul „Substanțialismului”. [„Anexele” la eseul *Substanțialism*, 1928.] „*Steaua*” (16), XXII, serie nouă, 16—31 decembrie 1971, pp. 22—23.

PETRESCU (Cezar)

Smântănescu (Dan) — Creator, creație și creaturi. [Conferință ținută la Ateneul Român în ziua de 17 aprilie 1943.], „*Manuscriptum*“, anul II, 1971, nr. 4 (5), pp. 110—125.

Vezi Mihăescu, I. Gib. (Cristev, Diana).

PETRESCU (Petra Nicolae)

Chioreanu (Ion) — Nicolae Petra Petrescu. [Scrisoare către Andrei Bărbănteanu, 25 ianuarie 1915.], „*Vatra*“, I, nr. 7, octombrie 1971, p. 19.

PUȘCARIU (Sextil)

Ciucă (Valentin) — Proiectul Arhivei folclorice din Cluj. [Scrisoare Sextil Pușcariu către Kirileanu, 1930.], „*Tribuna*“, XV, nr. 45 (777), 11 noiembrie 1971, p. 14, rubrica: *Documente*.

R

RAMURĂ (Dinu)

Vezi Pavelescu, Cincinat (Jucan, Grațian)

REBREANU (Liviu)

Curticeanu (Mircea) — Liviu Rebreanu în corespondență cu C. Șaban Făgeșel. [10 scrisori din anii 1912, 1916 și 1932.], „*Tribuna*“, XV, nr. 49 (781), 9 decembrie 1971, p. 14, rubrica: *Documente*.

S

SADOVEANU (Mihail)

* * * — *Înșelați de aceleași zile calde...* [Versuri.], „*Steaua*“, 12, XXII, serie nouă, 16—31 octombrie 1971, p. 20.

Angelescu (Ioana) — Documente: Mihail Sadoveanu elev al Liceului național din Iași. [Certificat de absolvire a studiilor liceale: 1900, 27 iunie.], „*Cronica*“, VI, nr. 43 (298), simbătă 23 octombrie 1971, p. 11.

Marian B. (Paul) — Documente: Mihail Sadoveanu, director al bibliotecii „Minerva“. [Fragmente din scrisorile lui M. S. către P. B. Marian; 9 februarie 1910.—Fălțiceni și, respectiv, 17 martie 1910.], „*Cronica*“, VI, nr. 42 (297), simbătă 16 octombrie 1971, p. 8. vezi Pavelescu, Cincinat (Jucan, Grațian).

SÂRBU (Cristian)

R. V. — «Poezia» ciornelor de poezie. [Orașele pământului...], [Vă ospătați...], și [Am răătăcit o zi întreagă.], „*Manuscriptum*“, anul II, 1971, nr. 4 (5), pp. 186—189.

T

TĂSLĂUANU (Octavian)

Poenaru (Daniela) — Scrisori primite de Octavian Goga. [5 scrisori Octavian Tăslăuanu către Octavian Goga.], „*Argeș*“, anul VI, nr. 12 (67), decembrie 1971, p. 18.

THEODORIAN (Caton)

Netea (Vasile) — Ilarie Chendi între prietenii săi. [Scrisoare Caton Theodorian în legătură cu moartea lui Ilarie Chendi. București 8/25 iunie 1913.], „*România literară*“, IV, nr. 46 (162), joi 11 noiembrie 1971, p. 15.

vezi Pavelescu, Cincinat (Jucan, Grațian).

TUTOVEANU (George)

vezi Perpessiciu (Popescu, Ion).

VINEA (Ion)

Purcaru (Ilie) — Un interviu restant cu Ion Vinea. Fiecare epocă spune: „Poetul are cuvîntul”. [Versiunea primă, completă, a interviului apărut parţial în „Luceafărul”, 1962.] „*Ramuri*”, VIII, nr. 11 (89), 15 noiembrie 1971, pp. 8—9.

Sprinţeroiu (Gh.) — Contribuţii la cunoaşterea vieţii şi activităţii lui I. Vinea. [Fragmente scurte din *Jurnalul* lui I. Vinea; răspunsul Biroului M.O.N.T. din 18. 05. 1943 — la repetatele cereri ale lui I. V. de a demisiona de la conducerea „*Evenimentului*.”.] „*Revista de istorie şi teorie literară*”, tom. 20, 4/1971, pp. 623—630.

Varia

Grămadă (Livia) — „*Aurora română*” şi „*Familia*”, — Contribuţii documentare. [Programe, acte oficiale pentru obţinerea autorizaţiei la publicarea „*Aurorei române*.”.] „*Echinox*”, III, nr. 7, Cluj, octombrie 1971, p. 22, rubrica: *Arhiva*.

Iconografia

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: G. Călinescu (76); N.D. Cocea (74); Pompiliu Constantinescu (49); M. Cruceanu (74); Al. Davila (133); V. Eftimiu (74); Mircea Eliade (180); Émile Faguet (183); Gala Galaction (74); Magda Isanos (33,34); Panait Istrati (39,45); T. Maiorescu (119, 123, 124); Thomas Mann (158, 160); G.T. Niculescu-Varone (74); V. Pârvan (140, coperta a-IV-a); Perpessicius (74); Al. Philippide (30); Salvatore Quasimodo (77); I. Eliade-Rădulescu (7, 9, 80, 82, 84.); Z. Stancu (74); Cicerone Theodorescu (74).

FOTOGRAFII: T. Argehezi (64—65,71, 112, File de album); Ion Barbu (170, 171, 172, 173);

Al. Davila (132); B.P. Hasdeu (153); T. Maiorescu (50); Elvira Pârvan (147); Lucreţia Pârvan (146); V. Pârvan (141); Camil Petrescu (98, 99, 107); I. Eliade-Rădulescu (5, coperta I), Gustav Wenzel (153).

DESENE: Anestin (13,21); Cik Damadian (30); Al. Macedonski (28, 35, 36, 37, 42, 63, 72, 87, 89, 90, 93, 94, 96, 117, 151, 166, 168); Cincinat Pavelescu (161, 167).

Fotografiile din acest număr sînt realizate de Magdalena BUZĂ.

Creșterea colecțiilor

(octombrie — decembrie 1971)

BIBLIOTECA ACADEMIEI R.S. ROMÂNIA

Manuscrise:

I. Agârbiceanu — *Părinte și fiu, Nica, Povestea unei vieți* (fragment).

I. Scurtu — *Eminescu și teatrul*.

N. Milescu — Texte ecleziastice (în limbile română, greacă și slavă) scrise în 1669 pentru Thomas Smith, profesor de teologie (fotocopii după originalul existent în Bodleian Library din Oxford).

Camil Petrescu — *Pygmalion, Stridiile, Cronici teatrale*.

C. Sandu-Aldea — *Insemnările unui ofițer de rezervă*.

Iustin Ilieșiu — *Folclor din munții Rodnei și Țara Năsăudului, Trepte de aur, De vorbă cu anii* (versuri).

G. T. Kirileanu — *Culegeri de folclor*.

O. Tăslăuanu — *O. Goga* (amintiri; contribuții la istoricul revistei „*Luceafărul*”).

Liviu Marian — *Bătăie de joc*.

Const. T. Stoika-Delaziliște — *Versuri*.

Sorana Țopa — *Noi... urmașii lui Iuda*.

Gr. T. Coandă — *Însălări de amintiri din viața mea*.

Correspondență: C. A. Rosetti, T. Maiorescu, N. Iorga, O. Goga, L. Blaga, I. Agârbiceanu, Camil Petrescu, G. Murnu, Sextil Pușcariu, Henri Poincaré, C. Stere, Const. Brăiloiu, Emil Gârleanu, Emil Isac, D. Karnabat, Otilia Cazimir, Eugen Carada, I. Ciocrlan, I. Cîmpineanu.

Autografe: G. Enescu, Maurice Ravel.

Arhivă personală: Testamentul olograf al Elenei Văcărescu (1945).

D. ARAMĂ

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

Manuscrise:

Anton Holban — *Scutul și stăpînul său* (nuvelă).

Cincinat Pavelescu — *Flori risipite, Gelozie* (versuri).

Album de familie Elena C. Cornescu cuprinzînd autografe ale scriitorilor: I. Eliade-Rădulescu, V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, Al. Davila, O. Goga și alte personalități de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, precum și schițe, desene, afișe, programe ale unor reprezentații de epocă.

Acte și documente

L. Rebreanu, M. Sadoveanu, I. Minulescu — *propuneri pentru un proiect de lege privind acordarea drepturilor de autor*.

Polite către Societatea scriitorilor români, semnate de: L. Rebreanu, Corneliu Moldovanu, Cezar Petrescu, V. Voiculescu, Mircea Damian, Dimitrie Nanu, D. Iov, Natalia Negru, Ana Chendi.

Cereri de împrumut către Societatea scriitorilor români, semnate de: Mateiu I. Caragiale, Perpessiciu, L. Rebreanu, Camil Petrescu, Corneliu Moldovanu, Ana Macedonski, Nikita Macedonski.

Correspondență: I. H. Rădulescu, A. G. Golescu, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Ion Barbu, L. Blaga, M. Breslașu, Coca Farago, Miron Grindea, George Enescu, Ariztiza Romanescu.

Tipărituri: * * * *Lexiconul de la Buda*, tom II, Buda, 1825.

* * * *Statutele Societății scriitorilor români* pe anii 1922—1937.

Autografe: Mateiu I. Caragiale și Mircea Damian pe volumele: *Craii de Curtea-Veche*, Editura „Cartea Românească”, 1929; *Remember*, Editura „Cultura Națională”, 1924; *Celula nr. 13*, Editura „Vremea” 1932.

Donății:

Ion Negoiescu — *manuscrise*: Lucian Blaga (ciorna unei traduceri din Goethe), Tudor Vianu (versuri), Ion Agârbiceanu (*Date biografice*).

Emanoil Safir: 2 albume de grafică de Aurel Mărculescu, *Ulița evreiască*, Colecția „Orizont”, 1946; *Alb-negru*, Editura „Cuvîntul liber”, 1935 (ambele cu dedicații).

C. N. Negoiaș — *manuscris* I. Agârbiceanu — *G. Ibrăileanu*.

Eusebiu Camilar — *carte postală*.

Liviu Cazin: *manuscrise* Al. Robot: *Imblinzitorul de cuvinte*, *Plecările și popasurile poetului* (versuri), *Music-hall* (roman).
tipărituri: *Somnul singurătății* (poeme).

V. CĂLNICRANU

**DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR
STATULUI BUCUREȘTI**

Manuscrise:

M. Eminescu — *La mijloc de codru des*.
Ion Slavici — *Impăcare*, *Răzbunarea la-nului*, *Om de caracter*, *La balamuc*, *Castelul singuratic*, *O moștenire grea*, *Din păcat în păcat*, *Ctite mai știa Duduia* (nuvele).
I. Agârbiceanu — *Așa de singur*, *Pana precupeață* (nuvele), *Calea Victoriei* (impresii).

Aurel Mureșianu — *articole*.

Cincinat Pavelescu — *versuri* (dedicate Hăriclei Darcle).

Veronica Micle — *versuri*.

Jacob Negruzzi — *versuri*.

Pély András, *Köny és vér* (*Lacrimi de sînge*).

Correspondență: T. Maiorescu, M. Kogălniceanu, I. Creangă, Veronica Micle, N. Iorga, M. Sadoveanu, H. Sanielevici, Rădulescu-Motru, Elena Văcărescu, P. Pogonat, V. Conta, Emil Gârleanu, Ionescu Gion, Tzigara-Samurcaș, Păstorel Teodoreanu, Bogdan Duică, C. Gane etc.

M. SOVEJA

FILIALA ARHIVELOR STATULUI TIMIȘ

Manuscrise (colecții personale)

Emilia Lungu Puhalló, *Nicolae Țircoanicul*, *El și ea*, *Jos și sus*, *Din ale vieții* (nuvele);
Toamna, *Post* (schife).

Emanoil Ungureanu, *Correspondență* cu Valeriu Braniște, Vasile Goldiș, Horia Petrescu, Societatea academică „România jună” din Viena.

Diplome acordate lui Em. Ungureanu de: Societatea „Astra” în 1896, Societatea literară „Petrul Maior”, din Budapesta, în 1894, Societatea pentru fond de teatru român, 1897.

Lucian Costin, *Correspondență* cu: Ion Bianu, Camil Petrescu, Cincinat Pavelescu, Al. Rosetti, Aron Cotruș, Elena Farago etc.

Colecții parțiale din perioade: „*Universal*”, „*Voința Banatului*”, „*Drumul nou*”, „*Banater Deutsche Zeitung*”.

M. PETRIȘOR

THIS SECOND ISSUE OF THE 1972 cycle of the journal "Manuscriptum" reveals anew genuine documents and proofs from bygone literary epochs, establishing thus an unceasing stream that links the past with the present — a necessary prerequisite for the growth of a literature. The respective documents have been gradually accumulated in the Musseum of the Romanian Literature or have been supplied for publication by a number of researchers and private owners.

Let us first mention two materials connected with that phase of Romanian literary affirmation called "heroic", namely a text by Ion Heliade Rădulescu — an outstanding cultural militant of the last century and first rank personality of the 1848 revolution — in relation to the popular meeting held at Islaz on the 11 th of June 1848, the date that marked a crucial moment in the development of the revolution. Under the sign of UNESCO celebrations the journal "Manuscriptum" also publishes pages from Heliade Rădulescu's Academy "file".

Secondly and of an almost equal importance are the genuine excerpts from Titu Maiorescu's "Diary" that provide valuable additional information regarding the epoch of classical consolidation in the Romanian culture. Further on we are presented a gathering of verses written by Maiorescu in German and Romanian.

Turning now to the interesting rubric Foreign writers in the Romanian Archives we bring to the attention of our readers the letter addressed to the well-known art

CE DEUXIÈME NUMÉRO DE la revue „Manuscriptum” du cycle annuel 1972, nous présente de nouveaux documents et des témoignages inédits qui s'accumulent dans le Musée de la littérature roumaine où qui sont confiés, en vue de leur publication, par différents chercheurs et possesseurs — des documents et des témoignages qui se réfèrent à des époques littéraires passées et qui réalisent un courant continu et vivant entre hier et aujourd'hui, condition précieuse pour le développement d'une littérature.

Nous signalerons, parmi les plus émouvants, deux témoignages provenant d'une période qu'on a appelée „héroïque” l'affirmation moderne de la littérature roumaine. Il est question d'un texte de Ion Heliade Rădulescu — grand animateur culturel de la première moitié du siècle passé, personnalité de première main de la révolution de 1848 — portant sur l'assemblée populaire de Islaz du 11 juin 1848, moment opératif très important de la révolution.

Sous le signe des fêtes culturelles UNESCO, „Manuscriptum” publie également le „dossier” académique de Heliade Rădulescu.

Dans l'ordre de l'importance, se situent, sans doute, les „pages de Journal” inédites de Titu Maiorescu, qui complètent un mémorial quotidien connu par la valeur de ses données sur la période de la consolidation classique de la littérature roumaine. Le manuscrit est accompagné de vers écrits par Maiorescu en roumain et en allemand.

Dans l'importante rubrique Ecrivains étrangers dans des archives roumaines, nous signalerons la

DIE ZEITSCHRIFT „MANUSCRIPTUM“ stellt in Nummer 2 des Jahrgangs 1972 den Leser vor neue, unveröffentlichte Dokumente und Zeugnisse, die einerseits im Museum der rumänischen Literatur gehört werden, andererseits von den einzelnen Forschern oder Besitzern zum Druck freigegeben sind. Dies Material bezieht sich auf verschiedene vergangene Literaturperioden und schafft durch seine Veröffentlichung jenen fortdauernden, lebendigen Strom zwischen gestern und heute, der für die Entwicklung der Literatur so wertvoll ist.

Wir verzeichnen hier das Vorhandensein zweier markanter Persönlichkeit, deren Namen eng mit der sogenannt „heroischen“ Phase des sich durchsetzenden modernen rumänischen Schrifttums verknüpft sind: Ion Heliade Rădulescu, der bedeutende geistige Anreger um die Mitte des vorigen Jahrhunderts, der auch während der Revolution von 1848 eine hervorragende Rolle gespielt hat. Von ihm wird ein Text veröffentlicht, der sich auf das für den Ablauf dieser Revolution so wichtige Ereignis der Volksversammlung von Izlaz vom 11. Juni 1848 bezieht. Außerdem erscheint im Zeichen der UNESCO — Gedenktage auch dessen „Akademie-Akte“. Auf ihn folgt, auch als Bedeutung, Titu Maiorescu, der mit bisher unveröffentlichten Tagebuchblättern vertreten ist; somit wird dieses Selbstzeugnis, das wegen seiner wertvollen Daten bezüglich der Zeitspanne, in der sich die klassische rumänische Kultur gefestigt hat, bekannt geworden ist, durch weitere Seiten bereichert. Das Manuskript wird von einigen Gedichten begleitet, die Maiorescu in rumänischer und deutscher Sprache geschrieben hat.

In der Rubrik **Ausländische Schriftsteller in rumänischen**

ZWEITER HEFEN DES ZEITSCHRIFT „MANUSCRIPTUM“ годового цикла 1972 года знакомит нас с новыми, неопубликованными до настоящего времени документами и свидетельствами, которые либо обогащают коллекцию Музея румынской литературы, либо поступают в печать по желанию различных исследователей или владельцев. Эти документы, касающиеся прошлых литературных эпох, создают непрерывную, живую связь между прошлым и настоящим — ценное условие развития литературы.

Мы обратим внимание читателей на два волнующих материала, связанных с так называемой «героической» фазой утверждения современной румынской литературы. Речь идет о тексте Иона Элиаде Рăдулеску — выдающегося представителя культуры середины прошлого века, одного из виднейших участников революции 1848 года — о народном собрании в Излазе 11 июня 1848 — важном событии революции.

В порядке годовщины, отмечаемых по инициативе ЮНЕСКО, «Манускрипту» публикует и академическое «Дело» Элиаде Рăдулеску.

Мы не ошибемся, если отвесим второе по значению место «страницам Дневника» Титу Майореску, которые пополняют уже известные ценные данные о периоде утверждения румынской классической культуры. Рукопись сопровождается стихами, написанными Майореску на румынском и немецком языках.

Переходя к свидетельствам, содержащимся в разделе *Иностранные писатели в румынских*

historian Gh. Oprescu by Thomas Mann who comments on some "strange accusations of plagiarism" that had been brought against him at some time by a certain Aurelian Păcurariu.

The central part of the present issue comprises a series of really exciting proofs regarding outstanding Romanian writers such as: the poet Al. Macedonski (represented here by two "laboratory notebooks" of the volume *Prima verba*), the playwright Al. Davila whose "Prison Diary" continues the evidence brought forward in the preceding issue of "Manuscriptum", and Panait Istrati (with a short-story entitled *Two Souls* inspired by the struggle of the Romanian socialists). Published for the first time is also Pompiliu Constantinescu's diploma thesis Titu Maiorescu's criticism and its influence upon Romanian literature — in which one may already foresee a future disciple. We are indebted to the novelist and playwright G. M. Zamfirescu for his theoretical considerations on Art and politics.

Let us also welcome the inclusion in this issue of pamphlets in a nutshell originally delivered by Tudor Arghezi on the radio which now come to enrich the precious posthumous Arghezean heritage and a literary portrait of the poet signed by the prose writer Ion Vinea.

The series of conferences delivered on different occasions by great men of letters is this time represented by the confessions made under the title *The creation process* of my Writings by Camil Petrescu

lettre adressée par Thomas Mann au bien connu historique d'art Gheorghe Oprescu, où il est question de certaines "bizarres accusations de plagiat" qu'un certain Aurelian Păcurariu avait portées contre Thomas Mann.

La partie centrale du présent numéro comprend des témoignages vraiment surprenants appartenant à de très importants écrivains roumains comme ce serait le poète Alexandru Macedonski, présent par deux cahiers du "laboratoire" du volume *Prima verba*, comme l'auteur dramatique Alexandru Davila dont le *Journal de prison* a commencé à paraître dès le numéro précédent, ou comme Panait Istrati, présent par la nouvelle inédite *Două suflete* (*Deux âmes*), dont le sujet est inspiré par les combats des socialistes roumains. C'est toujours ce numéro de "Manuscriptum" qui publie pour la première fois la thèse de licence du critique littéraire Pompiliu Constantinescu — *La critique pratiquée par Titu Maiorescu et son influence dans la littérature roumaine* — importante par son sujet et par les observations de Pompiliu Constantinescu en tant que futur disciple de Maiorescu. Au romancier et auteur dramatique G. M. Zamfirescu on doit une série de considérations théoriques à propos du thème: *Art et politique*.

De l'inépuisable héritage posthume de Tudor Arghezi la publication des tablettes lues à la *Radio* est bienvenue, de même qu'un portrait de l'auteur fait par le poète et romancier Ion Vinea. En récupérant des conférences tenues dans différentes occasions par nos grands écrivains, cette fois-ci

Achiven erscheint ein Brief Thomas Manns an den bekannten Kunsthistoriker Gh. Oprescu, worin von einer „bizarren Anschuldigung des Plagiats“ die Rede ist, dessen der Schreiber von einem gewissen Aurelian Păcurariu geziehen worden ist.

Den Hauptteil des vorliegenden Heftes bildet eine Reihe überraschender Zeugnisse von namhaften rumänischen Literaten. Hier erscheint der Dichter Al. Macedonski mit zwei „Arbeitsheften“ zu seinem Band *Prima Verba*, der Dramaturg Al. Davila mit der Fortsetzung seines Gefängnistagebuchs, dessen Veröffentlichung bereits im vorigen Heft begonnen hat; weiter ist Panait Istrati vertreten mit der Erstveröffentlichung seiner Erzählung *Zwei Seelen*, in der die Kämpfe rumänischer Sozialisten das Sujet bilden. Erstmals erscheint auch die Diplomarbeit des Kritikers Pompiliu Constantinescu Titu Maiorescu Kritik und deren Einfluß auf die rumänische Literatur, die bedeutend ist sowohl durch den behandelten Stoff als auch wegen Constantinescus Bemerkungen als künftiger Anhänger Maiorescus. Dem Romancier und Dramaturgen G. M. Zamfirescu verdanken wir einige theoretische Überlegungen zum Thema Kunst und Politik.

Aus dem unerschöpflichen Nachlaß Tudor Arghezi begrüßen wir die Veröffentlichung seiner im Rundfunk gesprochenen Betrachtungen, sowie sein, vom Dichter und Schriftsteller Ion Vinea gezeichnetes, literarisches Porträt. Von den zu verschiedenen Anlässen gehaltenen Vorträgen großer Schriftsteller werden in diesem Heft Bekenntnisse wieder zugänglich gemacht, die Camil Petrescu, unter dem Titel

архивах мы отметим письмо Томаса Манна известному искусствоведу Г. Опреску по поводу каких-то странных «обвинений в плагиате», которые бросил ему некий Аурелиан Пэкурариу.

Центральная часть этого номера отведена поразительным воспоминаниям о таких известных румынских писателях, как: поэт А. Македонский — автор опубликованных в журнале двух тетрадей из «лаборатории» тома *Prima Verba* драматург А. Давила (*Тюремный дневник*, продолжение из предыдущего номера), Панайт Истрати (его перу принадлежит неопубликованный по сих пор рассказ «Две души», вдохновленный борьбой румынских социалистов). Впервые опубликована дипломная работа критика Помпилиу Константианеску — *Критика Титу Майореску и ее влияние на румынскую литературу*. Работа вызывает интерес своей темой и замечаниями будущего последователя. В журнале опубликованы теоретические рассуждения на тему *Искусство и политика* писателя и драматурга Г. М. Замфиреску.

Из неисчерпаемого посмертного наследия Тудора Аргези речень кстати публикуются «таблетки», которые писатель читал по радио и «литературный портрет», созданный поэтом и прозаиком Ионом Винея. Серия лекций, прочитанных по различным поводам известными писателями, представлена на этот раз «исповедью», произнесенной 15 мая 1943 года в Румынском

at the Romanian Atheneum Hall on the 15 th of May 1943.

And last but not least let us point out the inclusion in this number of "Manuscriptum" of several letters among which the one sent to Gustav Wenzel by Bogdan Petriceicu Hașdeu — a document to be found in the archives of Budapest — deserves special mentioning. Stirring are also the family letters written by the remarkable historian and archeologist Vasile Pârvan while in Berlin, and which contain his affectionate advice addressed to his sisters at home. We should like to signal also the correspondence sent from India by Mircea Eliade to Șerban Cioculescu and a letter that the novelist Liviu Rebreanu had sent to Mihail Dragomirescu in the period when the journal „Falanga“ ("The Phalanx") used to appear.

Even the brief sketching out of the summary of this issue of "Manuscriptum" is enough in order to illustrate the importance of the material it makes available to its readers. Besides the items already mentioned we find in it information about the growth of the collections of the Museum — another proof of the diverse, steady and well-grounded activity carried out in this institution that occupies a special place in our contemporary literary movement and which celebrates this year its fifteenth anniversary.

Dragoș VRÂNCEANU

writer and visiting Professor at
the University of Urbino

on nous en présente celle prononcée par Camil Petrescu le 15 mai 1943 dans la salle de l'Athénée roumain, intitulée *Le processus de création de mes œuvres*.

A part les épistolaires étrangers avec lesquels la revue „*Manuscriptum*“ a fait un si heureux début, nous signalons finalement les lettres signées par Bogdan Petriceicu Hașdeu et adressées à Gustav Wenzel, provenant des archives de Budapest, de même qu'une série de lettres de famille du grand archéologue et historien Vasile Pârvan, contenant d'émouvants conseils que celui-ci donnait, pendant ses études à Berlin, à ses sœurs qui se trouvaient au pays. C'est toujours là que nous allons mentionner la correspondance que Mircea Eliade adressait, des Indes, à Șerban Cioculescu et une lettre du romancier Liviu Rebreanu adressée à Mihail Dragomirescu dans la période de la parution de la revue „*Falanga*“ („*La Phalange*“).

Une simple récapitulation de la table des matières suffit pour nous convaincre de l'importance des documents que *Manuscriptum* offre à ses lecteurs, table des matières complétée par un compte rendu sur l'augmentation des collections, ce qui illustre les multiples et sérieuses activités de cette institution ayant un profil très spécial dans notre mouvement littéraire contemporain, institution qui fête cette année son quinzième anniversaire.

Dragoș VRÂNCEANU

chercheur, chargé de cours
de l'Université d'Urbino

Der Schaffungsvorgang eigener Werke am 15. Mai 1943 im Saal des Athenäums gesprochen hat.

Von den Korrespondenzen mit ausländischen Persönlichkeiten, durch deren Veröffentlichung die Zeitschrift "Manuscriptum" einen so guten Anfang gemacht hat, heben wir hier die aus dem Budapest-er Archiv stammenden Briefe hervor, die Bogdan Petriceicu Hasdeu an Gustav Wenzel geschrieben hat, sowie einige Briefe, welche der große Archäologe und Historiker Vasile Pârvan während seines Berliner Studienaufenthalts mit rührenden Ratschlägen an seine in der Heimat verbliebenen Schwestern gesandt hat. Hier verzeichnen wir auch ein aus Indien kommendes Schreiben von Mircea Eliade an Șerban Cioculescu und, aus der Erscheinungszeit der Zeitschrift „Falanga“ ("Die Phalanx"), einen Brief des Romanciers Liviu Rebreanu an Mihail Dragomirescu.

Schon aus dem Inhaltsverzeichnis geht die Bedeutung des Materials hervor, das von "Manuscriptum" seinen Lesern zur Verfügung gestellt wird. Hinzu kommt ein Rechenschaftsbericht über das Anwachsen der Sammlungen, die für die vielseitige und gründliche Arbeit des Museums der rumänischen Literatur zeugen. Diese Institution, deren 15-jähriges Bestehen in diesem Jahr feierlich begangen wird, nimmt in unserer gegenwärtigen literarischen Bewegung eine Sonderstellung ein.

Dragoș VRĂNCĂANU
Schriftsteller und Gastprofessor
an der Universität Urbino

Атенеуме Камиллом Петреску Она озаглавлена *Процесс создания собственных произведений*.

Минуя иностранные эпистолярные записки, которым журнал «*Манускриптум*» положил столь удачное начало, мы нарочно оставили напоследок письма Богдана Петричейку Хашлеу к Густаву Венцелю из Будапештского архива, а также ряд писем, написанных семье выдающимся археологом и историком Василе Пырван и содержащих трогательные советы, которые он во время учебы в Берлине давал своим сестрам, проживающим в стране. Здесь же мы напомним о переписке Мирчи Элиаде, который находился в Индии, с Шербаном Чокулеску и о письме писателя Ливиу Ребрану Михаилу Драгомиреску во время выхода в свет журнала „*Falanga*“.

Обзор содержания свидетельствует о значении материала, который «*Манускриптум*» предоставляет читателям. Содержание пополнено отчетом об обогащении коллекций, свидетельствующем о разнообразной и обоснованной деятельности этого учреждения, которое играет большую роль в нашем современном литературном движении и которое в этом году будет праздновать свое 15-летие.

Драгош ВРЪНЦАНУ
писатель, пригласенный доцент
Урбинского университета

* 1972 *

MANUSCRIPTUM

— într-un tiraj sporit la cererea cititorilor —

se găsește la
chioscurile de difuzare a presei
și în rețeaua de librării.

Abonamentele
se fac, atât la

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE,
expediind costul abonamentului
prin mandat poștal sau prin cont
virament 64.53.08.96,

BNRSR, Filiala Sector I București,
cît și la toate
oficiile poștale.

Redacția pune
la dispoziția colecționarilor
unele
numere epuizate
în comerț.

Biblioteca Municipalityi Dm
SALA DE LECTURĂ

[illegible]

el înțeleptul, fiindcă nu-i da prin gând că punctul căutat era chiar în el însuși.

Ion VINEA

Am onoarea a vă face cunoscut că[,] cu ordinul Domniei[-] voastre No. 14951 din 31 Octombrie 1905, am primit suma de lei 200, parte din ajutorul ce mi s-a acordat din fondul Răduncanu-Simonide, pentru a[.]mi continua studiile de sculptură la Paris.

C. BRÂNCUȘ[I]
16 Place Dauphine
Paris 17 Noiemb[rie]
1905

Poezia lui Al. O. Teodoreanu, maximele lui Ion Vinea și scrisoarea lui Brâncuși fac parte din sumarul numărului viitor, din care mai spicuim:

Mateiu CARAGIALE miniaturist

O «eroină» a lui MIRCEA ELIADE ?

EMINESCU glosat de **TUDOR VIANU**

Camil PETRESCU — ipostaze multiple

Duiliu ZAMFIRESCU dramaturg

laborator poetic minulescia7

din «dosarul» CARAGIALE-CAION

coresponden(ă: **BLAGA, VALÉRY, PÂRVAN.**

Lei 10

[illegible]